

พระไตรปิฎก
มหามิตถารักษ์ ๕๐๐๐ กัณฑ์

พระวินัยปิฎก
ย. ยลวรรค
เล่ม ๒

พระไตรปิฎก มหาวีรตถาจารย์ ๕๐๐๐ กัณฑ์

เท่าพระพุทธศาสนามายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

พระวินัยปิฎก

พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และคัมมัฏฐานอธิบาย

เล่มที่ ๒ [นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๘ ใน ๑๐๐]

คัมภีร์ที่ ๔ จุลลวรรค

(เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๘๖ เป็นพระสุตตันตปิฎก
เล่มที่ ๘๗ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก รวม ๓ ปิฎก มี ๕๐ คัมภีร์
รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์)

ของ บัณฑิต แสงฉาย ป.๖ อนงคาราม

สำนักงาน ส.ธรรมภักดี พวนลิขสิทธิ์

พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่สอง

ราคาเล่มละ ๔๕ บาท

พิมพ์ในโรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี

ถนนข้าวสาร พระนคร

นายสม พ่วงภักดี ผู้พิมพ์โฆษณา

วันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔

สารบัญคัมภีร์จุลลวรรค

เล่ม ๒ (คัมภีร์จุลลวรรคมี ๒ เล่มจบ ๗ เป็นเล่มที่ ๘ ใน ๑๐๐ เล่ม)

กัณฑ์ที่ ๕๑	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรก	๑
	ห้ามและอนุญาตที่เอนสูงใหญ่	๒
	อนาถมณฑลถวายพระเชตวันวิหาร	๓
	องค์ ๕ ของภิกษุผู้ควรแจกเสนาสนะ	๔
กัณฑ์ที่ ๕๒	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรอก	๖
	การแจกเสนาสนะมี ๓ คราว	๗
กัณฑ์ที่ ๕๓	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรอก	๑๒
	อาวาสกัณฑ์สำหรับภิกษุผู้จะเข้าพรรษา	๑๒
กัณฑ์ที่ ๕๔	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรอก	๑๖
	ข้อวัตรเกี่ยวกับภิกษุผู้เข้าพรรษา	๑๗
	เรื่องแจกผ้าจำนำพรรษา	๑๘
กัณฑ์ที่ ๕๕	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรอก	๒๐
	เรื่องพระอุปนันทะละโมภเครื่องเสนาสนะ	๒๒
	เครื่องใช้ที่ไม่สมควรแก่ภิกษุ	๒๔
กัณฑ์ที่ ๕๖	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรอก	๒๗
	ครุภัณฑ์ ๕ หมวด	๒๗
กัณฑ์ที่ ๕๗	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรกัณฑ์	๓๒
	อธิบายครุภัณฑ์ ๕ หมวด	๓๔
กัณฑ์ที่ ๕๘	ว่าด้วยเสนาสนชั้นรกรกัณฑ์	๓๖
	เรื่องภิกษุชาวเมืองอาฬวทำการก่อสร้าง	๓๘
	อนุญาตให้ขโมยเครื่องเสนาสนะไปใช้ในวิหารอื่นได้	๔๑

กัณฑ์ที่ ๔๘	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นแรก	๔๓
	เรื่องสักขะแบ่ง ๖ ออกพรรษา	๔๔
	พระเทวทัต คิดประจบบอชาติศัตรูกุมาร	๔๗
กัณฑ์ที่ ๕๐	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นที่สอง	๔๘
	เรื่องกกุชเณร บุตรลงมาบอกความปรารถนาตามกแก่	
	พระเทวทัต	๔๘
	ศาสดา ๕ จำพวก	๔๘
	พระเทวทัตเกลือกขอปกครองสงฆ์	๕๒
กัณฑ์ที่ ๕๑	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นที่สาม	๕๔
	ให้ประกาศเรื่องความคิดเห็นของพระเทวทัตแก่ชาว	
	กรุงราชคฤห์	๕๕
	พระเทวทัตเกลือกนำให้ท้าวอชาตศัตรูกุมาร	๕๖
กัณฑ์ที่ ๕๒	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นที่สี่	๕๘
	พระเทวทัตใช้ให้พวกนายขมังธนูไปยังพระพุทธรเจ้า	๕๘
กัณฑ์ที่ ๕๓	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นที่ห้า	๖๓
	พระเทวทัตให้ปล่อยช้างนาฬาคีรีให้ไปทำร้ายพระพุทธรเจ้า	๖๓
	พระเทวทัตหาพวกทำสังฆเภท	๖๕
	พระเทวทัตให้เร่งบัญญัติวัตร ๕	๖๖
กัณฑ์ที่ ๕๔	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นที่หก	๖๘
	พระสารีบุตรโมคคัลลาน์ไปตามเอาพระที่บวชใหม่มาจาก	
	พระเทวทัต	๗๐
	องค์ ๘ ของพวก	๗๒
	อภิสรรณ ๘ ของพระเทวทัต	๗๒
	สังฆราช	๗๓
	สังฆเภท	๗๔
กัณฑ์ที่ ๕๕	ว่าด้วยสังฆเภทชั้นที่เจ็ด	๗๕
	คำว่า สังฆสามัคคี	๗๕

	สังฆเภทสกนรก สังฆสามัคคิชนสววรรค	๗๖
	สังฆเภทไมศกนรกกัม	๗๗
กัณฑ์ที่ ๖๖	ว่าด้วยธาคันตูกวัตร อาวาสกวัตร คมิกวัตร	๘๒
„ ๖๗	„ ภักคกวัตร	๘๘
„ ๖๘	„ บิณฑจาริกวัตร และอารัญญิกวัตร	๘๙
„ ๖๙	„ เสนาสนวัตร	๙๘
„ ๗๐	„ วัจฉกวัตร และอุปัชฌายวัตร	๑๐๙
„ ๗๑	„ สัทธวัหาริกวัตร	๑๐๙
„ ๗๒	„ อาจริยวัตร	๑๑๔
„ ๗๓	„ อันเตวาสิกวัตร	๑๑๘
„ ๗๔	„ ปาฏิโมกข์รูปาณันธกะ	๑๒๙
	ความอสังขรย์ ๘ ในมหาสมุท	๑๒๔
	ความอสังขรย์ ๘ ในพระธรรมวินัย	๑๒๗
กัณฑ์ที่ ๗๕	ว่าด้วยปาฏิโมกข์รูปาณันธกะอีก	๑๒๘
	การงดสวดปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมและชอบธรรม	๑๓๐
กัณฑ์ที่ ๗๖	ว่าด้วยการงดทั้งปาฏิโมกข์	๑๓๔
„ ๗๗	„ การงดปาฏิโมกข์เกี่ยวกับอาจารวินัยเป็นต้น	๑๔๑
„ ๗๘	„ การโจทก์	๑๔๕
	องค์ ๕ ของภิกษุผู้เป็นโจทก์	๑๔๖
	ความร้อนใจ ๕ อย่าง ของโจทก์ที่ไม่ชอบธรรม	๑๔๗
	ความไม่ร้อนใจ ๕ อย่าง ของโจทก์ที่ชอบธรรม	๑๔๘
กัณฑ์ที่ ๗๙	ว่าด้วยเรื่องมหาปชาบดีโคตมี	๑๕๐
„ ๘๐	„ คุรุธรรมธรรม ๘ กับเรื่องศาสนาตั้งอยู่ ๕๐๐๐ ปี	๑๕๖
„ ๘๑	„ เรื่องศาสนาอันเตรธาน	๑๖๑
„ ๘๒	„ เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้บรรพชา	๑๖๕
„ ๘๓	„ การสวดปาฏิโมกข์และการแสดงอาบัติของภิกษุ	๑๗๐

กัณฑ์ที่ ๘๔	ว่าด้วยเหตุนิพพานของภิกษุณี	๑๗๕
„ ๘๕	„ เรื่องเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับภิกษุณี	๑๗๐
„ ๘๖	„ ข้อเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับภิกษุณี	๑๘๔
„ ๘๗	„ วิถีบรรพชาภิกษุณี	๑๘๖
„ ๘๘	„ การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมสำหรับภิกษุณี	๑๘๔
„ ๘๙	„ เรื่องเบ็ดเตล็ดของนางภิกษุณี	๑๘๕
„ ๙๐	„ ปฐมสังคัตถกถา	๒๐๕
„ ๙๑	„ แสดงปฐมสังคัตถกถา	๒๑๑
„ ๙๒	„ การสังคายนาพระวินัย	๒๑๖
„ ๙๓	„ การสังคายนาพระธรรม	๒๒๒
„ ๙๔	„ อรรถนหังพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม	๒๒๓
„ ๙๕	„ การเลิกถอนสิกขาบทใหญ่่น้อย	๒๓๒
„ ๙๖	„ เรื่องพระบรมานเถระเจ้าและเรื่องลงพรหมทัณฑ์แก่ พระฉันทะ	๒๓๘
„ ๙๗	„ สัตตสติกขันธกั ก่อสังคายนาครั้งที่ ๒	๒๔๒
„ ๙๘	„ กายสังคายนาครั้งที่ ๒	๒๔๓
„ ๙๙	„ สังคายนาครั้งที่ ๒ อีก	๒๔๒
„ ๑๐๐	„ สังคายนาครั้งที่ ๒ อีก	๒๔๓

พระไตรปิฎกมหาวิคตารณัย

๕๐๐๐ กัณฑ์ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่มจบ

พระวินัยปิฎก มี ๕ คัมภีร์ใหญ่

๕๐๐ กัณฑ์

รวม ๑๐ เล่มจบ

๑. อาทิกกรรม-ภิกขุวิภังค์ ๑๐๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

๒. ปาจิตตีย์-ภิกขุวิภังค์ ๑๓๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

๓. มหาวรรค ๑๐๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

๔. จุลวรรค ๑๐๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

๕. ปรีวาร์วรรค ๗๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

พระสุตตันตปิฎก มี ๕ คัมภีร์ใหญ่

๓๔๐๐ กัณฑ์

รวม ๗๖ เล่มจบ

๑. ทิฆนิกาย ๓ คัมภีร์ ๓๐๐ กัณฑ์

๖ เล่มจบ แบ่งดังนี้

(๑) ทิฆนิกาย สลขัณเฑวรรค ๑๐๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

(๒) ,, มหาวรรค ๑๐๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

(๓) ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค ๑๐๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

๒. มัชฌิมนิกาย ๓ คัมภีร์ ๓๐๐ กัณฑ์

๖ เล่มจบ แบ่งดังนี้

(๑) มัชฌิมนิกาย มุลบัณฑิตาสก ๑๐๐

กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

(๒) ,, มัชฌิมบัณฑิตาสก ๑๐๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

(๓) ,, อุปบัณฑิตาสก ๑๐๐ กัณฑ์

๒ เล่มจบ

๓. สังยุตตนิกาย ๕ คัมภีร์ ๕๐๐ กัณฑ์

๑๐ เล่มจบ แบ่งดังนี้

(๑) สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๐๐

กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

(๒) ,, นิทานวรรค ๗๐ กัณฑ์

(๓) ,, ขันธวารวรรค ๗๐ กัณฑ์

รวม ๓ เล่มจบ

(๔) ,, สฬายคณวรรค ๕๖

กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

(๕) ,, มหาวารวรรค ๑๖๔

กัณฑ์ ๓ เล่มจบ

๔. อังคุตตรนิกาย ๑๑ คัมภีร์ ๖๕๕ กัณฑ์

๑๔ เล่มจบ แบ่งคัมภีร์

(๑) เอกนิบาต ๑๗๐ กัณฑ์

(๒) มหานิบาต ๓๐ กัณฑ์

รวม ๓ เล่มจบ

(๓) คิกนิบาต ๘๐ กัณฑ์ ๑ เล่มจบ

(๔) จตุกกนิบาต ๑๐๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

(๕) ปัญจกนิบาต ๑๐๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

(๖) ฉกนิบาต ๕๐ กัณฑ์ ๑ เล่มจบ

(๗) สักกนิบาต ๓๐ กัณฑ์

(๘) อัญญกนิบาต ๔๐ กัณฑ์

(๙) นวกนิบาต ๒๐ กัณฑ์

รวม ๒ เล่มจบ

(๑๐) หสกกนิบาต ๑๐๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

(๑๑) เอกาหสกกนิบาต ๓๐ กัณฑ์

๑ เล่มจบ

๕. ขุททกนิกาย ๑๖ คัมภีร์ ๒๐๐๕ กัณฑ์

๔๐ เล่มจบ แบ่งคัมภีร์

(๑) ขุททกปาฐะ ๖๐ กัณฑ์ ๑ เล่มจบ

(๒) ธรรมบท ๒๕๐ ,, ๕ ,,

(๓) พุทธธุดทาน ๘๐ ,, ๑ ,,

(๔) อติวุตตกะ ๑๒๐ ,, ๒ ,,

(๕) สุตตนนิบาต ๒๐๐ ,, ๔ ,,

(๖) วิมานวัตถุ ๕๐ ,, ๑ ,,

(๗) เปตวัตถุ ๕๐ กัณฑ์ ๑ เล่มจบ

(๘) เถรคาถา ๑๐๐ ,, ๒ ,,

(๙) เถรคาถา ๓๐ ,, ๑ ,,

(๑๐) ชาดก ๒๕๐ ,, ๕ ,,

(๑๑) มหานิเทศ ๑๘๐ กัณฑ์ ๔ ,,

(๑๒) จุฬนิเทศ ๑๐๐ กัณฑ์ ๓ ,,

(๑๓) ปฏิสัมภิตามรรค ๒๐๐ ก. ๔ ,,

(๑๔) อปทาน ๒๐๐ ,, ๔ ,,

(๑๕) พุทธวงศ์ ๔๐ ,, ๑ ,,

(๑๖) จริยาปฎิภาส ๑๐๐ ,, ๒ ,,

พระอภิธรรมปิฎกมี ๗ คัมภีร์ใหญ่

๗๐๐ กัณฑ์

รวม ๑๔ เล่มจบ

๑. สังคณี ๑๐๐ กัณฑ์ ๒ เล่มจบ

๒. วิภังค ๑๐๐ ,, ๒ ,,

๓. ชาตุกกถา ๒๕ ,,

๔. บุคคลบัญญัติ ๑๐๐ ,,

รวม ๒ เล่มจบ

๕. กถาวัตถุ ๗๕ ,, ๒ ,,

๖. ขรรค ๑๕๐ ,, ๒ ,,

๗. มหานิฎฐา ๒๐๐ ,, ๔ ,,

รวมทั้งหมด ๕๐๐๐ ผูก ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์

พระวินัยปิฎกมหาวิธการณัม

พระวินัยปิฎก มี ๕ คัมภีร์ ๕๐๐ กัณฑ์ จบ
เฉพาะคัมภีร์จุลลวรรค มี ๑๐๐ กัณฑ์ (แบ่งเป็น ๒ เล่ม) จบ

กัณฑ์ที่ ๕๑

คัมภีร์จุลลวรรค
ตอนว่าด้วยเสนาสนชั้นชกะ

นโม คตฺส ภควโค อรหโค สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
เคน ไช ปณ สมนฺเน มนุสฺสา สงฺฆํ อุตฺตมํ มนุสฺสํ ปญฺชาเทนฺติ
สนฺตเว ปญฺชาเทนฺติ โสภาส ปญฺชาเทนฺติ ฯ อพฺพคฺคิยานํ ภิกฺขุณฺโณ อนฺเตวาสิกา
ภิกฺขุ สงฺฆิกญฺเจว ภควา ยถาวุฑฺฒํ อนฺตญฺเฒํ โน อุตฺตมํ สกตมฺติ.
ณ บัณฑิต อาคมภากฺโขได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเสนาสน-
ชั้นชกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวนั้น คนทั้งหลายได้จัดแจงประว่า จัดแจงเครื่องปูลาด จัดแจงโอกาสไว้
เฉพาะสงฆ์ พวกภิกษุที่เป็นอันเตวาสิก ของพวกภิกษุอุปัชฌาย์ พวกกันคิดว่า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตไว้เฉพาะของสงฆ์ตามลำดับพรรษา
ไม่ได้ทรงอนุญาตของที่เขาจัดไว้เฉพาะสงฆ์ จึงได้ล่วงหน้าไปก่อน ไปหวงแหน
ประว่าไว้ หวงแหนเครื่องปูลาดไว้ หวงแหนโอกาสไว้ว่า นี่สำหรับพวกอุปัชฌาย์

ของเรา^๑ นี่สำหรับอาจารย์ของเรา นี่สำหรับพวกเรา ฯ เมื่อพระสารีบุตรไปถึง
ก็หลังก็ไม่ได้มีโอกาส จึงนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้คันหนึ่ง ฯ ในเวลาจวนสว่าง สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงค้นบรรทมขึ้น ก็ได้ทรงกระแอมไอ ฯ ฝ่ายพระสารีบุตร
ก็ได้กระแอมไอเหมือนกัน ฯ จึงตรัสถามว่า ใครอยู่ในที่นั้น ? กราบทูลว่า
ข้าพระองค์สารีบุตร พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสถามว่า เหตุไร สารีบุตรจึงนั่งอยู่ใน
ที่นั้น ฯ พระสารีบุตรก็กราบทูลเหตุนี้ให้ทรงทราบ ครั้นนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงทรงถือเรื่องนี้เป็นคันเหตุ ตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามภิกษุ
ทั้งหลายว่า ได้ยินว่าพวกภิกษุที่เป็นอันควาสก ของพวกฉัพพัคคีย์พากันคิดว่า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตไว้ตามลำดับพระราชาเฉพาะของสงฆ์
เท่านั้น ไม่ได้ทรงอนุญาตของที่เขาจัดไว้เฉพาะดังนี้แล้ว จึงล่องหน้าไปก่อน
ไปหวงแหวนประรำไว้ หวงแหวนเครื่องปลาทูไว้ หวงแหวนโอกาสไว้ว่า ที่นี้สำหรับ
พวกอุปัชฌาย์ของเรา สำหรับพวกอาจารย์ของเรา สำหรับพวกเรา ดังนี้ จึงหรือ
เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบแล้ว จึง จึงตรัสติเคียนภิกษุเหล่านั้น แล้วครัสว่า
ภิกษุเกียศกัน แม้แต่ของที่เขาจัดไว้เฉพาะตน ลำดับแก้กว่าก็ไม่ได้ ภิกษุใด
เกียศกัน ภิกษุนั้นคือทุกกฏ ดังนี้

ในคราวนั้น คนทั้งหลายได้จัดที่นั่งนอนสูงที่นั่งนอนใหญ่ไว้ในละแวกบ้าน ใน
โรงฉัน คือเขาได้จัดอาสน์ที่ อันได้แก่ตั้ง ๔ เหลี่ยมไว้ ได้จัดมัลลังก์ไว้ จัด
ผ้าขนยาวไว้ จัดผ้าปูพื้นไว้ จัดผ้าปูอย่างขาวซึ่งทอด้วยขนแกะไว้ จัดผ้าปูขาว
มีลายดอกไม้ไว้ จัดเครื่องปูขัดด้วยขนุนไว้ จัดผ้าขนแกะมีรูปสัตว์ต่าง ๆ ไว้ จัดผ้าปู
ขนแกะมีชาย ๒ ข้างไว้ จัดผ้าปูขนแกะมีชายข้างเดียวไว้ จัดผ้าปูทอด้วยไหม
และเปลือกไม้ขลิบด้วยแก้วไว้ จัดผ้าไหมขลิบด้วยแก้วไว้ จัดผ้ากัมพลไว้
จัดผ้าปูขนแกะขนาดจุนาหงอน ๑๖ คนไว้ กับเครื่องลาดหลังข้าง เครื่องลาด
หลังม้า เครื่องลาดรถ หนึ่งชนิด เครื่องปูอย่างคันทาด้วยหนังกทล ผ้าปูที่มี
ชายข้างเดียว มีเครื่องรองคี่ รมเครื่องรองเท้าสีแดงไว้ ภิกษุทั้งหลายก็ไม่
กล้านั่ง จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์ตรัสว่า เราอนุญาตให้นั่งของ
คุณหัสถ์นอกจากของ ๓ อย่างได้ คือ นอกจากอาสน์ที่ อันได้แก่ตั้ง ๔ เหลี่ยม ๑
มัลลังก์ ๑ ของขัดด้วยขนุน ๑ ของ ๓ อย่างนี้ ภิกษุหนึ่งนอนไม่ได้

ในคราวนั้น คนทั้งหลายได้จัดเตียงคั้งหุ้มมุ่นไว้ในละแวกบ้าน ในที่
ฉนั้น ๑ ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้านั่ง จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ๗ จึงครีเสว เว
อนุญาตให้นั่งของกฤหัสถ์ได้ แคนอนไม่ได้

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จไปโดยลำดับมรรคา ก็ถึง
กรุงสาวัตถี แล้วประทับอยู่ที่อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่า พระ
เชตวันในกรุงสาวัตถี ๑ ครั้นนั้น อนาถปิณฑิกเศรษฐีก็ไปเฝ้า กราบทูลว่า ขอ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าภิกษุสงฆ์ จงเสด็จเข้าไปฉันจังหันของข้าพระ
องค์ในวันพรุ่งนี้เช้า ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงรับด้วยพระอาการนั่ง
อยู่ ๑ อนาถปิณฑิกเศรษฐีทราบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับแล้ว ก็ถูก
ถวายบังคมลาทำปัทมทินแล้วก็กลับไป

ในเวลาสิ้นราตรีนั้น อนาถปิณฑิกเศรษฐี ให้จัดอาหารอันประณีต
เสร็จแล้ว ก็ไปกราบทูลเวลาว่า ถึงเวลาแล้ว อาหารเสร็จแล้ว พระเจ้าข้า ๑
เช้าวันนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงครองบาตรจีวร เสด็จเข้าไปที่นิเวศน์
ของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ครั้นเสด็จเข้าไปถึงแล้ว ก็ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้
แคงคั้งไว้ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ อนาถปิณฑิกเศรษฐีก็จัดอาหารถวาย
เวลาเสร็จการฉันแล้ว ก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์
จะปฏิบัติคือพระเชตวันวิหารอย่างไร พระเจ้าข้า จึงครีเสว ถ้าอย่างนั้นกฤหบดี
จงถวายพระเชตวันวิหารไว้สำหรับสงฆ์ทั้ง ๔ ทิศ ที่มาแล้วทั้งยังไม่มา ๑ อนาถ-
ปิณฑิกเศรษฐีก็ได้ทำตามพระพุทธานุญาต ๑ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงทรงอนุโมทนา แสดงความยินดีต่ออนาถปิณฑิกเศรษฐีว่า วิหาร คือที่อยู่
ที่อาศัย บ่มบ่มองกันเย็นร้อนได้ บ่มบ่มองกันสักร้ายได้ บ่มบ่มองกันงูเห่าใหญ่ เหลือบ
ยุง บ่มบ่มองกันน้ำค้างและฝนได้ บ่มบ่มองกันลมแคะได้ ๗ การถวายวิหารแก่สงฆ์
เพื่อเป็นที่อาศัย เพื่อความสุข เพื่อเจริญฌาน เพื่อเจริญวิปัสสนาดี เป็นของ
ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าล้ำเลิศ ๑ เพราะฉะนั้น เมื่อบัณฑิตผู้
เล็งเห็นประโยชน์ของตนว่ามีอยู่ ควรสร้างวิหาร แล้วให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็น
พหูสูตรอยู่ ถวายข้าวน้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่นั่งที่นอนแก่ภิกษุเหล่านั้น ด้วยใจอัน
เลื่อมใสคือพระอริยเจ้าทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติตน ๑ ภิกษุเหล่านั้นจะได้แสดงความ

อันเป็นเครื่องกำจัดทุกข์ทั้งปวง อันทำให้ผู้รู้ตนก็เลศอาสวะได้ ให้บัณฑิตนั้น
ทั้งคณีนี ครั้นทรงอนุโมทนาอย่างนั้นแล้ว ก็เสด็จกลับไป

ในคราวนั้น มหาอำมาตย์ผู้เป็นสาวกของอาชีวกคนหนึ่ง ได้จัดสังฆทาน
ถวายสงฆ์ ฯ พระอุปนันทสัททบุตรมาถึงที่หลัง ซึ่งกำลังฉันค้างอยู่ ก็ไล่ให้
ภิกษุที่นั่งอยู่ใกล้กันออกไป ทั้งให้เกิดโกธาทลบขึ้นในที่นั้น ฯ มหาอำมาตย์นั้น
ก็คิดเคียดว่า อย่างไรพระสมณสัททบุตรทั้งหลาย มาถึงที่หลัง ก็ให้ภิกษุที่นั่งใกล้
กัน ลุกออกไปในเวลากำลังฉันอยู่ ทำให้ที่นั้นเกิดโกธาทลบ ผู้ที่นั่งแน่นใน
ที่ใดก็ตาม ก็อาจฉันพอความประสงค์ได้มิใช่หรือ ฯ ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินคำ
คิดเคียดดังนั้นแล้ว ก็พากันคิดเคียดว่า อย่างไร พระอุปนันทสัททบุตรมาถึงที่หลัง
จึงให้ภิกษุผู้ที่นั่งใกล้กันลุกออกไป ในเวลากำลังฉันค้างอยู่ ทำให้ที่นั้นเกิด
โกธาทลบขึ้น แล้วพากันกราบทูลให้ทรงทราบ จึงทรงซักถาม ได้ความจริงแล้ว
ก็ทรงคิดเคียดภิกษุเหล่านั้นด้วยอนุเบกปริยายแล้วครั้นว่า ภิกษุให้ภิกษุที่นั่งใกล้กัน
ลุกขึ้นในเวลากำลังฉันค้างอยู่ไม่ได้ ภิกษุใดให้ลุกขึ้น ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ฯ
ถ้าให้ลุกขึ้น และภิกษุนั้นฉันอิ่มแล้ว ควรบอกภิกษุนั้นว่า ท่านจงไปตักน้ำมา
ถ้าได้อย่างนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้อย่างนี้ ต้องกลืนข้าวให้คิ แล้วให้อาสนะแก่
ภิกษุผู้แก่กว่า แต่เราไม่กล่าวว่า ควรเกลียดกันอาสนะ สำหรับภิกษุผู้แก่กว่า
โดยปริยายใด ๆ ภิกษุใดเกลียดกัน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ให้พวกภิกษุใช้ลุกไป ฯ พวกภิกษุใช้
กล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นใช้ไม่อาจลุกออกไปได้ ฯ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงว่า พวก
เรารักช่วยให้ลุกออกไป แล้วก็ช่วยให้ลุกออกไปปล่อยไว้ให้นอนอยู่ ฯ พวก
ภิกษุใช้ก็เป็นลมล้มลง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ จึงทรงห้าม
ไว้ว่า ให้ภิกษุใช้ลุกออกไปไม่ได้ ภิกษุใดให้ลุกออกไป ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันเอาที่นอนที่ดี ๆ ว่าพวกเราเป็นใช้
ให้ลุกออกไปไม่ได้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า
เราอนุญาตให้ ๆ ที่นอน ตามแต่สมควรแก่ผู้ใช้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พากันเกลียดกันที่หนึ่งที่นอนไว้ด้วย
อุบาย เมื่อทรงทราบก็ห้ามว่า ภิกษุเกลียดกันที่หนึ่งที่นอนไม่ได้ ภิกษุใดเกลียดกัน
ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุสังครสพคคีย์ คือ พวก ๑๗ คน ได้พากันซ่อม
 วิหารใหญ่ อันมีในปลายแดนแห่งหนึ่ง ด้วยตกลงกันว่า พวกเราจักจำพรรษา
 อยู่ในที่นี้ ๑ พวกภิกษุฉัพคคีย์ คือ พวก ๖ องค์ ได้เห็นพวกภิกษุสังครส-
 พคคีย์พวก ๑๗ องค์ กำลังซ่อมวิหารอยู่ จึงกล่าวขึ้นว่า พวก ๑๗ องค์นี้กำลัง
 ซ่อมวิหารอยู่ พวกเราจักต้องไล่ไปเสีย ๑ บางพวกก็ว่า รอให้เขาซ่อมเสร็จ
 ก่อน เมื่อเขาซ่อมเสร็จแล้วจึงไล่ออกไป ๑ ลำดับนั้น พวกภิกษุฉัพคคีย์
 จึงบอกพวกภิกษุสังครสพคคีย์ว่า พวกท่านจงออกไป วิหารถึงแก่พวกเรา ๑
 พวกสังครสพคคีย์จึงว่า พวกท่านควรบอกไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า พวกเรา
 ควรซ่อมวิหารอื่น ๑ พวกภิกษุฉัพคคีย์จึงว่า นี่เป็นวิหารของสงฆ์ มิใช่หรือ ?
 พวกสังครสพคคีย์ตอบว่า ใช่ ๑ จึงว่าถ้าใช่ พวกท่านจงออกไป วิหารถึงแก่
 พวกเรา ๑ พวกสังครสพคคีย์จึงว่า วิหารใหญ่พวกท่านก็อยู่ พวกข้าพเจ้า
 ก็อยู่ ๑ พวกสังครสพคคีย์จึงว่า พวกท่านจงออกไป วิหารถึงแก่พวกเรา
 ว่าแล้วก็โกรธ ฉุดคอพวกสังครสพคคีย์ออกไป ๑ พวกสังครสพคคีย์ที่ถูกฉุดออก
 ไปก็ร้องไห้ ๑ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า เพราะเหตุไร พวกท่านจึงร้องไห้ ? ตอบว่า
 พวกภิกษุฉัพคคีย์โกรธพวกข้าพเจ้า ฉุดว่าพวกข้าพเจ้าออกไปจากวิหารสงฆ์ ๑
 พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนว่า อย่างไร พวกภิกษุฉัพคคีย์
 จึงโกรธแล้วฉุดว่าภิกษุทั้งหลาย ออกจากวิหารของสงฆ์ แล้วนำความบอกให้
 ทรงทราบ ๑ จึงทรงซักถามได้ความจริงแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุโกรธ ฉุดว่า
 ภิกษุทั้งหลายออกจากวิหารของสงฆ์ไม่ได้ ภิกษุใดฉุดว่า ควรลงโทษภิกษุนั้น
 ความสมควร เรานุญาตให้ภิกษุแจกเสนาสนะ ดังนี้

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายก็สงสัยว่า ใครควรแจกเสนาสนะ จึงกราบทูล
 ให้ทรงทราบ ๑ จึงตรัสว่า เรานุญาตให้ลงมติตั้งภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕
 ให้เป็นผู้แจกเสนาสนะ ๑ องค์ ๕ นั้น คือ ไม่ลำเอียงเพราะความรักใคร่พอใจ ๑
 ไม่เอนเอียงเพราะความเกลียดความโกรธ ๑ ไม่เอนเอียงเพราะความงိုแงเฆา ๑
 ไม่เอนเอียงเพราะความกลัว ๑ รู้จักว่าแจกแล้ว หรือยังไม่ได้แจก ๑ ดังนี้

ครั้นก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุต้องลงมติดังนี้ คือ ครั้งแรกต้องขอภิกษุก่อน
 ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดต้องประกาศให้สงฆ์ทราบว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของ

ข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรตั้งให้ภิกษุผู้มีชื่อย่างนี้ เป็นผู้แจก
 เสนาสนะ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์
 กำลังให้ผู้มีชื่อย่างนี้ เป็นผู้แจกเสนาสนะ ฯ การตั้งภิกษุผู้มีชื่อย่างนี้
 เป็นผู้แจกเสนาสนะ สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควร
 แก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ฯ เป็นอันว่าสงฆ์ได้ตั้งภิกษุผู้มีชื่อย่างนี้
 ให้เป็นผู้แจกเสนาสนะแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่ง
 อยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ สิ้นเนื้อความในพระวินัย
 กัณฑ์นี้ไว้เพียงเท่านี้ เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๒

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ

อกโฆ เสนาสนคาหาปถานํ ภิกขุณฺโณ เอตทโหสิ กถํ น โข เสนาสน
 คาหาเปตตฺตฺตฺตํ ฯ ภควโต เอตมตฺถํ อารุเจสุ ฯ อุนฺชานามิ ภิกขเว
 ปฐมํ ภิกขุ คเหตฺตฺตํ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจำได้เสดาคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ
 สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
 ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเป็นความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
 นั้นว่า ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้มีหน้าที่แจกเสนาสนะพากันคิดว่า พวกเราต้อง
 แจกเสนาสนะอย่างไรหนอ แล้วจึงพากันกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต

ให้นับภิกษุทั้งหลายก่อน ครั้นนับภิกษุทั้งหลายแล้วจึงรับที่นอน ครั้นนับที่นอนแล้ว จึงแจกโดยกำหนดที่นอน ฯ เมื่อแจกโดยกำหนดที่นอนหากที่นอนยังเหลืออยู่ ฯ เราก็อนุญาตให้แจกโดยกำหนดวิหาร ฯ เมื่อแจกโดยกำหนดวิหาร ถ้าวิหารยังเหลืออยู่ ฯ เราอนุญาตให้แจกโดยกำหนดคบริเวณ เมื่อแจกโดยกำหนดคบริเวณ ถ้าบริเวณยังเหลืออยู่ ฯ เราก็อนุญาตให้แบ่งส่วนน้อยอีก เมื่อแบ่งส่วนน้อยแล้วหากมีภิกษุอื่นมา เมื่อไม่อยากจะถืออย่าให้ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายแจกเสนาสนะแก่ภิกษุผู้อยู่นอกสีมา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า แจกเสนาสนะแก่พวกภิกษุผู้อยู่นอกสีมาไม่ได้ ภิกษุใดแจก ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้รับเสนาสนะแล้ว ก็หวงไว้ตลอดเวลาทั้งปวง ฯ เมื่อทรงทราบก็ทรงบัญญัติห้ามว่า ภิกษุรับเสนาสนะแล้วเก็บตกไว้ตลอดเวลาทั้งปวงไม่ได้ ฯ ภิกษุใดเก็บตกกัน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ ฯ เราตถาคตอนุญาตให้เก็บตกกันสิ้นฤดูฝน ๓ เดือนเท่านั้น ไม่อนุญาตให้เก็บตกกันนอกฤดู

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า การแจกเสนาสนะมีอยู่กี่คราว จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า การแจกเสนาสนะมีอยู่ ๓ คราว คือ ๑ คราวเช้าพรรษา ๑ ๑ คราวเช้าพรรษาหลัง ๑ ๑ คราวพ้นในระหว่าง ๑ ๑ เมื่อเดือน ๘ แรมค่ำล่วงไปแล้ว ให้แจกตามวันเช้าพรรษา ๑ ๑ เมื่อล่วงเดือน ๘ ไปแล้ว ให้แจกตามวัน ข้ำพรรษาหลัง ๑ ๑ เมื่อเลยปวารณาไปแล้ว ให้แจกตามเวลาที่พ้นในระหว่างเพื่อจำพรรษาต่อไป รวมเป็นเวลาแจกเสนาสนะ ๓ เวลาด้วยกัน ดังนี้ ฯ จบทุกขภาณวารเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่า นับภิกษุทั้งหลายนั้น ได้แก่ นับภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในวัดนั้นว่า มีภิกษุประมาณเท่าใด ฯ คำว่า ที่นอนนั้น หมายถึงเตียง ฯ คือในวันเข้าพรรษา ต้องได้ประกาศเวลาแล้วจึงแจกที่เตียง

ให้แก่ภิกษุของคณะแห่ง - คำว่า ที่นอนยังเหลืออยู่นั้น คือ ที่เตียงยังเหลือ
อยู่ ฯ คำว่า ส่วนน้อยนั้น คือ แจกเพิ่มให้อีก ฯ เพราะเมื่อมีภิกษุอยู่น้อย
นัก ก็ต้องแจกให้องค์ละ ๒ บริเวณ ๒ บริเวณ ฯ เมื่อแจกส่วนย่อยในวัน
เข้าพรรษาแล้ว มีภิกษุอื่น ๆ มา คนไม่ประสงค์จะแจกส่วนย่อยนั้น จะไม่
แจกก็ได้ ฯ ถ้าแจกตามระยะแล้ว ภิกษุนั้นจะให้ส่วนย่อยหรือให้ส่วน
มากตามความพอใจของคนได้ ฯ คำว่า ภิกษุผู้อยู่นอกสิมานั้น หมายถึง
ผู้อยู่นอกอุปจารเสมา ฯ ส่วนผู้อยู่ภายในอุปจารสีมา ถ้าจะอยู่ไกลก็ต้องไ้
รับส่วนแจก ฯ คำว่า รับเสนาสนะแล้ว หมายถึงในวันเข้าพรรษา ฯ คำว่า
เกียตกันตลอดเวลาที่ปวงนั้น คือ เกียตกันนอกฤดู ในเมื่อสิ้น ๔ เดือนฤดูฝนแล้ว

ในการแจกเสนาสนะ ๓ อย่างนั้น การแจก ๒ อย่าง คือ แจกในวันเข้า
พรรษาคั่นกับแจกในวันเข้าพรรษาหลังเป็นการแจกถาวร ฯ ส่วนการแจกในเวลา
อื่นในระหว่างนั้น มีคำวินิจฉัยดังต่อไปนี้ คือ ในวิหารหนึ่ง มีเสนาสนะที่มากมาก
คิดว่าเจ้าของเสนาสนะบำรุงภิกษุผู้จำพรรษา ด้วยปัจจัยทั้งปวงโดยเคารพ แล้ว
ถามสมณบริวารเป็นอมมากในเวลาปวารณาแล้วไป ฯ พระมหาเถระทั้งหลายมา
จากที่ใด ๆ ได้รับเสนาสนะในวิหารนั้นในวันเข้าพรรษาแล้ว อยู่สบาย ออก
พรรษมาแล้ว ได้ลาไปแล้วไป ฯ พวกภิกษุที่อยู่ประจำอาวาสกล่าวกันว่า พวก
เราไม่ได้ลาซึ่งเกิดในที่นี้ พวกพระมหาเถระที่เป็นอาคันตุกะ ได้ไปเป็นนิตย์
ท่านจักมาซ่อมแซมวิหารนี้ กล่าวกันดังนี้แล้วก็ไม่ดูแลวิหารที่ชำรุดหักพัง ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตให้แจกเสนาสนะ ในเวลาอื่นใน
ระหว่างพรรษาต่อไป ในเมื่อวันมหาปวารณาล่วงไปแล้ว เพื่อซ่อม
แซมที่ชำรุดหักพัง เมื่อจะแจกเสนาสนะนั้น ต้องบอกพระสงฆ์เถระเสียก่อน
ว่า ขอท่านจงรับเสนาสนะอันพ้นในระหว่าง ฯ ถ้าท่านรับก็ควรให้ ฯ ถ้า
ท่านไม่รับ ต้องแจกเริ่มต้นแก่พระอนุเถระไป โดยอุบายอันนี้ ผู้ใดรับควรได้แก่
ผู้นั้น โดยที่สุคนธ์แก่ตามเถระก็ควรให้ ฯ ผู้ที่ได้รับแจกนั้นต้องซ่อมแซมเสนา-
สนะนั้นให้เสร็จในชั่วเวลา ๔ เดือน ฯ หลังคาหรือฝาหรือพื้นใด ๆ ที่ชำรุด
หักพังก็ควรซ่อมแซมให้สิ้น ฯ ในเวลากลางวันต้องเล่าเรียนเป็นต้น ใน
เวลากลางคืนจะอยู่ในเสนาสนะนั้น ก็สมควร ฯ ในเวลากลางคืนจะอยู่ใน

บริเวณ ในเวลากลางวันจะอยู่ในเสนาสนะก็ควร ๆ ถึงแม้ว่าจะอยู่ในเสนาสนะนั้นตลอดคืนตลอดวันก็สมควร ๆ ไม่ควรเก็บคั่นภิกษุผู้แก่กว่าซึ่งมานอกฤดูฝน แต่เมื่อถึงวันเข้าพรรษาแล้ว พระสังฆเถระก็บอกว่า ท่านทั้งหลายจงให้เสนาสนะนี้แก่เรา ๆ ภิกษุนี้ไม่ให้ไม่ได้ ๆ ภิกษุนี้กล่าวว่า ท่านขอรับ ภิกษุองค์หนึ่งได้รับแจกเสนาสนะนี้ ในเวลาพ้นฤดูกาลแล้วซ่อมแซมใน ๘ เดือน ดังนั้นไม่ได้ ก็ได้ ๆ เสนาสนะนี้เป็นอันภิกษุผู้ซ่อมแซมในชั่วเวลา ๘ เดือน ได้รับแล้ว ๆ ก็ในเสนาสนะใด เขาถวายบัจจัยทั้งหลายปีละ ๒ ครั้ง ไม่ควรแจกเสนาสนะนี้ในเวลานอกฤดู โดยล่วงไป ๖ เดือน ๆ เขาถวายบัจจัยทั้งหลายปีละ ๓ ครั้ง ในเสนาสนะใด ไม่ควรแจกเสนาสนะในเวลานอกฤดูฝนโดยล่วงไป ๔ เดือน ๆ ในเสนาสนะใดเขาถวายบัจจัยปีละ ๔ ครั้ง ไม่ควรแจกเสนาสนะนี้ ในเวลานอกฤดูโดยล่วงไป ๓ เดือน ๆ เพราะเสนาสนะนั้นจะได้รับการซ่อมแซมด้วยบัจจัย ๆ ส่วนในเสนาสนะใดเขาถวายบัจจัยมากปีละ ๑ ครั้ง จึงควรแจกเสนาสนะนี้ในเวลานอกฤดูฝน ๆ ตามที่มานั้นเป็นการว่าถึงการแจกเสนาสนะซึ่งมีมาในพระบาลี ในวันเข้าพรรษา ๆ อันการแจกเสนาสนะนี้มีอยู่ ๒ อย่าง คือ นอกพรรษา ๑ ในพรรษา ๑

ใน ๒ อย่างนั้น จะกล่าวที่แจกในเวลาออกพรรษาก่อน คือ เวลภิกษุอาศัยตุ๊กตาบางพวกก็มาในตอนเช้า บางพวกก็มาในตอนบ่าย บางที่เป็นตอนปฐมยาม หรือมัชฌิมยาม บัณฑิตยาม พวกใดมาในเวลาใด ต้องให้ภิกษุทั้งหลายออกไป แล้วให้เสนาสนะแก่พวกนั้นในเวลานั้น ๆ ที่จัดว่าไม่ใช่เวลาไม่มี ๆ ภิกษุผู้แจกเสนาสนะต้องเป็นผู้ฉลาด คือ ควรเหลือที่ตั่งเตียงไว้ ๑ แห่ง หรือ ๒ แห่ง ๆ ถ้าพระเถระผู้ใหญ่องค์เดียวหรือ ๒ องค์ มาในเวลาวิกาล ตั่งบอกท่านว่า เมื่อจะให้ภิกษุทั้งหลายลุกออกไป เริ่มแต่องค์แรกไป ภิกษุทั้งหลายก็จะอลหม่าน ท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่อยู่ของพวกข้าพเจ้าเถิด ๆ แต่เมื่อมีพระเถระผู้ใหญ่มามาก ต้องให้ภิกษุทั้งหลายออกไป แล้วแจกตามลำดับ ๆ ถ้าจะพอองค์ละบริเวณ ก็ต้องได้องค์ละบริเวณ ที่ตั่งที่ปวง มีเรือนไฟ ศาลาขาว ศาลาไม้เล่น เป็นต้น ซึ่งอยู่ในที่นั้นซ่อมถึงแก่พระเถระนั้นทั้งนั้น ๆ เมื่อไม่

เป็นคัน หรือผ้าอาบน้ำฝน ข้อมไม้มีเกาะอาศัยท่านทั้งหลาย อันเป็นบริวาร
แห่งเจดีย์ อันเป็นบริวารอุโบสถ อันเป็นลูกดาล อันเป็นลูกสลักประตู
ท่านทั้งหลายจงรับวิหารของท่านทั้งหลายไว้ ฯ ภิกษุให้เควรถ่อมเสนาสนะ
ให้ดีแล้ว ควรเก็บเครื่องใช้ที่ทำด้วยดินด้วยไม้ไว้ให้ดีแล้ว ควรทำตามข้อ
วัตรของผู้จะไป ถ้าบริบูรณ์แล้วจึงไป เพราะเมื่อไปอย่างนี้ ไม่ควรให้ภิกษุ
หนุ่มหรือสามเณรถือบาตรจวนและของอื่นเป็นคัน ไม่ควรให้ถือเท้าน้ำมัน
และไม้เท้าเป็นคันไปตามหลังตน ส่วนตนก็ไม่ควรกันร่วมเดินผ่านประตูบ้านไป ฯ
ควรกำบังตนไปตามทางป่าทางดง ฯ เมื่อทางป่าทางดงไม่มี ก็ไม่ควรเหยียบข่มไม้
เป็นคันไป ฯ การทำตามข้อวัตรของภิกษุผู้จะไปได้บริบูรณ์ ควรตัดวิตก ควร
ไปด้วยจิตอันบริสุทธิ์ ฯ แต่ด้วยว่า ถ้ามีทางผ่านประตูบ้านไป ฯ ชาวบ้าน
ได้เห็นภิกษุนั้นกับบริวารไป ก็จะวิ่งตามว่า ดูเหมือนนเรระของเรา แล้ว
จักกล่าวว่า ท่านถือเอาบริวารทั้งปวงไปไหน ฯ ถ้าในภิกษุเหล่านั้นมีภิกษุ
องค์หนึ่งตอบว่า ฤๅนี้เป็นฤๅษีเจ้าพระมา ในที่ใดมีที่เหยียบดินชบาตเป็น
นิตย์ในภายในนเรระฯ ทั้งได้เครื่องปกปิดร่างกายด้วย ภิกษุทั้งหลายย่อมไป
ในที่นั้น ดังนี้ ฯ ถ้าชาวบ้านได้ยินคำของภิกษุนั้น แล้วกล่าวว่า ที่บ้านนั้น
ชาวบ้านก็มีถิ่นที่อยู่ ท่านทั้งหลายอย่าไปที่อื่นเลย แล้วเขาชักชวนมิตรอำมาตย์
ให้เริ่มจัดอาหารประจํา และสลากภัตเป็นคัน กับผ้าอาบน้ำฝนแล้วอ้อนวอนว่า
ขอท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่นี้ ดังนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายจะยินดีต่อสิ่งทั้งปวงก็สมควร ฯ
ด้วยสิ่งทั้งปวงนั้นเป็นของควรด้วย เป็นของไม่มีโทษด้วย ฯ ส่วนในคัมภีร์กุรุเทว่า
เมื่อเขาถามว่าท่านทั้งหลายจะไปไหน ภิกษุตอบว่า จะไปที่โน้น เมื่อเขาถามว่า
เหตุไรจึงจะไปที่โน้น ก็ควรบอกเหตุ ดังนี้ ฯ สิ่งทั้ง ๒ นั้น เป็นของไม่มีโทษ
เพราะจิตบริสุทธิ์ ฯ ที่ว่ามานี้ชื่อว่า เป็นอาคันตุกวัตร

คำว่า ควรตัดวิตกในอรรถกถานั้น มีคำอธิบายในฎีกาว่า คำนี้หมายความว่า
ความว่า ไม่ควรคิดว่า ชาวบ้านเห็นเราผู้ไปด้วยอาการอย่างนี้ แล้วจักหัน
จักถวายเป็นจักษแก่เรา ดังนี้ สันเนอความในพระวินัยกถาที่นี้เพียงเท่านั้น

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๓

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนชั้นธกะ

อิหํ ปน อวาสิกวัตถุ ๑ ปฏิกจฺเจว หิ อวาสิกเกหํ วิหาโร ปฏิกคฺคิ-
ตฺตฺวาโร ๑ ขณฺณผลฺลปฺปิสฺสขรณปริภณฺฑานํ กาศพฺพณํ ๑ รตฺติอุชานทิวาอุ-
ชานวจฺจกฺกุปฺปสฺสาวณฺณานํ ปธานเมววิหารมคฺโคคฺคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเสนาสนชั้นธกะ
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระภิกษุสงฆ์ และพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ลำดับต่อไปนี้เป็นคำที่ว่าด้วยอวาสิกวัตร ๑ คือ ภิกษุที่อยู่ประจำอวาสต้อง
ซ่อมแซมวิหารไว้ก่อน ๑ ที่แห่งใดหักพังก็ซ่อมแซมให้ดีขึ้น ๑ ที่อยู่กลาง
คืน ที่อยู่กลางวัน เว้นกุฏิที่ถ่ายบัสสาวะ ทางไปที่เจริญกรรมฐาน ทางไป
วิหาร เหล่านี้ทั้งสี่อย่างต้องซ่อมแซมไว้พร้อม ๑ ที่เจดีย์ก็ต้องโบกปูน ที่เวทิน้อย
ก็ต้องฉิน้ำมันและขี้ดิน จัดเตียงตั้งไว้ทุกประการด้วยคิดว่า ทวภิกษุผู้ประสงค์
จะจำพรรษาจะได้มาทำการศึกษา และเจริญกรรมฐานเป็นต้น ได้เป็นสุขดี
ดังนี้ ๑ ภิกษุทั้งหลายผู้ทำกิจทั้งปวงแล้ว พอถึงเดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ ก็ต้องถาม
ถึงผ้าจำนำพรรษา ๑ ควรถามในที่ไหน ? เคยได้ในที่ไหนเป็นปกติ ก็ควร
ถามในที่นั้น ๑ หากใดไม่เคยได้ ก็ไม่ควรถามที่อื่น ๑ เพราะเหตุใดจึง
ควรถาม ๑ เพราะเหตุว่าบางครั้งคนทั้งหลายก็ถวาย บางคราวคนทั้งหลาย
ลำบากด้วยอดอยากเป็นต้นก็ไม่ถวาย ในที่นั้นหากใดไม่ถวาย ก็ไม่ควรถาม
ที่อื่น เมื่อแจกผ้าจำนำพรรษาแล้ว อัตราายแห่งลาภย่อมมีแก่ภิกษุทั้งหลาย

รับแล้ว เพราะฉะนั้น จึงควรถามเสียก่อนจึงให้รับ ฯ ภิกษุผู้จะถามควร
กล่าวว่า เวลารับผ้าจ่านำพรรษาของท่านทั้งหลาย ใกล้เข้ามาแล้ว ฯ ถ้าเขา
กล่าวว่า บิณฑบาตเจ้าลำบากด้วยอดอยากเป็นต้น ไม่อาจถวายได้ หรือกล่าว
ว่า เมื่อก่อนเราถวายเจ้าเคยถวายเท่าใด จะถวายให้น้อยลงกว่านั้น หรือกล่าว
ว่า บิณฑบาตหาง่าย เมื่อก่อนเคยถวายเท่าใดจักถวายให้มากกว่านั้น ก็ควร
กำหนดไว้ให้ดี แล้วจึงแจกผ้าจ่านำพรรษาให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งอยู่ใน
เสนาสนะของเขาตามที่เห็นสมควร ฯ ถ้าชาวบ้านกล่าวว่า ผ้าจ่านำพรรษาขอ
พวกข้าเจ้า ถึงแก่ภิกษุของคฤหัสถ์ ภิกษุองค์นั้นก็จงจัดน้ำฉัน กวาดทางไปวิหาร
กวาดลานพระเจดีย์ กวาดลานพระศรีมหาโพธิ์ รดน้ำพระศรีมหาโพธิ์ ตลอด
๓ เดือน ดังนี้ ฯ ผ้าจ่านำพรรษาได้แก่ภิกษุของคฤหัสถ์ ต้องบอกภิกษุของคฤหัสถ์ให้
ทราบ ฯ บ้านใดอยู่ห่างไกล ๑ โยชน์ หรือ ๒ โยชน์ ฯ ถ้าตระกูลทั้งหลายใน
บ้านนั้นตั้งเครื่องหมายไว้แล้วถวายผ้าจ่านำพรรษาในวิหาร ฯ อย่าถามตระกูล
เหล่านั้น ต้องทำวัตรในเสนาสนะของเขา แล้วแจกผ้าจ่านำพรรษาแก่ภิกษุผู้
จำพรรษา แต่ถ้าในเสนาสนะของเขามีภิกษุผู้ถือบั้งสกุลอยู่ ชาวบ้านเห็นภิกษุ
นั้นมาถึง แล้วบอกว่า พวกข้าเจ้าจะถวายผ้าจ่านำพรรษาแก่ท่าน ภิกษุนั้นต้อง
บอกแก่สงฆ์ ฯ ถ้าตระกูลเหล่านั้นไม่ประสงค์จะถวายสงฆ์ เขาบอกว่า พวก
ข้าพเจ้าถวายท่านเองคนเดียว ดังนี้ ฯ ภิกษุผู้ชอบพอกันควรทักภิกษุนั้นจะทำวัตร
แล้วบอกว่า ท่านจงถือเอาเถิด ฯ แต่ผ้าจ่านำพรรษานั้นย่อมไม่สมควรแก่ภิกษุ
ผู้ถือบั้งสกุล โดยเหตุนี้ ควรถามชาวบ้านที่ถวายด้วยศรัทธา ฯ หักควรถาม
กับบิณฑบาต ซึ่งอยู่ในที่เขากว้างนั้น ฯ ควรถามอย่างไร ? ควรถามว่า
สิ่งของและเครื่องนุ่งห่มจะเป็นของสงฆ์หรือ ? ถ้าเขาตอบว่า จักเป็น พวกข้าเจ้า
จักถวายผ้า ยาว ๕ ศอก แก่ภิกษุองค์หนึ่ง ฯ ขอท่านทั้งหลายจงแจกเป็นผ้า
จ่านำพรรษา ดังนี้ ก็ควรแจก ฯ ถึงเขากล่าวว่า ผ้าขาวไม่มี มีแต่ผ้าธรรมดา
ของท่านทั้งหลายจงแจกกัน ดังนี้ ฯ ถึงแม้แต่ผ้าธรรมดาก็ดี จะแจกกันก็
สมควร ฯ สิ่งใด ๆ ซึ่งเป็นของสมควร ซึ่งได้จากวัตถุที่เขาถวาย ด้วยคำว่า
ขอท่านทั้งหลายจงใช้สอยของที่สมควร ซึ่งได้มอบให้กับบิณฑบาตไว้ จะใช้
สอยสิ่งใดทั้งสาม พระพุทธรูปค้ำทรงอนุญาติ ก็สิ่งใดที่เขาถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย

เหื่อเป็นค่าอาหารกต เหื่อเป็นค่าคลาหบจยกต ภิกษุทั้งหลายจะเหื่อสงฆ์
 เข้าในจีวร ควรประกาศให้สงฆ์ทราบแล้วจึงน้อมเข้าไป ๑ ของที่เขาถวาย
 ไว้เฉพาะเสนาสนะ จักเป็นเหตุกต ๑ ส่วนของที่เขาถวายเหื่อเป็นค่าจีวร หรือ
 เหื่อเป็นค่าบังจย ๔ ไม่ต้องประกาศสงฆ์ ก็น้อมเข้าไปในจีวรได้ ผู้จะประกาศ
 สงฆ์ควรประกาศด้วยอำนาจบุคคล 'ไม่ควรประกาศด้วยอำนาจสงฆ์ ๑ จะประกาศ
 ด้วยอำนาจเงินทอง หรือด้วยอำนาจธัญญาศัตถิยะ ไม่สมควร ๑ จะประกาศ คือ
 อุปโลกน์ ด้วยอำนาจของที่สมควร หรือด้วยอำนาจจีวร และข้าวสารเป็นต้น
 ย่อมสมควร ๑ แต่ไม่ควรทำอย่างนั้น ควรบอกว่า บัดนี้ อาหารที่หาได้ง่าย
 ภิกษุทั้งหลายลำบากด้วยจีวร ภิกษุทั้งหลายพอใจที่จะทำส่วนข้าวสารมีประมาณ
 เท่านี้ให้เป็นจีวร หรือว่าคิลาบบังจยก็หาได้ง่าย ภิกษุใช้ก็ไม่มี ภิกษุทั้งหลาย
 พอใจที่จะทำส่วนข้าวสาร มีประมาณเท่านี้ให้เป็นจีวร ดังนี้ ๑ ครั้นกำหนด
 จีวรบังจยอย่างนี้แล้ว ประกาศเวลาแจกเสนาสนะแล้ว สงฆ์ประชุมกันแล้ว
 จึงควรลงมติผู้แจกเสนาสนะ ๑ ภิกษุทั้งหลายผู้จะลงมติ จะลงมติเพียงองค์
 เดียวไม่สมควร ต้องลงมติดัง ๒ องค์ ๑ เมื่อเป็นอย่างนั้น องค์อ่อนกว่าจะแจก
 ให้แก่องค์แก่กว่า ส่วนองค์แก่กว่าก็จักได้แจกให้แก่องค์อ่อนกว่า ๑ สำหรับ
 ในวิหารใหญ่ เช่นในมหาวิหาร ควรลงมติดังองค์ ๓ องค์ ๔ องค์ ๑ ใน
 คัมภีร์กรุงท้าวว่า จะลงมติดังภิกษุ ๘ องค์ หรือ ๑๖ องค์ ให้เป็นผู้แจกผ้า
 จำนำ รรชานันท์สมควร ดังนี้ ๑ การลงมติของภิกษุเหล่านั้น ย่อมควร
 ด้วยกรรมวาจาบ้าง ด้วยอุปโลกนกรรมบ้าง ภิกษุทั้งหลายที่สงฆ์ลงมติแต่งตั้ง
 แล้วนั้น ต้องตรวจดูเสนาสนะให้จงดี ๑ สิ่งทั้งหลายที่รวมเจดีย์เรือนโถหี หอ
 ฉันทน์ ร้านสำหรับไว้ไม้กวาด ร้านสำหรับไว้พรม เวียงกุฏ โรงอิฐ โรงไม้ ชุม
 ประศุ โรงน้ำดื่ม ทางไปมา สระโบกขรณี เหล่านี้ ไม่จัดเป็นเสนาสนะ ๑
 วิหาร ๑ เถิง ๑ ปราสาท ๑ ปราสาทไม้มีชวด ๑ ถ้ำ ๑ ปะรำ ๑ โคนต้นไม้ ๑
 กอไผ่ ๑ เหล่านี้จัดเป็นเสนาสนะ ต้องแจกของเหล่านี้ เมื่อจะแจกต้องแจก
 ตามนัยที่ไว้ไว้ ในพระบาลีว่า ต้องนับภิกษุก่อน ครั้นนับภิกษุแล้วจึงนับเทวอน
 ดังนี้ ๑ ถ้ามีจีวรบังจย ๒ อย่าง คือ เป็นสงฆ์ ๑ เป็นของที่เขาถวายด้วย
 ศรัทธา ๑ ๑ ในของ ๒ อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายประสงค์จะรับสิ่งใดก่อน รับ

ส่งไปแล้ว จึงควรแจกออกอย่างหนึ่งตามลำดับ บัญชีแจกของสงฆ์นั้น ๆ ถ้า
 ภิกษุทั้งหลายน้อย เมื่อแจกเสนาสนะตามกำหนดบริเวณ บริเวณ ๑ มีรากมาก ๆ
 คือ ภิกษุทั้งหลายได้ไตรจีวรองค์ละ ๑๐ บ้าง องค์ละ ๑๒ บ้าง ๆ พระมหา
 สมณเจ้ากล่าวว่า ต้องสละบริเวณนั้น ยกให้แก่อาวาสอื่น ๆ ที่ไม่มีรากแล้ว
 จึงแจกแก่ภิกษุเหล่านั้น ๆ ส่วนพระมหาปทุมเถรเจ้ากล่าวว่า ไม่ควรทำ
 อย่างนั้น เพราะชาวบ้านย่อมถวายปัจจัยเพื่อรักษาอาวาสของตน เพราะฉะนั้น
 ควรที่ภิกษุเหล่านั้นจะไปอยู่ในที่นั้น ๆ แต่ในข้อนี้ ถ้าพระมหาเถระคิดกันว่าอย่า
 แจกอย่างนั้นเลย จึงทำตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเกิด เพราะพระองค์
 ตรัสไว้ว่า เราตถาคตอนุญาต ให้แจกโดยกำหนดบริเวณ ดังนี้ ๆ ไม่ควร
 เชื่อถือคำคัดค้านของพระมหาเถระนั้น ควรให้ท่านเข้าใจว่า ภิกษุทั้งหลายมีมาก
 ปัจจัยมีน้อย ก็ควรทำสงเคราะห์ ดังนี้ แล้วควรแจกให้ได้ ๆ เมื่อจะแจก
 ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งนั้น ต้องไปหาพระมหาเถระก่อน บอกว่าเสนาสนะย่อม
 ถึงแก่ท่าน ท่านจงรับปัจจัยเถิด ดังนี้ ๆ พระมหาเถระตอบว่า ปัจจัยของ
 ตระกูลโน้นกับเสนาสนะนั้น ถึงแก่ข้าพเจ้า ๆ ต้องบอกท่านว่า ถึงแก่ท่าน
 ก็จงรับเถิด เมื่อท่านตอบว่ารับ ๆ ก็เป็นอันท่านรับแล้ว ๆ แต่ถ้าบอกว่า เป็น
 อันท่านรับแล้วครับ จะบอกว่า เรารับแล้วก็ดี เมื่อบอกท่านว่า ท่านจ้ครับ ท่าน
 ตอบว่า เราจ้ครับก็ดี ก็ไม่เป็นอันรับ นี่เป็นคำของพระมหาสมณเจ้า ๆ ส่วน
 พระมหาปทุมเถรเจ้ากล่าวว่า คำที่เป็นอดีต อนาคต หรือปัจจุบันก็ตาม อาการ
 สักว่าความเกิดขึ้นแห่งสติ ความทำความอาลัยนั้นแหละเป็นประมาณในเรื่องนี้
 เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันท่านรับแล้ว ดังนี้ ๆ ภิกษุใดเป็นผู้ถือปัจจัยสกุล รับแจก
 เสนาสนะแล้ว สละปัจจัยเสีย ๆ แม้ภิกษุนั้นก็ไม่ควรส่งไปไว้ในอาวาสอื่น ควร
 ให้อยู่แต่ในอาวาสนั้น ๆ จะแจกโรงไฟ หรือศาลายาว หรือโคนต้นไม้ซึ่งมี
 อยู่ในบริเวณนั้น ให้แก่ภิกษุอื่นย่อมสมควร ๆ ภิกษุนั้นกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้
 ถือปัจจัยสกุล แล้วจะซ่อมแซมเสนาสนะ ดังนี้ ๆ อีกองค์หนึ่งกล่าวว่า ข้าพเจ้า
 จ้ครับปัจจัย ๆ ด้วยเหตุทั้ง ๒ อย่างนี้ เสนาสนะจักได้รับการซ่อมแซมดี
 ขึ้น ๆ ส่วนในคัมภีร์มหาปัจจกรกล่าวไว้ว่า เมื่อภิกษุผู้ถือปัจจัยสกุลรับแจกเสนา
 สนะเพื่ออยู่ ภิกษุผู้แจกเสนาสนะควรบอกว่าหนมปัจจัย ท่านจะนำปัจจัยนั้น

กันอย่างไร ? ภิกษุหนึ่งตอบว่า ให้แจกให้ภิกษุองค์ที่มาภายหลัง ฯ แม้แต่
ภิกษุหนึ่งอยู่เฉย ๆ ไม่บอกว่าเป็นอย่างไร ฯ คนทั้งหลายได้นำผ้าขาวมาถวายแก่
ภิกษุหนึ่ง ภิกษุหนึ่งจะรับก็สมควร ฯ ถ้าเขากล่าวว่า ข้าเจ้าทั้งหลายถวาย
ผ้าจ่านำ รรฆา ดังนี้ ผ้าจ่านำ รรฆา นั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้จำ
พรรษาอยู่ในเสนาสนะนั้นตลอดคา รรฆา ฯ คนเหล่าใดไม่มีเสนาสนะ มีแต่ถวาย
บิณฑบาตอย่างเดียว ฯ จะแจกบิณฑบาตของคนเหล่านั้นในเสนาสนะ ซึ่งไม่มีผ้า
จ่านำ รรฆาก็ได้ ฯ คนทั้งหลายทำพระสถูปแล้วให้แจกผ้าจ่านำ รรฆาก็มี ฯ
พระสถูปไม่ใช่เสนาสนะ ควรทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นไม้ หรือที่ประรำอันใกล้กับ
พระสถูปนั้น แล้วจึงแจกเสนาสนะ ฯ ภิกษุหนึ่งต้องปฏิบัติพระเจดีย์ ฯ ถึงแม้ว่า
ในเรื่องคันโพธิ์ เรือนโพธิ์ หอดัน รานไม้กวาด รานพื้น เวียงกุฎ ชุมประตู่
ศาลาน้ำคัม โรงน้ำคัม โรงไม้สัจจน ที่เหมือนนัยน์ ฯ ส่วนศาลานั้น จัดเป็น
เสนาสนะแท้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่จะแจกให้แก่ภิกษุรูปเดียว หรือให้แก่ภิกษุ
หลายรูป ฯ คำทั้งปวงนี้ มีกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาบัจจโรโดยพิสดาร ของดเนอความ
ในพระวินัยกถาที่นี้ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐก ๕๔

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนชัณฐกะ

เสนาสนคาหาปเกน ปน ปาฏิปทอรุณโต ปฏุชาย ยาว ปุน อรุณํ น
ภิกษุชติ ทาว คาเหตุยํ ฯ อิทํ หิ เสนาสนคาหสฺส เขตฺตํ ฯ สเจ ปาโทว
คาหิต เสนาสนเม อญฺเฒ วิตถุกจารโก ภิกษุ อาคนตุว เสนาสนํ ยาจตฺติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค กัณฐก ๕๔ ว่าด้วย
เสนาสนชัณฐกะ สอดต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ-
ศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
 จำเดิมแต่อรุณ ๑ กำไปแล้ว จนอรุณใหม่ยังไม่ขึ้น ภิกษุผู้แจกเสนาสนะก็แจกได้ ฯ
 เพราะอันนั้นแหละเป็นเขตแห่งการแจกเสนาสนะ ฯ ถ้าเมื่อแจกเสนาสนะแต่เช้า
 แล้วภิกษุอื่นที่เป็นวิตักกจิรติมาขอเสนาสนะ ฯ ควรบอกภิกษุนั้นว่า เสนาสนะ
 รับกันหมดแล้ว สงฆ์จำพรรษาแล้ว วิหารเป็นที่รรมย์ดี ท่านประสงค์จะอยู่ใน
 ที่ใดมิไค่นั่นไม่เป็นต้น ก็จงอยู่ในที่นั้นเถิด ฯ ภิกษุทั้งหลายที่เข้าพรรษาแล้ว
 ควรตั้งข้อวัตรประจำไว้ภายในพรรษา แล้วบอกภิกษุทั้งหลายผู้เข้าพรรษาว่า
 ขอท่านทั้งหลายจงมัตติไม้กวาดเถิด ฯ ถ้าไม้และเชือกเป็นของหาง่าย ภิกษุองค์
 หนึ่ง ๆ ควรมัตติไม้กวาด ๕ อันหรือ ๖ อันไว้ หรือมัตติไม้กวาดติดเข้ากันไว้ ๒ อัน
 ๓ อันถ้าหายาก ก็ควรมัตติไม้กวาดไว้ ๒ กำ ๓ กำ หรือคันไม้กวาดไว้ ๒ คัน ๓ คัน ฯ
 ก็ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาแล้วควรทำข้อวัตรอันไม่ชอบธรรม เช่นว่า ผู้จะทำข้อ
 วัตรไม่ควรบอกบาติ ไม่ควรให้บอกบาติ ไม่ควรท่องหนังสือ ไม่ควรให้บรรพชา
 ไม่ควรให้อุปสมบท ไม่ควรให้หนีภัย ไม่ควรให้มีการฟังธรรม เพราะสิ่งทั้งปวง
 นั้นเป็นเครื่องทำได้ชั่วช้า พวกเราจงอย่ามีเครื่องชั่วช้า ตั้งหน้าเจริญแต่สมณ-
 ธรรมเท่านั้นดังนหรือ หรือว่าภิกษุทั้งปวงจงถือนั่นชดงค์ ๑๓ จงอย่านอน จงยัง
 อยู่ด้วยการขึ้นกับการเดิน จงทำเป็นคนไข้ ถึงแม้ว่าไปด้วยสดตาหกรณียกิจก็ดี
 ก็อย่าได้ภาวนีภณณ์ คณัน ฯ ควรทำข้อวัตรอันชอบธรรมเช่นว่า ปรียัติธรรม
 ข้อมทำให้พระสังฆธรรมทั้ง ๓ ตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงเรียนบาติด้วย
 ความเคารพ จงสอนด้วยความเคารพ จงท่องหนังสือ จงอย่ากระทกกระทั้งกัน
 ในเวลาอยู่ที่ทำความเพียร จงนั่งเรียนนั่งสอน นั่งท่องหนังสืออยู่ในภายใน
 วิหารจงให้มีการฟังธรรมเนื่อง ๆ เมื่อท่านทั้งหลายจักให้บรรพชา ให้อุปสมบท
 ให้หนีภัย ก็จงทำให้บริสุทธิ์ เพราะเหตุว่ากุลบุตรแม้คนเดียวได้บรรพชาอุปสมบท
 แล้ว ก็จักดำรงศาสนาไว้ทั้งสันได้ ท่านทั้งหลายสามารถถือชดงค์ได้เท่าใด
 จงถือได้มันเท่านั้น อันภายในพรรษานี้ เราทั้งหลายไม่ควรประมาททั้งกลางวัน
 กลางคืน ควรมีความเพียรแรงกล้า ถึงแม้ว่าพระเถระเจ้าใหญ่ทั้งหลายจะเข้ามาแล้ว

แต่โบราณ ก็คัดความกังวลทั้งสี่ แล้วบำเพ็ญข้อวัตรให้เป็นจารีตอันเดียวกัน
 ในภายในพรรษา ต้องรู้จักประมาณในการพูด ต้องเจริญวัตถุ ๑๐ อสม ๑๐
 อนุสสติ ๑๐ กรรมฐาน ๓๔ จะทำข้อวัตรแก่พวกภิกษุอาคันตกะจะอุปโลกน์ให้แก่
 ภิกษุทั้งหลายไปด้วยสัตตาหกรณียกิจ ก็สมควร ดังนี้ ๑ อีกอย่างหนึ่งควรสอน
 ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายอย่าทะเลาะกัน อย่าส่อเสียดกัน อย่ากล่าวคำหยาบ
 ค่อกัน จงนึกถึงศีลทุกวันไป จงอย่าให้เสียอารักขกรรมฐานทั้ง ๔ จงมากไปด้วย
 มนสิการ ๑ ควรบอกธรรมเนียมเกี่ยวไม้สัณฑ์ ควรบอกข้อวัตรอาจารย์ ๑
 ผู้จะไหว้พระเจดีย์หรือไหว้คันโพธิ์ หรือบูชาด้วยดอกไม้ของหอม หรือเอาบาตร
 ใส่ดอกไม้ควรบอก ๑ ควรบอกข้อวัตรในการเที่ยวภิกขาจาร ๑ ว่าไม่ควรกล่าว
 ถ้อยคำอันเกี่ยวกับบิณฑขัยหรือถ้อยคำอันเกี่ยวกับมาตุคาม กับชาวบ้านภายใน
 บ้าน ๑ ควรรักษามนสิการ ควรทำตามขันธวัตรและเสขีวัตร ดังนี้ ๑ แต่ถ้า
 ในวันเข้าพรรษาหลัง เมื่อสงฆ์ประกาศเวลาแล้วประชุมกัน มีผู้ใดผู้หนึ่งนำผ้า
 ขาว ๑๐ สอกมาถวายให้เป็นผ้าจ่านำพรรษา ถ้าภิกษุเป็นอาคันตกะ เป็นพระ
 เณรผู้ใหญ่ ก็ควรถวายแก่ภิกษุนั้น ถ้าภิกษุนั้นเป็นภิกษุใหม่ ภิกษุผู้ได้รับ
 สมมุติก็ควรบอกกับภิกษุผู้แก่กว่าว่า ถ้าท่านต้องการกิจส่วนแรกแล้วรับผ่าน ๑
 เมื่อท่านไม่ละก็ไม่ควรถวาย ๑ แต่ถ้าท่านละของที่ได้รับแจก เมื่อก่อนแล้ว
 รับ ก็ควรเปลี่ยนไปเริ่มแต่พระองค์ที่ ๒ เป็นลำดับไป แล้วถวายแก่ภิกษุอาคันตกะ ๑
 ถ้าภิกษุทั้งหลายเข้าพรรษาแรกแล้วได้ผ้า ๒ ผืน หรือ ๓ ผืน หรือ ๔ ผืน หรือ ๕ ผืน
 ก็ควรให้สละตามทิวาแล้ว แล้วควรถวายแก่อาคันตกะได้เท่า ๆ กัน ๑ แต่เมื่อ
 อาคันตกะได้เท่ากันแล้ว ส่วนที่แบ่งในภายหลังยังเหลือ ก็ควรถวายภิกษุ
 ทั้งหลายผู้แก่กว่า ๑ จะตั้งกติกาว่า เมื่อลาภเกิดขึ้นด้วยบิณฑขัย พวกเราชอบใจ
 ให้แจกตามบัญญัติ ๑ ถ้าข้าวแพงภิกษุทั้งหลายที่เข้าพรรษาลำบากด้วยอาหาร
 แล้วกล่าวกันว่า เมื่อพวกเราอยู่ในที่หมดกลีบลำบาก ขอพวกเราจงแยกกัน
 เป็น ๒ พวกเถิด พวกใดมีญาติมีปวารณา ก็จงไปจำพรรษาอยู่กับเขา เวลา
 ปวารณาแล้ว จงมารับผ้าจ่านำพรรษาที่เป็นส่วนของตน ๆ ในภิกษุเหล่านั้น
 ภิกษุเหล่าใดจำพรรษาในที่ ๆ เหล่านั้น แล้วมาในวันปวารณาต้องทำอุปโลกนกรรม
 แล้วให้ผ้าจ่านำพรรษาแก่ภิกษุเหล่านั้น ๑ ถ้าภิกษุเหล่านั้นยินดีอยู่ก็ดี ไม่ใช่เจ้า
 ของผ้าจ่านำพรรษาก็ดี พวกภิกษุที่อยู่ประจำอาวาสไม่พอใจก็ดี จะให้ไม่ได้ ๑

ส่วนในคัมภีร์กรุนทีกกล่าวไว้ว่า ภิกษุผู้เข้าพรรษาควรตั้งกติกไว้ว่า ถ้าข้าวม
ข้าวสวยในขันไม่ร่อนแก่พวกเราทั้งปวง ท่านทั้งหลายจงอยู่ในที่ขอบพอกัน แล้ว
จักได้รับผ้าจำนำพรรษาที่เป็นส่วนของตน ดังนี้ ฯ ถ้ามีภิกษุองค์หนึ่งคัดค้านข
ก็เป็นอันคัดค้านดี ฯ ถ้าไม่มีผู้คัดค้านก็เป็นกติกานดี ฯ เมื่อภิกษุเหล่านั้น
จำพรรษาอยู่ในที่นั้น ฯ ในภายหลัง เวลาออกพรรษาแล้วมาควรอุปโลกน์ให้
ในเวลาอุปโลกน์นั้นใครจะคัดค้านไม่ได้ ฯ ท่านกล่าวไว้อีกว่า ถ้าเมื่อภิกษุทั้ง
หลายจำพรรษาแล้ว ผ้าจำนำพรรษาไม่ถึงแก่ภิกษุบางจำพวก ภิกษุทั้งหลายต
กติกากันไว้ว่า เราทั้งหลายพอใจให้ผ้าจำนำพรรษาแก่ภิกษุผู้ขาดพรรษา และให้
ผ้าจำนำพรรษาซึ่งเกิดขึ้นในบัดนี้แก่ภิกษุเหล่านั้น ดังนี้

เมื่อตั้งกติกากันไว้อย่างนี้ ก็เท่ากับแจกผ้าจำนำพรรษาที่เกิดขึ้น ๆ ก็ควร
ให้แก่ภิกษุเหล่านั้น ฯ ภิกษุผู้ตั้งน้ำฉันไว้ตลอด ๓ เดือน ปฏิบัติวิหาร ทางไป
วิหาร ถานพระเจดีย์ ลานคันโพธิ์ เป็นต้น รตนาคันโพธิ์ แล้วไปอยู่ที่อื่นก็ค
สึกเสียดก็ ก็ยังได้ผ้าจำนำพรรษา ฯ เพราะผ้าจำนำพรรษานั้นเป็นของผู้อื่น
จะต้องได้คล้ายกับเป็นค่าจ้าง อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ของสงฆ์ที่สงฆ์ทำอุปโลกน
กรรมแล้วแจกให้ ผู้สึกในภายในพรรษาก็ยังได้ แต่ว่าไม่ควรแจกให้ด้วย
ถือว่าป็นปัจจัย ดังนี้ ฯ ถ้าภิกษุออกพรรษาแล้วไปเที่ยวอื่นเสีย ได้ของที่
สมควรอันใดอันหนึ่งจากภิกษุเจ้าอาวาสแล้วกล่าวว่า ขอท่านจงรับผ้าจำนำ
พรรษาของข้าพเจ้าในตระกูลโน้นเถิด แล้วก็สึกไป ผ้าจำนำพรรษาก็เป็นของ
สงฆ์ ฯ แต่ถ้าภิกษุนั้นมอบหมายคนทั้งหลายในที่ต่อหน้าแล้วไปก็ยังได้ ฯ
เมื่อเขากล่าวว่า พวกข้าพเจ้าถวายผ้าจำนำพรรษานี้แก่ภิกษุผู้จำพรรษาอยู่ใน
เสนาสนะของพวกข้าพเจ้า ดังนี้ แจกแก่ภิกษุใดก็เป็นของภิกษุนั้น ถ้าคนทั้ง
หลายมีบุตริตาเป็นต้น ได้นำผ้ามาเป็นอันมาก ถวายด้วยคำว่า พวกข้าพเจ้า
ถวายในเสนาสนะของพวกข้าพเจ้า ดังนี้ ด้วยเขามีความรักใคร่ต่อเจ้าของเสนาสนะ
สงฆ์ควรให้เฉพาะผ้าผืนเดียวเท่านั้น แก่ภิกษุผู้จำพรรษาในที่นั้น ฯ ของนอก
นั้นเป็นของสงฆ์ ฯ ควรแจกตามลำดับบัญชีแห่งผ้าจำนำพรรษา ฯ เมื่อลำดับ
บัญชีไม่มี ควรแจกเริ่มแต่ภิกษุผู้แก่กว่าไป ฯ แม้ในของที่คนทั้งหลายถวาย
ด้วยคำว่า พวกข้าพเจ้าได้นำผ้ามาเป็นอันมาก ถวายแก่เสนาสนะด้วยจิตเลื่อมใส

ที่เกิดขึ้น เพราะอาศัยภิกษุผู้จำพรรษาในเสนาสนะ ก็เหมือนนัยที่ว่ามาแล้ว ฯ
 แต่ถ้าเขาคงไว้ในที่ใดเสียแล้วกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุนั้น คึงนี้ ก็
 เป็นของภิกษุองค์นั้นองค์เดียว ฯ ในเรือนหนึ่งมีผ้าจำนำพรรษา ๒ ผืน ฯ ส่วนแรก
 แจกแก่สามเณรแล้ว ส่วนที่ ๒ ถวายแก่ภิกษุผู้แก่กว่า ฯ เขาส่งผ้าขาวยาว ๑๐
 ศอกผืนหนึ่ง ยาว ๘ ศอกผืนหนึ่งไปด้วยคำว่า ท่านทั้งหลายจงถวายผ้าจำนำ
 พรรษามแก่ภิกษุทั้งหลาย คึงนี้ ฯ ควรเลือกแล้วให้ส่วนอันดีแก่สามเณร แล้ว
 จึ่งถวายส่วนที่แบ่งในภายหลังแก่ภิกษุผู้แก่กว่า ฯ แต่ถ้าเขานำภิกษุ ๒ องค์ไป
 ที่เรือน ให้ฉันจังหันแล้วถวายผ้าด้วยตนเอง ภิกษุใดได้ผ้าผืนใดผ้าผืนนั้นก็เป็น
 ของภิกษุนั้น ฯ คือไปเป็นนัยที่เข้ามาในคัมภีร์มหาปจจรีว่า ผ้าจำนำพรรษา
 ในเรือนแห่งทายกคนหนึ่งถึงแก่สามเณรหนุ่ม ฯ ถ้าเขาถามว่า ผ้าจำนำพรรษา
 ของพวกข้าพเจ้าถึงแก่ใคร อย่างบอกว่าได้แก่สามเณร ให้บอกว่า จักรู้ได้ในเวลา
 ถวาย ให้ส่งพระมหาเถระองค์หนึ่งไปรับมา ฯ ถ้าผ้าจำนำพรรษาดังแก่ภิกษุใด
 ภิกษุนั้นสึกเสียหรือกายเสีย คนทั้งหลายถามว่า ผ้าจำนำพรรษาของพวกข้าพเจ้า
 ถึงแก่ผู้ใด ควรบอกแก่เขาตามความจริง ฯ ถ้าเขากล่าวว่า พวกข้าพเจ้าขอถวาย
 แก่พวกท่าน ฯ ผ้าจำนำพรรษานั้นก็ถึงแก่ภิกษุนั้น ฯ ถ้าเขาถวายแก่สงฆ์
 หรือคณะก็ถึงแก่สงฆ์แก่คณะ ฯ ถ้าพวกภิกษุผู้จำพรรษาเป็นพวกถือบั้งสกุลทั้ง
 นั้น ฯ ควรทำผ้าจำนำพรรษาที่เขานำมาถวายให้เป็นเครื่องใช้ในเสนาสนะหรือ
 ให้เป็นหมอนเป็นคั่น ฯ ตามที่ว่ามาแล้วนี้ เป็นข้อวัตรของภิกษุเจ้าอาวาส ฯ
 จบข้อวินัยฉยในการแจกเสนาสนะตามอรรถกถาเพียงเท่านี้

คำว่า ภิกษุผู้เป็นวิคกกิจวัตในอรรถกถานั้น มีคำอธิบายไว้ในฎีกาว่า ได้
 แก่ภิกษุผู้เที่ยวไปด้วยความนึกว่า เราจักจำพรรษาในที่ไหนจึงจะเป็นสุข จึ่งจักได้
 ลาภ ฯ คำว่า จงให้บรรพชาอุปสมบทให้ดีในอรรถกถานั้น มีคำอธิบายในฎีกาว่า
 จงพิจารณาคุณกฤตกรรมที่มีนัยดีจึงให้บรรพชา ฯ คำว่า วัตถุ ๑๐ ในอรรถกถานั้น
 มีคำอธิบายตามฎีกาว่า ได้แก่วัตถุ ๑๐ ประการ คือ การพูดถึงความมกน้อย ๑
 การพูดถึงความสันโดษ ๑ การพูดถึงความสงัด ๑ การพูดถึงการไม่คลุกคลี ๑
 การพูดถึงความเพียรอันแก่กล้า ๑ การพูดถึงศีล ๑ การพูดถึงสมาธิ ๑ การพูด
 ถึงปัญญา ๑ การพูดถึงวิมุตติ ๑ การพูดถึงความเห็นในวิมุตติ ๑ คำว่า อารักข-

กรรมฐาน ๔ นั้น ได้แก่พหุฐานสสคิ • เมตตา • อสภ • มรณสคิ • ฯ ในคำว่า
ควรบอกธรรมเนียมการเคี้ยวไม้สีฟันนั้น คือ ภิกษุใดเข้าประชุมสงฆ์ทุกวัน
ภิกษุนั้น เมื่อพวกสามเณรเป็นคณนำไม้สีฟันมาไว้ในโรงไม้สีฟัน เพื่อให้ภิกษุ
ทั้งหลายได้ใช้ตามสบายใจ ก็ควรรับไม้สีฟันไปวันละ ๑ อันเท่านั้น ฯ ส่วนภิกษุ
ใดไม่ได้เข้าประชุมทุกวัน ไปอยู่ในที่เจริญสมณธรรมหรือในที่พึงธรรม หรือในโรง
อุโบสถเสียบ ภิกษุนั้นต้องรู้จักประมาณ ต้องเก็บไม้สีฟัน ๔ อันไปใช้ในที่อยู่ของ
ตน เมื่อหมดแล้วถ้าในโรงไม้สีฟันยังมีอยู่มาก จึงไปนำมาใช้อีก ถ้าไม่รู้จัก
ประมาณ เมื่อยังไม่หมดก็ไปนำมาอีก ไม้สีฟันที่โรงนั้นก็จะหมดไป ฯ พระ
เถระบางจำพวกกล่าวว่า ภิกษุเหล่าใดถือเอาไม้สีฟันเหล่านั้น จงนำมาคืน ดังนี้ ฯ
บางจำพวกกล่าวว่า ภิกษุทั้งหลายจงใช้ไม้สีฟันตามชอบใจ พวกสามเณรจัก
หามาอีก ดังนี้ ฯ เพราะฉะนั้น จึงควรใช้พอประมาณเพื่อกันไม่ให้วิวาทกัน
แต่ในการถือเอาไม้สีฟันนั้นหาโทษมิได้ ฯ คำว่า ส่วนที่จัดให้แก่สามเณรนั้น
หมายส่วนแรก ดังนี้ สันเนือความในพระวินัยกถาชั้นเพียงเท่านั้น.

เอว้ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๕

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเรื่องเสนาสนขันธกะ

เตน โข ปน สมเชน อายสุมา อุปนนุโท สกฺขปฺตฺโต สวาคุณฺณิ
เสนาสนํ เกหฺกฺวา อณฺณตฺริ คามกาวาสํ อคฺคมาสี ตคฺคฺรปฺปี เสนาสนํ อคฺคเหสี ฯ
อถ โข เตสํ ภิกฺขุณฺณิ เอตทฺโหสี ฯ อยํ โข อวฺสุส อายสุมา อุปนนุโท สกฺข-
ปฺตฺโต ภณฺฑนการโกติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเสนาสนขันธกะ
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
 นั้นว่า ในคราวนั้นพระอุปนันทสัททกบฏ ได้รับเสนาสนะที่กรุงสาวัตถีแล้ว
 ได้ไปท้าวาสบ้านนอกแห่งหนึ่ง ได้รับเสนาสนะที่อาวาสนั้นอีก ๆ ครั้น
 ภิกษุเหล่านั้นก็คิดว่า พระอุปนันทสัททกบฏนี้ เป็นผู้ทำความขาดหมาง ทำความ
 ทะเลาะ ทำความวิวาท ทำความมีปากเสียง ทำอธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ ถ้าพระ
 อุปนันทะนั้นจักจำพรรษาอยู่ในที่นี้ พวกเราทั้งสงฆ์จักอยู่ไม่สบาย พวกเราควรจะ
 ตามเขาไปดู กล่าวกันดังนี้แล้วก็ถามกันว่า นี่แน่ะพระอุปนันทะ ท่านได้รับเสนาสนะ
 ในกรุงสาวัตถีแล้วมิใช่หรือ ฯ พระอุปนันทะตอบว่าใช่ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงว่า
 ถ้าอย่างนั้นท่านอุปนันทะองค์เดียวก็แยกกันเสนาสนะไว้ถึง ๒ แห่ง เพราะเหตุ
 ไหน ฯ พระอุปนันทะตอบว่า ข้าพเจ้าจะละเสนาสนะในที่นั้นในบัดนี้ แล้วจะไปรับ
 เสนาสนะที่กรุงสาวัตถีโน้น ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อย มีความสันโดษ
 เป็นคັນ ก็พากันคิดเถียงว่า อย่างไรพระอุปนันทสัททกบฏองค์เดียวจึงแยกกัน
 เสนาสนะไว้ถึง ๒ แห่ง ฯ แล้วกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรง
 ทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามได้ความจริงแล้ว
 ก็ทรงติเตียนพระอุปนันทะว่า อย่างไรโมฆบุรุษ เธอผู้เดียวจึงแยกกันเสนาสนะไว้
 ถึง ๒ แห่ง เธอรับเสนาสนะในที่นั้นแล้วปล่อยเสนาสนะในที่นี้ รับในที่นี้
 แล้วปล่อยในที่โน้น เป็นอันว่า เธอเป็นคนนอกทั้ง ๒ แห่ง การที่เธอทำอย่างนี้
 ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใส แก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่
 เลื่อมใสอยู่แล้ว ฯ มีแต่ทำให้เลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความ
 เลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติไว้ว่า
 คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุองค์เดียวแยกกันเสนาสนะไว้ถึง ๒ แห่งไม่ได้ ภิกษุ
 ใดแยกกัน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงวินัยกถา โดย
 อเนกปริยายแก่ภิกษุทั้งหลาย ได้ทรงแสดงคุณแห่งวินัย ทรงแสดงคุณแห่ง
 การเล่าเรียนวินัย ทรงแสดงคุณแห่งการอุปาส์ไว้เป็นข้อ ๆ ฯ ภิกษุทั้งหลาย
 จึงคิดกันว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงวินัยกถา ทรงแสดง

คุณแห่งวินัย ทรงแสดงคุณแห่งการเล่าเรียนวินัย ทรงแสดงคุณแห่งพระอุบาลีไว้เป็นข้อๆ โดยอเนกปริยายแก่ภิกษุทั้งหลาย พวกเราควรจักเรียนวินัยในสำนักพระอุบาลีเถระเจ้า ฯ กล่าวกันดังนี้แล้ว ภิกษุเป็นอันมากทั้งแก่ผู้อ่อนปานกลาง ก็พากันไปเรียนพระวินัยในสำนักพระอุบาลี ฯ พระอุบาลีก็ขึ้นสอนพระวินัยแก่ภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่าโดยเคารพ ฝ่ายภิกษุทั้งหลายผู้แก่กว่า ก็เรียนด้วยความเคารพในธรรม ฯ ทั้งภิกษุผู้แก่กว่า ทั้งพระอุบาลีก็ลำบากในการเรียนการสอน จึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้ภิกษุผู้อ่อนกว่า ซึ่งจะสอนภิกษุผู้แก่กว่า นั่งบนอาสนะที่เสมอกัน หรือสูงกว่ากันก็ได้ด้วยความเคารพในธรรม ส่วนภิกษุผู้แก่กว่า ซึ่งเรียนนั้นเราอนุญาตให้นั่งบนอาสนะที่เสมอกัน หรือต่ำกว่าด้วยความเคารพในธรรม

ในคราวนั้น ภิกษุเป็นอันมากก็ยังยืนเคารพการเรียน ได้รับความลำบากในสำนักพระอุบาลี ฯ จึงนำกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้นั่งกับผู้มีอาสนะเสมอกันได้

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงพากันคิดว่า ชื่อว่ามีอาสนะเสมอกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ แล้วพากันกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุนั่งร่วมกับผู้อยู่ในระหว่าง ๓ พรรษา

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุเป็นอันมากซึ่งมีอาสนะเสมอกัน ได้นั่งร่วมเตียงเดียวกันทำให้เตียงหัก ฯ แล้วนั่งร่วมตั่งอันเดียวกัน ตั่งก็หักอีก จึงกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตเตียงตั่งแก่ภิกษุพวกละ ๓ ฯ ถึงแม้ว่าภิกษุพวกละ ๓ นั่งร่วมเตียงตั่งอันเดียวกัน เตียงตั่งก็หักอีก จึงกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาตเตียงตั่งให้แก่ภิกษุพวกละ ๒

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่กล้านั่งที่อาสนะขาวร่วมกับภิกษุทั้งหลายผู้มีอาสนะไม่เสมอกัน ฯ แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้นั่งบนอาสนะขาว ร่วมกับภิกษุทั้งหลายผู้มีอาสนะไม่เสมอกัน ยกเว้นแต่บัณฑิต เชาวก็ มาตุคาม อุภโตพยัญชนก

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายก็พากันสงสัยว่า อาสนะอย่างสิ้นที่สุด สิ้นเท่าไร จึงจัดว่าเป็นอาสนะขาว แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า อาสนะอันใด

พอนั่ง ๓ คน อาสนะอันนั้นเราก่อนุญาต อาสนะอันนั้น จักว่าเป็นอาสนะขาว ขนาดสั้นที่สุด

ในคราวนั้น นางวิสาขามารคามิการเศรษฐี ประสงค์จะสร้างปราสาท มีระเบียบคงอยู่บนกะพองช้าง เพื่อดวายสงฆ์ ๑ ภิกษุทั้งหลาย จึงพากันสงสัยว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จะทรงอนุญาตให้อยู่ปราสาทได้หรือไม่ แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ ๑ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้อยู่ปราสาทได้ทุกชนิด ดังนี้

ก็ในคราวนั้น พระอัยยิกาของพระเจ้าปเสนทิโกศลสิ้นพระชนม์ไป ๑ เพราะเหตุที่พระอัยยิกาของพระเจ้าปเสนทิโกศลสิ้นพระชนม์ไปนั้น เครื่องใช้ที่ไม่สมควรเป็นอันมากจึงได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ เครื่องใช้เหล่านั้น คือ อาสน์ ๑ บัลลังก์ ๑ ผ้าโศณกะ คือผ้าขนสัตว์ห่มขนขาว ๑ ผ้าลาดปูจิตรด้วยรูปถัก ๑ ผ้าปฏิกะ คือ ผ้าปูลาดขาวทำด้วยขนแกะ ๑ ผ้าปฏิลิกะคือผ้าปูลาดขาวลายดอกไม้ ๑ ผ้าตุลิกะคือ ผ้ายัดด้วยขน ๑ ผ้าวิกฏิกะ คือ ผ้าปูลาดขนแกะลายรูปสัตว์ต่าง ๆ ๑ ผ้ามีขนขน ข้างบน ๑ ผ้ามีขนข้างเคียว ๑ ผ้าด้ายปนไหม ๑ ผ้าไหม ๑ ผ้ากุดตกะ คือ ผ้าปูพื้นขนาดใหญ่จนางพ่อนได้ ๑๒ คน ๑ ผ้าปูหลังช้าง ๑ ผ้าปูหลังม้า ๑ ผ้าปูรถ ๑ หนึ่งเสื่อเหลือง ๑ ผ้าปูโต๊ะ คือ ผ้าหนึ่งซมด ๑ หมอนรองเท้าห่มสีแดงทั้ง ๒ ข้าง ที่มีระบายชาย ๑ ๑ ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลให้ทรงทราบ ๑ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุตัดเท้าอาสน์ที่ออกเสียแล้วจึงใช้ ให้ทำลายรูปสัตว์ร้ายแห่ง บัลลังก์เสียแล้วจึงใช้ ให้เอานุ่นออกเสียแล้วทำเป็นหมอน ของเหล่านั้นให้ ทำเป็นเครื่องปูพื้น

ก็ในคราวนั้น ที่อาวาสบ้านนอกแห่งหนึ่งใกล้กับกรุงสาวัตถี พวกภิกษุ เจ้าอาวาสได้รับความลำบาก ด้วยต้องจัดเสนาสนะให้แก่พวกภิกษุที่มาที่ไป จึง คิดกันว่า บัดนี้พวกเราควาญในการจัดเสนาสนะให้แก่ภิกษุทั้งหลายที่มาที่ไป อยู่อย่างนั้นเถย พวกเราจะยกเสนาสนะของสงฆ์ทั้งสิ้น ให้แก่ภิกษุผู้หนึ่ง แล้ว จึงพากันใช้ของภิกษุนั้นเกิด ๑ ภิกษุเหล่านั้นก็ได้ยกเสนาสนะของสงฆ์ทั้งสิ้น ให้แก่ภิกษุองค์หนึ่ง ๑ พวกภิกษุที่มากับอกพวกภิกษุที่อยู่ประจำอาวาสว่า พวก ท่านจงจัดเสนาสนะให้แก่พวกเรา ๑ ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า เสนาสนะของสงฆ์ ไม่มี เสนาสนะทั้งสิ้น พวกเราได้ยกให้แก่ภิกษุองค์หนึ่งแล้ว ๑ ภิกษุเหล่านั้น

จึงว่า พวกท่านได้พากันสละเสนาสนะของสงฆ์อย่างนั้นหรือ ๑ พวกภิกษุเจ้า
อาวาสก็ตอบว่า อย่างนั้น ๑ แล้วพวกภิกษุที่มีความมกน้อยเป็นต้น ก็พากัน
ติเตียนว่า อย่างไรภิกษุทั้งหลายจึงสละเสนาสนะของสงฆ์ แล้วนำกราบทูลให้
ทรงทราบ ๑ พระองค์จึงตรัสถามว่า ได้ยินว่าภิกษุทั้งหลายสละเสนาสนะของ
สงฆ์จริงหรือ ? ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่าจริง จึงตรัสว่า ของ ๕ หมวดสละไม่ได้
ไม่ควรสละ ถึงแม้ว่าสงฆ์หรือคณะ หรือบุคคลสละไปแล้ว ก็ไม่เป็นอันสละ
ภิกษุใดสละ ภิกษุนั้นต้องถูกลัจฉัย ๑ ของ ๕ หมวดนั้น คือ อะไรบ้าง ? คือ
อาราม ๑ ที่อาราม ๑ วิหาร ๑ พนทวิหาร ๑ เคียง ดั่ง ฟูก หมอน ๑ หม้อโลหะ
อ่างโลหะ ขันโลหะ กะถางโลหะ มีดระรำ ขวาน ๑ ผิง จอบ สว่าน ๑ เครื่อง
ไม้ไผ่ หน้ำมุงกะต่าย หน้ำปล้อง หน้ำหั่วไป ดินเหนียว เครื่องใช้ทำด้วยไม้
เครื่องใช้ทำด้วยดิน ๑ รวมเป็น ๕ หมวดด้วยกัน ดังนี้ ๑ ของทั้ง ๕ หมวดนี้สละ
ไม่ได้ ไม่ควรสละ ถึงแม้ว่าสงฆ์ หรือคณะ หรือบุคคลสละแล้ว ก็ไม่เป็น
อันสละ ภิกษุใดสละ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้ ของตณเฑาะฐในพระบาลี
ไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ก่อนจะไปจะยกเนื้อความในอรรถกถา ที่ควรแสดง มาแสดงเป็นลำดับไป
เพื่อให้เนื้อความที่แสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้นแจ่มแจ้งขึ้น กล่าวคือ คำใน
พระบาลีว่า เธอเป็นคณภายนอกทั้ง ๒ แห่งนั้น มีคำวินิจฉัยในอรรถกถาว่า
การรับแจกเสนาสนะ ย่อมระงับไปด้วยการรับ ๑ ความอาลัยย่อมระงับไปด้วย
การรับ ๑ การรับย่อมระงับไปด้วยความอาลัย ๑ ความอาลัยย่อมระงับไปด้วย
ความอาลัย ๑ ๑ ข้อนี้อย่างไร ? ข้อนี้ว่าดังนี้ คือ ภิกษุบางองค์ รับแจก
เสนาสนะในวิหารหลังหนึ่ง ในวันเข้าพรรษา แล้วไปรับแจกในวิหารใกล้เคียงอีก
การรับก่อนย่อมระงับไปด้วยการรับที่หลัง ๑ อีกองค์หนึ่งทำความอาลัยว่า เรา
จักอยู่ในที่นี้ แล้วไปรับแจกเสนาสนะในวิหารใกล้เคียง ความอาลัยก่อนย่อม

ระงับไปด้วยการรับ^๕ ๑ อีกองค์หนึ่งคิดว่า เราจักอยู่^๕ในที่นั้น รับเสนาสนะแล้วก็ตาม ทำความอาลัยไว้ก็ตาม แล้วไปรับแจกเสนาสนะในวิหารใกล้เคียงอีก หรือว่าภิกษุนั้นจะทำความอาลัยว่า นัตถิ^๕เราจักอยู่^๕ในที่นี้ การรับของภิกษุนั้นย่อมระงับไปด้วยความอาลัย ความอาลัยก็ย่อมระงับไปด้วยความอาลัย ๑ ภิกษุนั้นก็ตั้งอยู่ในการรับ หรือในความอาลัยแห่งหนึ่ง ๑ ภิกษุใดรับเสนาสนะในวิหารหลังหนึ่งแล้วไปด้วยคิดว่า เราจักอยู่^๕ในวิหารอื่น หรือภิกษุนั้นเลื่องอุปจารสืบไป การรับแจกเสนาสนะก็ระงับไป ๑ แต่ถ้าภิกษุนั้นไปด้วยคิดว่า ถ้าในที่นั้นจักสบายก็เราก็จักอยู่ ถ้าไม่สบายก็จะกลับมา ดังนี้ แล้วพอทราบว่า ไม่สบายก็กลับไปอีก ดังนี้ ก็สมควร

คำว่า ภิกษุผู้อยู่^๕ในระหว่าง ๓ พรรษา^๕ว่ามาตามพระบาลีนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุใดมากกว่า ๓ พรรษา หรืออ่อนกว่า ๓ พรรษา ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ในระหว่าง ๓ พรรษา ส่วนภิกษุใดมากกว่าพรรษาเดียว หรืออ่อนกว่าพรรษา หรือว่าภิกษุใดมีพรรษาเสมอกัน ถ้าจะต้องกล่าวในภิกษุทั้ง ๒ นั้นไม่มี ๑ ด้วยว่าภิกษุทั้งปวงนั้นจะรวมเคียงตั้งกันได้ ๒ องค์ ๑ เสนาสนะใดขอแก่ภิกษุ ๓ องค์ เสนาสนะนั้นจะเป็นของยกไปได้ หรือยกไปไม่ได้ก็ตาม จะนั่งรวมเมื่อนุปสัมบันบนแผ่นกระดานเช่นนั้นก็สมควร ดังนี้

คำว่า ปราสาท^๕มีระเบียบซึ่งตั้งบนกะของข้างนั้น อธิบายว่า เป็นชื่อแห่งปราสาท ที่ทำคล้ายกับตั้งอยู่บนกะของข้างเท่านั้น ๑ คำว่า เครื่องใช้ในปราสาททั้งปวงนั้น หมายถึงสิ่งต่าง ๆ คือ บานประตู เคียงตั้ง พัดใบตาลที่สำเร็จด้วยทองและเงินเป็นต้น หรือหมอน้ำ ขันน้ำสำเร็จด้วยเงินและทอง หรือสิ่ง^๕วิจิตรต่าง ๆ ที่ใช้ได้ทั้งนั้น เขาถวายด้วยคำว่า พวกข้าพเจ้าถวายหาส^๕หาสนา สวน โค กระบือ สำหรับปราสาท ดังนี้ ๑ การที่จะรับแยกกันเป็นอันไม่มีเมื่อรับปราสาทแล้วก็รับ ๑ จะปูผ้าโคนกะเป็นต้นลงบนเตียงตั้งในวิหารของสงฆ์ หรือในวิหารบุคคลแล้วใช้ย่อมไม่สมควร ๑ แต่จะใช้ในธรรมาสน์โดยท่านเองเป็นของกุศลก็ย่อมสมควร แต่จะนอนในที่นั้นไม่ได้ ดังนี้ ของคนเฝ้าความในอรรถกถาไว้เพียงเท่านี้.

เอว^๕ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๕๖

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนชั้นธกวรรณา

ปณฺณิมานํติ ราสีวเสน ปณฺช ๑ สรูปวเสน ปเทตานิ พหุณี โหนฺติ ๑
ตศฺช อารามํ นาม ปุพฺผารามํ วา ผลารามํ วา ๑ อารามวตฺถุ นาม
เตสํเขว อารามานํ อสฺสทาย ปริจฺฉินฺหิตฺวา จปิโตกาโส เตสฺ วา อารามเส
วิญฺญเสสฺ เตสํ โปราณภูมิกาโคติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเสนาสนชั้นธก-
วรรณา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในครุภัณฑ์ ๕ หมวด ดังที่ได้แสดงมาแล้วตามพระบาลีในกัณฑ์ก่อนนั้น มีคำอธิบาย
ว่า หมวดที่ ๑ ซึ่งได้แก่คำว่า อาราม พ้นที่อารามนั้น สวนดอกไม้ สวนผลไม้
ชื่อว่าอาราม ๑ ที่เขากำหนดไว้เพื่อสวนเหล่านั้น หรือพื้นที่แห่งของสวนเหล่านั้น
ชื่อว่าอารามวตฺถุ ๑ ครุภัณฑ์หมวดที่ ๒ คือ วิหาร พ้นที่วิหารนั้น มีคำอธิบายว่า
เสนาสนะมีปราสาทเป็นต้น ไม่ว่าอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ชื่อว่าวิหารทั้งนั้น ๑
ทั้งวิหารนั้น ชื่อว่าพื้นที่วิหาร ๑ ครุภัณฑ์หมวดที่ ๓ คือ เติงคัง พุกหมอนนั้น
มีคำอธิบายว่า เติงคังมีทั้งเจดีย์กับแม่แคร่กคิ เติงคังมีทั้งเนื่องด้วยแม่แคร่กคิ
เติงคังมีทั้งอกคิ ชื่อว่าเติงคัง ๑ ไม่ว่าเติงคังชนิดใดในเติงคัง ๔ อย่างซึ่งกล่าวไว้
นัยก่อนว่า เติงคังมีทั้งเจดีย์กับพื้น ก็ชื่อว่าเติงคังทั้งนั้น ๑ ดังนั้น ได้แก่ง ๔ อย่าง
มีทั้งซึ่งมีทั้งเจดีย์กับแม่แคร่เป็นต้น ๑ พุกนั้น ได้แก่พุก ๕ อย่าง มีพุกขัดด้วย

จนกระทั่งเป็นต้น ๆ หมายความว่า หมายหมอนต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วในเกณฑ์
ก่อน ๆ นั้น ๆ ครุภัณฑ์หมวดที่ ๓ คือ หม้อโลหะ อ่างโลหะ ชันโลหะ
กระดางโลหะ มีด ขวาน ผง จอบ ส่วนนั้น มีคำอธิบายว่า หม้อโลหะนั้น
ได้แก่หม้อที่ทำด้วยโลหะดำ หรือทำด้วยโลหะแดง ๆ ถึงอ่างโลหะเป็นต้น
ก็เหมือนกัน คำว่า มีดเป็นต้น กับคำว่า เครื่องไม้เป็นต้น เป็นของรู้ได้ง่าย
ทั้งนั้น

ในครุภัณฑ์ ๕ หมวดนั้น หมวดที่ ๑ มีอยู่ ๒ อย่าง ๑ หมวดที่ ๒
ก็มี ๒ อย่างเหมือนกัน ๑ หมวดที่ ๓ มี ๔ อย่าง ๑ หมวดที่ ๔ มี ๕ อย่าง ๑
หมวดที่ ๕ มี ๘ อย่าง ๑ ทั้ง ๕ หมวดรวมเป็น ๒๕ อย่างด้วยกัน ๑ ใน ๒๕
อย่างนี้ สมเด็จพระมหารัชมงคลเจ้า ผู้ครองสกลจากมณฑลท่งปวง ได้ทรงแสดง
ไว้ทั้งนั้น

ครุภัณฑ์ทั้งปวงนี้เป็นของสละไม่ได้ทั้งนั้น ๑ ในกฐาธิวัตร ท่านกล่าว
ไว้ว่าเป็นของแจกไม่ได้ ๑ ส่วนในคัมภีร์ปริวารว่า อนาปัตย้อมมีแก่ภิกษุผู้สละ
ผู้ใช้ ซึ่งครุภัณฑ์ที่สละไม่ได้ ที่แจกไม่ได้ ซึ่งสมเด็จพระมหารัชมงคลเจ้าได้ทรง
แสดงไว้ บัญชีหน้ผู้ฉลาดทั้งหลายได้คิดกันแล้ว ดังนี้ ๑ เพราะฉะนั้น ควร
ทราบอธิบายในข้อนี้ว่า คำว่า อนาปัตย้อมมีแก่ภิกษุผู้สละผู้ใช้นั้น หมายความว่า
สละด้วยการแลกเปลี่ยน ส่วนคำว่า สละไม่ได้แจกไม่ได้นั้น หมายความว่า สละขาด
แจกให้ขาด ดังนี้ ๑ ในข้อนี้มีเรื่องกล่าวต่อไปตามลำดับดังนี้ คือ จะน้อม
ครุภัณฑ์ ๕ อย่างไปเพื่อจิวร บิณฑบาต เกสัช ก็ไม่ได้ ๑ แต่จะแลกเปลี่ยน
ของถาวรด้วยของถาวร ของที่เป็นครุภัณฑ์ด้วยของที่เป็นครุภัณฑ์ได้อยู่ ในขอ
ถาวรนั้น ภิกษุไม่ควรจัดแจง หรือรับ หรือครอบครองชงนา ทนมา สรรพ
เหมือนน้ำ ๑ ของที่กัปปิยการกทั้งหลายจัดแจงนั้น สมควรเป็นครุภัณฑ์ ๑ จะ
แลกเปลี่ยนของ ๔ อย่าง คือ อาราม พนทวาราม วิหาร พนทวาร ด้วยอาราม
ข้อมสมควร ๑ ในการแลกเปลี่ยนนั้นมันดังต่อไปนี้ คือ สวนมะพร้าวของสงฆ์
มีอยู่ไกล หรือว่าวกกัปปิยการกกันเสียมาก ๑ สิ่งใดที่ไม่ทนก็ยกส่งนั้นให้เป็น
ค่าจ้างเกี่ยวนตีสนาถวาศสงฆ์แต่น้อย ๑ ส่วนสวนที่อยู่มีอยู่ในที่ใกล้สวนนั้น
สวนของคนทั้งหลายที่อยู่ในบ้านไม้สู่ไกลมีอยู่ในที่ใกล้วิหาร ๑ คนเหล่านี้เข้า

ไปหาสงฆ์ขอแลกสวณณด้วยสวณของตน ๆ สงฆ์ควรอุปโลกน์ว่า สงฆ์ชอบใจ
ดังนี้ แล้วจึงควรรับ ๆ ถ้าต้นไม้ของภิกษุทั้งหลายมีอยู่พันต้น ส่วนของชาวบ้าน
มีอยู่ ๕๐๐ ต้น สงฆ์ก็ไม่ควรกล่าวว่า สวณของพวกเขาเล็ก ๆ เพราะถึงแม้ว่า
สวณของพวกเขาเล็กก็จริง แต่ก็ได้ผลมากกว่าสวณของสงฆ์ ๆ ถ้าให้ผล
เท่ากันควรรับด้วยคำว่า สงฆ์อาจบริโภคนได้ในขณะต้องการ ๆ แต่ถ้าต้นไม้ของ
ชาวบ้านมากกว่า สงฆ์ควรบอกว่า ต้นไม้ของพวกเขาเท่านั้นที่มีใช้หรือ ? ถ้าเขา
กล่าวว่า ส่วนที่เกินไปจึงเป็นส่วนบุญของพวกเขาเจ้า พวกข้า เจ้าถวาย
แก่สงฆ์ ดังนี้ สงฆ์บอกให้เขารับต้นไม้แล้วรับไว้ก็สมควร ๆ ต้นไม้ของภิกษุ
กำลังมีผล ๆ ส่วนต้นไม้ของชาวบ้านยังไม่มีผล ๆ ถึงยังไม่มีผลก็จริง แต่ก็จัก
มีในไม่ช้า เพราะฉะนั้น จึงควรรับ ๆ ต้นไม้ของชาวบ้านกำลังมีผล ส่วนของ
ภิกษุยังไม่มีผล ควรบอกว่า ต้นไม้ของพวกเขาเท่านั้นที่มีผลมีใช้หรือ ? ถ้าเขาถวาย
ด้วยคำว่า ขอจงรับเถิด พวกกระผมจักได้บุญ บอกให้เขาทราบแล้วจึงรับ
ก็สมควร ๆ ควรแลกเปลี่ยนอารามด้วยอารามอย่างที่ว่ามาแล้ว ๆ จะแลกเปลี่ยน
อารามหรือวิหาร พันวิหารด้วยอาราม ก็ต้องแลกเปลี่ยนตามนั้น ๆ
ต้องแลกเปลี่ยนอาราม พันอาราม วิหาร พันวิหารด้วยพันอาราม น้อย
หรือมาก ๆ ควรแลกเปลี่ยนวิหารกับวิหารอย่างไร ๆ เรือนของสงฆ์มีอยู่ภายใน
บ้าน ๆ ปราสาทของชาวบ้านมีอยู่ในท่ามกลางวิหาร ๆ ของทั้ง ๒ อย่างนั้น
มีราคาเสมอกัน ๆ ถ้าชาวบ้านขอแลกเปลี่ยนเรือนนั้นด้วยปราสาทนั้น ก็สมควร
รับ ๆ เรือนของภิกษุมีราคามากกว่า ๆ และเมื่อกล่าวว่า เรือนของพวกเขา
ราคามากกว่า เขากล่าวว่า ถึงราคามากกว่าก็จริง แต่ก็สมควรแก่บรรดาจิต
บรรดาจิตทั้งหลายไม่อาจอยู่ในที่นั้นได้ ขอท่านทั้งหลายจงรับปราสาทที่สมควร
เถิด จะรับด้วยอาการอย่างนั้นก็สมควร ๆ ถ้าปราสาทของชาวบ้านมีราคามาก
สงฆ์ควรบอกว่า เรือนของพวกเขาเท่านั้นมีราคามากมีใช้หรือ ? แต่เมื่อเขาตอบว่า
ข้าพเจ้าเกิด พวกกระผมจักได้บุญ ขอจงรับเถิด ดังนี้ จะรับก็สมควร ๆ ควรแลกเปลี่ยน
วิหารด้วยวิหารอย่างนั้น ๆ ควรแลกเปลี่ยนพันวิหารหรืออาราม หรือ
พันอารามด้วยวิหารตามนั้น ๆ คือ ควรแลกเปลี่ยนวิหาร พันวิหาร อาราม
พันอารามด้วยพันวิหารตามนั้นบ้าง พันอารามบ้าง ควรทราบการแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนของดาวด้วยของดาวอย่างทั่วมาก่อน ๑ ส่วนในการแลกเปลี่ยน
 ครุภัณฑ์นั้น มีคำอธิบายว่า เที่ยงทั้งจะใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยที่สุดแต่มีเท่า ๔
 นิ้วที่เล็กขาวกำมั้งเหล่นอยู่ในเรือนเหล่นไม่ทำเล่นก็ดี นับแต่เขาถวายสงฆ์แล้วไป
 ก็เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ ถ้าคนทั้งหลายมี ราชธาและมหาอำมาตย์เป็นต้น ถวาย
 เที่ยงลงร้อยคองเท่าคราวเดียวกัน เที่ยงทั้งปวงนั้นนับแต่เที่ยงที่สมควรก็ควรรับ ๑
 ครั้นรับแล้ว ก็ควรแจกกันตามลำดับแก่อ่อนด้วยคำว่า ท่านทั้งหลายจงใช้โดยเป็น
 ของสงฆ์ ๑ แล้วไม่ควรให้เป็นของบุคคล ๑ ภิกษุจะยกเอาเที่ยงที่เหลือใช้ไปตั้ง
 ไว้ในโรงเก็บของเป็นต้น แล้วเก็บบาตรจวนไว้ก็สมควร ๑ เที่ยงที่เขาถวายนอก
 สีมว่า ขอถวายแก่สงฆ์ ดังนี้ ควรถวายไว้ในที่อยู่ของพระเถระผู้แก่กว่า ๑
 ถ้าเที่ยงมีอยู่มากทั้งไม่ต้องใช้เที่ยง ๑ ในที่อยู่ของใครผู้เที่ยงก็ควรถวายผู้นั้น
 ด้วยคำว่า ท่านจงใช้โดยเป็นของสงฆ์เถิด ๑ จะแลกเที่ยงอันคงร้อยด้วยเที่ยง
 อันเลวเท่าใดก็ตาม คือ มีค่าคงร้อยคองพันก็ได้ ๑ ไม่ใช่แต่ควรแลกเปลี่ยนเที่ยง
 ด้วยเที่ยงเท่านั้น จะแลกเปลี่ยนอาราม พนทอาราม วิหาร พนทวิหาร ตั้ง ฟูก
 หมอนก็สมควร ๑ ถึงแม้ว่าในตั้ง ฟูก หมอน ก็เหมือนนั้น ๑ ในตั้ง ฟูก
 หมอน นั้น สิ่งใดที่ไม่สมควร ก็ได้กล่าวมาแล้วทั้งนั้น ๑ ของไม่สมควรภิกษุ
 ใช้ไม่ได้ ของที่สมควรภิกษุใช้ได้ด้วยใช้ทำนองเป็นของสงฆ์ ๑ สงฆ์ควรแลก
 เปลี่ยนของที่ไม่สมควร หรือของที่สมควรแต่มีค่ามาก แล้วรับของซึ่งกล่าวไว้
 แล้ว ๑ ฟูกหมอนไม่จัดเป็นครุภัณฑ์ ๑ ของทั้ง ๓ อย่าง คือ หม้อโลหะ
 อ่างโลหะ กระดางโลหะเหล่านี้จะใหญ่หรือเล็กก็ตาม โดยที่สุดจนน้ำได้ ๑ ของมือ
 ก็เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ ส่วนขันโลหะที่ทำด้วยโลหะดำหรือโลหะแดง หรือ
 โลหะดำริด หรือโลหะกลมอย่างใดอย่างหนึ่ง พอจนน้ำได้ ๑ บาตรในสี่หลกทั่วไป
 ก็แจกกันได้ ๑ ขันโลหะที่จนน้ำได้ ๕ ทะนานมกคล ขื่อว่าจนน้ำได้ ๑ บาตร ๑
 ถ้าเกินกว่านั้นไปจัดเป็นครุภัณฑ์ ๑ ภาชนะโลหะทั้งมาในบาตรมเพชงเท่านั้น ๑
 ส่วนที่ไม่ได้มีมาในบาตร คือ เต้าน้ำ กะบวย กัณฑ์ กะจำ ถาด เสอ ขันน้ำ
 สมุก กระเบื้องรองถ่าน หัพเพเป็นต้น เล็กหรือใหญ่ก็ตาม เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น
 บาตรเหล็ก ถาดเหล็ก ถาดโลหะแดงเหล่านี้ เป็นของแจกกันได้ ส่วนภาชนะ
 โลหะดำริดและโลหะกลมต่าง ๆ จะใช้โดยเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของคฤหัสถ์ก็ได้

แต่จะใช้เป็นส่วนตัวไม่ได้ ๑ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์มหาปัจจวรา ภาชนะโลหะสำริดเป็นต้นที่เขาถวายสงฆ์ รักษาไว้ไม่ได้ แต่จะใช้โดยท่านเองเป็นของคฤหัสถ์ได้อยู่ ในของที่ทำด้วยโลหะที่สมควรเป็นอย่างอื่น ยกแต่ภาชนะเสียบ คือ กระจบอกบาตา ไม้บายขาคา ไม้แคะหู เหล็กจาน เข็ม มีดเล็ก ๆ เหล็กแหลมเล็ก ๆ ลูกกุญแจ ลูกदान ไม้เท้า กล้องยานัตถ์ สว่าน ไม้เท้าโลหะ คือ โลหะ เครื่องเข้ดทำมีลักษณะดังจักรที่ทำด้วยโลหะ เครื่องโลหะที่ทำค้างไว้เป็นของแบ่งกันได้ทั้งนั้น ๑ เครื่องโปกควันไฟ ถาดโลหะ ตันประทีป กระจเบื้องประทีป ประทีปแขวน รูปสตรี รูปบุรุษ รูปเตียรณาน หรือของอย่างอื่น ๆ ก็ดี ก็ควรน้อมเข้าไปใช้ในการทำผ้า หรือหลังคา หรือบาปประตูปั้นต้น โดยที่สวดแต่เครื่องโลหะทั้งปวงมีประตูลโลหะเป็นต้น ก็จัดเป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ เครื่องโลหะที่ตนได้แล้วก็ดี ก็ไม่ควรรักษาไว้ใช้โดยเป็นส่วนตัว จะใช้โดยเป็นของสงฆ์หรือโดยเป็นของคฤหัสถ์ได้อยู่ ๑ ถึงแม้ว่าในเครื่องดื่บกกก็เหมือนนัยนี้ ๑ ขันน แบนต้นที่สำเร็จด้วยหน่อไม้ ก็เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ส่วนหม้อน้ำหรือภาชนะน้ำมันที่จุน้ำหนัก ๑ บาตรขนไป เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ เหล็กแหลมที่ทำด้วยทองและเงิน และภาชนะที่ทำด้วยแก้วเหล็กโดยกำเนิด จะใช้เป็นส่วนของคฤหัสถ์ก็ไม่ว่าสมควร ไม่ต้องพูดถึงการใช้โดยเป็นของสงฆ์ หรือโดยเป็นส่วนตัว ๑ เครื่องใช้ในเสนาสนะจะเป็นของควรจับต้อง หรือไม่ควรจับต้องก็สมควรทั้งนั้น ๑ ในมีดเป็นต้น ไม่อาจทำกิจใหญ่อย่างอื่นได้ นอกจากตัดไม้สัณฑ์ หรือปอกอ้อยด้วยมีดชนิดใด มีดชนิดนั้นเป็นของแจกกันได้ มีดที่ทำโดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ใหญ่กว่าที่ว่าแล้วนี้ จัดเป็นครุภัณฑ์ ๑ ส่วนในจำพวกขวาน ถึงแม้ว่าขวานเจสริยะของพวกหมอกก็ตาม ก็เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ ดังกมวนิจฉยอย่างเดียวกันกับขวาน ๑ สิ่งใดทำอย่างอาวุธ สิ่งนั้นเป็นของจับต้องไม่ได้ ๑ จอบโดยที่สุดแม่เพียง ๕ นิ้ว ก็เป็นเพียงครุภัณฑ์ทั้งนั้น เสียม ส่ว มีปาก ๔ เหลี่ยม หรือมีปากเป็นรางคด หรือตรงก็ตาม โดยที่สุดแม่แต่เครื่องเจาะค้ำไม้กวาดก็ตาม ถ้าติดอยู่กับด้าม ก็เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ ส่วนเครื่องเจาะค้ำไม้กวาดที่ไม่มีด้าม มีแต่ใบเท่านั้น อาจใส่ฝักหรือไขได้ก็แจกกันได้ ๑ เหล็กแหลมก็จัดเข้าในส่ว ๑ คมเหล่าใดถวายมีดเป็นต้นไว้ในวิหาร ถ้าไฟไหม้เรือนเขา หรือโจรปล้น

เขาแล้ว คนเหล่านั้นกล่าวว่า ขอน่านทั้งหลายจงให้เครื่องใช้แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ด้วยเถิด ข้าพเจ้าทั้งหลายจักนำค้ำมาให้ต่อภายหลัง ดังนี้ ภิกษุก็ควรให้ ฯ ถ้าเขาเดินให้ก็ไม่ควรห้าม ถ้าเขาไม่นำมาค้ำให้ก็ไม่ควรทวง ฯ เครื่องใช้ที่ทำด้วย โลหะทั้งปวง มีคมและดาซึ่งเป็นต้น ของช่างทอง ช่างเสื่อลำแพน ช่างไม้ ช่างแก้วมณี ช่างบาตรทั้งหลาย นับแต่เขาถวายสงฆ์แล้วไปเป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ฯ ถึงแม้ว่าใบเครื่องใช้แห่งช่างค้ำบุก ช่างทอง ช่างเหล็กก็เหมือนนั้น ส่วนข้อที่ แปรตกกันมีดังต่อไปนี้ คือ เครื่องใช้ของช่างค้ำบุก อันได้แก่มีดตัดค้ำบุก และ เครื่องใช้ของช่างทอง อันได้แก่มีดตัดทอง เครื่องใช้ของช่างหนัง อันได้แก่ เครื่องค้ำหนังที่ฟอกแล้วเหล่านั้น เป็นของแจกกันได้ ฯ เครื่องใช้ของช่าง ค้ำฝั้นและช่างทอ ยกแต่กรรไกรใหญ่ แหวนใหญ่ มีดใหญ่เสียแล้ว เป็นของ แจกกันได้ทุกอย่าง ฯ กรรไกรใหญ่เป็นต้นเป็นครุภัณฑ์ ดังนี้ สันเนือความ ในพระวินัยกถาชั้นเบียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๗

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเสนาสนขันธกวรรรณนา

อดิชา ภควา สาวตถุณิ ขตาทิรุตติ วิหริตฺวา เชน กิฎาสิริ เทน จาริกิ
ปุกฺกามิ มหฺลา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทุธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสเทหิติ.

ณ บัณฑิต อาคนภา จักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเสนาสนขันธกวรรรณนา
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ ว่า ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถีตามพระพุทธประสงค์ แล้ว ก็เสด็จไปที่กัฏฐาคารพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ องค์ กับพระสารีบุตรโมคคัลลาน์ ฯ พวกภิกษุอัสสชิ และปุนัพพสุกะได้ทราบบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาที่กัฏฐาคาร พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ องค์อีก กับพระสารีบุตรพระโมคคัลลาน์ดังนั้น จึงกล่าวกันว่าพวก เราควรจะแจกเสนาสนะของสงฆ์เสียให้สิ้น เพราะพระสารีบุตรพระโมคคัลลาน์มีความฉลาดมากคฤอยู่ในอำนาจแห่งความประสงค์ที่ลามก พวกเขายังไม่จัดเสนาสนะให้ให้แก่พระสารีบุตรพระโมคคัลลาน์ ฯ กล่าวกันดังนี้แล้ว ก็พากันแจกเสนาสนะของสงฆ์จนสิ้น ฯ ครั้นนั้น เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปโดยลำดับ ก็ได้เสด็จถึงกัฏฐาคาร แล้ว ครัสต์แก่ภิกษุเป็นอันมากกว่า เชอทั้งหลายจึงไปบอกภิกษุพวกอัสสชิ ปุนัพพสุกะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จมากับภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ องค์ และพระสารีบุตรโมคคัลลาน์ ท่านทั้งหลายจงจัดเสนาสนะถวายแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าและถวายภิกษุสงฆ์กับพระสารีบุตรพระโมคคัลลาน์ ดังนี้ ภิกษุเหล่านั้นก็ทำตามพระพุทธฎีกา ฯ ภิกษุพวกอัสสชิ ปุนัพพสุกะพากันตอบว่า เสนาสนะของสงฆ์ไม่มี พวกเราแจกกันหมดแล้ว การที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาก็เป็นการดีแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระประสงค์จักพักในวิหารใด ก็จักพักในวิหารนั้น พระสารีบุตรพระโมคคัลลาน์เป็นพวกมีความลามก ตกอยู่ในอำนาจความประสงค์อันลามก พวกเราจึงไม่จัดเสนาสนะให้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงถามว่า พวกท่านแจกเสนาสนะสงฆ์หรือ ฯ พวกอัสสชิปุนัพพสุกะตอบว่าแจกแล้ว ฯ พวกภิกษุที่มีความมกน้อยเป็นคณ ก็พากันติเคียน แล้ว นำราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงทรงซักถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงติเคียนพวกอัสสชิปุนัพพสุกะโดยอเนกปริยาย แล้วตรัสว่า ของ ๕ หมวด

แบ่งกันไม่ได้ ถึงแม้ว่าสงฆ์หรือคณะ หรือบุคคลแจกกันแล้ว ก็ไม่เป็นอัน
แจก ภิกษุใดแจก ภิกษุนั้นต้องถูกลักขภัย ๑ ของ ๕ หมวดนั้น คืออาราม พื้นที่อาราม
เป็นหมวดที่ ๑ วิหาร พื้นที่วิหาร เป็นหมวดที่ ๒ เคียง ตั้ง ฟูก หมอน
เป็นหมวดที่ ๓ หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ กะทะโลหะ มีด ขวาน
ฝู จอบ ส่ว เป็นหมวดที่ ๔ เครื่องไม้ ไม้ไผ่ ญามุงกระด้าย ญ่าปล้อง
ญ่าทัวไป คินเหนียว เครื่องใช้ทำด้วยคิน เป็นหมวดที่ ๕ ทั้ง ๕ หมวด
นี้เป็นของที่สละไม่ได้ แจกไม่ได้ ถึงแม้ว่าสงฆ์ หรือคณะ หรือบุคคลแจก
แล้ว ก็ไม่เป็นอันแจก ภิกษุใดแจก ภิกษุนั้นต้องถูกลักขภัย ๑ คู่ก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ของ ๕ หมวดนั้นแต่เป็นของแบ่งไม่ได้ แจกไม่ได้ ถึงแม้ว่า
สงฆ์หรือคณะ หรือบุคคลแจกแล้ว ก็ไม่เป็นอันแจก ดังนั้น ของคนเฝ้าความ
ในบาฬีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา เริ่มแต่ชื่อว่าด้วยเครื่องมือเป็นต้น
ไป คือชื่อว่าด้วยเครื่องมือเป็นต้นนั้น มีคำอธิบายว่า เครื่องไม้ไม่ว่าชนิดใด มี
เครื่องมือเป็นต้นที่ยาวประมาณกึ่งแขนที่เขาถวายสงฆ์ก็ดี เกิดในที่นั้น ๆ ซึ่ง
สงฆ์รักษาไว้ คัมภีร์องไว้ก็ดี เป็นครุภัณฑ์ ๑ เครื่องไม้ที่เมื่อทำกิจของสงฆ์
หรือกิจของพระเจดีย์เสร็จแล้ว ถ้ายังเหลืออยู่จะนำไปใช้ในส่วนตัวก็สมควร ๑
ส่วนเครื่องมือที่สงฆ์ไม่ได้อธิษฐานไว้ ไม่เป็นครุภัณฑ์ ๑ เชือกที่เขาทำด้วยเส้น
ด้าย หรือด้วยปอ หรือด้วยเสียนตาล คือเขาพันปอ หรือดักเสียนตาลให้
เป็นเกลียว ทำให้เป็นเชือกเกลียวเดียวหรือ ๒ เกลียว นับแต่เขาถวายสงฆ์แล้ว
ไป ก็จัดเป็นครุภัณฑ์ ๑ ปอและเสียนตาลที่เขาถวาย ในเมื่อยังไม่ได้พัน
เป็นเชือกเป็นของแจกกันได้ ๑ เชือกเป็นต้นที่คนเหล่าใดถวายแล้ว เมื่อ
คนเหล่านั้นจะนำไปด้วยกิจธุระของตนก็ไม่ควรห้าม ๑ ไม้ไผ่โดยที่สุกแต่
ยาว ๔ นิ้ว โคประมาณเท่าเขม หรือไม้เท้า ไม้ว่าชนิดใดที่เขาถวายสงฆ์แล้วก็ดี
ที่เกิดในที่นั้น ซึ่งสงฆ์รักษาไว้ คัมภีร์องไว้ก็ดี ก็เป็นครุภัณฑ์ ๑ เมื่อทำ

กิจสงฆ์และกิจพระเจดีย์เสร็จแล้ว หากยังเหลืออยู่ภิกษุจะนำไปใช้เป็นส่วนตัวก็ได้ ๑ ของเหล่านี้ คือทะนานน้ำมันตจุน้ำมันหนัก ๑ บาตรก็ดี ไม่เท่าก็ดี ไม่คอนรองเท่าก็ดี ค้ำร่มก็ดี ชร่มก็ดี เป็นของแจกกันได้ ๑ เมื่อพวกคนที่ถูกไฟไหม้เรือนถือเอาไปก็ไม่ควรห้าม ๑ ผู้จะถือเอาไม้ไผ่ที่สงฆ์รักษาไว้คุ้มครองไว้ ต้องทำของที่ถาวรเท่ากันหรือเกินกว่า โดยที่สุดแม้แต่ทวายเป็นราคาเท่ากัน หรือเกินกว่าให้เป็นเครื่องทดแทนจึงจะถือเอาไปได้ ๑ เมื่อนำไปโดยไม่มิของทดแทน ต้องใช้ในที่นั้นเท่านั้น ๑ ต้องเก็บไว้ในอาวาสสงฆ์ในเวลางจะไปจึงจะไปได้ ๑ ผู้ที่ถือเอาไปโดยไม่มีสัค ต้องส่งกลับคืนมาให้ ๑ ผู้ที่ไปค้างค้างบด ต้องเก็บไว้ในอาวาสสงฆ์ ในวิหารที่ตนไปถึง ๑ อนันว่าด้วยเครื่องมือที่จักเป็นครุภัณฑ์

ในครุภัณฑ์ที่ว่าด้วยหญ้านั้น มีคำอธิบายว่า ยกแต่หญ้ามุงกระต่ายกับหญ้าปล้องเสียบ หญ้านอกนั้นทั้งสันจิตเข้าในคำว่าหญ้าทั้งนั้น ๑ ในที่ใดไม่มีหญ้า ในที่นั้นคนทั้งหลายย่อมมุงเรือนด้วยใบไม้ เพราะฉะนั้น จึงจัดใบไม้นั้นเข้าในคำว่าหญ้า ๑ โดยเหตุนี้ในหญ้าปล้องเป็นต้น ไม่ว่าหญ้าชนิดใดแม้มีประมาณศอกกำกัด้ ในใบตาลเป็นต้นแม้สักใบหนึ่งก็ดี เขาถวายสงฆ์หรือในที่นั้น ๆ หรือหญ้าเกิดจากที่ปลูกหญ้าของสงฆ์ในสวน ในป่าที่สงฆ์รักษาไว้คุ้มครองไว้ ก็จักเป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ เมื่อเสร็จกิจของสงฆ์และกิจของเจดีย์แล้วจะนำหญ้าที่ยังเหลืออยู่นั้นไปใช้เป็นส่วนตัวบุคคลก็ได้ ๑ เมื่อพวกคนที่ไฟไหม้เรือนถือเอาไปอย่าได้ห้าม ๑ ใบลานเปล่าแม้เพียง ๘ นิ้วก็จักเป็นครุภัณฑ์

ในชื่อว่าด้วยดินเหนียวนั้น มีคำอธิบายว่า ดินเหนียวนั้นได้แก่ดินเหนียวปถมิมสี ๕ อย่าง หรือสีขาว หรือในกำยานเป็นต้นที่เขานำมาถวายในที่หาได้ยาก หรือว่าเกิดขึ้นเองซึ่งสงฆ์รักษาไว้คุ้มครองไว้ ประมาณเท่าผลตาลสุกกัด้ก็จักเป็นครุภัณฑ์ ๑ เมื่อทำกิจของสงฆ์และกิจของเจดีย์เสร็จแล้ว จะนำไปใช้ในส่วนบุคคลก็ได้ ๑ ส่วนข้างหิงคุและหินคุลกะหรรคาตมโนสีตา เป็นของแจกกันได้

ในเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ ไม่ว่าเครื่องใช้ชนิดใด แม้มีประมาณ ๘ นิ้ว กัด้ ที่เขาถวายสงฆ์ในที่หาไม่ได้ยาก หรือเกิดขึ้นเองซึ่งสงฆ์รักษาไว้คุ้มครอง

ไว้ ก็จัดว่าเป็นครุภัณฑ์ ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์กฐนที่ คังน ๑ ส่วนในมหา
 อรรถกถา ท่านจัดเครื่องใช้ต่าง ๆ มีไม้แก่น ไม้ไผ่ หนั่ง สีดาเป็นคัน เข้า
 กับเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ แล้วกล่าววินิจฉัยในเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไว้ เริ่มแต่
 คำว่าในคราวนั้น อาสน์ที่ใดเกิดขึ้นแก่สงฆ์ดังนี้ไป ๑ ก็ในคัมภีร์นี้มีข้อความ
 ที่ควรยกขึ้นมากล่าวดังต่อไปนี้ คือ อาสน์ที่มีองค์ ๗ ตั้งหวาย คังขรรมคา คัง
 เท้านพะ คังข้อมะชาบป้อม คังใบไม้ กระดาน ไม้ เก้าอี้ ตั้งฟางเหล่านี ไม้
 ว่าชนิดใด เล็กหรือใหญ่ก็ตาม ที่เขาถวายสงฆ์แล้ว จัดเป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑
 ก็ในเรื่องนี้ ท่านจัดใบกล้วยเป็นคันบ้าง คังบ้าง เข้ากับตั้งฟางเก้าอี้ที่หุ้มด้วย
 หนั่งเสื่อโครง มีรูปสัตว์ร้ายล้อม ขลิบด้วยแก้ว จัดเป็นครุภัณฑ์แท้ ๑ แผ่น
 กระดานขาวที่เป็นแผ่นกระดานสำหรับเดินจงกรมก็ดี แผ่นกระดานสำหรับชักจิว
 รก็ดี แผ่นกระดานสำหรับหุบจิวรก็ดี ไม้ค้อนหุบจิวรก็ดี ไม้ค้อนสั้น ๆ ก็ดี
 เขวกผ้าก็ดี รางข้อมผ้าก็ดี สมุกมเท้าก็ดี ไม้มีเท้าก็ดี ทำด้วยไม้หรือทำ
 ด้วยงาช้าง หรือทำด้วยไม้ไผ่ หีบก็ดี กระบอไม้ไผ่ รางน้ำ กระบวย กระช้ำ
 ขันน้ำ สังข์คันทาที่ใหญ่เกินขนาดที่จุนาหนัก ๑ บาตรเหล่านี เขาถวายสงฆ์แล้ว
 จัดเป็นครุภัณฑ์ ส่วนถาดสังข์เป็นของแจกกันได้ ๑ หม้อน้ำที่ทำด้วยไม้ ถาด
 กอม ๆ ที่จุนา ๑ บาตรที่ทำด้วยไม้ก็ดี ทำด้วยของอันมีใบตาลเป็นคันก็ดี ก็เป็น
 ครุภัณฑ์ชั้น ๑ ในของเหล่านี้คือเครื่องรองบาตร ผ้าบาตร ก้านตาล พัด ผอบ
 ดอกไม้ กระเช้า คันไม้กวาด ไม้กวาด ไม้ว่าเล็กหรือใหญ่ที่เขาทำด้วย
 ไม้แก่น ไม้ไผ่ ใบไม้ และหนั่งเป็นคัน จัดเป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น ๑ ในของต่าง ๆ
 มีเสา ช่อ บันได กระดานเป็นคัน ไม้ว่าเครื่องเรือนชนิดใดที่สำเร็จด้วยไม้
 หรือสำเร็จด้วยสีดา เสื่อถ้าแพนไม่ว่าชนิดใด เครื่องปูพื้นไม่ว่าชนิดใด หนั่ง
 ที่ไม่สมควรไม่ว่าชนิดใด ที่เขาถวายแก่สงฆ์แล้ว เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้นจะทำให้เป็น
 เครื่องปูพื้นก็สมควร ๑ ส่วนหนั่งแกะ มีคันทิเหมือนเครื่องปูพื้น แต่ก็จัด
 เป็นครุภัณฑ์ ๑ หนั่งที่สมควรเป็นของแจกกันได้ ๑ ในคัมภีร์กฐนที่กล่าวไว้
 ว่า หนั่งที่งปรองเป็นครุภัณฑ์ ๑ เครื่องใช้ของช่างทุกเป็นคันก็ดี เครื่องทำนา
 ที่งปรองก็ดี เครื่องยานที่ประกอบด้วยล้อทั้งปวงก็ดี เป็นครุภัณฑ์ทั้งนั้น เช่น
 ครก สาก กระด้ง หินบดชา ลูกหินบดชา รางสีลา อ่างสีลา ฝ้าย

กะสว ย เหล่านเป็นตัวอย่าง ๑ ในของเหล่าน คือ เท้าเตียง แม่แตรเตียง
เท้าตั้ง แม่แตรตั้ง ค้ำมิด ค้ำขวนเป็นต้น ที่เขาค้ำข้างไว้เป็นของแจกกัน
ได้ ๑ ส่วนที่เขาตากเกลี้ยง แล้วจัดเป็นครุภัณฑ์ ๑ ของทั้งสนนคือค้ำ
มิดที่ทรงอนุภาต ๑ ใบไม้ที่ทำเป็นร่ม ๑ ไม้เท้า ๑ รองเท้า ๑ ไม้สไฟ ๑
กะบอกกรองน้ำ ๑ ค้อนน้ำหรือหม้อน้ำที่จุน้ำไม่เกินกว่า ๑ บาตร ๑ ลูก น้ำเต้า
หรือถงหนึ่ง หรือหม้อที่ทำด้วยน้ำเต้า ค้อนที่ทำด้วยเขา ๑ เป็นของแจกกันได้
ใหญ่เกินกว่านั้นไปเป็นครุภัณฑ์ ๑ งาม้างหรือเขาชนิดใดชนิดหนึ่ง ที่เขายัง
ไม่ได้ตัดยังอยู่ตามเดิม เป็นของแจกกันได้ ๑ ในเท้าเตียงที่ค้าเสร็จแล้วเป็นต้น
มีวินิจฉัยเหมือนกับที่เข้ามาแล้วในก่อนนั้น ๑ กระบอกหิงคุ กระบอกยาตาที่เขา
ตากแล้วก็ดี ไม้บ้ายาตา เครื่องเซตเท้าเหล่านทั้งสนน เป็นของแจกกันได้ ๑
ใบเครื่องใช้ที่ทำด้วยคินมีคำวินิจฉัยว่า เครื่องใช้ของมนุษย์ทั้งปวง เช่นฝาปิด
หม้อเป็นต้นก็ดี ภาชนะดินก็ดี อ่างดินสำหรับรองบาตรก็ดี กระถางธูปไฟก็ดี
คันประทีปก็ดี กระเบื้องประทีปก็ดี อัฐสำหรับก่อก็ดี อัฐสำหรับบุงก็ดี ไม้
มัดเขาถวายเป็นสงฆ์แล้วไป จัดเป็นครุภัณฑ์ ๑ หม้อน้ำที่มีประมาณไม่เกินกว่าขนาด
ที่จุน้ำได้ ๑ บาตรก็ดี บาตรก็ดี ภาชนะก็ดี คณโชนน้ำก็ดี เป็นของแจก
กันได้ ๑ ในเครื่องใช้ทำด้วยดิน ได้อธิบายมาแล้วฉนั้นใด ถึงแม้ว่าในเครื่อง
ใช้ทำด้วยโลหะก็ควรทราบบออธิบายฉนั้น ๑ คณโชนนั้นจัดเข้าในของแจกกันได้
สนนเนื้อความในพระวินัยกถาฉนั้นเพียงเท่านั้น ๑ เอว ก็มี คัยประการฉนั้น ๑

กัณฑ์ที่ ๕๘

คัมภีร์จุลลวรรค

วาคัยเสนาสนขันธกวรรณนา

อลโข ภควา กิฎาภิวิสุมี ขตาทิรณค วิหริตวา เชน อาฬว เคน จริก
ปุกคามิ อนุปุพเพน จาริกขุจรมานเ เชน อาฬว ตทวสริ ๑ ตตฺร สุก
ภควา อาฬวีย วิหริติ อคฺคาพเว เจติเขตติ.

ณ บัดนี้ ภาคภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลฉวรรค ว่าด้วยเสนขันธ์ก
 วรรณนา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺทธศาสนา และพุทฺทธศาสนิกชน
 ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนา
 นั้นว่า ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ภูคคิรี ตามมีพระพุทฺธประ
 สงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่เมืองอาฬวี เมื่อเสด็จไปโดยลำคัมภรรคา ก็ได้เสด็จถึง
 เมืองอาฬวี แล้วประทับอยู่ที่อัคคาพระเจดีย์ ที่เมืองอาฬวี

ก็ในคราวนั้น ผู้เฝ้าภิกษุชาวเมืองอาฬวีกำลังทำการก่อสร้าง คือก่อสร้าง
 คับสัถว่าโสภณปุณบั้ง โนนฝ้าง บึงประคัมบ้าง ทำห้วงกลอนประคัมบ้าง
 ทำกรอบหน้าตางบ้าง ทำให้มีสัขาว้าง ทำให้มีสัคำบ้าง ทายางไม้บ้าง มุง
 หลังคาบ้าง ผูกมัตบ้าง ซ่อมที่หักพังบ้าง ทาสีบ้าง ทำการก่อสร้างอย่างอื่นที่
 ต้องทำคง ๒๐ ปี บางที่จะต้องทำ ๓๐ ปีบ้าง บางที่จะต้องทำตลอดชีวิตบ้าง พวก
 ภิกษุที่มีความมกน้อยเป็นคณ ก็พากันคิดเคยน แล้วก็นำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า พระองค์ทรงซักถามได้ความจริงแล้วก็ทรงห้ามเสีย ไม่ให้ภิกษุทั้งหลาย
 ทำต่อไป ปรับอบาติทุกกฎแก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืน ทรงอนุญาตให้ทำแคววิหาร ที่เขา
 คำยังไม่แล้ว หรือที่เขาทำค้างไว้ ทรงอนุญาตให้ดูแลการงานในวิหารเล็ก แล้ว
 ซ่อมแซมในชั่ว ๕ ปี ๖ ปี ทรงอนุญาตให้ดูแลการงานในเพิง แล้วให้ซ่อมแซม
 ในชั่วเวลา ๘ ปี ๙ ปี ทรงอนุญาตให้ดูแลการงานในวิหารใหญ่ แล้วให้ซ่อมแซม
 ในชั่วเวลา ๑๐ ปี ๑๒ ปี

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ได้ทำการก่อสร้างวิหารทั้งสี่ เมื่อทรงทราบ
 ก็ทรงห้ามเสีย คงปรับโทษทุกกฎแก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืน

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ให้การก่อสร้าง ๒ อย่างแก่ภิกษุองค์เดียว
 เมื่อทรงทราบก็ทรงห้ามเสีย

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ถือการก่อสร้างแล้วให้ภิกษุอื่นอยู่ เมื่อทรง
 ทราบ ก็ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุถือการก่อสร้างแล้วให้ภิกษุอื่นอยู่ไม่ได้ ภิกษุใดให้
 อยู่ ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ถือการก่อสร้างแล้วเกียตกันวิหารของสงฆ์
เมื่อทรงทราบก็ทรงว่า ภิกษุถือการก่อสร้างแล้วเกียตกันวิหารของสงฆ์ไม่ได้
ภิกษุใดเกียตกัน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ เราตถาคตอนุญาตให้ถือแค่ส่วนแรก
เพียงส่วนเดียวเท่านั้น

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลาย ให้การก่อสร้างแก่ภิกษุผู้อยู่นอกสีมา เมื่อ
ทรงทราบ ก็ทรงห้ามเสีย

ภิกษุทั้งหลาย ถือการก่อสร้างแล้วเกียตกันไว้ตลอดเวลาทั้งปวง เมื่อทรง
ทราบก็ทรงห้ามเสีย ทรงอนุญาตให้เกียตกันเพียงชั่วฤดูฝน ๔ เดือนเท่านั้น นอก
นั้นไม่ให้เกียตกัน

ภิกษุทั้งหลาย ถือการก่อสร้างแล้วไปอยู่ที่อื่นเสียก็มี สักเสียก็มี ตาม
เสียก็มี ปฏิญาณตนเป็นสามเณรเสียก็มี ปฏิญาณตนเป็นผู้ลาสิกขาบทเสียก็มี
ปฏิญาณตนว่า ต้องปาราชิกก็มี ว่าเป็นบ้าก็มี ว่าเป็นจิตฟุ้งซ่านก็มี ว่าเป็น
เวทนาครอบงำก็มี ว่าถูกขกวัตรเพราะไม่เห็นอาบติก็มี ว่าถูกขกวัตรเพราะเหตุ
ไม่แกล้งใจอาบติก็มี ว่าถูกขกวัตรเพราะไม่สละความเห็นอันลามกเสียก็มี ว่า
เป็นมันเฑาะก์ก็มี ว่าเป็นโดยสังวาสก็มี ว่าไปเขารัดเคียรถียก็มี ว่าเป็นเคียรฉาน
ก็มี ว่าเป็นผู้ฆ่ามารดาที่มี ว่าเป็นผู้ฆ่าบิดาที่มี ว่าเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ที่มี ว่า
เป็นผู้ทำลายนางภิกษุณีก็มี ว่าเป็นผู้ทำสังฆเภทก็มี ว่าเป็นผู้ทำโลหิตุปบาทก็มี ว่า
เป็นอุกโคพยัญชนกก็มี ภิกษุทั้งหลาย จึงกราบทูลให้ทรงทราบ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุถือการ
ก่อสร้างแล้ว คือทำการก่อสร้างเสร็จแล้ว ไปอยู่ที่อื่นเสีย หรือปฏิญาณตนว่า
เป็นสามเณร ปฏิญาณตนว่า เป็นผู้ลาสิกขา ว่าเป็นผู้ต้องปาราชิก ว่าเป็นบ้า
ว่าเป็นผู้จิตฟุ้งซ่าน ว่าเป็นผู้มีเวทนาครอบงำ ว่าเป็นผู้ถูกขกวัตรเพราะไม่เห็น
อาบติ ว่าเป็นผู้ถูกขกวัตรเพราะไม่แกล้งใจอาบติ ว่าเป็นผู้ถูกขกวัตรเพราะไม่สละ
ความเห็นอันลามก ว่าเป็นมันเฑาะก์ ว่าเป็นผู้เขารัดเคียรถีย ว่าเป็นเคียรฉาน
ว่าเป็นผู้ฆ่ามารดา ว่าเป็นผู้ฆ่าบิดา ว่าเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ว่าเป็นผู้ทำลายนาง
ภิกษุณี ว่าเป็นผู้ทำสังฆเภท ว่าเป็นผู้ทำโลหิตุปบาท ว่าเป็นอุกโคพยัญชนกอย่างใด

อย่างหนึ่งก็ดี ก็ควรให้แก่วรรณอื่นเสีย ด้วยคิดว่า อย่าให้เสนาสนะของสงฆ์
เสียไป

คฤกษณิกขุทั้งหลาย ภิกษุถือการก่อสร้างแล้วไปอื่นเสีย ในเวลาก่อ
สร้างยังไม่สำเร็จก็ดี หรือสักเสียดก็ดี ตายเสียดก็ดี ปฏิญาณตนเป็นตามแนวก็ดี
ปฏิญาณตนเป็นผู้ลาสิกขาก็ดี ว่าเป็นผู้ต้องปาราชิกก็ดี ว่าเป็นขี้นก็ดี ว่าเป็นผู้
มีจิตฟุ้งซ่านก็ดี ว่าเป็นผู้มีเวทนาครอบงำก็ดี ว่าเป็นผู้ถูกยกวัตรเพราะไม่เห็น
อาบัตกก็ดี ว่าเป็นผู้ถูกยกวัตรเพราะไม่แก้ไขอาบัตกก็ดี ว่าเป็นผู้ถูกยกวัตรเพราะไม่
ลดความเห็นอันลามกก็ดี ว่าเป็นบัณฑิตก็ดี ว่าเป็นโดยสังวาสก็ดี ว่าเป็นผู้
เจ้าโรคเคียดภัยก็ดี ว่าเป็นเคียดฉานก็ดี ว่าเป็นผู้ฆ่ามารดาก็ดี ว่าเป็นผู้ฆ่าบิดา
ว่าเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ก็ดี ว่าเป็นผู้ทำลายนางภิกษุณีก็ดี ว่าเป็นผู้ทำสังฆเภทก็ดี
ว่าเป็นผู้ทำโลหิตุปบาทก็ดี ว่าเป็นอุกโตพหุญชนกก็ดี ก็ควรให้แก่วรรณอื่นเสีย
ด้วยคิดว่า อย่าให้เสนาสนะของสงฆ์เสียไป ฯ เมื่อทำสำเร็จแล้วจึงไปอยู่ที่อื่น
เสนาสนะนั้นคงเป็นของภิกษุผู้ทำนั้น ฯ เมื่อทำสำเร็จแล้วสักเสียด หรือตายเสียด
หรือปฏิญาณตนว่า เป็นตามแนว หรือว่าเป็นผู้ลาสิกขา หรือว่าเป็นผู้ต้อง
ปาราชิก ฯ สงฆ์เป็นใหญ่ในเสนาสนะนั้น ฯ เมื่อทำสำเร็จแล้ว ปฏิญาณตน
ว่าเป็นขี้นก็ดี ว่าเป็นผู้ฟุ้งซ่านก็ดี ว่าเป็นผู้มีเวทนาครอบงำก็ดี ว่าเป็นผู้ถูกยกวัตรเพราะไม่
เห็นอาบัตกก็ดี ว่าเป็นผู้ถูกยกวัตรเพราะเหตุไม่แก้ไขอาบัตกก็ดี ว่าเป็นผู้ถูกยกวัตรเพราะไม่
ลดความเห็นอันลามกก็ดี เสนาสนะนั้น ก็คงเป็นของภิกษุผู้สร้างนั้น ฯ เมื่อ
สร้างเสร็จแล้ว ปฏิญาณตนว่า เป็นบัณฑิตก็ดี ว่าเป็นโดยสังวาสก็ดี ว่าเป็นผู้
เจ้าโรคเคียดภัยก็ดี ว่าเป็นเคียดฉานก็ดี ว่าเป็นผู้ฆ่ามารดาก็ดี ว่าเป็นผู้ฆ่าบิดา
ว่าเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ก็ดี ว่าเป็นผู้ทำลายนางภิกษุณีก็ดี ว่าเป็นผู้ทำสังฆเภทก็ดี
ว่าเป็นผู้ทำโลหิตุปบาทก็ดี ว่าเป็นอุกโตพหุญชนกก็ดี ฯ สงฆ์เป็นใหญ่ใน
เสนาสนะนั้น

ถ้าในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายนำที่นั่งที่นอน อันเป็นเครื่องใช้ในวิหารของ
อุบาสกสกนธ์ไปใช้ในที่อื่น ฯ อุบาสกนั้นก็เคยเห็นว่า อย่างไรพระผู้เป็น
เจ้าทั้งหลาย จึงนำเครื่องใช้ในที่หนึ่ง ไปใช้ในที่อีกแห่งหนึ่ง ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึง

กราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงห้ามเสียว่า เครื่องใช้ในที่นั่ง จะนำไปใช้ในที่อื่นหนึ่งไม่ได้ ภิกษุใดนำไปใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่กล้านำไปใช้ในโรงอุโบสถบ้าง ในที่ประชุมบ้าง ได้นั่งบนพื้นดิน ร่างกายและจิตรก็เบื่อนุ่มน ๑ จึงทรงอนุญาตให้ขึ้นไปใช้ได้

ก็ในคราวนั้น วิหารใหญ่ของสงฆ์ชำรุด ๑ ภิกษุทั้งหลายไม่กล้านำเครื่องเสนาสนะไป ๑ เมื่อทรงทราบ จึงทรงอนุญาตว่าให้นำไปเพื่อรักษาได้

ในคราวนั้น ผ้ามัดหมี่ราคามาก ซึ่งเป็นบริวารเสนาสนะ ได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ๑ เมื่อทรงทราบ ก็ทรงอนุญาตให้แลกเปลี่ยนได้ เพื่อผาคิกรรม

มีผ้ามัดหมี่มาก อันเป็นบริวารเสนาสนะ ได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ๑ ก็ทรงอนุญาตให้แลกเปลี่ยนได้ เพื่อผาคิกรรม

ในคราวนั้น มีหนังเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ๑ ได้ทรงอนุญาตให้ทำเป็นเครื่องเช็ดเท้า

มีจักร คือ ของที่พันด้วยผ้ามัดหมี่เป็นต้น เมื่อทรงทราบก็ทรงอนุญาตให้ใช้เป็นเครื่องเช็ดเท้า ๑ เวลามหาชนเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ก็ทรงอนุญาตให้ทำเป็นผ้าเช็ดเท้าอีก

เวลาภิกษุทั้งหลาย เหยียบเสนาสนะด้วยเท้าที่ไม่ได้ล้าง เสนาสนะก็เสีย จึงทรงบัญญัติห้าม และปรับโทษทุกกฏไว้

เวลาภิกษุทั้งหลาย เหยียบเสนาสนะที่เปียก เสนาสนะก็เสีย จึงทรงห้าม และปรับอาบัติทุกกฏไว้

เวลาภิกษุทั้งหลาย ใส่รองเท้าเหยียบเสนาสนะ ๑ เสนาสนะก็เสีย จึงทรงห้าม และปรับอาบัติทุกกฏไว้

เวลาภิกษุทั้งหลาย บ้วนน้ำลายลงที่พื้นซึ่งทาสี ๑ สีกก็เสียไป จึงทรงห้าม และปรับทุกกฏไว้ หังทรงอนุญาตให้ใช้กระโถน

ในเวลาที่ทำเตียง ทำตั่ง กรุดพื้นทาสี ก็ทรงอนุญาตให้พันเท้าเตียง ทำตั่งด้วยผ้า

เวลาภิกษุทั้งหลาย พึงฝ่าเท้าเสีย ก็ทำให้เสียเสีย จึงทรมานเสีย และทรงอนุญาตให้มีกระลามเหง ๑ กระดานเหงได้ขัดพื้นข้างล่างด้วย ขัดฝ่าข้างบนด้วย จึงทรงอนุญาตให้พันด้วยผ้า ทั้งข้างล่างข้างบน

ภิกษุทั้งหลาย ที่ล้างเท้าแล้ว ไม่กล้านอน ๑ เมื่อทรงทราบก็ทรงอนุญาตให้ปูผ้าแล้วจึงนอน

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่เมืองอาฬว ตามที่ ระบอบ ประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ที่กลันทกนิวาปีหาร อันมีนามว่า ระเวศวันกรุงราชคฤห์

ในคราวนั้น กรุงราชคฤห์เกิดอดอยาก ๑ คนทั้งหลายไม่อาจถวายอาหาร มักสงฆ์ได้ ประสงค์จะถวายอุทเทสภักตร นิมนตภักตร สลากภักตร บัณฑิตภักตร อุโปสถิกภักตร ปาฏิปติกภักตร เมื่อทรงทราบก็ทรงอนุญาต

ในคราวนั้น พวกภิกษุผู้เพิกเฉยได้รับอาหารที่ดี ๆ แล้ว ก็ให้ภักตอาหาร ที่เลว ๆ แก่ภิกษุทั้งหลาย เมื่อทรงทราบก็ตรัสว่า เราอนุญาตให้ตั้งภิกษุผู้ประกอบ คีวธองค์ ๕ ให้เป็นผู้แจกภัตตาหาร ๑ ธองค์ ๕ นั้น คือ ไม่เอนเอียงเพราะความรักใคร่พอใจ • ไม่เอนเอียงเพราะความเกลียดความโกรธ • ไม่เอนเอียงเพราะ ความโง่เขลา • ไม่เอนเอียงเพราะความกลัว • รู้จักว่าแจกแล้ว และยังไม่ ได้แจก •

การที่จะแต่งตั้งนั้น ต้องขอภิกษุเสียก่อน ๑ ครั้นขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อม กันแล้ว สงฆ์ควรแต่งตั้งภิกษุขอน ให้เป็นผู้แจกภัตตาหาร ๑ อันนี้เป็นญัตติ ๑ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังแต่งตั้งภิกษุขอน ให้เป็นผู้แจกภัตตาหาร ๑ การแต่งตั้งภิกษุขอน ให้เป็นผู้แจกภัตตาหาร สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ๑ เป็นอันว่า สงฆ์ได้แต่งตั้งภิกษุขอน ให้เป็นผู้แจกภัตตาหารแล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว แะระณะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาภออย่างนี้ ดังนี้

ในคราวนั้น พวกภิกษุที่แจกภัตตาหาร ก็เกิดสงสัยว่า จะแจกอย่างไร จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ๑ พระองค์ตรัสว่า เราอนุญาตให้เขียนชื่อภิกษุไว้ที่สลาก

หรือท้าวขาว แล้วจึงแจกภัตตาหาร ต่อมาก็ทรงอนุญาตให้ตั้งภิกษุผู้ประกอบ ด้วยองค์ ๕ คือ ผู้ไม่เอนเอียงเพราะความรักใคร่พอใจ • เพราะความเกลียด ความโกรธ • เพราะความโง่เขลา • เพราะความกลัว • รู้ว่าแจกแล้วหรือยังไม่ได้ แจก • ให้เป็นผู้แจกเสนาสนะ เป็นผู้รักษาเรือนคลัง เป็นผู้รับจิว เป็นผู้แจกจิว เป็นผู้แจกข้าวต้ม เป็นผู้แจกผลไม้ เป็นผู้แจกขม ด้วยถ้อยคำคล้ายกับที่ว่า มาแล้วนั้น ฯ ต่อมาบริวารเล็กน้อย ในคลังของสงฆ์ก็มากขึ้น จึงทรงอนุญาตให้ ตั้งภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่เอนเอียงเพราะอคติ ๔ และรู้จักว่าสิ่งใด สละแล้วหรือยัง ให้เป็นผู้สละบริวารเล็กน้อย ด้วยถ้อยคำคล้ายกับที่แสดงมา แล้วนั้น ฯ ต่อไปก็ทรงอนุญาตให้ตั้งภิกษุ ผู้ไม่เอนเอียงด้วยอคติ ๔ และรู้จักว่า แจกแล้วหรือยัง ใช้แล้วหรือยัง ให้เป็นผู้แจกผ้าขาว แจกบาตร ใช้คนวัด ใช้สามเณรด้วยถ้อยคำเป็นนัยคึกกรรม คล้ายกับคำที่ว่ามาแล้ว สืบเนื่องความใน พระวินัยกถาขึ้นเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕๙

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังฆเภทขันธกะ

เตน สมเขน พุทฺโธ ภวโต อนุปิยวํ มเม มลุลานํ
นิคโม ฯ เตน โข ปน สมเขน อภิลูตาตา อภิลูตาตา สกฺขกุมาร ภวนฺติ
ปพฺพเชติ อนุปพฺพชนฺตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงคัมภีร์จุลลวรรค กัณฑ์ที่ ๕๙ ว่าด้วยสังฆเภท ขันธกะ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำนินความคามวาระระบาลี ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายประทับที่
นิคมแห่งชาวมัลละ อันมีนามว่า อามุขนิคมนั้น พวกสัทธกุมารทั้งสี่
ได้ออกบรรพชาตามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ก็ในคราวนั้น มหานามสัทธกะกับอนุรุทธสัทธกะ เป็นพี่ชายน้องชายกัน ๆ
อนุรุทธสัทธกะเป็นผู้มีความสุขมาแต่กำเนิด มีปราสาทถึง ๓ หลัง คือ สำหรับ
อยู่ในฤดูหนาวหลังหนึ่ง สำหรับอยู่ในฤดูร้อนหลังหนึ่ง สำหรับอยู่ในฤดูฝน
หลังหนึ่ง ๆ เมื่ออนุรุทธสัทธกะนั้น ได้รับบำเรอด้วยนางบำเรออยู่ในปราสาท
สำหรับฤดูฝนตลอด ๔ เดือน ในคราวหนึ่ง ๆ ไม่ลงภายใต้ปราสาทเลย ๆ คราวนั้น
มหานามสัทธกะได้คิดว่า บัดนี้ พวกสัทธกุมารทั้งสี่ ได้บรรพชาตามสมเด็จ
พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ส่วนผู้ที่ออกบวชจากตระกูลของเรายังไม่มี เราควร
ชักชวน หรือมิฉะนั้นอนุรุทธก็ควรชักชวน คิดดังนี้แล้ว จึงได้ไปแล้วความคิณนั้น
ให้อนุรุทธฟัง ๆ อนุรุทธตอบว่า ข้าพเจ้ามีความสุขมาแต่กำเนิด ไม่อาจ
บวชได้ ขอท่านจงบวชเถิด ๆ มหานามจึงว่า ถ้าอย่างนั้นก็จะชักชวนการงาน
ขรवासให้แก่เจ้า คือ ต้องให้ไถนาก่อน ครั้นให้ไถนาแล้ว ต้องให้หว่านข้าว
ครั้นให้หว่านข้าวแล้ว ต้องให้ไถนาซ้ำ ครั้นให้ไถนาซ้ำแล้ว ต้องให้ทำน้ำให้
เสมอ ครั้นให้ทำน้ำเสมอแล้ว ต้องให้ถอนหญ้า ครั้นให้ถอนหญ้าแล้ว ต้องให้
เกี่ยวข้าว ครั้นเกี่ยวข้าวแล้ว ต้องให้ขนเข้าลาน ครั้นขนเข้าลานแล้ว ต้องให้
ทำเป็นกองไว้ ครั้นให้ทำเป็นกองไว้แล้ว ต้องให้มัด ครั้นให้มัดแล้ว ต้อง
ให้ฟาง แล้วต้องให้ไปรยข้าวลั่นทุ่ง ครั้นให้ไปรยข้าวลั่นทุ่งแล้ว ต้องให้สาด
ครั้นให้สาดแล้ว ต้องให้ขนขึ้นยุ้ง ครั้นให้ขนขึ้นยุ้งแล้ว ต้องทำอย่างนอก
ในปีค่อ ๆ ไป ดังนี้ ๆ อนุรุทธจึงว่า การงานทั้งหลายไม่รู้จักสิ้น ที่สุดแห่ง
การงานย่อมไม่ปรากฏ เมื่อไรการงานทั้งหลายจึงจักสิ้นไป เมื่อไรเราจึงจักไม่
ต้องทำอะไร จักได้รับความสุขในทางกามารมณ์เต็มที่ ๆ มหานามจึงว่า นี่แน่ะ
อนุรุทธ การงานทั้งหลายย่อมไม่รู้จักสิ้น ที่สุดแห่งการงานทั้งหลายย่อมไม่
ปรากฏ เมื่อการงานยังไม่สิ้น มารดาบิดา ปู่ย่า ตายาย ของเราก็ตายไปก่อน

อนรุทธจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระเจ้าพองอยู่ครองเรือนเถิด ข้าเจ้าจักออกบวช

ลำดับนั้น อนรุทธสักกะจึงไปทูลพระมารดาว่า หม่อมฉันอยากจะบวช ขอพระมารดาจงอนุญาตให้หม่อมฉันบวชเถิด ฯ พระมารดาจึงว่า เจ้าทั้ง ๒ เป็นบุตรที่รักใคร่พอใจของมารดาทั้งนั้น แม้แต่ตาบไปมารดาก็ไม่อยากจะจากไป ก็เมื่อเจ้ายังมีชีวิตอยู่ มารดาจักอนุญาตให้เจ้าบวชอย่างไรได้ อนรุทธก็อ้อออแววอ ออกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ พระมารดาก็ทรงตอบอย่างนั้นอีก

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้เป็นพระราชาของสักกะทั้งหลาย ฯ ภิกษุสักกะราชันั้น เป็นพระสหยาของอนรุทธสักกะ ฯ พระมารดาอนรุทธสักกะ จึงทรงพระดำริว่า ภิกษุสักกะราชันั้น ได้เป็นพระราชาของสักกะทั้งหลาย ทั้งเป็นพระสหยาของอนรุทธด้วย เขาก็ไม่อาจบรรพชาได้ จึงได้บอกอนรุทธว่า ถ้าภิกษุสักกะราชออกบรรพชา เขาก็จะบรรพชา ฯ ลำดับนั้น อนรุทธสักกะจึงไปกราบทูลภิกษุสักกะราชว่า นี่แน่ะพระสหยา การบรรพชาของเราเนื่องด้วยการบรรพชาของท่าน ฯ ภิกษุสักกะราชจึงตรัสว่า ถ้าการบรรพชาของพระสหยา เนื่องกับการบรรพชาของเราหรือไม่เนื่องก็ตาม การบรรพชานั้นก็จะมีเราจักกับบรรพชากับสหยา สหยาจึงบรรพชาโดยสะดวกเถิด ฯ อนรุทธจึงว่า เรามาไปบรรพชาด้วยกันเถียว ฯ ภิกษุสักกะจึงว่า เราไม่อาจบรรพชาได้ สิ่งใดที่เราอาจทำแก่สหยา เราจักทำสังฆน สหยาจึงบรรพชาเถิด ฯ อนรุทธจึงว่า พระมารดาได้บอกเราว่า ถ้าภิกษุสักกะราชบรรพชา ก็จงบรรพชา ฯ ทั้งพระสหยา ก็ได้กล่าวแล้วว่า ถ้าบรรพชาของท่านเนื่องกับเราหรือไม่ก็ตาม บรรพชานั้นก็จะมี เราจักกับบรรพชากับท่าน ท่านเองบรรพชาตามสบายเถิด ดังนี้ เพราะฉะนั้น เราทั้งสองจักต้องบรรพชาด้วยกัน ฯ ก็ในคราวนั้น คนทั้งหลายเป็นผู้กล่าวคำสัตย์ เป็นผู้รักษาคำสัตย์ ฯ ภิกษุสักกะราชจึงบอกอนรุทธว่า ท่านจงรอสัก ๗ ปีเถิด เมื่อล่วง ๗ ปีไปแล้ว เราจึงจักกับบรรพชาด้วยกัน ฯ อนรุทธจึงว่า ๗ ปีนั้นนานนัก เราไม่อาจรอได้ ฯ ภิกษุสักกะจึงขอให้รอลดลงมาเป็น ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี ๑ ปี อนรุทธก็ตอบว่า รอไม่ได้ ฯ ภิกษุสักกะจึงขอให้รอสัก ๑ เดือน ฯ อนรุทธก็ว่าไม่ได้ ฯ ภิกษุสักกะจึงขอให้รอลดลงมาเป็น ๖ เดือน ๕ เดือน ๔ เดือน ๓ เดือน ๒ เดือน ๑ เดือน ถึงเดือน ฯ อนรุทธก็ว่า ยิ่งนานนักรอไม่ได้ ฯ ภิกษุสักกะจึงว่า ถ้าอย่างนั้นขอให้รอสัก ๗ วัน พอให้เราได้มอบราชสมบัติให้แก่บุตร

และพี่ชายน้องชายก่อนจะไต่หรือไม้ประการใด ๆ อนุรุทธจึงว่า ได้ เพราะ
เพียง ๑ วันนั้นไม่นาน

ลำดับนั้น ภิกษุเสกขราช กับอนุรุทธ พระอานนท์ พระภิกขุ พระ
กัมพิละ พระเทวทัต เป็น ๑ แห่งอุบาลี ผู้เป็นเจ้าพนักงานตัดผม ก็ได้เสด็จออก
จากพระนครไปด้วยจตุรงคเสนา เหมือนกับจะเสด็จไปประพาส ราชอุทยาน
ฉะนั้น ๆ ครั้นเสด็จไปไกลแล้ว จึงให้พวกเสนากลับไป แล้วย่างเข้าเขตแดน
ของผู้อื่น ทรงเปลืองอาภรณ์ห่อผ้าให้อุบาลี บอกอุบาลีว่า เจ้าจงกลับไป ของท่าน
พอเลี้ยงชีพของเจ้าแล้ว

ผ้าอุบาลีซึ่งกลับไปก็คิดว่า พวกสักขะเป็นคนดุร้าย จะเห็นว่าเราได้ฆ่า
กุมารทั้งหลายเสียแล้ว แล้วให้มาเราก็ได้ พวกสักขกุมารเหล่านั้น ก็ยังจัก
บรรพชาได้จะบวชกล่าวไปไปถึงตัวเราเล่า ๆ คิดดังนี้แล้ว ก็วางห่อลงคล่อง
ไว้นับต้นไม้ ร้องบอกดัง ๆ ว่า ผู้ใดเห็น ผู้นั้นก็นำเอาไป ซึ่งของที่เราให้แล้ว
ดังนี้ แล้วก็กลับไปหาพวกสักขกุมาร ๆ พวกสักขกุมารจึงตรัสถามแต่ไกลว่า เหตุไร
อุบาลีจึงกลับมา ๆ อุบาลีจึงเล่าเหตุตามที่ตนคิดนั้นให้ฟังดังที่มานี้แล้วนั้น

ลำดับนั้น พวกสักขกุมารก็พาอุบาลีผู้เป็นเจ้าพนักงานแต่งผม ไปเฝ้า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า พวกข้าพระองค์เป็นพวกสักขะ เป็นพวก
มีมานะ ๆ อุบาลีช่างแต่งผมนี้ ได้เป็นผู้รับใช้ของพวกข้าพระองค์มานานแล้ว
ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงโปรดให้อุบาลีบรรพชาก่อนเถิด พวกข้าพระองค์จักได้
กราบไหว้ ถูกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือ เมื่อเป็นอย่างนั้น พวกข้าพระองค์
จะได้ห่มคณานะถือศีลว่า เป็นพวกสักขะ พระเจ้าข้า ๆ ลำดับนั้น สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า จงโปรดให้อุบาลีบรรพชาก่อน แล้วโปรดให้สักขกุมารเหล่านั้น
บรรพชาในภายหลัง

ในภายในพรรษานั้น พระภิกษุหิยะได้สำเร็จวิชา ๓ ประการ ๆ พระ
อนุรุทธได้สำเร็จวิภะจกษุณฺณาน ๑ พระอานนท์ได้สำเร็จระโธคาปัตติผล ๑
พระเทวทัตได้สำเร็จอุทฺธปฺปยุชน

ในคราวนั้น พระภิกษุจะไปอยู่ในป่าก็ดี ไปอยู่ที่โคนต้นไม้ก็ดี ไปอยู่ที่
ว่างบ้านเรือนก็ดี ก็เปล่งอุทานขึ้นเนื่อง ๆ ว่า โอ สุขจริง ๆ ฯ มีเวกภิกษุเป็น
อันมาก ได้พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า การที่พระภิกษุ
เปล่งอุทานอย่างนั้น คงไม่ยินดีประเพณีพรหมจรรย์เป็นแน่ คงเป็นเพราะนึกถึง
ความสุขในเมื่อเป็นพระราชา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งให้หา
พระภิกษุเข้าเฝ้า ทรงซักถามว่า เธอได้เปล่งอุทานอย่างนั้นจริงหรือ ? เมื่อ
พระภิกษุกราบทูลว่า จริง จึงตรัสว่า เพราะเหตุไร เธอจึงเปล่งอุทานเช่นนั้น ?
กราบทูลว่า เพราะเมื่อก่อนมีผู้รักษาข้าพระองค์ ทั้งในภายในภายนอกพระราชวัง
ทั้งในภายในภายนอกนคร ทั้งในภายในภายนอกชนบท แต่ถึงอย่างนั้นก็
ข้าพระองค์ก็ยังกลัวอยู่ ยังหวาดเสียวอยู่ ยังระแวงอยู่ ยังสะดุ้งอยู่ บัดนี้
ถึงข้าพระองค์จะไปอยู่ในป่า หรือโคนต้นไม้ หรือที่ว่างบ้านเรือนอย่างไรก็ตาม
ข้าพระองค์ก็ไม่กลัว ไม่หวาดเสียว ไม่ระแวง ไม่สะดุ้ง ข้าพระองค์เป็นผู้ไม่มี
ความทะเขอะทะขานคือสิ่งใด เป็นผู้ขณฺตคฤอยู่เสมอ เลี้ยงชีพด้วยอาหารที่ผู้อื่นให้
อยู่ด้วยใจอันเป็นเหมือนเนื้อในป่า เมื่อข้าพระองค์เล็งเห็นประโยชน์อันนี้ จึงเปล่ง
อุทานว่า สุขจริง ๆ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงเปล่ง
อุทานขึ้นว่า ผู้ใดไม่มีความกำเริบในภายใน ล่วงเสียซึ่งความเจริญ และความ
เสื่อม ปราศจากความกลัว มีแต่ความสุข ไม่มีความโศก เหวดทั้งหลาย ขอบ
อยากเห็นผู้นั้น ดังนี้

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่อนุปิยนคม ตามพระพุทธรูป
ประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปที่เมืองโกสัมพี ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม

ในคราวนั้น เมื่อพระเทวทัตอยู่ในที่สงัดแต่ผู้เดียว จึงคิดว่า เราจักทำ
ให้ใครเลื่อมใส เมื่อใครเลื่อมใสต่อเรา ลากสักการะเป็นอันมาก จึงจักเกิด
แก่เรา ก็คิดได้ว่า อชาตศัตรูกุมารนี้ ยังเป็นเด็กด้วย ยังเป็นผู้เจริญด้วย
เราจะต้องทำให้อชาตศัตรูกุมารเลื่อมใส เมื่ออชาตศัตรูกุมารเลื่อมใสต่อเราแล้ว
ลากสักการะเป็นอันมากจักเกิดแก่เรา ครั้นคิดดังนั้นแล้ว ก็เก็บหนทางนอนไว้
แล้วถือเอาบาตรจีวรไปสู่กรุงราชคฤห์ ฯ ครั้นไปถึงแล้วก็จำแลงตนเป็นกุมาร
ประดับด้วยสังวาลย์ คือ ไปนั่งอยู่บนแท่นของอชาตศัตรูกุมาร ฯ เมื่ออชาตศัตรู

กุมารสะคังถวั ก็ถามว่า เจ้าถวัเราหรือกุมาร ? อชาตศัตรูกุมารตอบว่า ถวั ฯ
 ถำนเป็นใคร ? ก็ตอบว่า เราเป็นพระเทวทัต ฯ ถำนเป็นพระเทวทัตจึงทำ
 ก็ให้ปรากฏเป็นพระเทวทัตตามเดิม ฯ ลำดับนั้น พระเทวทัตก็กลายไปเสกสมรส
 เสข กับเป็นผู้ทรงสังฆาธิ บาสกร จีวร ยืนอยู่ข้างหน้าอชาตศัตรูกุมาร ฯ ครั้นนั้น
 อชาตศัตรูกุมาร ก็เลื่อมใสศรัทธา พระเทวทัตด้วยอิทธิปาฏิหาริย์อันนี้ แล้วได้ไปหาถำน
 ทั้งเขียนทั้งเข้าด้วยขบวนรด ๕๐๐ คัม ทั้งมีผู้นำอาหารไปถวายวันละ ๕๐๐ สำหรับ ฯ
 พระเทวทัตก็เกิดความปรารถนาลามกขึ้น ในลาภสักการะสรรเสริญครอบงำ เราจัก
 ปกครองภิกษุสงฆ์ ดังนี้ นต์พื่อนักดังนี้ พระเทวทัตนั้น ก็เสื่อมจากอุทธรณ์นั้นทันที
 สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๐

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังฆเภทขั้นธกะ

เคน โข ปณ สมเชน ภกฺขุโธ นาม โกฬิยปุคฺคุโต อายสมโต มหา-
 ไมคฺคฤถานสุส อุปฺปฐวาโก อธฺมา กาลกโต อญฺญตรํ มโนมยํ กายํ อุปฺปนฺโน ฯ
 ศุสฺส เอรุโป อคฺคภาวปฏฺฐิลาโก โหติติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยสังฆเภทขั้นธกะ
 สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
 ตลอดกาลนาน

บาลี

คำแปลความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
 ในคราวนั้น บุตรแห่งชาวโกฬิษะ ซึ่งมีนามว่าภกฺขะ ที่เป็นอุปัฏฐากของพระ

มหาโมคคัลลาน์ ได้ตายแล้วไม่นานก็เข้าไปเกิดเป็นเทพเจ้า ซึ่งมีกายสำเร็จด้วยใจ คือ เกิดเป็นพรหม ฯ การได้อัตถภาพุทธะนั้น เหมือนกับเขตน้าเขาวนคช ๒ เขต ๓ เขต ฉะนั้น ฯ แต่ไม่ได้ทำให้ตนและผู้อื่นลำบาก ด้วยการได้อัตถภาพุทธะนั้น ฯ กุฏเทหบุตรนั้น ได้ลงมาหาพระโมคคัลลาน์ ไหว้แล้วก็ขึ้นกล่าวว่า ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ความปรารถนาอันลามกได้เกิดขึ้นแก่ ระเทวทัต ผู้ถูกลาภสักการะ สรรเสริญ กรอบจำว่า เราจักครองภิกษุสงฆ์ ดังนี้ ฯ เราคิดดังนี้ ระเทวทัตก็เสื่อมจากอุทธรณ์ทันที ฯ กุฏเทหบุตรกล่าวดังนี้แล้ว ก็อำลาพระมหาโมคคัลลาน์ ทำปทัชฌานแล้วก็หาขวับไปในสถานนั้น

ลำดับนั้น พระมหาโมคคัลลาน์ก็ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรงทราบ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า นี่แน่ะโมคคัลลาน์ เธอรู้ได้ไหมว่า กุฏเทหบุตรกล่าวอย่างใดก็เป็นอย่างนั้นทุกประการ ไม่เป็นอย่างอื่น ฯ พระมหาโมคคัลลาน์กราบทูลว่า รู้ได้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า โมคคัลลาน์จงรักษาวาจาอันนี้ไว้ โมคคัลลาน์จงรักษาวาจาอันนี้ไว้ โมฆบุรุษนั้นจักทำตนปรากฏด้วยตนเอง ในบัดนี้

นี่แน่ะโมคคัลลาน์ ในโลกนี้มีศาสดาอยู่ ๕ จำพวก คือ จำพวกหนึ่งมีศีลไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีศีลบริสุทธิ์ด้วย ว่าศีลของเราบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมองด้วย ฯ พวกสาวกถือว่าศาสดาผู้นั้นมีศีลไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีศีลบริสุทธิ์ด้วย ยืนยันว่าศีลของเราบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมองด้วย ฯ แต่พวกเราจะต้องบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ความพอใจคงไม่มีแก่ศาสดานั้น สิ่งใดไม่เป็นที่พอใจของศาสดานั้น พวกเราจะเข้าถึงศาสดานั้นด้วยสิ่งนั้นอย่างไร ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น คฤหัสถ์จะนับถือพวกเราด้วยจิวร บิลชบาต เสนาสนะ คีลานมัยจัย เกสัชบริจาร ท่านจักทำสิ่งใด ท่านก็จักปรากฏด้วยสิ่งนั้น ดังนี้ ฯ ดูก่อนโมคคัลลาน์ ศาสดาเช่นนั้น ชื่อว่าสาวกทั้งหลายรักษาไว้ในทางศีล ฯ ศาสดาเช่นนั้น ข้อมหวังการรักษาในทางศีล จากสาวกทั้งหลาย

ยังอีกข้อหนึ่งโมคคัลลาน์ คือ ศาสดาบางจำพวกมีอาชีพไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่าตนมีอาชีพบริสุทธิ์ ยืนยันว่าอาชีพของเราบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง ฯ

พวกสาวกก็นึกว่าศาสนานี้มีอาชัพไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีอาชัพบริสุทธิ์ ยืนยันว่า
 อาชัพของเรานี้บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง พวกเราจะต้องบอกแก่พวกคฤหัสถ์
 ความพอใจคงไม่มีแก่ศาสนานี้ สิ่งใดไม่เป็นที่พอใจของศาสนานี้ พวก
 เราจะพูดถึงศาสนานี้ด้วยสิ่งนั้นอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้นคฤหัสถ์จะต้องนับถือ
 พวกเราด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉัย เกสัชบริวาร ท่านจักทำ
 สิ่งใด ท่านก็จักต้องปรากฏด้วยสิ่งนั้น ฯ นี่แน่ะโมคคัลลาน์ ศาสดาเช่นนั้น
 ย่อมมีพวกสาวกศึกษา รักษาในทางอาชัพ ฯ ศาสดาเช่นนั้น ย่อมหวังการรักษา
 ในทางอาชัพจากพวกสาวก

ยังอีกข้อหนึ่งโมคคัลลาน์ คือ ศาสดาบางจำพวกมีธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์
 ยืนยันว่ามีธรรมเทศนาบริสุทธิ์ ยืนยันว่าธรรมเทศนาของเรานี้บริสุทธิ์ผ่องใส
 ไม่เศร้าหมอง ฯ พวกสาวกก็นึกว่าศาสนานี้ มีธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่า
 มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์ ยืนยันว่าธรรมเทศนาของเรานี้บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง
 แต่พวกเราต้องบอกแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ความพอใจคงไม่มีแก่ศาสนานี้ สิ่งใด
 ไม่เป็นที่พอใจของศาสนานี้ พวกเราจะพูดถึงศาสนานี้ด้วยสิ่งนั้นอย่างไร เมื่อเป็น
 เช่นนั้น คฤหัสถ์จะนับถือพวกเราด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉัย
 เกสัชบริวาร ท่านจักทำสิ่งใด ก็จักปรากฏด้วยสิ่งนั้น ฯ นี่แน่ะโมคคัลลาน์
 ศาสดาเช่นนั้น ย่อมมีสาวกรักษาในทางธรรมเทศนา ฯ ศาสดาเช่นนั้น ย่อมหวังการ
 รักษาในทางธรรมเทศนาจากสาวกทั้งหลาย

ยังอีกข้อหนึ่งโมคคัลลาน์ ศาสดาบางจำพวกมีไวยากรณ์ไม่บริสุทธิ์ แต่
 ยืนยันว่ามีไวยากรณ์บริสุทธิ์ ยืนยันว่าไวยากรณ์ของเรานี้บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้า
 หมอง ฯ พวกสาวกก็นึกว่าศาสนานี้มีไวยากรณ์ไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีไวยากรณ์
 บริสุทธิ์ ยืนยันว่าไวยากรณ์ของเรานี้บริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง แต่พวกเรา
 ต้องบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ความพอใจคงไม่มีแก่ศาสนานี้ สิ่งใดไม่เป็นที่พอ
 ใจของศาสนานี้ พวกเราจะพูดถึงศาสนานี้ด้วยสิ่งนั้นอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้น
 คฤหัสถ์ย่อมนับถือพวกเราด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉัย
 เกสัชบริวาร ศาสดาเช่นนั้นจักทำสิ่งใด ก็จักปรากฏด้วยสิ่งนั้น ฯ ศาสดาเช่นนั้น

ย่อมมีสาวกรักษาในทางไวชากรณ์ ๑ ศาสดาเช่นนั้น ย่อมหวังการรักษาในทางไวชากรณ์ จากสาวกทั้งหลาย

ยังอีกข้อหนึ่งโมคคัลลาน์ คือ ศาสดาบางจำพวกมีความรู้ความเห็นไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีความรู้ความเห็นบริสุทธิ์ ยืนยันว่าความรู้ความเห็นของเราบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง พวกสาวกก็รู้ว่าศาสดานั้น มีความรู้ความเห็นไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีความรู้ความเห็นบริสุทธิ์ ยืนยันว่าความรู้ความเห็นของเราบริสุทธิ์ผ่องใส ไม่เศร้าหมอง แต่พวกเราต้องบอกแก่พวกคฤหัสถ์ ความพอใจคงไม่มีแก่ศาสดานั้น สิ่งใดไม่เป็นที่พอใจของศาสดานั้น พวกเราจะพูดถึงศาสดานั้นด้วยสิ่งนั้นอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้นคฤหัสถ์จะนับถือพวกเราด้วยจิรวินิชาต เสนาสนะ คีตานบัจฉัย เกสัชฌริการ ศาสดานั้นจักทำสิ่งใด ก็ปรารภด้วยสิ่งนั้น ๑ ศาสดาเช่นนั้น ชื่อว่ามีสาวกรักษาในทางความรู้ความเห็น ๑ ศาสดาเช่นนั้น ย่อมหวังการรักษาในทางความรู้ความเห็น จากสาวกทั้งหลาย ๑ รวมเป็นศาสดา ๕ จำพวกด้วยกัน ดังนี้

นี่แน่ะโมคคัลลาน์ เราเป็นผู้มีศัลยวิสุทธิ มีอาชีพรวิสุทธิ มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์ มีไวชากรณ์บริสุทธิ์ มีความรู้ความเห็นบริสุทธิ์ จึงได้ยืนยันว่าเรามีศัลยวิสุทธิ มีอาชีพรวิสุทธิ มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์ มีไวชากรณ์บริสุทธิ์ มีความรู้ความเห็นบริสุทธิ์ พวกสาวกไม่ต้องรักษาเราในทางศีล ทางอาชีพ ทางธรรมเทศนา ทางไวชากรณ์ ทางความรู้ความเห็น เราก็ไม่หวังการรักษาในทางศีล ในทางอาชีพ ในทางธรรมเทศนา ในทางไวชากรณ์ ในทางความรู้ความเห็นจากสาวกทั้งหลาย

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เมืองโกสัมพี ตามมีพระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ ประทับนั่งอยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร

ครั้งนั้น มีพวกภิกษุเป็นอันมากพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า อชาตศัตรูกุมารได้ไปหาพระเทวทัตทั้งเย็นทั้งเช้า ด้วยขบวนรถ ๕๐๐ คัน ห็นำอาหารไปถวายพระเทวทัตวันละ ๕๐๐ สำหรับ ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุหลาย เธอทั้งหลายอย่ายินดียึดถือลาภ สักการะ สรรเสริญของพระเทวทัตเลย อชาตศัตรูกุมารยังไปหาพระเทวทัตทั้งเย็นทั้งเช้าด้วยขบวนรถ ๕๐๐ คัน ห็นำอาหารไปถวายวันละ ๕๐๐ สำหรับอยู่คราใด พระเทวทัตต้อง

หวังได้ความเสมอในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเจริญเลย นี่แหละ
 ภิกษุทั้งหลาย ลูกสุนัขที่คนผู้เอาดีไปบิณฑบาตมูกยิ่งดีมากจนฉันได้ อชาตศัตรู
 กุมารยังไปบำรุงพระเทวทัตให้เลี้ยงเข้าด้วยขบวรก ๕๐๐ คัน ห้างนำอาหารไป
 ถวายวันละ ๕๐๐ ตำรับอยู่ตราบนิด ความเสมอในทางกุศลธรรมทั้งหลาย ก็ต้อง
 มีแก่พระเทวทัตอยู่ตราบนั้น ฉะนั้น ฯ นี่แหละภิกษุทั้งหลาย ลาก สักการะ
 สรรเสริญ ได้เกิดขึ้นแก่พระเทวทัตเพื่อฆ่าตน เพื่อความฉิบหาย เหมือนกับคน
 กล้วยที่คนผลเพื่อฆ่าตน เพื่อความฉิบหายฉนั้น ฯ อีกอย่างหนึ่ง เหมือนกับไม้
 ไผ่หุ้มขุยไผ่ หรือเหมือนกับไม้่อหุ้มลูก เหมือนแม่ม้อสตรหุ้มครรภ์ฉนั้น ฯ
 ครั้นครีตฉนั้นแล้ว จึงตรัสต่อไปว่า แลกล้วยข้อมฆ่าตนกล้วย ขุยไผ่ข้อมฆ่าตนไผ่
 ผลไม้่อข้อมฆ่าไม้่อ ครอบสักการะ ข้อมฆ่าคนชั่ว เหมือนกับครรภ์ซึ่งฆ่าแม่ม้อ
 สตรฉนั้น ฉบปฐมภาณวารเพียงเท่านั้น

ก็ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงธรรมอยู่ในท่าม
 ลางประชุมชน ร้อมทั้งพระราชา ฯ พระเทวทัตได้ลุกจากที่นั่ง ห่มผ้าลดไหล่
 ลงข้างหนึ่ง ประณมมือชนแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้พระผู้มี
 พระภาคเจ้าก็แก่เฒ่าแล้ว เป็นผู้ใหญ่แล้ว ถึงซึ่งกาลนานแล้ว ผ่านวัยมาโดย
 ลำดับแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงอย่ามีความขวนขวายสิ่งใด จงหาความสุข
 ในทางธรรมเถิด จงสละภิกษุสงฆ์ให้แก่ข้าพระองค์เถิด ข้าพระองค์จะปกครอง
 ภิกษุสงฆ์ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า อย่าเลยเทวทัต
 เธออย่าขบใจที่จะปกครองภิกษุสงฆ์เลย ฯ พระเทวทัตก็ได้ทูลขอขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓
 พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงห้ามอย่างนั้นอีก ในครั้งที่ ๒ ที่ ๓ แต่ใน
 ครั้งที่ ๓ พระองค์ได้ตรัสว่า นี่แหละเทวทัต แม้แต่พระสารีบุตร โมคคัลลาน์
 เรายังไม่สละภิกษุสงฆ์ให้ เราจักสละให้แก่เธอผู้ลามก ผู้กลั่นกินน้ำลายอย่างไร
 ครั้นนั้น พระเทวทัตก็โกรธ ก็น้อยใจว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้รู้กรณเรา
 ด้วยคำว่า กลั่นกินน้ำลายในที่ประชุมชน ร้อมทั้งพระราชา ได้ขบย่องแต่พระ
 สารีบุตร โมคคัลลาน์ ฉนั้น แล้วก็ได้ถวายบังคมลา ท้าปทักษิณแล้วก็เลิกไป ฯ
 พระเทวทัตได้ผูกอาฆาตอันต่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นข้อปฐม

ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สงฆ์เอง
 ทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตว่า เมื่อก่อนระเทวทัตมีปกติ
 อย่างหนึ่ง บัณฑิตมีปกติอย่างหนึ่ง พระเทวทัตจะทำได้ด้วยกายวาจา สิ่งนั้น
 พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่ได้เห็นด้วย เห็นแต่พระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ฯ
 การที่จะทำปกาสนียกรรมนั้น ต้องทำอย่างนี้ คือ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้อง
 ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์
 ร้องกันแล้ว สงฆ์ควรทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่ ระเทวทัตว่า
 เมื่อก่อนระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง บัณฑิตมีปกติอย่างหนึ่ง ระเทวทัตจะ
 ทำสิ่งใดด้วยกายวาจา สิ่งนั้นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่ได้เห็นด้วย ได้เห็น
 แต่ ระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า
 สงฆ์กำลังทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตว่า เมื่อก่อนระเทวทัต
 มีปกติอย่างหนึ่ง บัณฑิตมีปกติอย่างหนึ่ง พระเทวทัตจะทำได้ด้วยกาย
 วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่ได้เห็นด้วย เห็นแต่ระเทวทัต
 ผู้เดียวเท่านั้น ฯ การทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตนั้น สมควร
 แก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ฯ
 เป็นอันว่าสงฆ์ได้ทำปกาสนียกรรมในกรุงราชคฤห์แก่พระเทวทัตแล้วว่า เมื่อก่อน
 ระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง บัณฑิตมีปกติอย่างหนึ่ง พระเทวทัตจะทำได้ด้วย
 กาย วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่ได้เห็นด้วย เห็นแต่ระ
 เทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ฯ ขอนสงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ฯ
 ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ในคำว่า ระเทวทัตกลืนกินนาลาสนั้น มีคำอธิบายตามอรรถกล่าวว่า บัณฑิต
 ที่เกิดขึ้นในทางมิชฉาชีพ พระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า เป็นเหมือนกับนาลา
 เพราะฉะนั้น การที่ระเทวทัตได้บริโภคบิณฑจที่เกิดขึ้นด้วยเจตนาอันลามกนั้น
 จึงเท่ากับกลืนกินนาลา ดังนี้ สอนเนื้อความในพระวินัยกถาตามเพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๑

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังฆเภทชั้นธกะ

อดโจ ภควา อายสุมนฺตํ สาริปุตฺตํ อามนฺเตสิ เตนหิ ทฺวํ สาริปุตฺตํ
เทวหคฺคํ ราชคเห ปกาเสหิ ๑ ปุพฺเพ มยา ภนฺเต เทวหคฺคสฺส ราชคเห
วณฺโณ ภาติโค มหิทธิโก โคธิปุตฺโต มหานุภาโว โคธิปุตฺโตติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยสังฆเภทชั้นธกะ
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่พระสารีบุตรว่า ถ้าอย่างนั้น สารีบุตร
จงประกาศเรื่องพระเทวทัต ในกรุงราชคฤห์ ๑ พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อก่อนข้าพระองค์ได้สรรเสริญพระเทวทัต ในกรุงราชคฤห์ว่า
บุตรของนางโคธ เป็นผู้มีฤทธมาก บุตรของนางโคธ เป็นผู้มีอำนาจมาก
ดังนี้ ข้าพระองค์จะประกาศเรื่องพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์อย่างไร พระเจ้าข้า ๑
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า นี่แน่สารีบุตร เธอได้สรรเสริญคุณอันเป็น
จริงของพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า บุตรของนางโคธเป็นผู้มีฤทธมาก บุตรของ
นางโคธเป็นผู้มีอำนาจมีไช้หรือ ๑ พระสารีบุตรกราบทูลว่า ใช่พระเจ้าข้า ๑
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า สารีบุตรจงประกาศเรื่องพระเทวทัต ตามที่
เป็นจริง เหมือนอย่างนั้น พระสารีบุตรจึงกราบทูลรับว่า พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสั่งพระภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อน
 ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น สงฆ์จึงตั้งพระสาวบริตรให้ประกาศเรื่องพระเทวทัตใน
 กรุงราชคฤห์ว่า เมื่อก่อนพระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง บัดนี้มีปกติอีกอย่างหนึ่ง
 พระเทวทัตทำสิ่งใดด้วยกาย วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่ได้
 เห็นด้วย เห็นแต่พระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ฯ การที่จะตั้งนั้นต้องทำอย่างนี้
 คือ ที่แรกต้องขอพระสาวบริตรก่อน ฯ กรณขอแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถต้อง
 ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์
 รวบรวมกันแล้ว ขอให้สงฆ์ตั้งพระสาวบริตร เพื่อให้ประกาศเรื่องพระเทวทัตใน
 กรุงราชคฤห์ว่า เมื่อก่อนพระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง บัดนี้มีปกติอีกอย่างหนึ่ง
 พระเทวทัตทำสิ่งใดด้วยกาย วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่ได้
 เห็นด้วย ได้เห็นแต่พระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์
 ฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังตั้งพระสาวบริตร ให้ประกาศเรื่องพระเทวทัต
 ในกรุงราชคฤห์ว่า เมื่อก่อนพระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง บัดนี้มีปกติอีกอย่างหนึ่ง
 พระเทวทัตจะทำสิ่งใดด้วยกาย วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 ไม่ได้เห็นด้วย ได้เห็นแต่พระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ฯ การตั้งพระสาวบริตร
 ประกาศเรื่องพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า เมื่อก่อนพระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง
 บัดนี้มีปกติอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตจะทำสิ่งใดด้วยกาย วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ
 พระธรรม พระสงฆ์ ไม่ได้เห็นด้วย ได้เห็นแต่พระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ดังนี้
 สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้น
 พูดขึ้น ฯ สงฆ์ได้ตั้งพระสาวบริตรให้ประกาศเรื่องพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า
 เมื่อก่อนพระเทวทัตมีปกติอย่างหนึ่ง บัดนี้มีปกติอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำสิ่งใด
 ด้วยกาย วาจา สิ่งนั้น พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไม่ได้เห็นด้วย ได้เห็น
 แต่พระเทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ดังนี้แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น
 สาธุจึงนิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนีไว้อย่างนี้อีกอย่างหนึ่ง ดังนี้

พระสาวบริตรผู้ได้รับแต่งตั้งแล้วก็เข้าไปสู่กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยพระภิกษุ
 เป็นอันมาก ประกาศเรื่องพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า เมื่อก่อนพระเทวทัตมี
 ปกติอย่างหนึ่ง บัดนี้มีปกติอีกอย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำสิ่งใด ด้วย

กาย วาจา สังขาร ระหฤธ ระธรรม ระสงฆ์ไม่ได้เห็นด้วย เห็นแต่ระ
เทวทัตผู้เดียวเท่านั้น ดังนี้ บรรดาคนทั้งหลายที่อยู่ในกรุงราชคฤห์นั้น คนเหล่านี้ได้
ไม่มีศรัทธาเลื่อมใส ไม่มีความรู้ คนเหล่านั้นก็กล่าวกันว่า สมณสักขบุตร
เหล่านี้เป็น วกฤษยา ได้วิชาลาภสักการะของพระเทวทัต ฯ ส่วนคนเหล่านี้ได้
มีศรัทธาเลื่อมใส เป็นบัณฑิต มีความคิดดี คนเหล่านั้นก็กล่าวกันว่า เรื่อง
สมณะ ะผู้มา ระภาคเจ้า ให้ประกาศเรื่อง ระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ จักไม่
เป็นเรื่องเล็กน้อย

ลำดับนั้น ระเทวทัตก็เข้าไปหาอชาตศัตรูกุมารบอกว่า นี่ณะกุมาร
เมื่อก่อนคนทั้งหลายมีอายุสั้น บัดนี้ คนทั้งหลายมีอายุยืน การที่เธอผู้ยังเป็น
กุมารอยู่อาจคาดเดาก็ได้ เพราะฉะนั้น เธอควรมา ระบิดาเสีย จึงจักได้เป็น
ระราชา คืออาตมะก็จักมา ระพุทธเจ้าเสีย แล้วจักเป็นพระพุทธเจ้าแทน ดังนี้ ฯ
อชาตศัตรูกุมาร ก็คิดว่า ระผู้เป็นเจ้าเทวทัต เป็นผู้มีบุญมาก มีอำนาจมาก
คงรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าเป็นแน่ คิดดังนี้แล้ว จึงผูกกริษยจิตเข้าไปเฝ้าในเวลา
กลางวัน แต่ยังมีระอาการกิริยา สะดุ้งกลัว ฯ หวงมหาอำมาตย์ที่รักษาระ
ราชวัง ได้เห็นระกิริยาอาการของอชาตศัตรูกุมาร ซึ่งเข้าไปเฝ้าราชวังด้วยกิริยา
อันสะดุ้งกลัวดังนี้ ก็ได้จับตัวไว้ ฯ เมื่อหวงมหาอำมาตย์คน ก็ได้บอกกริ
หณ์มีคำสำหรับเชือดเนื้อผูกคอตักฆ่า จึงถามว่า ระองค์ท่านประสงค์จะทำอะไร ฯ
ระกุมารตรัสตอบว่า บราประสงค์จะมา ระบิดา ฯ หวงมหาอำมาตย์จึงถามว่า
ใครชักนำให้กล้าทำเช่นนั้น ฯ ตรัสตอบว่า ระผู้เป็นเจ้าเทวทัตเป็นผู้ชักนำ ฯ
หวงมหาอำมาตย์บางพวกจึงลงมติกันว่า ควรมา ระกุมารด้วย ระเทวทัตด้วย
ภิกษุทั้งปวงด้วย มหาอำมาตย์บางพวกว่า ไม่ควรมา ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุ
ทั้งหลายไม่ได้ทำผิดสิ่งใด ควรมาแต่ระกุมารกับ ระเทวทัตเท่านั้น ฯ มหา
อำมาตย์บาง พวกว่า ระกุมารก็ไม่ควรมา ระเทวทัตก็ไม่ควรมา ภิกษุทั้งหลาย
ก็ไม่ควรมา ควรกราบทูล ระราชาให้ทรงทราบก่อน พระราชาตรัสอย่างไร
เราจึงทำ ทำอย่างนั้น

ลำดับนั้น มหาอำมาตย์เหล่านั้น ก็ได้นำอชาตศัตรูกุมารเข้าไปเฝ้าระเจ้า
โสมพิสาร กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ ฯ จึงมีระราชดำรัสถามว่า หวงมหา

อำมาตย์ลงมติกันว่าอย่างไร ? มหาอำมาตย์เหล่านั้น จึงกราบทูลว่า ข้าแต่
 สมมติเทวราชเจ้า มหาอำมาตย์บางพวกก็ลงมติว่า ควรฆ่าพระกุมารด้วย พระ
 เทวทัตด้วย ภิกษุทั้งปวงด้วย ฯ บางพวกว่า ไม่ควรฆ่าภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุ
 ทั้งหลายไม่ได้ทำผิดสิ่งใด ควรฆ่าแต่พระกุมารกับพระเทวทัตเท่านั้น ฯ บาง
 พวกว่า พระกุมารก็ไม่ควรฆ่า พระเทวทัตก็ไม่ควรฆ่า ภิกษุทั้งหลายก็ไม่ควรฆ่า
 ควรกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ พระราชาตรัสอย่างไร พวกเราจึงพากันทำ
 อย่างนั้น ดังนี้ พระเจ้าข้า สมเด็จพระเจ้าพิมพิสารมหาราช ผู้เป็นนักปราชญ์
 ในพระพุทธศาสนา สำเร็จพระโศคาปัตติผล เป็นอริยบุคคลอันประเสริฐใน
 จักรวรรดินี้แน่ะ พณฯ ท่านทั้งหลาย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จักทำอะไรวะ
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า รับโปรดให้ประกาศเรื่องพระเทวทัตในกรุงราชคฤห์ว่า
 เมื่อก่อนพระเทวทัตมีปกิณธ์อย่างหนึ่ง บัณฑิตมีปกิณธ์อย่างหนึ่ง พระเทวทัตทำสิ่ง
 ใดด้วยกาย วาจา สิ่งนั้นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่เห็นด้วย เห็นแต่
 พระเทวทัตผู้เคียดแค้นเท่านั้น ดังนี้แล้วมิใช่หรือ ฯ มหาอำมาตย์เหล่าใด ลงมติ
 ว่าควรฆ่าพระราชากุมารด้วย ควรฆ่าพระเทวทัตด้วย ควรฆ่าภิกษุทั้งหลายด้วย
 มหาอำมาตย์เหล่านั้น ชื่อว่าตกอยู่ในฐานะที่ไม่สมควร ฯ มหาอำมาตย์เหล่า
 ใดลงความเห็น ว่า ไม่ควรฆ่าภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุทั้งหลาย ไม่ได้ทำผิดสิ่ง
 ใด ควรฆ่าแต่พระกุมารกับพระเทวทัตเท่านั้น มหาอำมาตย์เหล่านั้นตกอยู่ใน
 ฐานะอันต่ำ ฯ มหาอำมาตย์เหล่าใด ลงความเห็น ว่า พระกุมารก็ไม่ควรฆ่า
 พระเทวทัตก็ไม่ควรฆ่า ภิกษุทั้งหลายก็ไม่ควรฆ่า ควรกราบทูลพระราชา เมื่อพระราชา
 ตรัสอย่างไร พวกเราจึงพากันทำอย่างนั้น มหาอำมาตย์เหล่านั้นตั้งอยู่ในฐานะอัน
 สูง ฯ ลำดับนั้น พระเจ้าพิมพิสาร จึงมีพระราชโองการตรัสถามอชาตสัตต
 กุมารว่า นี่แน่ะกุมาร เพราะเหตุไรเจ้าจึงประสงค์จะฆาปนิกา ฯ อชาตสัตต
 กุมารตอบว่า เพราะกระหม่อมฉันประสงค์ราชสมบัติ พระเจ้าข้า ฯ ท้าวเธอ
 จึงตรัสว่า นี่แน่ะกุมาร ถ้าเจ้าต้องการราชสมบัติ ราชสมบัติอันนี้จึงเป็นของเจ้า
 คริสต์ฉนี้แล้วก็ทรงมอบราชสมบัติให้แก่อชาตสัตตกุมาร

ถ้าคัมภีร์นั้น พระเทวทัตจึงเข้าไปหาอชาตศัตรูกุมารบอกว่า ตัก่อนมหาราช
 บรมเหล่าใดจักฆ่าพระสมณโคดมได้ พระองค์จึงทรงบังคับบรมเหล่านั้น ๆ
 ถ้าคัมภีร์นั้น อชาตศัตรูกุมาร จึงทรงบังคับคนทั้งหลายว่า พระผู้เป็นเจ้าเทวทัตว่า
 อย่างไร เจ้าทั้งหลายจงทำตามอย่างนั้น ๆ ครั้งนั้น พระเทวทัตจึงบังคับบรมผู้
 หนึ่งว่า เจ้าจงไป พระสมณโคดมอยู่ในที่โน้น จงฆ่าพระสมณโคดมเสียแล้ว ให้
 กลับมาทางนี้ แล้วพระเทวทัตก็ให้บรม ๒ คนไปชุ่มอยู่ที่ทางนั้น สั้วว่า บรมใด
 เดินทางมาทางนี้แล้วผู้เดียว พวกเจ้าจงฆ่าบรมนั้นเสีย แล้วจงกลับมาทางนี้ สั้วดังนี้
 แล้วให้บรม ๔ คนไปปักอยู่ที่ทางนั้น สั้วว่า ถ้าบรม ๒ คนเดินทางมาทางนี้
 พวกเจ้าจงฆ่าเสีย แล้วจงกลับมาทางนี้ สั้วดังนี้แล้วก็ให้บรม ๘ คนไปปักอยู่ที่
 ทางนั้น สั้วว่า เวลาเห็นบรม ๔ คนเดินทางมา พวกเจ้าจงฆ่าเสียแล้วกลับมา
 ทางนี้ สั้วแล้วก็ให้บรม ๑๖ คนไปปักอยู่ที่ทางนั้น สั้วว่า เวลาเห็นบรม ๘ คน เดินทาง
 มาทางนี้ พวกเจ้าจงฆ่าเสียแล้วกลับมา สั้วนี้ ของคณเฑาะพวกรในพระวินัย
 ดัชนีไว้เพื่อท่าน ๆ เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐก ๖๒

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยสังฆเภทขันธกะ

อดไซ โส เอโก ปริโส อสีฆมัม ทเหตุวา ธนุกลาปี สนนยหิตวา
 เอน ภควา เคนุปตงกมิ อุปตงกมิตวา ภควโต อวิทุเร ภีโต อุพพิคโค
 อุตฺตงกิ อุตฺวโสค ปคฺคตฺตฺเชน กาเยน อญฺฐาสิติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพักได้แสดงคัมภีร์จุลวรรค ว่าด้วยสังฆเภทขันธกะ
 สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
 ตลอดกาลนาน

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
 ว่า ครั้นนั้น บุรุษคนหนึ่งซึ่งพระเทวทัตสั่งไว้ให้ไปล้างพระชนมชีพของสมเด็จพระ
 พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ก็ถือเอาดาบและเกราะแล้วผูกสอดแล่งขนไปสู่ที่ประทับ
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วขึ้นกล่าวจนตัวแข็ง อยู่ในที่ใกล้สมเด็จพระผู้
 มีพระภาคเจ้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นดังนี้จึงตรัส
 เรียกว่า เจ้าจงมา อย่ากลัวเลย ฯ บุรุษนั้นก็วางดาบและเกราะกับแล่งขนไว้ในที่
 แห่งหนึ่งแล้ว ก็เข้าไปหมอบลงแทบพระบาทสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้า กราบ
 ทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าความผิดได้มาถึงข้าพระองค์ เพราะความโง่เขลา
 แล้วพระเจ้าข้า เพราะข้าพระองค์ได้มาเห็น ด้วยจิตคิดประทุษร้ายต่อพระพุทธรองค์
 ของพระพุทธรองค์จึงทรงพระกรุณาด้วยความผิดของข้าพระองค์ไว้ เพื่อข้าพระองค์
 จะได้ระงับต่อไปเกิดพระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสว่า ช่างเกิด
 ความผิดได้มาถึงเจ้าแล้วเพราะความโง่เขลาของเจ้าแล้ว ในการที่เข้าได้มาเห็นด้วย
 จิตคิดประทุษร้ายต่อเรา แต่เพราะเหตุที่เจ้ารู้สึกตัวว่าผิดแล้วขอแก้ไข เราจึง
 จะรับความผิดของเจ้าไว้ ผู้ใคร่รู้สึกตัวว่าผิดแล้วขอแก้ไข เพื่อระงับต่อไป ผู้นั้น
 ก็ได้รับความเจริญตามแบบอย่างพระอริยเจ้า ตรัสเท่านั้นแล้ว ก็ทรงแสดงอนุ-
 บุพพิกถา คือ ทานกถา สีลกถา สกตกถา กามาทนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา
 ไปรบบุรุษนั้น พอทรงทราบว่าบุรุษนั้นมีจิตอันควร มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์
 มีจิตสูงขึ้น มีจิตมองใสแล้ว ก็ทรงประกาศสามกัณฐิกธรรมเทศนา คือ ทุกข์
 สมุทัย นิโรธ มรรค สืบต่อไป ฯ ผ้าที่ขาวสะอาดต้องรับน้ำข้อมได้คืนใจ
 ดวงตาอันเห็นธรรมซึ่งปราศจากขุณณิน ก็ได้เกิดขึ้นแก่บุรุษนั้นว่า ไม่ว่าสิ่ง
 ไฉนมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้
 ในที่นั้นนั้นฉนั้นนั้น ฯ ครั้นบุรุษนั้นได้เห็นธรรมแล้ว ได้ถึงธรรมแล้ว ได้รู้แจ้ง
 ธรรมแล้ว ได้หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ได้ปราศจากการกล่าว
 ว่าอย่างใด ๆ แล้ว ถึงความแก่ตัวกล้าแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในทางศาสนาแล้ว
 ก็กราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมเทศนาของพระองค์คดียิ่งนัก
 บุคคลหงายของทักว่า เบคของทัก ส่องไฟในที่มืด เพื่อให้คนมีตาได้เห็นสิ่งต่าง ๆ
 ฉนั้นใด พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงแสดงธรรมโดยอนนปรีชาฉนั้นนั้น ข้าพระองค์

นัจอนับถือพระผู้มีพระภาคเจ้า กับทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์เป็นที่พึ่ง ขอ
พระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระองค์ไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้นับถือพระพุทธศาสนา
คำแค้นนี้ไปจนตลอดชีวิตด้วยเถิดพระเจ้าข้า ๑ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาค
เจ้าจึงตรัสบอกบุรุษนั้นว่า เจ้าอย่าไปตามทางนี้ จงไปทางนี้ แล้วก็ทรงสั่งให้บุรุษ
นั้นไปเสียทางอื่นนอกจากทางที่พระเทวทัตให้คนไปดักข่มทำอันตราย

ในลำดับนั้น บุรุษ ๒ คน ที่พระเทวทัตให้ไปดักข่มในทางนั้นก็สงสัยว่า
เหตุไรบุรุษจึงมานานนัก แล้วก็เดินไปถามดู ก็ได้เห็นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ประทับนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้แห่งหนึ่ง จึงพากันเข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว
ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จพระโสดาปัตติผล แล้วกราบทูลถวายตัวเป็นอุบาสก
ในพระพุทธศาสนา เหมือนกับบุรุษคนที่ ๑ นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส
ห้ามไม่ให้กลับไปตามทางที่พระเทวทัตวางบุรุษไว้ เพื่อให้ทำอันตราย พระองค์
จึงไปเสียทางอื่นเหมือนกับบุรุษคนแรกนั้น

ลำดับนั้น พวกบุรุษ ๕ คน และ ๘ คน ๑๖ คน พากันออกเดินสวนทาง
ไปตามลำคืบกันเป็นพวก ๆ แล้วได้ไปพบสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ฟังธรรม
เทศนา สำเร็จพระโสดาปัตติผลแล้ว องค์พระทศพลครุฑสั่งให้กลับไปทางอื่นที่กะ
พวกตามลำคืบกัน ๑ ส่วนบุรุษคนแรกนั้นได้กลับไปแจ้งแก่พระเทวทัตว่า ข้าพเจ้า
ไม่สามารถปลงพระชนม์ของพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้า
มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ๑ พระเทวทัตจึงว่า อย่าบดขยี้ อย่าได้ฆ่า
พระสมณโคดมเลย เราเองจะฆ่าพระสมณโคดม

ก็แลในคราวนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงเดินจงกรมอยู่ที่เงา
กุเชาคิณณกูฏ ๑ พระเทวทัตจึงชวนกุเชาคิณณกูฏลึงสีดาใหญ่ลงไปด้วยคิดว่า
เราจะฆ่าพระสมณโคดมด้วยสีดาก้อนนี้ ๑ ขณะนั้นขอกกุเชาทั้ง ๒ ก้อนมารับ
สีดาก้อนนั้นไว้ ๑ สะเก็ดที่แตกจากสีดาก้อนนั้นก็กระเด็นลงไปถูกพระบาทของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า พอพระโลหิตห้อ ๑ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงแสร้งนุ่งไป
คร่ำแก่พระเทวทัตว่า นี่แน่ะโมฆบุรุษ เธอที่มัจฉคึกประหลาดร้ายเราได้ทำให้โลหิต
ห้อ เกิดขึ้นแก่พระตถาคตเจ้านี้ ได้ชื่อว่าได้ประสพสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก
แล้ว ๑ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พระ

เทวทัตที่มีจิตคิดประทุษร้ายได้ทำโลหิตห่อให้เกิดขึ้นแก่พระตถาคต ได้สะสม
อนันตริยกรรมข้อแรกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลายได้ทราบว่า พระเทวทัต คิดทำร้าย
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าดังนั้น ก็พากันเดินจงกรมล้อมพระวิหาร พากันสาธยาย
ธรรมด้วยเสียงอันดัง เพื่อระงับรักษาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ สมเด็จพระผู้
มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามพระอานนท์ว่า เหตุไรจึงได้มีเสียงสาธยายดังเช่นนั้น ฯ พระ
อานนท์กราบทูลว่า เพราะภิกษุทั้งหลายได้ทราบว่าพระเทวทัตคิดจะทำร้ายพระผู้
มีพระภาคเจ้า จึงได้พากันเดินจงกรร รอบพระวิหาร ทั้งสาธยายธรรมด้วยเสียง
อันดังเพื่อระงับรักษาสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่าง
นั้นจงไปเรียกภิกษุเหล่านั้นมา ฯ พระอานนท์ก็ไปเรียกภิกษุเหล่านั้นมาตาม
พระพุทธรูป ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสบอกภิกษุเหล่านั้นว่า กณทีผู้
อื่นจะปลงชีวิตของพระตถาคตเจ้านั้น เป็นอันไม่มี พระตถาคตเจ้าทั้งหลายย่อม
ไม่ปรินิพพาน ด้วยความบากบั่นของผู้อื่น ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ศาสดาในโลก
มี ๕ จำพวก คือจำพวก ๑ มีศีลไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีศีลบริสุทธิ์ ยืนยันว่า
ศีลของเราบริสุทธิ์ผ่องใสไม่เศร้าหมอง พวกสาวกของเขารู้ แต่พวกสาวกของ
เขาคิดกันว่า ถ้าพวกเราบอกแก่พวกคฤหสฺถ์ ความพอใจคงไม่มีแก่ท่าน สิ่งใด
ไม่เป็นที่พอใจของท่าน พวกเราจะพูดถึงท่านด้วยสิ่งนั้นอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้น
ก็จักมีคฤหสฺถ์นั้นถือพวกเราด้วยจิตร บิณฑบาต เสนาสนะ คีลานบัชชีย
เภสัชบริวาร ท่านจักทำสิ่งใด ก็จักปรากฏด้วยสิ่งนั้น ดังนี้ ฯ ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ศาสดาเช่นนี้ย่อมมีพวกสาวกรักษาในทางศีล ฯ ศาสดาเช่นนี้ย่อมหวัง
การรักษาในทางศีลจากพวกสาวก

ตรัสดังนี้แล้วก็แสดงอีก ๔ จำพวก ซึ่งมีข้อความที่แปลกกันว่าศาสดา
จำพวกหนึ่งมีอาชีพไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีอาชีพบริสุทธิ์ ฯ อีกพวกหนึ่งมี
ธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีเทศนาบริสุทธิ์ ฯ อีกจำพวกหนึ่งมีไวยากรณ์
คือคำพูดไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่าไวยากรณ์บริสุทธิ์ ฯ อีกจำพวกหนึ่งมีความรู้
ความเห็นไม่บริสุทธิ์ แต่ยืนยันว่ามีความรู้ความเห็นบริสุทธิ์ ศาสดาเหล่านี้ย่อม
มีพวกสาวกรักษาเขาในทางอาชีพ ในทางธรรมเทศนา ในทางไวยากรณ์ ในทาง
ความรู้ความเห็น ศาสดาเหล่านี้ย่อมหวังการรักษาในทางเหล่านี้จากสาวก

ทั้งหลาย ดังนี้ แล้วกล่าวว่า ส่วนเราเป็นผู้มีศรัทธา มีอาชีพรักษา มีธรรม
เทศนาบริสุทธิ์ มีไวยากรณ์บริสุทธิ์ มีความรู้ความเห็นบริสุทธิ์ ฯ พวกสาวกใดคอง
รักษา เราก็ไม่ต้องหวังการรักษาจากพวกสาวกในทางศีล ในทางอาชีพ ในทาง
ธรรมเทศนา ในทางไวยากรณ์ ในทางความรู้ความเห็น ฯ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย
พระตถาคตเจ้า ไม่มีใครอาจทำลายชีวิตได้เป็นอันขาด ธรรมตาพระตถาคตเจ้า
ทั้งหลาย ย่อมไม่ประนีประนอมด้วยการกระทำของผู้อื่น ฯ เธอทั้งหลายจงพากันกลับ
ไปที่อยู่ตามสบาย ธรรมตาพระตถาคตเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่ต้องมีใครรักษา ดังนี้

ในคราวนั้นที่กรุงราชคฤห์มีช่างคร่ำย ช่างคนคาอยู่เชือกหนึ่ง ชื่อว่าช่าง
นาฬาคีรี ฯ พระเทวทัตได้เข้าไปที่กรุงราชคฤห์ ไปที่โรงช่าง บอกพวกควาญช้างว่า
เราเป็นญาติของพระราชา สามารถตั้งผู้มีฐานะต่ำไว้ในฐานะอันสูงได้ สามารถ
เพิ่มเบี้ยเลี้ยงเพิ่มรางวัลได้ เพราะฉะนั้นในคราวใดพระสมณโคดมเดินเข้ามาตาม
ตรอกนี้ เจ้าทั้งหลายจงปล่อยช้างนาฬาคีรีให้เดินไปตามตรอกนี้ ฯ พวกควาญ
ช้างก็รับด้วยคำว่า ขอรับ

เช้าวันนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้เสด็จเข้าทรงบาตรที่ราชคฤห์
มหานคร พร้อมด้วยพระภิกษุเป็นอันมาก ได้เสด็จไปตามตรอกนั้น ฯ พวกควาญ
ช้างได้เห็นแล้วก็ปล่อยช้างนาฬาคีรีไป ช่างนาฬาคีรีได้เห็นสมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าเสด็จมาแต่ไกล ก็ชูงวงขึ้น ทำหูทวน ๒ ให้ผิง แล้ววิ่งตรงไปหาพระผู้มี
พระภาคเจ้า ฯ ภิกษุทั้งหลายได้เห็นช่างนาฬาคีรีแต่ที่ไกล จึงกราบทูลขึ้นว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ช่างนาฬาคีรีนี้เป็นช่างคร่ำยมาก เป็นช่างฆ่าคน ช่าง
นาฬาคีรีกำลังวิ่งเข้าตรอกนี้มา ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงหลักไปเถิด ขอพระ
สุคตเจ้าจงหลักไปเถิด ฯ จึงตรัสว่า พวกเธอจงตามเรามาอย่าได้กลัวเลย การที่
พระตถาคตเจ้าจะตายด้วยการกระทำของผู้อื่นนั้นเป็นอันไม่มีเป็นอันขาด ธรรมตา
พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย ย่อมไม่ประนีประนอมด้วยการกระทำของผู้อื่นเป็นแน่แท้ ฯ
ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลขึ้นอย่างนั้นอีก เป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ฯ ก็ตรัสตอบอย่างนั้น
อีกทุกครั้งไป ของคเณรช่างหน้าไว้เพียงเท่านั้น เพราะในกัณฐ์เห็นว่าเป็นพอสสมควร
แก่เวลาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมม คัวยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๓
คัมภีร์จุลลวรรค
ว่าด้วยสังฆเภทชั้นชกะ

เตน โข ปน สมเขน มนุสสา ปาสาเทสุปิ หนุมิเยสุปิ ฉนเนสุปิ
อารุพฺหา อจฺจนฺตฺติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยสังฆเภทชั้นชกะ
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเป็นความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวที่พระเทวทัตให้ปล่อยช้างนาฬาคีรีที่คุราช เพื่อให้อำมาตย์ไปทำร้ายพระชนมชีพ
ของพระพุทธองค์ ซึ่งกำลังเสด็จเข้าไปทรงบิณฑบาตที่กรุงราชคฤห์นั้น คน
ทั้งหลายรีบพากันหนีขึ้นปราสาทบ้าง หนีขึ้นตึกบ้าง หนีขึ้นหลังคาบ้าง ฯ คน
เหล่านี้ไม่มีศรัทธาเลื่อมใส ไม่มีความรู้ดี คนเหล่านั้นก็กล่าวกันว่า พระ
สมณโคตมผู้มีรูปร่างอันสวยสดงดงามยิ่ง จักถูกช้างอำมาตย์เสียในวันนั้นแล้ว ฯ พวก
คนเหล่านี้ที่มีศรัทธาเลื่อมใส เป็นบัณฑิต มีความคิดดี คนเหล่านั้นก็กล่าว
กันว่า ในไม่ช้าแล้ว ช้างที่ประเสริฐจักสู้กับช้างนาฬาคีรี ดังนี้ ฯ ลำคับ
นั้นพระพุทธองค์ผู้ทรงพระภาคเจ้าอันงาม ก็ได้ทรงแผ่เมตตาจิตไปถึงช้างนาฬาคีรี
ฯ ฝ่ายช้างนาฬาคีรีถูกเมตตาจิตของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าครอบงำแล้ว
ก็วางวงลง ตรงเข้าไปยืนอยู่ข้างหน้าขององค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วย
อาการอันสงบเสงี่ยมนิ่งแน่นน่าอัศจรรย์ใจ ฯ ในลำคับนั้น สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้า ก็ยกพระหัตถ์เบื้องขวาขึ้นลูบกะพองช้างนาฬาคีรี พลังมีพระ

พุทธปฏิภาศรว่า ลูกก่อนบุญชว เจ้าอย่าทำร้ายช้างด้วยกันเลย ลูกก่อนบุญชว
 การบารุกราณเราผู้เป็นช้างที่ประเสริฐ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์แก่เจ้าผู้รุกราน ฯ
 ลูกก่อนบุญชว ผู้นำเราซึ่งเป็นช้างที่ประเสริฐ จะไม่พบสัตรูเลย จะพบแต่
 หุคคิเท่านั้น ฯ เจ้าอย่ามาเลย อย่าประมาณเลย เพราะสัตว์โลกทั้งหลายที่
 ประมาณแล้ว บ่อมไปสู่หุคคิไม่ได้ ฯ เจ้าจะไปสู่สัตรูได้ด้วยอาการอย่างใด
 เจ้าจงทำอาการอย่างนั้น ดังนี้

ถ้าคัมภีร์ ช้างนาพาจักรีสืบฝนละอองธุลีพระบาทของสมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้าด้วยวง แล้วขึ้นไปรบแสร้งของตน ได้ยอเห่าแวกลงกับพื้น
 ปฐพีช้างหน้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วก็ถอยหลังกลับไป ฯ พอไปลับ
 พระพักตร์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ก็รีบกลับไปสู่โรงช้างยืนอยู่ในที่อยู่
 ของตน ฯ เป็นอันว่า ช้างนาพาจักรีอันพระพุทธรองค์ทรงทรمانแล้วด้วยอาการ
 อย่างนี้

ก็ในคราวนั้น คนทั้งหลายก็กล่าวกันขึ้นว่า คนบางจำพวกย่อมทรมาน
 ด้วยไม้ค้อนบ้าง ด้วยขอบ้าง ด้วยหวายบ้าง ส่วนสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ผู้เป็นช้างที่ประเสริฐ ผู้แสวงหาซึ่งคุณธรรมอันประเสริฐ ได้ทรมานช้าง โดย
 ไม่ควรใช้ไม้ค้อนสาตราแม้แต่ประการใด ดังนี้

ในคราวนั้น คนทั้งหลายก็โพนทนาบทโทยติเตียนขึ้นว่า พระเทวทัตนี้
 ชั่วช้าลามกขี้เกียจ เป็นคนอปรียัจฉไร้ยางอาย เพราะพระเทวทัตนี้ ได้พยายาม
 ฆ่าพระสมณโคดมผู้มีฤทธิ์มาก ผู้มีอำนาจมาก ดังนี้ ฯ ตั้งแต่บัดนั้นมา พระ
 เทวทัตก็เสื่อมจากลาภสักการะทุกประการ ส่วนพระพุทธรองค์ ก็ทรงเจริญขึ้น
 ด้วยลาภสักการะ มากกว่าแต่ก่อนมา

ก็ในคราวนั้น พระเทวทัตผู้เสื่อมลาภสักการะแล้ว ก็พาบริวาร
 ไปเที่ยวขอทานกินตามตระกูลทั้งหลาย ฯ คนทั้งหลายก็พากันติเตียนว่า อย่างไร
 พวณสมณสักขีบุตรจึงเที่ยวขอทานกินตามตระกูลทั้งหลาย บางคนก็ชอบของอย่าง
 หนึ่ง บางคนก็ไม่ชอบของอย่างหนึ่ง ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ยินคำติเตียนอันนี้ ฯ
 ครวญพิชิตความมกน้อยเป็นคั่น ก็พากันติเตียนว่า พระเทวทัตกับบริวาร
 เหตุไรจึงพากันเที่ยวขอทานกินตามชาวบ้าน แล้วก็นำกราบทูลสมเด็จพระผู้มี

พระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงชกถามได้ความจริงแล้ว ก็ตรัสเตือน พระเทวทัต โดยอเนกปริยายแล้วก็ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้นเราจักบัญญัติการ ฉับ ๓ องค์ ในตระกูลทั้งหลายไว้สำหรับภิกษุทั้งหลาย โดยเห็นพระโอษฐ์ ๓ ประการ คือ สำหรับชนคนที่เก้อไต่ยาก . สำหรับอยู่สบายแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้มีศัลลนารัก . อย่าให้ภิกษุทั้งหลายผู้มีใจลามกได้ทำลาบสงฆ์เพราะอาศัยพรรคพวก . เพราะฉะนั้น สงฆ์ต้องลงโทษตามสมควร แก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดคณะ โภชนสิกขาบท ดังนี้

ลำดับนั้น พระเทวทัตก็ไปหาพระโกกาลิกะ พระกฏโมรคคิสสกะ พระขันชเทวียบุตร พระสมุทททัตตะ แล้วบอกว่า พวกเราพากันทำสังฆเภท จักกเภท แก่พระสมณโคตมเถิด เมื่อพระเทวทัตกล่าวอย่างนี้ พระโกกาลิกะ จึงกล่าวขึ้นว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ฤทธิมาก มีอำนาจมาก ทำอย่างไรพวก เราจึงจักทำสังฆเภท จักกเภท แก่พระสมณโคตมได้ ฯ พระเทวทัตจึงว่า มาเถิดพวกเรา พวกเรามาพากันไปเฝ้าพระสมณโคตม ทุกขวัตถุ ๕ ประการ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงสรรเสริญคุณแห่งความมกน้อย ความสันโดษ ความขัตเตลา ความกำจัตบาปรรม ความประพฤติ อันน่าเลื่อมใส ความไม่สะสมสิ่งใด ความเพียรอันแรงกล้าไว้โดยอเนกปริยาย วัตถุ ๕ ประการนี้ ย่อมทำให้เกิดความมกน้อย ทำให้เกิดความสันโดษ ทำให้เกิดความขัตเตลา ทำให้กำจัตบาป ทำให้น่าเลื่อมใส ทำให้ไม่สะสมสิ่งใด ทำให้มีความเพียรแรงกล้า เพราะฉะนั้น ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงบัญญัติ วัตถุ ๕ ประการนี้ ให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติเถิด ฯ คือ ประการที่ ๑ ขอให้ ภิกษุทั้งหลายอยู่ป่าตลอดชีวิต ภิกษุใดเข้าอยู่ในที่ใกล้บ้าน ให้ภิกษุนั้นมีโทษ ฯ ประการที่ ๒ ให้ภิกษุทั้งหลายบิณฑบาตเลี้ยงชีพจนตลอดชีวิต ภิกษุใด ยินดีต่ออาหารที่เขานิมนต์ไปฉัน ให้ภิกษุนั้นต้องโทษ ฯ ประการที่ ๓ ให้ ภิกษุทั้งหลายนุ่งห่มผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต ภิกษุใดยินดีต่อผ้าที่ชาวบ้านถวาย ให้ภิกษุนั้นต้องโทษ ฯ ประการที่ ๔ ให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ตามโคนต้นไม้ตลอด ชีวิต ภิกษุใดเข้าอยู่ในมุงบัง ให้ภิกษุนั้นต้องโทษ ฯ ประการที่ ๕ อย่าให้

ภิกษุทั้งหลายฉันปลาฉันเนื้อตลอดชีวิต ภิกษุใดฉันปลาฉันเนื้อให้ภิกษุอื่นบริโภค
โทษ ดังนี้ เราเข้าใจว่าวัตถุ ๕ ประการนี้ พระสมณโคตมคงจักไม่ทรงอนุญาต
เป็นแน่ แล้วพวกเราจักได้ชี้แจงให้ชาวบ้านทราบถึงเรื่องวัตถุ ๕ ประการนี้ ฯ
พวกเราอาจทำสังฆเภท อาจทำจักกเภท แก่พระสมณโคตมได้ด้วยวัตถุ ๕
ประการนี้ นี่แน่ะท่านทั้งหลาย คนทั้งหลายที่เลื่อมใสในข้อปฏิบัติอันเศร้าหมอง
ก็มีอยู่

ครั้นพระเทวทัตปรึกษากับพรรคพวก ๔ องค์ มีพระโกกาลิกะเป็นต้น
อย่างนั้นแล้ว ก็พากันไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่ง
ลงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ได้ทรงสรรเสริญความ
มกน้อย ความสันโดษ ความขัตเตลา ความประพฤติอันน่าเลื่อมใส ความ
ไม่สะสมปัจจัย ความเพียรอันแก่กล้าไว้โดยอเนกปริยาย วัตถุ ๕ ประการนี้
ทำให้เกิดความมกน้อย ความสันโดษ ความขัตเตลา ความประพฤติ
น่าเลื่อมใส ความไม่สะสมสิ่งใด ความเพียรอันแรงกล้าโดยอเนกปริยาย เพราะ
ฉะนั้น ขอจงให้พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงบัญญัติวัตถุ ๕ ประการนั้นขึ้นเถิด คือ
ประการที่ ๑ ขอให้พระองค์ทรงบัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลายต้องอยู่ป่าตลอดชีวิต
ประการที่ ๒ ขอให้ทรงบัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลายต้องบิณฑบาตเลี้ยงชีพตลอด
ชีวิต อย่าให้รับนิมนต์ของผู้ใด ประการที่ ๓ ขอให้บัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลาย
ต้องนุ่งผ้าห่มผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต อย่าให้นุ่งผ้าห่มผ้าที่ชาวบ้านถวายเป็นอันขาด
ประการที่ ๔ ขอให้บัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลายต้องอยู่ตามโคนต้นไม้ตลอดชีวิต
อย่าให้อยู่ในที่มุงบังเป็นอันขาด ประการที่ ๕ ขอให้ทรงบัญญัติว่า ภิกษุทั้งหลาย
ฉันปลาฉันเนื้อไม่ได้ตลอดชีวิต ถ้าภิกษุใดฝ่าฝืนวัตถุทั้ง ๕ นี้ ขอให้ลงโทษ
ภิกษุนั้น ดังนี้ พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงศรีสตอบว่า
อย่าเลยเทวทัต จงตามใจภิกษุทั้งหลายเถิด ภิกษุองค์ใดประสงค์จะอยู่ป่าก็จงอยู่ป่า
ประสงค์จะอยู่ใกล้บ้านก็จงอยู่ใกล้บ้าน ประสงค์จะบิณฑบาตก็จงบิณฑบาต
ประสงค์จะไปฉันในที่นิมนต์ก็จงไปฉัน ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าบังสุกุลก็จงนุ่งห่ม
ประสงค์จะนุ่งห่มผ้าที่ชาวบ้านถวายก็ได้ตามใจประสงค์ นี่แน่ะเทวทัต เราได้
อนุญาต การอยู่ตามโคนต้นไม้ไว้ชั่วเวลา ๔ เดือนนอกฤดูฝนไว้แล้ว เราได้อนุญาต

ปลาและเนื้อสัตว์ของค ๓ คือ ที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สัมผัส ว่า
เขาฆ่าเนื้อฆ่าปลานั้นไว้เพื่อตนแล้ว ดังนี้ ฯ กวณั้นพระเทวทัตก็ตั้งใจว่า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ทรงอนุญาตวัตถุ ๕ ประการนี้ จึงได้พร้อมด้วย
บริวาร ลุกขึ้นยืนถวายบังคมลา

ในลำดับนั้น พระเทวทัต กับทั้งบริวาร ก็พากันไปเข้าไปเที่ยวบ่าวร้องใน
กรุงราชคฤห์ว่า พวกเราได้ทูลขอให้พระสมณโคตมทรงบัญญัติวัตถุ ๕ ประการ
นั้นแล้ว แต่พระสมณโคตมไม่ทรงบัญญัติ พวกเราจักพากันประพฤติกาม
วัตถุ ๕ ประการนี้ให้มันคง ดังนี้

คนในกรุงราชคฤห์นั้น แบ่งเป็น ๒ จำพวก จำพวกใด ที่ไม่มีศรัทธา
เลื่อมใส ไม่มีความรู้ความคิด จำพวกนั้นก็พากันคิดเคียนว่า พวกสมณสัทธ
บุตร ฝ่ายพระเทวทัตนั้น เป็นพวกชักเกลากิเลสบาปธรรมแท้ ส่วนพระ
สมณโคตมเป็นผู้มีกามาก เป็นผู้จงใจในทางมัคมาก ฯ พวกใดมีศรัทธา
เลื่อมใส เป็นนักปราชญ์ ฉลาดในเหตุการณ์ พวกนั้นก็พากันคิดเคียนว่า
อย่างไรพระเทวทัต จึงพยายามทำสังฆเภทให้แตกกัน พยายามทำจกกเภทเช่น
นี้ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังคำคิดเคียนดังนี้ ก็พากันคิดเคียนพระเทวทัต แล้ว
นำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์
ทรงซักถามพระเทวทัตว่า จริงหรือเทวทัต ได้ยินว่าเขอพยายามทำสังฆเภท
ทำจกกเภท ฯ พระเทวทัตกราบทูลว่า จริงพระเจ้าข้า ฯ จึงตรัส อย่า
เลยเทวทัต เธออย่าชอบใจ ทำสังฆเภทเลย เพราะสังฆเภทเป็นของมีโทษ
หนัก ผู้ใดทำสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกันให้แตกกัน ผู้นั้นย่อมได้ประสบโทษอัน
แรงกล้า คือ ใหม้อยู่ในนรกตลอดกาลป์ ส่วนผู้ใดทำสงฆ์ที่แตกกันให้พร้อม
เพรียงกัน ผู้นั้นย่อมได้ประสบบุญอันประเสริฐ ย่อมว่าแจ้งในสวรรค์ตลอด
กาลป์ เพราะฉะนั้น เทวทัตอย่าพอใจทำสังฆเภทเลย เพราะสังฆเภทเป็นของ
มีโทษหนัก ดังนี้ ลำดับนั้น พระอานนตเถรเจ้า ก็เข้าไปบิณฑบาตในกรุง
ราชคฤห์แต่เช้า ฯ พระเทวทัตได้พบเห็นจึงบอกว่า นี่แน่ะอานนท์ นับแต่
วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าจักทำอุโบสถสังฆกรรมต่างหาก ไม่ร่วมกับพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ไม่ร่วมกับภิกษุสงฆ์ ดังนี้ ครั้นพระอานนท์กลับจากบิณฑบาต

ในเวลาอันเสร็จแล้ว ก็ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่งลงกราบทูลว่า เช้าวันนี้ ข้าพระองค์ได้เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ พระเทวทัตได้เห็นข้าพระองค์ ก็บอกข้าพระองค์ว่า นี่แน่ะอาณนที่ นับแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าจักทำอุโบสถสังฆกรรมต่างหาก ไม่ร่วมกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ไปร่วมกับภิกษุสงฆ์ ดังนี้ วันนั้นแหละพระเจ้าข้า พระเทวทัตก็ทำสังฆเภท ฯ เมื่อพระอาณนที่กราบทูลดังนี้แล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงเปล่งพระวาจาขึ้นในเวลานั้นว่า สกฺว สาธุมา สาธุ ความคึกคักทำได้ง่าย ฯ สาธุ ปาเปเน ทุกฺกั ความคึกคักทำได้ยาก ฯ ป. ป. ปาเปเน สกฺว ความชั่วคนชั่วทำได้ง่าย ปาปมวิเยหิ ทุกฺกั ความชั่วคนคึกคักทำได้ยาก ดังนี้ จบเหตุสภาพวารเพียงเท่านั้น

ในครั้งนั้น พอถึงเวลาทำอุโบสถ พระเทวทัตก็ลุกขึ้นแจกสลากว่า เราได้ไปเฝ้าพระสมณโคตมทูลขอให้บุญญัตติวัตถุ ๕ ประการนี้ ท่านผู้ใดชอบใจวัตถุ ๕ ประการนี้ จงให้ท่านผู้นั้นถือเอาสลาก ดังนี้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุใหม่ที่ยังไม่มีความรู้ประมาณ ๕๐๐ องค์ ซึ่ง เป็นบุตรของชาววัชชีในเมืองเวสาลี ก็เห็นว่าจะเป็นที่ธรรมวินัยอันดี จะเป็นคำสั่งสอนอันดี จึงได้พากันจับสลาก ฯ ครั้นพระเทวทัตทำสงฆ์ให้แตกกันแล้ว ก็พาภิกษุ ๕๐๐ องค์นั้นไปที่ตำบลคยาสิสะ สมคังปรารธนา

ถ้าคัมภีร์นั้น พระสารีบุตรโมคคัลลาน์จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบว่า พระเทวทัตได้ทำให้สงฆ์แตกกันแล้ว ได้พาภิกษุประมาณ ๕๐๐ องค์ หนีไปที่คยาสิสะแล้ว พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า นี่แน่ะสารีบุตรโมคคัลลาน์ เธอทั้งสองควรตรวจภิกษุใหม่เหล่านั้น เธอทั้งสองจงรีบไป อย่าให้ทันภิกษุใหม่เหล่านั้นถึงซึ่งความวิบัติ ฯ พระสารีบุตรโมคคัลลาน์ก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า แล้วก็พากันลุกขึ้นถวายบังคมลา ทำปทัชฌานแล้วก็พากันไป ตำบลคยาสิสะอยู่ในสถานที่ใด ก็พากันไปในสถานนั้น

ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งยืนร้องให้อยู่ในที่ใกล้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสถามว่า เหตุไฉนภิกษุเธอจึงร้องไห้ ฯ ภิกษุนั้นกราบ

ทูลว่า เพราะข้าพระองค์กลัวว่าพระสารีบุตรโมคคัลลันที่เป็นอัครสาวกทั้งสอง
นี้ จักไปเป็นพวกพระเทวทัต จักชอบใจธรรมของพระเทวทัต พระเจ้าข้า ฯ
จึงคิดว่า นี่น่าะภิกษุ การที่พระสารีบุตรโมคคัลลันจะไปเจ้าเป็นพวกพระ
เทวทัต จะชอบใจธรรมพระเทวทัตนั้นเป็นอันไม่มี อีกอย่างหนึ่ง พระสารีบุตร
โมคคัลลันนั้นก็ถึงแล้วซึ่งความแน่นอนในทางเป็นภิกษุ ฯ ครั้นดังนี้แล้วก็ทรง
นั่งอยู่ที่มณเฑียรกาลนั้น สันนิษฐานความในพระวินัยเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัปปิ คัวยประการณะนี้ ฯ

กัณท์ที่ ๖๔

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังฆเภทชั้นชกะ

เคน ไช ปน สมเขน เทวทศโค มหคิยา ปรีสาข ปรีวุโต ชมม
เทเสนโค นิสินโน โหตติ.

ณ บัณเฑาะฐาณภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยสังฆเภทชั้นชกะ
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ในคราวที่พระสารีบุตรโมคคัลลัน ไปที่คยาสิสะ เพื่อนำภิกษุ ๕๐๐ มาจาก
พระเทวทัตนั้น พระเทวทัตกำลังนั่งแสดงธรรมอยู่ ในท่ามกลางประชุมชน ฯ
พอพระเทวทัตได้เห็นพระสารีบุตรโมคคัลลันมาแต่ไกล ก็กล่าวขึ้นว่า ดูก่อน
ภิกษุทั้งหลาย เราได้แสดงธรรมคัสักเพียงไร แม้แต่พระสารีบุตรโมคคัลลัน

ซึ่งเป็นอัครสาวกของพระสมณโคดม ก็ยังชอบใจธรรมของเรา กำลังมาหาเราใน
บัดนี้ ฯ เมื่อพระเทวทัตกล่าวเช่นนั้นแล้ว พระโกกาลิกะ ก็บอกพระเทวทัต
ว่า ท่านเทวทัตอย่าได้ไว้อใจกับพระสารีบุตรโมคคัลลาน์เลย เพราะพระสารีบุตร
โมคคัลลาน์ เป็นพวกมีความปรารถนาตามก เป็นพวกคกอยู่ในอำนาจแห่งความ
ปรารถนาตามก ฯ พระเทวทัตจึงว่า อย่าเลย โกกาลิกะ การที่พระสารีบุตร
โมคคัลลาน์มานี้เป็นการคิดแล้ว เพราะเขาชอบใจธรรมของเรา ฯ ลำคับนั้น
พระเทวทัต ก็ได้นิมิตพระสารีบุตรให้นั่งอาสนะครึ่งหนึ่งว่า มานั่งนะสารีบุตร
ท่านจงนั่งที ฯ พระสารีบุตรตอบว่า อย่าเลยเทวทัต คอบคังนี้แล้วท่านก็นั่งลง
ในที่อื่น ฝ่ายพระมหาโมคคัลลาน์ก็นั่งลงในที่อื่นเหมือนกัน ฯ เวลาพระ
เทวทัตแสดงธรรมไปตลอดราตรีเป็นอันมากแล้ว ก็เชิญพระสารีบุตรให้แสดง
ธรรม ว่านั่งนะท่านสารีบุตร หมุกิณฺขยังปราศจากความง่วงเหงาหาวนอนอยู่ ขอ
ท่านจงแสดงธรรมเถิด ข้าพเจ้าเมื่อย จักได้อ่านเสื่บก่อน ดังนี้ ฯ พระ
สารีบุตรก็รับว่าได้ ฯ แล้วพระเทวทัตก็หิ้วผ้าสังฆาฏิให้เป็น ๔ ชั้น ลงปูนอน
แล้วก็นอนคะแคงข้างขวา ฯ เมื่อพระเทวทัตผู้เหี้ยมคเหี้ยม ผู้ไม่มีสติสัมปชัญญะ
นอนลงไปโดยไม่ชักกลับไป

ลำคับนั้น พระสารีบุตรเกรงเจ้า ก็ได้ว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุทั้งหลายด้วย
อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนียปาฏิหาริย์ ส่วนพระมหาโมคคัลลาน์ก็ได้ว่า
กล่าวสั่งสอนภิกษุทั้งหลาย ด้วยอธิปาฏิหาริย์ และอนุสาสนียปาฏิหาริย์ ฯ
ภิกษุทั้งหลายที่ได้รับว่ากล่าวสั่งสอนจากพระสารีบุตรเกรงเจ้า ด้วยอาเทศนาปาฏิ-
หาริย์ และอนุสาสนียปาฏิหาริย์ จากพระมหาโมคคัลลาน์ด้วยอธิปาฏิหาริย์ และ
อนุสาสนียปาฏิหาริย์นั้น ก็ได้บรรลุพระโสดาบัน แลเห็นชัดเจนว่า ไม่ว่าสิ่งใด
ซึ่งมีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ฯ ลำคับ
นั้น พระสารีบุตรเกรงเจ้า จึงบอกภิกษุทั้งหลายว่า เราพากันไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าเถิด ผู้ใดชอบใจธรรมของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้นั้นก็จงมา
ไปกับเรา ว่าคังนี้แล้วก็ได้พาภิกษุ ๕๐๐ องค์นั้นไปสู่พระเวฬุวัน ฯ พระโกกา-
ลิกะก็บอกพระเทวทัตลุกขึ้นว่า ลุกขึ้นเร็วเทวทัต พระสารีบุตรโมคคัลลาน์นำ
ภิกษุเหล่านั้นไปหมดแล้ว เราได้ออกเทวทัตแล้วไม่ใช่หรือว่า อย่าไว้วางใจกับ

พระสารีบุตรโมคคัลลาน์ เพราะพระสารีบุตรโมคคัลลาน์ เป็นผู้มีความปรารถนา
ลามก ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาลามก คราวนั้นโลหิตอันร้อนก็พุ่งออกจาก
ปากของพระเทวทัตในสถานนั้น

ลำดับนั้น พระสารีบุตรโมคคัลลาน์ก็เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ถวายบังคมแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน แล้วพระสารีบุตรจึงกราบทูลขึ้นว่า
ข้าพระองค์ขออุปสมบทให้แก่ภิกษุ พวกประพฤติกามซึ่งพระเทวทัต ผู้ทำลาย
สงฆ์ พระเจ้าข้า ฯ ครัสตอบว่า อย่าเลยสารีบุตร การอุปสมบทอีกของพวกภิกษุ
ที่ประพฤติกามพระเทวทัตผู้ทำลายสงฆ์ อย่าได้เป็นที่พอใจของเธอ เธอจงให้
พวกภิกษุที่ประพฤติกามพระเทวทัต ผู้ทำลายสงฆ์ แสดงกุลลัจฉัย คุก่อนสารี-
บุตร พระเทวทัตปฏิบัติต่อเธออย่างไร ? พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระ
ผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงสอนภิกษุทั้งหลายตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้วครัส
สั่งให้ข้าพระองค์แสดงธรรมแทนว่า นี่แน่สารีบุตร ภิกษุยังปราศจากความง่วง
เหงาหาวนอน สารีบุตรจงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อขบหลัง เราจักเอน
เสียบก่อนดังณันได พระเทวทัต ก็ปฏิบัติฉนั้น

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟัง
ว่า เมื่อก่อนมีสระใหญ่อยู่สระหนึ่ง ในป่าใหญ่ มีฝูงช้างอาศัยสระนั้นอยู่ ฯ ฝูง
ช้างได้ลงไปสู่สระนั้น แล้วพากันถอนเอาเง้าบัวขึ้นมาล้างน้ำให้ดี ถ้างโคลนให้ดี
แล้วก็กิน ฯ การกินเง้าบัวนั้นก็ทำให้เกิดสีกายอันดี เกิดกำลังอันดีแก่ช้างฝูง
นั้น ฯ ช้างฝูงนั้นไม่ได้ถึงความตาย ไม่ได้ถึงความทุกข์ใกล้ถึงความตาย
เพราะกินเง้าบัวนั้น ฯ ช้างหนุ่มๆ ที่เอาเยี่ยงอย่างของช้างใหญ่เหล่านั้น ก็พา
กันลงไปสู่สระนั้น ถอนเอาเง้าบัวขึ้นมาแล้วก็ไม่ล้างให้ดี พากันกินทั้งโคลน ฯ
กินแล้วก็ไม่เกิดสีกาย ไม่เกิดกำลังกาย พากันถึงซึ่งความตายก็มี ถึงซึ่งความ
ทุกข์แทบประดาตายก็มี ข้อณันได พระเทวทัตที่ทำตามอย่างเรา ก็จักตายอย่าง
อนาถาฉนั้น

ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสต่อไปว่า เมื่อช้างใหญ่ผู้ทำลายแผ่นดิน ผู้
เคี้ยวกินเง้าบัว รักษาฝูงช้างอยู่ในแม่น้ำทั้งหลาย ลูกช้างก็เคี้ยวกินเปลือกกม
เข้าไป เมื่อทำตามอย่างของเราก็ตายอย่างเป็นกำพรว์ ดังนี้

ครีตคังนี้แล้ว จึงครีตต่อไปว่า คุณอนภิกขุทั้งหลาย ภิกขุผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ข้อมสมควรส่งไปเป็นทูตได้ ฯ องค์ ๘ นั้น คืออะไรบ้าง ? คือ เป็นผู้ฟัง . เป็นผู้ให้ฟัง . เป็นผู้เวียน . เป็นผู้จำได้ . เป็นผู้รู้ดี . เป็นผู้ให้ผู้อื่นรู้ดี . เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ . เป็นผู้ไม่ทำความทะเลาะ . คังนี้ .

คุณอนภิกขุทั้งหลาย สารูปตรประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้ จึงควรส่งไปเป็นทูต คือ สารูปตรเป็นผู้ฟัง . เป็นผู้ให้ฟัง . เป็นผู้เล่าเรียน . เป็นผู้จำทรง . เป็นผู้รู้ดี . เป็นผู้ให้ผู้อื่นรู้ดี . เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ . ไม่ทำความทะเลาะ .

ครีตครีตคังนี้แล้ว จึงครีตต่อไปว่า ผู้ใดไปถึงประชุมชน ซึ่งมีด้อยคำหยาบช้า แล้วก็ไม่หวั่นไหว ไม่ทำว้อยคำให้เสียไป ไม่ปกปิดคำสั่งสอน ไม่มีความสงสัยบอกได้ ถูกถามแล้วก็ไม่โกรธ ภิกขุเช่นนั้นแหละสมควรส่งไปเป็นทูต คังนี้

ครีตคังนี้แล้ว จึงทรงแสดงต่อไปอีกว่า คุณอนภิกขุทั้งหลาย พระเทวทัตผู้มีอสังขาร ๘ ประการครอบงำ ต้องเป็นผู้ไปบอขาย เป็นผู้ไปนรก จักอยู่ในนรกตลอดกาล เป็นผู้แก้ไขไม่ได้ อสังขาร ๘ ประการนั้น คือ ลาภ . ความไม่มีลาภ . ขศ . ความไม่มีขศ . สักการะ . ความไม่มีสักการะ . ความปรารถนาลามก . ความมีนครอันลามก . ฯ เราจึงขอให้ภิกษุครอบงำอสังขารเหล่านั้นเสีย เพราะครอบงำอสังขารเหล่านั้นได้แล้ว จักไม่มีอาสวะที่จะทำให้เราร้อน เธอทั้งหลายจงหัดนึกไว้ว่า เราจักครอบงำอสังขารเหล่านั้นให้ได้

คุณอนภิกขุทั้งหลาย พระเทวทัตถูกอสังขาร ๘ ประการ ครอบงำแล้ว จึงเป็นผู้ไปบอขาย เป็นผู้ไปนรก จักอยู่ในนรกตลอดกาล จะเป็นผู้แก้ไขไม่ได้ คือ พระเทวทัตมีความปรารถนาลามก . มีนครอันลามก . ถึงที่สุดในระหว่างด้วยการได้คุณวิเศษเพียงเล็กน้อย .

ครีตครีตคังนี้แล้ว จึงครีตต่อไปว่า ผู้มีความปรารถนาลามก อย่าได้เกิดขึ้นในโลก เธอทั้งหลายจงรู้ว่า ผู้มีความปรารถนาลามกย่อมมีคติอย่างนี้ ฯ เราได้ฟังมาว่า พระเทวทัตเป็นผู้ว่าเป็นบัณฑิต มีผู้คิดว่า เป็นผู้ได้รับอบรมแล้ว

ได้ตั้งอยู่เหมือนกับรุ่งเรืองด้วยยศ ฯ พระเทวทัตนั้นได้สะสมความประมาท จึงได้กระหนาบกระหน่ำ พระตถาคต ได้ถึงแล้วซึ่งอเวจีนรก ซึ่งมี ๔ ประตูล้อ อันเป็นนรกที่น่ากลัว ฯ ผู้ใดประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย คือผู้ไม่ทำบาปกรรมมาป็นข้อมไปถึงผู้นั้น ซึ่งเป็นผู้มัจฉชวร้าย เป็นผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ฯ ผู้ใดคิดจะทำนํ้ามหาสมุทรให้เสียไปด้วยหม้อยาพิษ ผู้นั้นก็ไม่อาจทำนํ้ามหาสมุทรให้เสียไปได้ด้วยหม้อยาพิษนั้น เพราะมหาสมุทรเป็นของใหญ่กว้างฉับใด ผู้ใดเบียดเบียนพระตถาคตผู้ถึงความสงบแล้ว ผู้มัจฉสงบแล้ว ด้วยถ้อยคำ ถ้อยคำของผู้นั้นก็ยังไม่ขึ้นฉับนั้น ฯ ภิกษุใดถึงโดยลำดับแล้วซึ่งมกถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งทุกข์แล้ว บัณฑิตควรทำผู้นั้นให้เป็นมิตร ควรคบผู้นั้น ดังนี้

ลำดับนั้น พระอุบาลีก็เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคม แล้วนั่งลงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า คำที่ว่าสังฆราช สังฆราช คือความร่าแห่งสงฆ์ ความร่าแห่งสงฆ์ เป็นด้วยเหตุเท่าไรที่จะไม่เป็นสังฆเภท เป็นด้วยเหตุเท่าไร เป็นทั้งสังฆราชด้วย เป็นทั้งสังฆเภทด้วย ด้วยเหตุเท่าไร พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า นันะอุบาลี ภิกษุ ๔ องค์ประชุมกัน คือ ในฝ่ายธรรมวาท้องค์หนึ่ง ในฝ่ายอธรรมวาท้องค์ ๓ กับองค์ที่เป็นอธรรมวาท้องค์ ๓ แล้วประกาศแจกสลากกันว่า อันนี้เป็นธรรม อันนี้เป็นวินัย อันนี้เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านทั้งหลายจงถือเอาสงฆ์ ท่านทั้งหลายจงพอใจในสงฆ์ ดังนี้ เป็นแต่สังฆราช ไม่เป็นสังฆเภท ฯ ในฝ่ายธรรมวาท้องค์ ๒ องค์ ในฝ่ายอธรรมวาท้องค์ ๒ องค์ รวมเป็น ๔ องค์ กับอธรรมวาท้องค์ ๒ ประกาศแจกสลากกัน ก็เป็นแต่สังฆราช ไม่เป็นสังฆเภท ฯ ในฝ่ายธรรมวาท้องค์ ๒ องค์ ในฝ่ายอธรรมวาท้องค์ ๓ องค์ เป็น ๕ กับองค์ที่เป็นอธรรมวาท้องค์ ๒ ประกาศแจกสลากกันก็ดี ในฝ่ายธรรมวาท้องค์ ๓ องค์ ในฝ่ายอธรรมวาท้องค์ ๓ องค์ เป็น ๖ องค์ กับอธรรมวาท้องค์ ๒ ประกาศแจกสลากกันก็ดี ในฝ่ายธรรมวาท้องค์ ๓ องค์ ในฝ่ายอธรรมวาท้องค์ ๔ องค์ เป็น ๗ องค์ กับอธรรมวาท้องค์ ๒ ประกาศแจกสลากกันก็ดี เป็นแต่สังฆราช ไม่เป็นสังฆเภท ฯ ในฝ่ายธรรมวาท้องค์ ๓ องค์ ในฝ่ายอธรรมวาท้องค์ ๔ องค์ เป็น ๗ องค์ กับอธรรมวาท้องค์ ๒ ประกาศแจกสลากกันก็ดี ภิกษุ

๕ องค์ หรือเกินกว่า ๕ องค์ก็ดี เป็นสังฆราชด้วย เป็นสังฆเภทด้วย ฯ นี่แน่ะ
อุบาลี ภิกษุณีกดี นางสิกขมาเนกดี สามเณเรกดี สามเณเรกดี อุบาสกก็ดี
อุบาสิกาก็ดี ก็ทำสังฆเภทไม่ได้ ได้แต่พยายามเท่านั้น ฯ ภิกษุผู้มิตนเป็นปกติ
ผู้มีสังฆาตเสมอสงฆ์ ผู้ตั้งอยู่ในสมาเสมอสงฆ์เท่านั้น จึงทำสังฆเภทได้

พระอุบาลีเถระเจ้าจึงทูลถามต่อไปว่า ที่เรียกว่าสังฆเภท ๆ นี้ เรียกโดย
เหตุเท่าไรกระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ดูก่อนอุบาลี เรียกโดยเหตุเหล่านี้ คือ
ภิกษุทั้งหลายในพระธรรมวินัยนี้ แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม ๑ แสดง
สิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ๑ แสดงสิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่าเป็นวินัย ๑ แสดงวินัยว่า
ไม่ใช่วินัย ๑ แสดงสิ่งที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ ว่าพระตถาคตเจ้าได้ตรัสไว้ ๑
แสดงสิ่งที่พระตถาคตเจ้า ไม่ได้ทรงประกาศิตินา ว่าพระตถาคตเจ้าได้ทรง
ประกาศิตินา ๑ แสดงสิ่งที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศิตินา ว่าพระตถาคตเจ้าไม่ได้
ทรงประกาศิตินา ๑ แสดงสิ่งที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ว่าพระตถาคตเจ้า
ทรงบัญญัติไว้ ๑ แสดงสิ่งที่พระตถาคตเจ้าทรงบัญญัติไว้ ว่าพระตถาคตเจ้าไม่ได้
ทรงบัญญัติไว้ ๑ แสดงสิ่งที่ไม่ใช่อาบัติ ว่าเป็นอาบัติ ๑ แสดงสิ่งที่เป็นอย่าง
ไม่ใช่อาบัติ ๑ แสดงอาบัติเบา ว่าอาบัติหนัก ๑ แสดงอาบัติหนัก ว่าอาบัติเบา ๑
แสดงอาบัติมีเศษ ว่าอาบัติไม่มีเศษ ๑ แสดงอาบัติไม่มีเศษ ว่าเป็นอาบัติมีเศษ ๑
แสดงอาบัติหยาบ ว่าเป็นอาบัติไม่หยาบ ๑ แสดงอาบัติไม่หยาบ ว่าเป็นอาบัติ
หยาบ ๑ รวมเป็นวัตถุ ๑๘ ประการด้วยกัน ดังนี้ แล้วก็แยกกันทำอุโบสถ แยก
กันทำปวารณา แยกกันทำสังฆกรรม เท่านั้นแหละ เรียกว่าเป็นสังฆเภท ว่าทำ
สงฆ์ให้แตกกัน ดังนี้ สอนเพื่อความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านี้.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๖๕

คัมภีร์ปริวารวรรค

ว่าด้วยสังฆเภทชั้นชกะ

สงฺฆสามัคคี สงฺฆสามัคคีติ ภนฺเต วุจฺจติ กิตฺตาวตํ น โห ภนฺเต
สงฺโฆ สมคฺโค โหติติ ฯ อธิปฺปติ ภิกฺขุ อธมฺมํ อธมฺโมติ ที่เปฺนฺติ ธมฺมํ
ธมฺโมติ ที่เปฺนฺติ อวินยํ อวินโยติ ที่เปฺนฺติติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงสังฆเภทชั้นชกะ ในคัมภีร์จุลวรรค สืบ
ต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอด
กาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
พระอุบาลีเถระเจ้ากราบทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า คนทั้งหลายย่อมกล่าวกันว่า สังฆสามัคคี สังฆสามัคคี ดังนี้ ก็ด้วย
เหตุเท่าไรจึงเรียกว่า สังฆสามัคคี เรียกว่าสงฆ์พร้อมเพรียงกัน พระเจ้าข้า ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ด้วยเหตุเท่านั้น คือ ภิกษุทั้งหลายใน
พระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม ว่าไม่ใช่ธรรม ๑ สิ่งที่เป็นธรรมว่า
เป็นธรรม ๑ สิ่งที่ไม่ใช่วินัย ว่าไม่ใช่วินัย ๑ สิ่งที่เป็นวินัย ว่าเป็นวินัย ๑ สิ่ง
ที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ ว่าพระตถาคตเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ ๑ สิ่งที่พระ
ตถาคตเจ้าตรัสไว้ว่า พระตถาคตเจ้าได้ตรัสไว้ ๑ สิ่งที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้
ทรงประพฤตินา ว่าไม่ได้ทรงประพฤตินา ๑ สิ่งที่พระตถาคตเจ้าได้ทรงประพฤ
ติมา ว่าได้ทรงประพฤตินา ๑ สิ่งที่พระตถาคตเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ว่าไม่ได้ทรง
บัญญัติไว้ ๑ สิ่งที่พระตถาคตเจ้าได้บัญญัติไว้ ว่าได้บัญญัติไว้ ๑ สิ่งที่ไม่ใช่

อาบัติ ว่าไม่ใช่อาบัติ • สังแก่เป็นอาบัติ ว่าเป็นอาบัติ • สังแก่เป็นอาบัติเบา ว่าเป็นอาบัติเบา • สังแก่เป็นอาบัติหนัก ว่าเป็นอาบัติหนัก • สังแก่เป็นอาบัติมีเศษ ว่าเป็นอาบัติมีเศษ • อาบัติที่ไม่มีเศษ ว่าเป็นอาบัติไม่มีเศษ • อาบัติหยาบ ว่าเป็นอาบัติหยาบ • อาบัติไม่หยาบ ว่าเป็นอาบัติไม่หยาบ • รวมเป็นวัตถุ ๑๘ ประการด้วยกัน แล้วไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมแยกกัน ดังนี้

พระอุบาลีเถระเจ้าจึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทำสงฆ์ซึ่งพร้อมเพรียงกันให้แตกกัน จะได้ประสบอะไร พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ผู้ทำสงฆ์ซึ่งพร้อมเพรียงกันให้แตกกัน บ่อมได้ประสบโทษอันร้ายแรงอันตั้งอยู่ตลอดกาลปี คือ บ่อมไหม้อยู่ในนรกตลอดกาลปี ฯ ครั้นนั้นแล้วจึงตรัสต่อไปเป็นพระคาถาว่า

อาปาชิโก เนรยโก

กปุปฺปโจ สงฺฆเภทโก

วคฺครโต อธมฺมฺนฺนโจ

โยคกฺกฺเขมา ปชฺชิตฺติ ฯ

สงฺฆํ สมคฺคํ ภินฺนํคฺคฺวา

กปฺปํ นิริยมฺหิ ปจฺจุตฺติ ฯ

ซึ่งแปลว่า ผู้ทำสงฆ์เภท คือ ผู้ทำสงฆ์ให้แตกกันต้องไปสู่อบายนรกตั้งอยู่ตลอดกาลปี ผู้ขึ้นค้ำในความเป็นพรรคพวก ผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม บ่อมกำจัดตนจากความปลอดโปร่งจากเครื่องร้อยรัด ฯ ผู้ทำสงฆ์ซึ่งพร้อมเพรียงกันให้แตกกัน บ่อมไหม้อยู่ในนรกตลอดกาลปี ดังนี้

พระอุบาลีเถระเจ้าจึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ผู้ทำสงฆ์ซึ่งแตกกันแล้วให้พร้อมเพรียงกันจะได้ประสบสิ่งใด พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ผู้ทำสงฆ์ซึ่งแตกกันให้พร้อมเพรียงกัน บ่อมได้ประสบบุญอันประเสริฐ บ่อมได้เกิดว่านึ่งอยู่ในสวรรค์ตลอดกาลปี ดังนี้ ฯ ครั้นนั้นแล้วจึงตรัสเป็นพระคาถาว่า

สุชา สงฺฆสฺส สามคฺคํ

สมคฺคาณญฺจนคฺคโ

สมคฺครโต ธมฺมฺนฺนโจ

โยคกฺกฺเขมา น ชฺชิตฺติ ฯ

สงฺฆํ สมคฺคํ กคฺวาน

กปฺปํ สกฺกมฺหิ โมทติ ฯ

ดังนี้ ซึ่งมีคำแปลว่า ความพร้อมเพรียงของสงฆ์เป็นสุข ผู้อนุเคราะห์สงฆ์ซึ่งพร้อมเพรียงกันแล้ว ผู้ขึ้นค้ำในความพร้อมเพรียง ผู้ตั้งอยู่ในธรรมบ่อมไม่

กัจจกน จากความปลดปล่อยจากเครื่องขังเหิง ฯ ผู้ทำสงฆ์ให้รื้อมรื้อว
กัน ข้อมร่าเงในสวรค์ตลอดคัลป์ ดังนี้

พระอุบาลีเถระเจ้า จึงกราบทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ผู้ทำสังฆเภท เป็นผู้ไปส่อबाยนรก ตั้งอยู่ตลอดคัลป์แก้ไขไม่ได้ ต้องมีอยู่หรือ
อย่างไรพระเจ้าข้า ? ครัสตอบว่า ต้องมีอยู่อุบาลี ฯ ผู้ทำสังฆเภท
ไม่ไปส่อबाยนรก ไม่ตั้งอยู่ตลอดคัลป์ ไม่เป็นผู้แก้ไขไม่ได้มีอยู่หรืออย่างไร
พระเจ้าข้า ? ครัสตอบว่า มีอยู่อุบาลี ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ทำ
สังฆเภทชนิดไหนเป็นผู้ไปส่อबाย เป็นผู้ไปส่นรก เป็นผู้ตั้งอยู่ตลอดคัลป์ เป็น
ผู้แก้ไขไม่ได้ ฯ ครัสตอบว่า ผู้ทำสังฆเภทชนิดนี้ คือ ผู้แสดงสิ่งที่ไม่ใช่
ธรรมว่าเป็นธรรม ผู้เห็นสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ผู้มีความเห็นอันไม่ชอบ
ธรรมในการทำลายสงฆ์ ผู้ตั้งความเห็น ความชอบใจ ความพอใจไว้ใน
ทำลายสงฆ์นั้นแล้วประกาศแจกสลาว่า อันเป็นธรรม อันเป็นวินัย อันเป็น
คำสอนของพระศาสดา ท่านทั้งหลายจงถือเอาสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ดังนี้ ๑ ผู้
แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม ผู้มีความเห็นอันไม่ชอบธรรมในสิ่งนั้น ผู้
มีความเห็นเป็นธรรม ในการทำลายสงฆ์แล้วตั้งความเห็น ความพอใจ ความ
ชอบใจไว้ แล้วประกาศแจกสลาว่า อันเป็นธรรม อันเป็นวินัย อันเป็น
คำสอนของพระศาสดา ท่านทั้งหลายจงถือเอาสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ดังนี้ ๑ ผู้
แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม เป็นธรรม ผู้มีความเห็นอันไม่ชอบธรรมในสิ่งนั้น ผู้
มีความสงสัยในความแตกต่างกันแห่งสงฆ์ แล้วตั้งความเห็น ความพอใจ ความ
ชอบใจ ความมีความเป็นไว้แล้วประกาศแจกสลาว่า ว่าอันเป็นธรรม อันเป็น
วินัย อันเป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านทั้งหลายจงถือเอาสิ่งนี้ จงชอบใจ
สิ่งนี้ ดังนี้ ๑ ผู้แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม แล้วมีความเห็นว่า
เป็นธรรมในสิ่งนั้น มีความเห็นอันไม่เป็นธรรมในความแตกต่างกันแห่งสงฆ์ แล้วตั้งความ
เห็น ความพอใจ ความชอบใจ ความมีความเป็นไว้แล้วประกาศแจก
สลาว่า อันเป็นธรรม อันเป็นวินัย อันเป็นคำสอนของพระศาสดา ท่าน
ทั้งหลายจงถือเอาสิ่งนี้ จงชอบใจสิ่งนี้ ดังนี้ ๑ ผู้แสดงซึ่งธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ผู้
มีความเห็นว่าไม่เป็นธรรมในสิ่งนั้น มีความสงสัยในความแตกต่างกันแห่งสงฆ์

แล้วตั้งความเห็น ความพอใจ ความชอบใจ ความมีความเป็นไว้แล้วประกาศ
แจกสลาว่า -อัน^{๕๗}เป็นธรรม อัน^{๕๘}เป็นวินัย อัน^{๕๙}เป็นคำสอนพระศาสดา
ท่านทั้งหลายจงถือสิ่ง^{๖๐}นี้ จงชอบใจสิ่ง^{๖๑}นี้ ดังนี้^{๖๒} ผู้แสดงสิ่งที่ไม่ใช่วินัย^{๖๓} ว่าเป็น
วินัยแล้วแจกสลา^{๖๔} ผู้แสดงสิ่งที่เป็นวินัย^{๖๕} ว่าเป็นไม่ใช่วินัยแล้วแจกสลา^{๖๖} ผู้
แสดงสิ่งที พระศาสดาเจ้าไม่ได้ตรัสไว้^{๖๗} ว่าเป็นสิ่งทีพระศาสดาเจ้าได้ตรัสไว้แล้ว
แจกสลา^{๖๘} ผู้แสดงสิ่งทีพระศาสดาเจ้าได้ตรัสไว้^{๖๙} ว่าเป็นสิ่งทีพระศาสดาเจ้า
ไม่ได้ตรัสไว้แล้วแจกสลา^{๗๐} ผู้แสดงสิ่งทีพระศาสดาเจ้า^{๗๑} ไม่ได้ทรงประพจน์
มาว่าเป็นสิ่งทีพระศาสดาเจ้าได้ทรงประพจน์มาแล้วแจกสลา^{๗๒} ผู้แสดงสิ่ง
ทีพระศาสดาเจ้าได้ทรงประพจน์มา^{๗๓} ว่าเป็นสิ่งทีพระศาสดาเจ้าไม่ได้ทรงประพจน์
มา^{๗๔} ผู้แสดงสิ่งทีพระศาสดาเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้^{๗๕} ว่าเป็นสิ่งทีพระศาสดาเจ้า
ได้ทรงบัญญัติไว้แล้วแจกสลา^{๗๖} ผู้แสดงสิ่งทีพระศาสดาเจ้าทรงบัญญัติไว้^{๗๗} ว่าเป็น
สิ่งทีพระศาสดาเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้แล้วแจกสลา^{๗๘} ผู้แสดงสิ่งที่ไม่เป็น
อาบัติว่าเป็นอาบัติ^{๗๙} แล้วแจกสลา^{๘๐} ผู้แสดงสิ่งทีเป็นอาบัติว่าไม่เป็นอาบัติ
แล้วแจกสลา^{๘๑} ผู้แสดงสิ่งทีเป็นอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนักแล้วแจกสลา^{๘๒}
ผู้แสดงสิ่งทีเป็นอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติเบาแล้วแจกสลา^{๘๓} ผู้แสดงสิ่งทีเป็น
อาบัติพิเศษว่าเป็นอาบัติไม่มีเศษ^{๘๔} แล้วแจกสลา^{๘๕} ผู้แสดงอาบัติอื่นไม่มีเศษ
ว่าเป็นอาบัติมีเศษ^{๘๖} แล้วแจกสลา^{๘๗} ผู้แสดงอาบัติหยาบว่าเป็นอาบัติไม่หยาบ
แล้วแจกสลา^{๘๘} ผู้แสดงอาบัติไม่หยาบว่าเป็นอาบัติไม่หยาบ^{๘๙} แล้วแจก
สลา^{๙๐} ดังนี้

พระอุบาลีเถระเจ้า จึงทูลถามต่อไปว่า ผู้ทำสังฆเภทอย่างไรจึงไม่ไปอาช
ไม่ตกนรก ไม่ตั้งอยู่ตลอดกาลปี ไม่เป็นผู้แก้ไขไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า
คุณอุบาลี ผู้ทำสังฆเภทอย่างนี้^{๙๑} คือ ผู้แสดงสิ่งทีไม่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม
แล้วมีความเห็นว่าเป็นธรรมในสิ่งนั้น^{๙๒} มีความเห็นว่าเป็นธรรมในความแตกกัน
ไม่ได้ตั้งความเห็นไว้^{๙๓} ไม่ได้ตั้งความพอใจไว้^{๙๔} ไม่ได้ตั้งความชอบใจไว้^{๙๕} ไม่ได้ตั้ง
ความมีความเป็นไว้^{๙๖} แล้วประกาศแจกสลาว่า อัน^{๙๗}เป็นธรรม อัน^{๙๘}เป็นวินัย
อัน^{๙๙}เป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านทั้งหลายจงถือเอาสิ่ง^{๑๐๐}นี้ จงชอบใจสิ่ง^{๑๐๑}นี้
ดังนี้^{๑๐๒} ผู้แสดงสิ่งทีเป็นธรรมว่าไม่ธรรม^{๑๐๓} แล้วมีความเห็นว่าเป็นธรรม

ในสิ่งนั้น มีความเห็นว่าเป็นธรรมในความแตกต่างกัน ไม่ได้ตั้งความเห็นไว้ ไม่ได้ตั้งความเห็นควรไว้ ไม่ได้ตั้งความชอบใจไว้ ไม่ได้ตั้งความมีความเป็นไว้ แล้วประกาศแจกสลาภ ๑ ผู้แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม แล้วมีความเห็นว่าเป็นธรรมในสิ่งนั้น มีความสงสัยในความแตกต่างกัน ไม่ได้ตั้งความเห็นไว้ ไม่ได้ตั้งความเห็นควรไว้ ไม่ได้ตั้งความชอบใจไว้ ไม่ได้ตั้งความมีความเป็นไว้ แล้วประกาศแจกสลาภ ๑ ผู้แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม แล้วเห็นว่าเป็นธรรมในสิ่งนั้น เห็นว่าไม่เป็นธรรมในความแตกต่างกันแล้ว ไม่ได้ตั้งความเห็นไว้ ไม่ได้ตั้งความเห็นควรไว้ ไม่ได้ตั้งความชอบใจไว้ ไม่ได้ตั้งความมีความเป็นไว้ แล้วประกาศแจกสลาภ ๑ กับผู้แสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่ใช่ธรรม สิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่าเป็นวินัย สิ่งที่เป็นวินัยว่าไม่เป็นวินัย สิ่งที่จะระตถาคคเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ว่าเป็นสิ่งที่จะระตถาคคเจ้าได้ตรัสไว้ สิ่งที่จะระตถาคคเจ้าได้ตรัสไว้ว่าเป็นสิ่งที่จะระตถาคคเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ สิ่งที่จะระตถาคคเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติมาว่า เป็นสิ่งที่จะระตถาคคเจ้าได้ทรงประพฤติมา สิ่งที่จะระตถาคคเจ้าได้ทรงประพฤติมาว่า เป็นสิ่งที่จะระตถาคคเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติมา สิ่งที่จะระตถาคคเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ว่าเป็นสิ่งที่จะระตถาคคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ สิ่งที่จะระตถาคคเจ้าทรงบัญญัติไว้ ว่าเป็นสิ่งที่จะระตถาคคเจ้า ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ สิ่งที่ไม่เป็นอาบัตินั้นเป็นอาบัตินั้น สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นไม่เป็นอาบัตินั้น สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นเป็นอาบัตินั้นหนัก สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นหนักกว่าเป็นอาบัตินั้นเบา สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นมีเศษว่าไม่เป็นอาบัตินั้นไม่มีเศษ สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นไม่มีเศษว่าไม่เป็นอาบัตินั้นมีเศษ สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นหายว่าไม่เป็นอาบัตินั้นไม่หาย สิ่งที่เป็นอาบัตินั้นไม่หายว่าไม่เป็นอาบัตินั้นหาย แล้วมีความเห็นว่าเป็นธรรมในสิ่งนั้น มีความเห็นว่าเป็นธรรมในความแตกต่างกัน ไม่ได้ตั้งความเห็นไว้ ไม่ได้ตั้งความเห็นควรไว้ ไม่ได้ตั้งความชอบใจไว้ ไม่ได้ตั้งความมีความเป็นไว้ แล้วประกาศแจกสลาภว่า สิ่งนั้นเป็นธรรม สิ่งนั้นเป็นวินัย สิ่งนั้นเป็นคำสอนของพระศาสดา ท่านทั้งหลายจงถือสิ่งนั้น จงชอบใจสิ่งนั้น เหล่านี้ไม่ไปอนาย ไม่ไปนรก ไม่ตั้งอยู่ตลอดกาลปี ไม่เป็นผืนน้ำใจไม่ได้ ฯ จบคณิกภาณวาร และสังกัณณชก อังคเป็นขันชกที่ ๗ ในคัมภีร์จุลวรรคเพีย

ก็แต่เนือความทั้งหลายที่แสดงมาแล้วตามระเบียบบาลีนี้ มีคำอธิบายตาม
 อรรถกถาว่า วัตถุที่ก่อให้เกิดโทษแตกต่างกัน ๑๘ อย่างนี้ มีคำอธิบายว่า กุศลกรรม-
 มก ๑๐ ชื่อว่าธรรม อกุศลกรรมมก ๑๐ ชื่อว่าสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม ๑ อีกอย่างหนึ่ง
 โภ ธิปักขิยธรรม ๓๗ ชื่อว่าธรรม ๑ สติปัฏฐาน ๓ สัมมปปธาน ๓ อิทธิบาท ๓
 อินทรีย์ ๖ พลละ ๖ โภชนงค์ ๘ มรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่าไม่ใช่ธรรม ๑ อุปาทาน ๔
 นีวรณ ๕ อนุสัย ๓ มิจฉัตตะ ๘ ชื่อว่าเป็นธรรม ๑ อุปาทาน ๓ นีวรณ ๔
 อนุสัย ๖ มิจฉัตตะ ๓ ชื่อว่าไม่ใช่ธรรม ผู้ที่แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมนั้น ๆ ว่าอัน
 เป็นธรรมโดยคิดว่า เรารู้จักถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นธรรมสักอย่าง ๑ ขึ้นมาแสดงว่า
 เป็นธรรมก็ดี โดยคิดว่า เมื่อทำอย่างนี้ตระกูลอาจารย์ของเราจึงจักเป็น
 อิศรชัย พวกเราจึงจักปรากฏในโลกดังนี้ก็ดี ชื่อว่าแสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่า
 เป็นธรรม ๑ ผู้ถือเอาสิ่งหนึ่งในส่วนแห่งธรรมมาแสดงว่า อันนี้ไม่ใช่ธรรม
 ชื่อว่า แสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่เป็นธรรม ๑ ตามที่ว่ามานี้ว่าตามสุตตันตปริยาย
 ส่วนที่ว่าตามวินัยปริยายนั้นชื่อว่า ผู้โจทก์ ผู้ให้ระลึกถึงความผิดด้วยวัตถุที่เป็นจริง
 แล้ว จึงโทษตามคำปญฺญญาณชื่อว่า เป็นธรรม ๑ ผู้ไม่โจทก์ไม่ให้ระลึกถึง
 ความผิดด้วยวัตถุที่ไม่เป็นจริง แล้วลงโทษด้วยไม่ได้รับปญฺญญาณชื่อว่าไม่เป็น
 ธรรม ๑ ส่วนวินัยนั้น เมื่อว่าโดยสุตตันตปริยายก็ว่า การก่อกัด รากะ โทสะ
 โมหะ การระวัง การละ การพิจารณาชื่อว่า เป็นวินัย การไม่ก่อกัดรากะเป็นต้น
 การไม่ระวัง การไม่ละ การไม่พิจารณา ชื่อว่าไม่เป็นวินัย ๑ เมื่อว่าโดยวินัย
 ปริยาย ก็ว่า วัตถุสมบัติ ญัตติสมบัติ อนุสาวนสมบัติ สัมมาสมบัติ ปริสสมบัติ
 ชื่อว่าวินัย ๑ วัตถุวิบัติ ญัตติวิบัติ อนุสาวนวิบัติ สัมมาวิบัติ ปริสวิบัติ
 ชื่อว่าไม่ใช่วินัย ๑ เมื่อว่าโดยสุตตันตปริยายก็ว่า คำว่า สติปัฏฐาน ๔ ตลอด
 ถึงคำว่าธรรม ๘ เป็นคำที่พระศาสดาเข้าถึงตรัสไว้ ๑ คำว่า สติปัฏฐาน ๓
 สัมมปปธาน ๓ อิทธิบาท ๓ อินทรีย์ ๖ พลละ ๖ โภชนงค์ ๘ มรรค ๘ เหล่านี้
 ไม่ใช่คำที่พระศาสดาเข้าถึงตรัสไว้ ๑ เมื่อว่าโดยวินัยปริยายก็ได้แก่คำว่า
 ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนิยต ๒ นิสสัคคีย์ ๓๐ นี้ เป็นคำที่พระศาสดา
 ได้ตรัสไว้ ๑ คำว่า ปาราชิก ๓ สังฆาทิเสส ๑๔ อนิยต ๓ นิสสัคคีย์ ๓๐
 ดังนี้ ไม่ใช่คำที่พระศาสดาเข้าถึงตรัสไว้ ๑ เมื่อว่าโดยสุตตันตปริยาย คำว่า การ

เข้าผลสมาบัติทุกวันก็ดี การเข้ามหากรุณาบิณฑุทุกวันก็ดี การตรวจโลกด้วย
 พุทธจักขุกุติ การแสดงพระสูตร การแสดงชาดก ตามเรื่องที่เกิดขึ้นเหล่านี้ เป็น
 ของที่พระศาสดาเจ้าได้ทรงประพฤติมา ฯ คำว่า การไม่เข้าผลสมาบัติทุกวัน
 ตลอดถึงคำว่า การ ไม่แสดงพระสูตรไม่แสดงชาดก ตามเหตุที่เกิดขึ้นเหล่านี้
 เป็นของที่พระศาสดาเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติมา ฯ เมื่อว่าโดยวิชัยปริยาย คำว่า
 การจำพรรษาแล้วบอกลาผู้นิมนต์ จึงเสด็จไปที่อื่นก็ดี การทรงปวารณาแล้ว
 จึงเสด็จไปที่อื่นก็ดี การทรงธรรมปฏิบัติถวาก่อนกับ ภิกษุอาคันตุกะก็ดี
 เหล่านี้ เป็นของที่พระศาสดาเจ้าได้ทรงประพฤติเสมอมา ฯ การไม่ทำสิ่งนั้น ๆ
 ชื่อว่าของที่พระศาสดาเจ้าไม่ได้ทรงประพฤติเสมอมา ฯ สิ่งบัญญัติและไม่ได้
 บัญญัตินั้นเมื่อว่าโดยสุตตปริยายก็ได้แก่คำว่า สติบัญญัติ ๔ จนถึงมรรค ๘ ชื่อว่า
 เป็นสิ่งที่พระศาสดาเจ้าทรงบัญญัติไว้ ฯ คำว่า สติบัญญัติ ๓ จนถึงคำว่า มรรค ๘
 ชื่อว่าเป็นสิ่งที่พระศาสดาเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ฯ เมื่อว่าโดยวิชัยปริยาย คำว่า
 ปาราชิก ๔ จนถึงคำว่านิสสัคคีย์ ๓๐ ชื่อว่าเป็นสิ่งที่พระศาสดาเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ฯ
 คำว่า ปาราชิก ๓ จนถึงคำว่านิสสัคคีย์ ๓๐ ชื่อว่าเป็นของที่พระศาสดาเจ้าไม่ได้
 ทรงบัญญัติไว้ ฯ คำว่า อนาปัตตินั้น ได้แก่ความไม่ต้องอาบัติในสิ่งนั้น ๆ คำว่า
 อาบัตินั้น ได้แก่ความต้องอาบัติ เพราะสิ่งนั้น ฯ คำว่า อาบัตินั้นนั้น ได้แก่อาบัติ
 ๒ กอง ฯ คำว่า อาบัตินั้นนั้น ได้แก่อาบัติทุกกอง ฯ คำว่า อาบัตินั้นนั้น ได้แก่อาบัติ
 ได้แก่อาบัตินั้นนั้น คือ ปาราชิก คำว่า อาบัตินั้นนั้น ได้แก่อาบัติ ๒ กอง ฯ
 คำว่า อาบัตินั้นนั้น ได้แก่อาบัติ ๕ กอง ดังนี้ ฯ คำว่า ความปลอดโปร่งจาก
 เครื่องขังเหียงนั้น ได้แก่พระอรหันต์กับนิรหาม เพราะพระอรหันต์กับนิรหามนั้น
 ไม่มีเครื่องขังเหียงแม้แต่ประการใด ฯ คำว่า ผู้ทำสังฆเภทตั้งอยู่ในมรคตลอด
 ทัฬหีนั้น ได้แก่ตลอดอัมตรทัฬหี คำว่า ผู้ทำสังฆเภทตั้งอยู่ในมรคทัฬหีนั้น
 ตั้งอยู่ในสวรัคตลอดทัฬหีนั้น ก็หมายความว่าตั้งอยู่ในสวรัคทั้ง ๖ ชั้น ตลอด
 อัมตรทัฬหีเหมือนกัน ส่วนคำว่า ตั้งความเห็นไว้ ตั้งความเห็นควรไว้ ตั้งความ
 ชอบใจไว้ ตั้งความมีความเป็นไว้ นั้น หมายความว่าผู้นั้น มีความเห็นดีเห็นชอบตาม
 ถ้อยคำของตนนั้น ๆ สนทนอความในพระวินัยกัณฑ์แห่งหนึ่ง ฯ เอว ก็มิ ฯ

กณฑ์ที่ ๖๖

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วย อาคันตุกวัตร อาวาสกวัตร และคัมภีวัตร

เคน สมเขน พุรุโธ ภควา สาวศุณฺณิ วิหริ เชตวเน อนาถปิตุทิกสุ
 อารามे ॥ เคน โห ปเน สมเขน อาคณฺตุกา ภิกฺขุ สอุปาหนามิ อารามิ
 ปวิสณฺณิ.

ณ บัดนี้ อาคณฺณภาพักแสดงอาคันตุกวัตร อาวาสกวัตร คัมภีวัตร ในคัมภีร์
 จุลวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺธศาสนา และพุทฺธศาสนิกชน
 ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คินนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
 ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทฺธเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับ
 อยู่พระเชควนาราม กรุงสาวัตถินั้น พวกภิกษุอาคันตุกะสวมรองเท้าเข้าไป
 อารามบ้าง ก็น่วมเข้าไปอารามบ้าง กลุ่มสัระเข้าไปอารามบ้าง วางจิวไว้
 บนสัระเข้าไปอารามบ้าง ล้างเท้าด้วยน้ำดื่มบ้าง ไม่ไหว้ภิกษุทั้งหลายที่เป็น
 เจ้าอาวาสซึ่งแก่กว่าบ้าง ไม่ถามถึงเสนาะสนะบ้าง ๑ มีภิกษุอาคันตุกะองค์หนึ่ง
 ดอดกลอนนถกบ้านประคิรบเข้าไปสู่วิหารซึ่งไม่มีผู้อยู่ ๑ งูที่อยู่บนหลังประตูนั้น
 ก็คดงอถูคอ ๑ ภิกษุนั้นก็กลัวร้องออกไปด้วยเสียงผิดปกติ ๑ ภิกษุทั้งหลาย
 จึงวิ่งไปตามว่า เพราะเหตุไรท่านจึงร้องผิดปกติ ๑ ภิกษุนั้นก็แจ้งเหตุให้ทราบ ๑
 พวกภิกษุที่มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความกลัวผิด
 ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันคิดเถียงว่า อย่างไรพวกภิกษุอาคันตุกะจึงสวมรองเท้า
 เข้าอารามบ้าง ก็น่วมเข้าอารามบ้าง กลุ่มสัระเข้าอารามบ้าง วางจิวไว้บนสัระ
 เข้าอารามบ้าง ล้างเท้าด้วยน้ำดื่มบ้าง ไม่ไหว้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่ง

แก้กว่าบ้าง ไม่ตามถึงเสนาสนะบ้าง ฯ แล้วภิกษุเหล่านั้นก็นำเรื่องนั้นกราบทูล สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า คุณอภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าพวกภิกษุอาคันตุกะสวมรองเท้าเข้าอารามบ้าง ก็ร่วมเข้าอารามบ้าง คลุมศีรษะเข้าอารามบ้าง ทำจวรไว้บนศีรษะเข้าอารามบ้าง ล้างเท้าด้วยน้ำดื่มบ้าง ไม่ไหว้ภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นเจ้าอาวาสซึ่งแก้กว่าบ้าง ไม่ตามถึงเสนาสนะบ้าง จริงหรือ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ทูลรับว่าจริงพระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธรเจ้าก็ทรงคิดเห็นว่า อย่างไรก็ตามภิกษุอาคันตุกะจึงสวมรองเท้าเข้าอารามบ้าง ก็ร่วมเข้าอารามบ้าง คลุมศีรษะเข้าอารามบ้าง ทำจวรไว้บนศีรษะเข้าอารามบ้าง ล้างเท้าด้วยน้ำดื่มบ้าง ไม่ไหว้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นเจ้าอาวาสซึ่งแก้กว่าบ้าง ไม่ตามถึงเสนาสนะบ้าง การที่พวกภิกษุอาคันตุกะทำอย่างนั้น ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่ยังเลื่อมใ้อยู่แล้ว มีแต่ทำไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใ้อยู่แล้วเท่านั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ พวกภิกษุอาคันตุกะควรประพฤติให้ดีได้อย่างไร เราจักบัญญัติข้อวัตรสำหรับพวกภิกษุอาคันตุกะด้วยอาการอย่างนี้

คือ ภิกษุอาคันตุกะคิดว่า บัดนี้เรจักเข้าอาราม แล้วต้องถอดรองเท้า ถมรองเท้า ลดร่ม เปิดศีรษะ ยกจวรที่ศีรษะลงมาไว้ที่บา แล้วค่อยเข้าไปอารามโดยกิริยาไม่รีบร้อน ฯ เมื่อจะเข้าไปอารามต้องกำหนดให้ได้ว่า พวกภิกษุเจ้าอาวาสประชุมกันอยู่ที่ไหน แล้วจึงไปในที่นั้น จะเป็นหอนันหรือปะรำ หรือโคนต้นไม้ก็ตาม ครั้นไปถึงแล้วต้องเก็บบาตรไว้เสียที่หนึ่ง วางจวรไว้เสียที่หนึ่ง หยิบเอาอาสนะที่สมควรมานั่ง แล้วตามถึงน้ำดื่ม ตามถึงน้ำใช้ว่า ไหนน้ำดื่ม ไหนน้ำใช้ ถ้าต้องการน้ำดื่ม ก็ควรรับน้ำดื่มมาดื่ม ถ้าต้องการน้ำใช้ ก็ควรรับน้ำใช้มาล้างเท้า เมื่อจะล้างเท้าต้องเหน้ามือข้างหนึ่ง ล้างเท้าด้วยมือข้างหนึ่ง เหน้ามือด้วยมือข้างใด ไม่ควรล้างเท้าด้วยมือข้างนั้น แล้วต้องตามหาผ้าเช็ดเท้า แล้วต้องเช็ดเท้า เมื่อจะเช็ดเท้าต้องเช็ดด้วยผ้าแห้งเสียก่อน แล้วจึงเช็ดด้วยผ้าชุ่มต่อภายหลัง แล้วให้ชักผ้าเช็ดเท้าบิดตากไว้เสียในที่หนึ่ง ฯ ถ้าภิกษุเจ้าอาวาสแก้กว่าต้องไหว้ ถ้าอ่อนกว่าต้องให้ไหว้ ต้องตามถึงเสนาสนะ ว่าเสนา-

ตระไหนดั่งแก่ข้าเงเจ้า ต้องถามถึงเสนาสนะที่เคยมีผู้อยู่หรือไม่เคยมีผู้อยู่ ต้อง
 ถามถึงเควระเทววิณยาต และไมเควระเทววิณยาต ต้องถามถึงตระกูลที่
 สงฆ์ลงความเห็นว่าป็นระเสขอริยเจ้า ต้องถามถึงถ้ำขวัจจะ ถ้ำขวัสสวระ
 น้ำฉัน น้ำไซ้ ไมเท้า กติกาสงฆ์ เวลาเข้า เวลาออก ฯ ถ้าวินาเวไม่เคยมีผู้อยู่
 ให้เคาะบานประตูแล้วคอยผู้อยู่สักครู่ จึงถอยถอยผลัดบานประตูออก แล้ว
 ขึ้นเพ่งดูอยู่ในภายนอก ถ้าวินาเวกรุงรัง ต้องยกเตียงขนาวงบนเตียง ยกตั้งบน
 ขนาวงบนเตียง เก็บนั่งบนนอกกองซ้อนกันไว้ ถ้ามความอุทสาหะก็ควรบัตควา
 เบื่อจะบัตควาต้องนำผ้าปูพื้นออกไปวางไว้ที่หนึ่งเสียก่อน แล้วจึงนำเท้าเตียงออก
 ไปวางไว้ที่หนึ่ง นำฟูกหมอนออกไปวางไว้ที่หนึ่ง นำที่นั่งและผ้าปูนั่งออก
 ไปวางไว้ที่หนึ่ง แต่ต้องประคองเตียงให้ค่อยๆ ไถ่กระแทบอะไร แล้วให้นั่ง
 ออกไปให้คิ อย่าให้ครูดสักรอบประตู แล้วนำกระโถนกระดานทิ้งออกไป
 เก็บไว้ที่หนึ่ง ถ้าวินาเวกรุงรังก็ต้องให้กวาดลงมาแต่กระดาน แล้วให้เช็ดตาม
 กรอบประตูหน้าคาง ถ้าวินาเวด้วยขางไม้ขนาเว ก็ให้เอาผ้าจุ่มน้ำบิดแล้วเช็ด
 ถ้าวินาเวด้วยขนาเว ก็ต้องให้เอาผ้าจุ่มน้ำบิดแล้วเช็ด ถ้าวินาเวไม่ได้ทำอะไร ก็ต้อง
 ให้เอาน้ำเทรมเสียก่อน จึงบัตควาเพื่อไม่ให้ฝุ่นและองุ่น ทั่วกวาดเอาหมาก
 เชื้อไปเพนสัชนในที่หนึ่ง แล้วตากผ้าปูพื้นให้แห้งดีแล้ว คบตดแล้ว จึงนำกลับ
 เข้าไปปูไว้ตามเดิม ตากเท้าเตียงแล้วเช็ดให้ดี จึงกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่ ตาก
 เครื่องให้คิ เคาะให้คิแล้วจึงนำกลับเข้าไป อย่าให้กระทบกับประตู ตากตั้งให้
 คิแล้วเคาะให้คิแล้ว จึงนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่เดิม อย่าให้กระทบกับกรอบ
 ประตู ตากฟูกหมอนให้คิแล้ว เคาะให้คิแล้ว จึงนำกลับเข้าไปวางไว้ตามเดิม
 ตากที่นั่ง ผ้าปูนั่งให้คิแล้ว เคาะให้คิแล้ว จึงนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่ ตากกระโถน
 ให้แห้งแล้ว เช็ดแล้วจึงนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่เดิม ตากกระดานทิ้งให้คิแล้ว
 เช็ดให้คิแล้ว จึงนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามที่เดิม แล้วจึงเก็บบาตรจวรของลงไว้
 เมื่อจะเก็บบาตรต้องจับบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง ลบขนเตียงหรือขนเตาด้วยมือข้างหนึ่ง
 แล้วจึงเก็บบาตรไว้ อย่าเก็บบาตรไว้ในที่ซึ่งไม่ดี ฯ เมื่อจักเก็บจวรไว้
 ต้องถือจวรด้วยมือข้างหนึ่ง ลบสายระเคียงจวรหรือเชือกจวรด้วยมืออีกข้างหนึ่ง
 จึงเก็บจวรไว้ ทำให้ชายจวรอยู่ข้างโง้น ให้ขนาเวจวรอยู่ข้างนี้ ฯ ถ้าวินา

มีฝุ่นพัดมาแต่ทางทิศตะวันออก ต้องให้ปิดหน้าต่างแต่ทางทิศตะวันออก ถ้าลมมีฝุ่นพัดมาแต่ทางทิศตะวันตก ก็ต้องปิดหน้าต่างแต่ทางทิศตะวันตก ถ้าลมมีฝุ่นพัดมาแต่ทางทิศเหนือ ก็ต้องปิดหน้าต่างแต่ทางทิศเหนือ ถ้าลมมีฝุ่นพัดมาแต่ทางทิศใต้ ก็ต้องปิดหน้าต่างแต่ทางทิศใต้ ฯ ถ้าเป็นฤดูหนาว กลางวันต้องเปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องปิดหน้าต่าง ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวันต้องปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องเปิดหน้าต่าง ฯ ถ้าตามบริเวณรกหรือชุมประศุก หอนรกกะ โรงไฟรกกะ วัจจกัณฐรกกะ ก็ต้องกวาดให้เตียน ถ้าไม่มีน้ำฉุน หรือน้ำใช้ หรือน้ำในหม้อน้ำชำระ ก็ต้องตักมาใส่ไว้ อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นข้อวัตรสำหรับพวกภิกษุอาคันตุกะ ที่จะต้องประพฤติให้ได้ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้นพวกภิกษุเจ้าอาวาสเห็นพวกภิกษุอาคันตุกะมาถึง ก็ไม่ปูอาสนะให้ ไม่จัดน้ำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าให้ ไม่ลุกไปรับบาตร จีวร ไม่ถามด้วยน้ำดื่ม น้ำใช้ ไม่ไหว้พวกภิกษุอาคันตุกะที่แก่กว่า ไม่จัดที่นั่งที่นอนให้ ฯ พวกภิกษุหมกมุ่นความมกน้อยเบียดเบียนกันแต่กันแต่เตียน แล้วเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระภาคเจ้า พระองค์ทรงติเตียนแล้วก็ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจักบัญญัติข้อวัตรสำหรับพวกภิกษุอาคันตุกะ เจ้าอาวาสให้ประพฤติให้ดี

กล่าวคือ ภิกษุเจ้าอาวาสเห็นภิกษุอาคันตุกะที่แก่กว่ามาถึง ต้องปูอาสนะให้ ต้องจัดน้ำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าให้ ต้องลุกไปรับบาตร จีวร ต้องถามด้วยน้ำดื่ม ต้องถามด้วยน้ำฉัน ฯ ถ้ามีความอดุสาหะ ก็ต้องเช็ดรองเท้าให้ เมื่อจะเช็ดรองเท้าต้องเช็ดด้วยผ้าแห้งเสียก่อน แล้วเช็ดด้วยผ้าชุบค่อภายหลัง ต้องซักผ้าเช็ดรองเท้าบิดให้แห้ง แล้วตากเอาไว้เสียหนึ่งวัน ต้องไหว้ภิกษุอาคันตุกะที่แก่กว่า ต้องจัดอาสนะให้ ว่าเสนาสนะนั่งแก่ท่าน ต้องบอกวิหารซึ่งมีผู้อยู่หรือไม่มีผู้อยู่ให้ ต้องบอกที่ควรไปบิณฑบาต หรือไม่ควรไปบิณฑบาตให้ ต้องบอกตระกูลหงส์เสมตวิว่า เป็นพระเสขอริยเจ้าให้ ต้องบอกที่ถ้ำยวัจจะ ที่ถ้ำยบัสสวาระให้ ต้องบอกน้ำดื่ม น้ำใช้ให้ ต้องบอกไม้เท้าให้ ต้องบอกกติกาสงฆ์ให้ ว่าควรเข้าวัดเวลานี้ ควรออกจากวัดเวลานี้ ฯ ถ้าภิกษุอาคันตุกะอ่อนกว่า ต้องนั่งบอกว่า ท่านจงเก็บบาตรไว้ในที่นี้ เก็บจีวรไว้ในที่นี้ แล้วจงนำเอาที่อาสนะนี้ ต้องบอกน้ำดื่ม น้ำใช้ ต้องบอกผ้าเช็ดรองเท้าให้ ต้องให้ภิกษุอาคันตุกะ

ที่อ่อนกว่าไว้ คือบอกเสนาสนะว่า เสนาสนะใดแก่ท่าน ต้องบอกวิหาร
ซึ่งเคยมีผู้อยู่หรือไม่เคยมีผู้อยู่ให้ ต้องบอกที่ควรเที่ยววิณชาบาต และไม่ควร
เที่ยววิณชาบาตให้ ต้องบอกตระกูลสงฆ์สมควรว่า เป็นพระเสขะให้ ต้องบอก
ที่ถวายจีวร ที่ถวายบิณฑบาตให้ ต้องบอกน้ำดื่มน้ำใช้ให้ ต้องบอกกติกาสงฆ์ให้
ว่าต้องเข้าเวลานี้ออกเวลานี้อันนี้และภิกษุทั้งหลาย เป็นข้อวัตรสำหรับชาวภิกษุ
เจ้าอาวาสที่จะต้องประพฤติกุศลไว้ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ชาวภิกษุที่เตรียมจะเดินทางไกล ไม่ได้เก็บเครื่องใช้ที่ทำ
ด้วยไม้ค้ำยันไว้ ได้เปิดประตูหน้าต่างทิ้งไว้ ไม่มอบหมายเสนาสนะให้ใครแล้ว
พากันไป ๆ เครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ค้ำยันก็หายไป ๆ เสนาสนะก็ไม่มีผู้รักษา ๆ
ชาวภิกษุที่มีความมกน้อยเป็นคณ ก็พากันคิดเขินแล้วไปกรรมเขตสมเด็จพระ
ระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงทรงซักถามได้ความจริงแล้ว ก็ทรงคิดเขิน
ภิกษุเหล่านั้น แล้วก็ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นเราก็นิยมนิยตข้อวัตรสำหรับชาวภิกษุที่
เตรียมจะไปไว้ให้ประพฤติกุศลไว้ดังนี้

คือ ภิกษุผู้เตรียมจะไปต้องเก็บเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ค้ำยันไว้ ต้องปิด
ประตูหน้าต่าง ต้องมอบหมายเสนาสนะให้แก่ภิกษุอื่น ถ้าไม่มีภิกษุก็ต้อง
มอบหมายสามเณร ถ้าไม่มีสามเณรก็ต้องมอบหมายคนรักษาราม ถ้าไม่มีคน
รักษาราม ต้องมอบหมายอุบาสก ถ้าภิกษุก็ไม่มี สามเณรก็ไม่มี คนรักษาราม
ก็ไม่มี อุบาสกก็ไม่มี ให้ยกเอาเตียงไปตั้งไว้บนก้อนศิลา ๔ ก้อน แล้ว
ให้ยกเตียงชนซ้อนเตียง บกคั้งชนซ้อนคั้ง นำที่นั่งนอนไปกองไว้เบื้องบน
เก็บเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ค้ำยันไว้ ปิดประตูหน้าต่างแล้วจึงไป ๆ ถ้าวิหาร
รั่วเมื่อมีความอดสาหะก็ต้องมุง หรือต้องชวนชาวบ้าน ทำอย่างไรจึงจะมุง
วิหารได้ ถ้าได้ อย่างนี้เป็นกรณี ถ้าไม่ได้ อย่างนี้ ที่ใดฝนไม่รั่ว ก็ให้เอาก้อน
ศิลา ๔ ก้อนไปตั้งไว้ที่นั้น แล้วยกเตียงชนคั้ง เอาเตียงซ้อนเตียง คั้งซ้อนคั้ง
แล้วเก็บเครื่องปูนั่งปูนอนขึ้นกองไว้บนนั้น เก็บเครื่องไม้เครื่องค้ำยันไว้ให้ดี ปิด
ประตูหน้าต่างให้ดีแล้วจึงไป ๆ ถ้าวิหารรั่วหมดทุกหลัง เมื่อมีความอดสาหะ
ก็ให้ชนที่นั่งนอนเข้าไปไว้ในบ้าน หรือชวนชาวบ้าน ทำอย่างไรจึงจักชนที่นั่ง
นอนเข้าไปไว้ในบ้านได้ ถ้าได้ อย่างนี้เป็นกรณี ถ้าไม่ได้ อย่างนี้ ต้องให้

หาเสลา ๔ ก้อนไปตั้งไว้โน้นแจ่ง แล้วนำเตียงไปตั้งไว้ ให้ยกเตียงขึ้นซ้อนกัน
ยกทั้งขึ้นซ้อนกัน เกือบหนึ่งท่อนจนกองไว้เบื่องบน เกือบเครื่องไม้เครื่องดินไว้
ปกปิดไว้ด้วยหญ้า หรือใบไม้แล้วจึงไปด้วยคิดว่า ถึงอย่างไรก็ยังคงยังมีเหลืออยู่บ้าง
อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นข้อวัตร สำหรับพวกภิกษุที่เตรียมจะไป ของคนเฝ้า
ความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น.

อรรดกถา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในอรรดกถา กล่าวคือ คำว่าต้องให้ภิกษุที่จะเข้าไป
ในวิหารยืนอยู่ข้างนอกเสียก่อนตามพระบาลีนั้น มีคำอธิบายว่า ในอรรดกถาว่า
ถ้ามีงูหรืออมมนุษย์อยู่ข้างในก็จักออกมา ฯ เวลาภิกษุเจ้าอาวาสเห็นภิกษุที่แก่กว่ามา
ต้องพักการทำความจิ๋ว หรือการก่อสร้างไว้ ถ้ากวาดลานพระเจดีย์อยู่ ก็ต้อง
ให้เก็บไม้กวาดไว้ แล้วเริ่มทำข้อวัตรต่อภิกษุอาคันตุกะ ฯ ถ้าภิกษุอาคันตุกะ
ฉลาด ก็จักบอกว่า ท่านจงกวาดไปก่อนเถิด ฯ ถ้ากำลังทำยาแก้ไข้ ให้ภิกษุ
ไข้อยู่ ถ้าภิกษุไข้ไม่ทุรนทุราย ก็ให้พักไว้ก่อน แล้วต้อนรับภิกษุอาคันตุกะ
แต่ถ้าไข้มาก จึงพักไม่ได้ ฯ ถ้าภิกษุอาคันตุกะฉลาดก็จะบอกไม่ให้พัก ฯ
เมื่อจะจัดน้ำฉันมาให้ ก็ต้องจัดมาให้แล้วบอกว่า ถ้าดื่มหมดแล้วก็จักจัด
มาอีก ฯ เวลาจะพัดให้ต้องพัดที่หลังเท้าสักครู่หนึ่งก่อน แล้วจึงพัดกลางตัว
สักครู่หนึ่ง แล้วจึงพัดศีรษะ ฯ เมื่อพระอาคันตุกะห้ามไม่ให้พัด ก็จึงพัด
ให้เบาลง เมื่อห้ามอีกก็พัดให้เบาลงอีก เมื่อห้ามเป็นครั้งที่ ๓ จึงให้วางพัดเสีย ฯ
ถึงแม้ว่า เท้าของอาคันตุกะผู้แก่กว่าก็ควรล้างให้ ฯ ครั้นล้างให้แล้ว ถ้าน้ำ
มันของตนมี ก็ควรหาให้ด้วยน้ำมันของตน ฯ ถ้าไม่มีก็ควรหาให้ด้วยน้ำมัน
ของอาคันตุกะนั้น ฯ ถึงรองเท้าก็ควรเช็ดให้ แต่ถึงจะไม่เช็ดก็ไม่เป็นอาบัติ ฯ
สำหรับในอาวาสใหญ่ จะทำข้อวัตร แก่อาคันตุกะที่มาหาตนให้ทั่วถึงไม่ได้ ฯ
คำว่าเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้นั้น มีเตียงตั้งเป็นต้น ฯ เครื่องใช้ที่ทำด้วยดินนั้น
มีภาชนะใส่น้ำขอมเป็นต้น เครื่องใช้ทั้งสนควรเก็บไว้ที่เรือนไฟ หรือที่ผู้
รักษาแห่งใดแห่งหนึ่งแล้วจึงจะไปได้ ฯ ข้อที่ว่าควรมอบหมายเสนาเสนาะนั้น

คือ ที่ใดไม่มีปลวกขึ้น จะไม่มอบหมายเสนาสาณะแล้วไปเสียบก็ได้ไม่ต้องอาบัติ ๑
 จักทำให้จิตศรัทธา ๔ ถอนไปดังนี้ ด้วยมีความประสงค์จะกันปลวกไม่ให้ขึ้นทำลาย
 ของที่เก็บไว้บนนั้น ดังนี้ สันแน่อความในพระวินัยกถาเช่นนี้เพียงเท่านี้.

เฝ้า ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๖๗

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยภักตคัคควัตร

เคน โข ปณ สมเขน ภิกขุ ภคฺคคฺเค น อนฺโมหนฺติ ๑ มนุสฺสา
 อรุณายนฺติ จียนฺติ วิปาเจนฺติ กถํ หิ นาม สมณา สกฺขปฺตฺติยา ภคฺคคฺเค น
 อนฺโมหิภฺตฺตคฺค.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักแสดงภักตคัคควัตร ในคัมภีร์จุลลวรรค สืบต่อไป
 เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทฺธศาสนา และพระศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด
 กาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
 ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตวันารามกรุงสาวัตถินั้น ภิกษุ
 ทั้งหลายไม่ได้อนุโมทนาในที่ก่ทั้งหลายนิมนต์ไปฉัน คนทั้งหลายก็พากันคิดเถียงว่า
 อย่างไร พระสมณสักขบุตรทั้งหลาย จึงไม่อนุโมทนาในที่ฉัน ภิกษุทั้งหลายก็ได้
 ยินคำคิดเถียงของคนเหล่านั้น แล้วก็ไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรง
 พิจารณา ๑ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมตามสมควร แก่คนเหล่านั้นแล้ว จึงตรัสแก่
 ภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นเถระอนุโมทนาในที่ฉัน

ก็ในคราวนั้น มีคนพวกหนึ่งจัดอาหารถวายแก่สงฆ์ ซึ่งเรียกให้ทรงระบือว่า สังฆภัต พระสารีบุตรเป็นพระสังฆเถระ ฯ ภิกษุทั้งหลายกล่าวกันว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุเป็นพระเถระอนุโมทนาในที่นั้นแล้ว จึงได้พากันหึงพระสารีบุตรไว้แต่องค์เดียว แล้วพากันกลับไป ฯ ครั้นนั้น พระสารีบุตรแสดงอนุโมทนาต่อคนเหล่านั้น แล้วก็ได้กลับไปองค์เดียว ต่อภายหลัง ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทอดพระเนตรเห็นพระสารีบุตรกลับมาแต่องค์เดียว จึงตรัสถามว่า ภิกษุหาสมบูรณ์หรือสารีบุตร ฯ ท่านกราบทูลว่า สมบูรณ์ พระเจ้าข้า แต่ว่าภิกษุทั้งหลาย ได้หึงข้าพระองค์ไว้คนเดียว แล้วพากันกลับมา ฯ ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้ทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่ต้นเหตุแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเป็นพระเถระ ๔ องค์ ๕ องค์ รอยอยู่ในที่นั้น

ก็ในคราวนั้น มีพระเถระองค์หนึ่งปวชวจะในที่นั้น แต่อดกลืนไว้ ฯ เมื่ออดกลืนไว้ไม่ได้ ก็เป็นลมล้มลง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนั้นไปกราบทูลให้ทรงทราบต่อเมื่อภายหลัง ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีสิ่งที่จะต้องทำ เราก็อนุญาตให้ลาภิกษุอยู่ใกล้กันไป

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์งุ่มง่ามไม่ดี มีกิริยาไม่ดี ไปที่ฉันทนิเวศน์ ขึ้นหน้าภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระบ้าง นั่งแซกแซงภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระบ้าง เกียดกันที่นั่งภิกษุใหม่บ้าง ปูผ้าสังฆาฏิลงนอนนั่งในละแวกบ้านบ้าง ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันติเตียนว่า อย่างไร พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ งุ่มง่ามไม่ดี มีกิริยาไม่ดี ไปที่ฉันทนิเวศน์ ขึ้นหน้าภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระบ้าง นั่งแซกแซงภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระบ้าง เกียดกันที่นั่งภิกษุใหม่ทั้งหลายบ้าง ปูผ้าสังฆาฏิลงนั่งในละแวกบ้านบ้าง แล้วพากันนำเรื่องนั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์งุ่มง่ามไม่ดี มีกิริยาไม่ดี ไปที่ฉันทนิเวศน์ ขึ้นหน้าภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระบ้าง นั่งแซกแซงภิกษุทั้งหลายเป็นพระเถระบ้าง เกียดกันที่นั่งภิกษุใหม่ทั้งหลายบ้าง ปูผ้าสังฆาฏิลงนั่งในละแวกบ้านบ้าง ฯ ภิกษุเหล่านั้น

ก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสติเตียนพวกภิกษุฉ้อโกง โดยอเนก
ปริยายแล้ว จึงทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เหตุนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น
ภิกษุทั้งหลาย ควรประพฤติให้ดีในบัดนี้ด้วยอาการอย่างไร เราจักบัญญัติ
ภคคัคควัศรด้วยอาการอย่างนั้น ให้แก่ภิกษุทั้งหลาย

คือถ้าเขาจงเวลาไปฉันในอาราม ภิกษุต้องนั่งให้เป็นปริมณฑล ปัด
มณฑลทั้ง ๓ คาตประกาศเอา ห่มผ้าทำให้เป็น ๒ ชั้น กลัดลูกศมให้ดี
ล้างมาครแล้ว จึงถือเอาบาตรเข้าไปในบ้นโดยอาการไม่รีบร้อน อย่าเดินหน้า
ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระ เวลาไปในและแวกบ้านก็ปิดกายให้ดี เวลานั้นใน
ละแวกบ้านก็ต้องสำรวมให้ดี ต้องเฝ้าจักษุไปในและแวกบ้าน อย่าเดินเลิกล้ำ
ไปในละแวกบ้าน อย่าหิวเราะดังในละแวกบ้าน ต้องมีเสียงเบาไปในและแวก
บ้าน อย่าเดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน อย่าเดินแกว่งแขนไปในและแวก
บ้าน อย่าเดินโคลงศีรษะไปในละแวกบ้าน อย่าเดินค้ำสะเอวไปในละแวกบ้าน
อย่าเดินกระโห้งเท้าในละแวกบ้าน ต้องนั่งปิดกายให้ดีในละแวกบ้าน ต้อง
นั่งสำรวมให้ดีในละแวกบ้าน ต้องนั่งทอดตาลในละแวกบ้าน อย่างนั่ง
เลิกล้ำจ้วงในละแวกบ้าน อย่างนั่งกระชิกกระชี่ในละแวกบ้าน ต้องนั่งให้มี
เสียงเบาในละแวกบ้าน อย่างนั่งโคลงกายในละแวกบ้าน อย่างนั่งกระดิก
แขนในละแวกบ้าน อย่างนั่งโคลงศีรษะในละแวกบ้าน อย่างนั่งค้ำกายใน
ละแวกบ้าน อย่างคลุมศีรษะในละแวกบ้าน อย่างนั่งรัดเข้าในละแวกบ้าน
อย่างนั่งมชักแซงภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระ อย่าเกียดกันที่นั่งภิกษุใหม่ทั้งหลาย
อย่าป้อน้ำสังฆาฏิลงรอน้ำในละแวกบ้าน เมื่อมีผู้ถวายน้ำให้ประคองบาตรด้วย
มือทั้งสองแล้วรับประเคนน้ำ ต้องยกคำๆ อย่าให้กระแทกกระแทงสิ่งใด แล้วให้
อ้างบาตร ถ้าเครื่องรอน้ำมี ต้องเทน้ำลงในเครื่องรอน้ำให้ดี อย่าให้น้ำราด
เครื่องรอน้ำ อย่าเทน้ำลงใกล้ภิกษุทั้งหลาย อย่าให้ผ้าเปียกน้ำ ถ้าเครื่องรอน้ำ
น้ำไม่มี ต้องยกไปเทลงที่อื่น อย่างเทลงใกล้ภิกษุทั้งหลาย อย่าให้น้ำถูกผ้า
เมื่อมีผู้ถวายข้าวสุกต้องประคองบาตรด้วยมือทั้งสองรับข้าวสุก แต่ต้องไว้โอกาส
ให้เขาใส่แกงด้วย ถ้าเนยใสหรือน้ำมัน หรือแกงอ่อมมีอยู่ ต้องบอกพระเถระว่า
ขอท่านจงรับให้เสมอกันทุกอย่าง ต้องรับปันขนาดโดยเคารพ ต้องรับ

นิเทศบาทโดยเอาใจใส่ในบาตร ต้องรับนิเทศบาทให้สมควรกับแกง ต้อง
 รับนิเทศบาทให้เสมอชอบบาตร พระเถระยังไม่ควรฉันทกว่าเขาจะถวายข้าว
 แก่ภิกษุด้วยกัน พระเถระก็ต้องฉันทนิเทศบาทโดยเคารพ ต้องฉันทนิเทศบาทโดย
 เอาใจใส่ในบาตร ต้องฉันทนิเทศบาทลงไปตามลำดับ ต้องฉันทนิเทศบาทให้สมควร
 กับแกงอย่าฉันทขยับลงไปแต่จอม อย่ากลบแกงหรือกับด้วยข้าวสุกเพื่ออยากได้
 มาก อย่าขอแกงหรือข้าวสุก เพื่อประโยชน์แก่ตนมาฉันทในเมื่อไม่เป็นไร อย่า
 มองดูบาตรผู้อื่นด้วยคิดจะขกโทษ อย่าทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน ต้องทำคำข้าวให้
 กลมกล่อม เมื่อคำข้าวยังไม่ถึง อย่าเพิ่งอ้าปาก เวลาฉันทอย่าใส่มือเข้าไปใน
 ปาก เวลาปากยังคำมีคำข้าว อย่างพูด อย่าโยนคำข้าวขึ้นฉันท อย่าฉันทคำข้าว
 อย่าฉันททำกระพุ่มแก้มให้ตื้อ อย่าฉันทสับมือ อย่าฉันทโปรยเมล็ดข้าว อย่าฉันทแลบ
 ลิ้น อย่าฉันทจับ ๆ อย่าฉันทชูด ๆ อย่าฉันทเล็มมือ อย่าฉันทขอบาตร อย่า
 ฉันทเล็มริมฝีปาก อย่ารับภาชนะด้วยมือเปื้อนอาหาร ภิกษุทั้งปวงยังฉันทไม่เสร็จ
 トラบใด พระเถระยังไม่ควรรับประเคนน้ำトラบนั้น เมื่อมีผู้ถวายน้ำต้องประคอง
 บาตรด้วยมือทั้งสองรับน้ำ แล้วยกบาตรไปล้างให้ดี ถ้ามืดหรือมืด ต้องเทน้ำลง
 ในที่รองให้ดี อย่าให้น้ำราดที่รองน้ำ อย่าเทน้ำให้กระเด็นถูกภิกษุอื่น อย่าเท
 น้ำให้ถูกผ้า ถ้ามืดหรือมืด ต้องเทน้ำลงดิน อย่าเทน้ำลงใกล้ภิกษุอื่น อย่า
 ให้ผ้าถูกผ้า อย่าเทน้ำล้างบาตรทิ้งเมล็ดข้าวลงในละแวกบ้าน เมื่อจะกลับจาก
 ที่ฉันท ต้องให้เวกภิกษุใหม่กลับไปก่อน ให้พระเถระกลับไปทีหลัง ให้ปิดปัด
 ภาชนะให้ดี ในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน ให้สำรวจให้ดีในเวลาเดินผ่านละแวก
 บ้าน ให้ทอดจักษุลงในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน อย่าเลิกผ้าในเวลาเดินผ่าน
 ละแวกบ้าน อย่ากระซิกกระซิบในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน ให้มีเสียงเบา
 ในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน อย่าโคลงกายในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน อย่า
 ไกวแขนในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน อย่าสั่นศีรษะในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน
 อย่าคำสะเอวในเวลาเดินผ่านละแวกบ้าน อย่าคลุมศีรษะในเวลาเดินผ่านละแวก
 บ้าน อย่าเดินกระโหย่งเท้าในละแวกบ้าน อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็น
 ภคคัตถ์สำหรับภิกษุทั้งหลาย ที่จะต้องประพฤติตามให้ได้ จบปฐมภาณวาร
 ตามพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่า ภิกษุผู้เป็นพระเถระใน
๔-๕ องค์ต้องรอ ดังที่แสดงมาแล้วในพระบาลีนั้น คือ เมื่อพระสังฆเถระนั่งอยู่
เพื่อจะอนุโมทนา พระอนุเถระ ๔ องค์ต้องนั่งตามลำดับกันในเบื้องต่ำ ฯ เมื่อ
พระอนุเถระนั่งแล้ว พระมหาเถระจึงนั่งกับพระอนุเถระ ๓ องค์เบื้องต่ำ ฯ
เมื่อองค์ที่ ๕ นั่งแล้ว อีก ๔ องค์ในเบื้องบนจึงนั่ง ฯ เมื่อภิกษุหนุ่มเบื่องต่ำ
ที่พระสังฆเถระเชื่อเชิญแล้ว อีก ๔ องค์จึงนั่งไปเป็นลำดับ คือจากพระ
สังฆเถระ ฯ ถ้าภิกษุผู้จะอนุโมทนาบอกว่า ไม่ต้องรอรับ จะไปก็สมควร ฯ
เมื่อพระมหาเถระบอกว่า พวกเราจะไปก่อนละ ภิกษุผู้จะอนุโมทนาตอบว่า
ไปเดี๋ยวยรับ แม้ด้วยอาการอย่างนี้ จะไปก็สมควร ฯ คำว่า พวกเราจะรออยู่
นอกบ้านในพระบาลีนั้น คือตั้งใจไว้แล้วไปนอกบ้าน บอกพวกศิษย์ของตนว่า
พวกท่านจงรอภิกษุนั้น ดังนี้ แล้วจะไปก็สมควร ฯ แต่ถ้าคนทั้งหลายให้ภิกษุ
รูปหนึ่ง ซึ่งเขาชอบใจอนุโมทนา ภิกษุรูปนั้นอนุโมทนา ก็ไม่ต้องอาบัติ พระ
มหาเถระก็ไม่ต้องเป็นภาระ ฯ เมื่อคนทั้งหลายขอให้แสดงเรื่องสนุกสนานกัน
เล่น ควรอนุญาตต่อพระเถระก่อน ภิกษุที่ถูกนิมนต์ให้อนุโมทนา พระเถระ
ควรรอ

ในข้อที่กล่าวถึงที่นั้นนั้น มีคำที่ควรยกจากอรรถกถามาอธิบายอยู่หลายคำ
คืออรรถกถาทั้งหลายกล่าวไว้ว่า ภิกษุผู้จะไปสู่ที่นั้นของชาวบ้าน ในภายในบ้าน
ก็ตาม ในภายในวัดก็ตาม ต้องห้ามจ্বরให้ดี คาดประคคเฒให้ดี จึงจะสมควร
ดังนี้ ฯ คำว่า อย่างนี้แซกแซงภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพระเถระในพระบาลีนั้น
มีคำอธิบายว่า อย่างนี้ให้คิดพระเถระเกินไป ฯ ถ้าอาสนะเสมอกันกับอาสนะ
ที่พระมหาเถระนั่ง เมื่อมีอาสนะอยู่มาก ก็ต้องแยกแยะอาสนะเสีย ๑ แห่ง
๒ แห่ง ฯ เมื่อพระมหาเถระมีภิกษุทั้งหลายแล้ว ไม่จำเป็นอาสนะที่เขาแต่ไว้
บอกว่าท่านจงนั่งเถิด ดังนี้ก็ดี ก็ไม่ควรนั่ง ฯ แต่ถ้าพระเถระบอก ก็ควรตอบ
ท่านว่าอาสนะนี้สูงขอรับ ฯ เมื่อท่านบอกว่า จงนั่งเถิดดังนี้ ก็ควรนั่ง ฯ แต่ถ้าขอ

อนุญาตอย่างนั้นแล้ว พระมหาเถระก็ไม่ว่าอย่างไร ภิกษุผู้นั่งลง ก็หาอาบมิได้ เป็นอาบที่เฉพาะพระเถระเท่านั้น เพราะภิกษุผู้นั่งลงที่อาสนะเช่นนั้น โดยไม่ต้องได้บอกพระมหาเถระ ย่อมต้องอาบที่ตนใด พระมหาเถระที่ระหือออ กว่าขออนุญาตแล้ว ไม่ยอมอนุญาตให้ ก็ต้องอาบที่เหมือนกันนั้น ดังนี้ ส่วนคำในอรรถกถาออกจากรู้ ไม่มีคำใดที่จำเป็นต้องแสดงให้มากมาย ยังมี อีกแต่เพียงคำว่า เมื่อภิกษุกลับจากที่นั้น ให้พวกภิกษุใหม่กลับก่อน แล้วภิกษุ ผู้เป็นพระเถระจึงกลับต่อภายหลังเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจักได้อธิบายควม เพื่อให้เห็นที่เข้าใจ คือคำนี้ ท่านกล่าวไว้สำหรับในบ้านเรือนที่คับแคบ ไม่มี ทางที่พระมหาเถระจะออกไป ถ้ามีทางที่พระมหาเถระจะออกไป เมื่อพระมหาเถระออกไปแล้ว พวกภิกษุที่มีพรรษาอ่อนยืนอยู่ที่ประตูบ้านเสียก่อน แล้วจึง ไปตามลำดับกัน ถ้าพระมหาเถระนั่งอยู่ไกล พวกภิกษุที่มีพรรษาอ่อน ต้องออกเป็นแถวกันไป เริ่มแต่อาสนะพระเถระไป ฯ ในเวลาไปนั้นอย่าเดินเบียดกันไป ต้องไว้ช่องเพื่อให้คนทั้งหลายเดินไปได้ ดังนี้ สันเนอความในพระวินัยกัณฑ์ที่ เพียงเพาน.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖๘

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยปณทจาริกวัตรและอารัญญิกวัตร

เตน โข ปน สมเยน ปณทจาริกา ภิกขุ อนุนิวตฺตา อนุปารุตา อนาถปฺปสมฺปนฺนา ปณฺทาย จรณฺติ อสฺสสฺสขฺเขตฺวาปี นิเวสํ ปวิสฺสตีติ อสฺสสฺสขฺเขตฺวาปี นิภฺขมฺมตีติ อติสฺสหาปํ ปวิสฺสตีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงปณทจาริกวัตร อารัญญิกวัตร ในคัมภีร์ จุลลวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนาเห็นว่า
 ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ระเชทवनาราม กรุงสาวัตถีนั้น
 พวกภิกษุถือการเที่ยวบิณฑบาตเลียงซ้าย นุ่งไม่ดี ห่มไม่ดี ไม่มีกิริยาไม่ดีใน
 เวลาเที่ยวบิณฑบาต ไม่สังเกตให้ดีก่อนแล้วจึงเข้าไปในบ้านก็ดี ไม่สังเกตให้
 ดีก่อนแล้วออกจากบ้านก็ดี เข้าไปเร็วเกินไปก็มี ออกไปเร็วเกินไปก็มี ขึ้น
 ไกลเกินไปก็มี ขึ้นใกล้เกินไปก็มี ขึ้นนานเกินไปก็มี กลับเร็วเกินไปก็มี ฯ
 ภิกษุถือการเที่ยวบิณฑบาตอีกรูปหนึ่ง เข้าไปบ้านโดยไม่ทันสังเกตให้ดี
 เมื่อภิกษุนั้นเข้าใจว่าเป็นประตู ก็พาเข้าไปในห้องนอนของเขาแห่งหนึ่ง ฯ ที่ห้อง
 นั้น มีหญิงคนหนึ่งนอนหงายเปลือยกายอยู่ ฯ ภิกษุนั้นได้เห็นหญิงคนนั้นนอน
 หงายเปลือยกายอยู่ จึงรู้ว่าไม่ใช่ประตูแล้วรีบออกจากห้องนั้นไป ฯ สาม
 ของหญิงคนนั้น ได้เห็นหญิงคนนั้นนอนหงายเปลือยกายอยู่ ก็เข้าใจว่า ภิกษุ
 นั้นทำลายภรรยาของเราแล้ว จึงจับภิกษุนั้นแทบตัว ฯ หญิงนั้นก็ตนชนด้วยได้ขึ้น
 เสียนั้น จึงถามภิกษุนั้นว่า เหตุไรจึงทุบตีภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนั้นตอบว่า เพราะ
 ภิกษุนั้นได้ทำลายเจ้า ฯ หญิงนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ถูกภิกษุนั้นทำลาย ภิกษุ
 นั้นไม่ได้ทำ แล้วก็ปล่อยภิกษุนั้นไป ฯ เวลาภิกษุนั้นไปถึงอารามแล้วก็แจ้ง
 เรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ พวกภิกษุเห็นความมกน้อย มีความสับโดย มีความ
 ละอาย มีความกลัวผิด ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันโพนทนาขกโทษติเตียนว่า
 อย่างไรพวกภิกษุถือการบิณฑบาตเลียงซ้าย นุ่งไม่ดี ห่มไม่ดี ไม่มี
 กิริยาดีในเวลาบิณฑบาต ไม่สังเกตให้ดีก่อนเข้าบ้านก็มี ไม่สังเกต
 ให้ดีก่อนออกก็มี เข้าเร็วเกินไปก็มี ออกเร็วเกินไปก็มี ขึ้นไกลเกินไปก็มี
 ขึ้นใกล้เกินไปก็มี ขึ้นนานเกินไปก็มี กลับเร็วเกินไปก็มี แล้วพากันไป
 กราบพุทธสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุม
 ภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า จริยหรือภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกภิกษุถือการ
 เที่ยวบิณฑบาตเลียงซ้าย นุ่งไม่ดี ห่มไม่ดี มีกิริยาไม่ดี ในเวลาเที่ยวบิณฑบาต

ไม่สังเกตให้ดีก่อนเข้าบ้านก็มี ไม่สังเกตให้ดีก่อนออกไปก็มี เข้าเร็วเกินไปก็มี ออกเร็วเกินไปก็มี ขึ้นไกลเกินไปก็มี ขึ้นใกล้เกินไปก็มี ขึ้นนานเกินไปก็มี กลับเร็วเกินไปก็มี ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสติเตียนภิกษุเหล่านั้นว่า อย่างไร พวกภิกษุที่เหี่ยวบิณฑบาตเลียงชีพ จึงนั่งไม่ดี ห่มไม่ดี มีกิริยาไม่ดี ในเวลาเหี่ยวบิณฑบาต ไม่สังเกตให้ดีก่อนเข้าบ้านก็มี ไม่สังเกตให้ดีก่อนออกไปก็มี เข้าไปเร็วเกินไปก็มี ออกไปเร็วเกินไปก็มี ขึ้นไกลเกินไปก็มี ขึ้นนานเกินไปก็มี กลับเร็วเกินไปก็มี ดังนี้แล้ว จึงทรงแสดงธรรม แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้น เราจักบัญญัติข้อวัตรสำหรับพวกภิกษุที่เหี่ยวบิณฑบาตเลียงชีพ เพื่อให้พวกภิกษุที่เหี่ยวบิณฑบาตเลียงชีพประพฤติให้ดี

คือ ภิกษุที่เหี่ยวบิณฑบาตเลียงชีพต้องคิดว่า บัดนี้เราจักเข้าบ้าน แล้วต้องปัดมณฑล ๓ นั่งให้เป็นปริมณฑล คาดประคตเอว ห่มผ้าทำให้เป็น ๒ ชั้น กลัดลูกศุม ล้างบาตรแล้วถือเอาบาตรเข้าไปบ้านโดยอาการไม่รีบร้อน ในเวลาไปในละแวกบ้าน ต้องปัดกายให้ดี ต้องสำรวจให้ดี ต้องทอดจักษุลง เลิกผ้าไม่ได้ หวีเราดั่งไม้ได้ ต้องมีเสียงเบา โคลงกายไม่ได้ โกวแขนไม่ได้ โคลงศีรษะไม่ได้ ค้ำสะเอวไม่ได้ คลุมศีรษะไม่ได้ เดินกระโห้ยังเท้าไม่ได้ เมื่อจักเข้าไปในที่อยู่ของคนทั้งหลาย ต้องสังเกตให้ดีว่า เราจักเข้าทางนี้ จักออกทางนี้ อย่าเข้าเร็วเกินไป อย่าออกเร็วเกินไป อย่าขึ้นไกลเกินไป อย่าขึ้นใกล้เกินไป อย่าขึ้นนานเกินไป อย่ากลับเร็วเกินไป เมื่อจะขึ้นต้องสังเกตให้ดีว่า เขาประสงค์จะใส่บาตรหรือไม่ ถ้าเขาวางการงานหรือลุกจากที่นั่งหรือจับทัพพี หรือจัดภาชนะ หรือตั้งภาชนะไว้ เขาก็ประสงค์จะให้จึงควรขึ้น เมื่อเขาจะใส่บาตรต้องแหวกผ้าด้วยมือข้างซ้าย ขึ้นบาตรออกไปด้วยมือข้างขวา ประคองบาตรด้วยมือทั้ง ๒ รับภิกษา มองดูหน้าของหญิงที่ใส่บาตรไม่ได้ ต้องสังเกตให้ดีว่าเขาประสงค์จะถวายแกงหรือไม่ ถ้าเขาจับทัพพีหรือจับภาชนะ หรือวางภาชนะไว้ ก็เป็นอันว่า เขาประสงค์จะถวายจึงควรขึ้น เมื่อเขาใส่บาตรแล้วต้องปัดบาตรด้วยผ้า แล้วเดินกลับออกไปให้ดี ในเวลาเดินกลับออกไปผ่านละแวกบ้านนั้น ก็ต้องปัดกายให้ดี สำรวจให้ดี ทอดจักษุลงต่ำ เลิกผ้า

ไม่ได้ หัวเราะดังไม่ได้ ต้องมีเสียงเบา โคลงกายไม่ได้ โกวแขนไม่ได้ โคลงศีรษะไม่ได้ ค้ำสะเอวไม่ได้ กลมศีรษะไม่ได้ เดินกระโหย่นเท้าไม่ได้ ภิกษุใดกลับจากบิณฑบาตก่อน ภิกษุนั้นต้องตั้งอาสนะไว้ จัดน้ำล้างเท้า ตั้งนั่งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าไว้ ล้างภาชนะตั้งไว้ ตั้งน้ำคั้นน้ำใช้ไว้ ภิกษุใดกลับจากบิณฑบาตทีหลัง ถ้ายังมีอาหารเหลืออยู่ ประสงค์จะฉันก็ควรฉัน ถ้าไม่ประสงค์จะฉันก็ควรนำไปเทลงในที่ไม่มีของสดเขียว หรือเทลงในน้ำที่ไม่มีตัวสัตว์เล็ก ๆ ภิกษุนั้นต้องร้ออาสนะไว้ ต้องเก็บน้ำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าไว้ ต้องล้างภาชนะแล้วเก็บไว้ ต้องเก็บน้ำคั้นน้ำใช้ไว้ ต้องกวาดถ้ำนั้น ภิกษุใดเห็นโอ่งน้ำคั้นหรือโอ่งน้ำใช้ หรือโอ่งน้ำชำระไม่มีน้ำ ภิกษุนั้นต้องตักใส่ไว้ ถ้าภิกษุนั้นไม่อาจก็ต้องกวักมือเรียกผู้อื่นมาตัก อย่าเปล่งวาจาด้วยเหตุอันนั้น อันนั้นแหละภิกษุทั้งหลาย เป็นข้อวัตรสำหรับภิกษุที่เหี่ยวบิณฑบาตเลียงซพ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น มีภิกษุเป็นอันมากอยู่ในป่า ๑ ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้จัดคั้นน้ำคั้นน้ำใช้ไว้ ไม่ได้ก่อไฟไว้ ไม่ได้ทำไม้สไฟไว้ ไม่รู้จักทางดาว ไม่รู้จักทิศต่าง ๆ พวกโจรไปพบเข้าก็ถามว่า น้ำคั้นมีไหมครับ ๑ ภิกษุเหล่านั้น ก็ตอบว่าไม่มี ๑ เขาจึงถามต่อไปว่า น้ำใช้มีไหม ๑ ตอบว่าไม่มี ๑ ไฟมีไหม ก็ตอบว่าไม่มี ไม้สไฟมีไหม ก็ตอบว่าไม่มี ๑ เขาจึงว่า วันนั้นเดือนประจวบด้วยฤกษ์อะไร ๑ ก็ตอบว่าไม่รู้ ๑ ก็สนเป็นทิศไหน ก็ตอบว่าไม่รู้ พวกโจรนั้นจึงว่า ภิกษุเหล่านั้น น้ำคั้นก็ไม่มี น้ำใช้ก็ไม่มี ไฟก็ไม่มี ไม้สไฟก็ไม่มี ทางดาวก็ไม่รู้ ทิศต่าง ๆ ก็ไม่รู้ พวกนั้นเป็นโจร ไม่ใช่พวกภิกษุ แล้วจึงพากันทุบตีภิกษุนั้นแล้วหนีไป ภิกษุเหล่านั้น ก็แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ ภิกษุทั้งหลาย ก็กราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์จึงทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่ต้นเหตุนั้น แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้นเราจะบัญญัติข้อวัตรแก่พวกภิกษุที่อยู่ในป่า เพื่อให้พวกภิกษุอยู่ในป่าประพฤติกุศลให้ดี

คือภิกษุผู้อยู่ในป่า ต้องตบเชนแต่เช้า เอาบาตรใส่ถุ้งคล้องบ่า จีวรพันคอ สวมรองเท้า แล้วเก็บเครื่องไร่เครื่องคั้นไว้ บิณฑบาตต่างไว้ จึงจักลงจากเสนาสนะ เห็นว่าบัดนี้เราจักเข้าบ้าน แล้วต้องถอดรองเท้า เกาะรองเท้า

ให้คิ แล้วเอาใส่ถุงสะพาย ต้องปัดมณฑล ๓ ต้องนุ่งให้เป็นปริมณฑล ต้อง
 กาศประกาศเอว ต้องห่มผ้าซ้อนให้เป็น ๒ ชั้น ต้องกลัดลูกคุม ต้องล้างบาตร
 แล้วถือบาตรให้คิ เข้าไปบ้านโดยไม่รีบด่วน ต้องปิดกาอให้คิ ในเวลาเดินไปใน
 ละแวกบ้าน ต้องสำรวจให้คิ ในเวลาเดินไปในละแวกบ้าน ต้องทอดจักษุลงใน
 เวลาเดินไปในละแวกบ้าน เลิกผ้าในเวลาไปในละแวกบ้านไม่ได้ กระซิก
 กระซิกเล่นหัวในเวลาเดินไปในละแวกบ้านไม่ได้ ต้องมีเสียงเบาในเวลาเดินไป
 ในละแวกบ้าน โคลงกายในเวลาเดินไปในละแวกบ้านไม่ได้ โกวแขนในเวลา
 เดินไปในละแวกบ้านไม่ได้ โคลงศีรษะในเวลาเดินไปในละแวกบ้านไม่ได้ ค้ำ
 สะเอวในเวลาเดินไปในละแวกบ้านไม่ได้ คลุมศีรษะในเวลาเดินไปในละแวก
 บ้านไม่ได้ กระโหย่งเท้าในเวลาเดินไปในละแวกบ้านไม่ได้ เมื่อจะเข้าบ้านต้อง
 กำหนดให้คิว่า รวาก็เข้าทางน เราจักออกทางนี้ อย่าเข้าเร็วเกินไป อย่า
 ออกเร็วเกินไป อย่าขึ้นไกลเกินไป อย่าขึ้นใกล้เกินไป อย่าขึ้นนานเกินไป อย่า
 กลับเร็วเกินไป เวลาจะขึ้นต้องกำหนดให้คิว่า เขาประสงค์จะใส่บาตรหรือไม่
 ถ้าเขาวางการงานหรือลุกจากที่นั่ง หรือจับทัพพีหรือจับภาชนะ หรือตั้งภาชนะ
 ไว้ ก็เป็นอันว่าเขาประสงค์จะใส่บาตรจึงควรขึ้น เมื่อเขาจะใส่บาตรต้อง
 แหวนผ้าด้วยมือข้างซ้าย ขึ้นบาตรออกด้วยมือข้างขวา ประคองจับบาตรด้วย
 มือทั้ง ๒ ให้คิในเวลาเขาใส่บาตร ไม่ควรคุหน้าหญิงที่ใส่บาตร ควรกำหนดให้คิ
 ว่าเขาประสงค์จะถวายแกลงหรือไม่ ถ้าเขาจับทัพพีหรือจับภาชนะ หรือตั้ง
 ภาชนะไว้ เป็นอันว่าเขาประสงค์จะถวาย เมื่อเขาถวายแล้ว ต้องปัดบาตร
 ด้วยฝ่ามือให้คิ แล้วค่อยเดินกลับออกมา ในเวลาเดินออกมาตามละแวกบ้าน ก็
 ต้องปิดกายให้คิ ต้องสำรวจให้คิ ต้องทอดจักษุลง อย่าเลิกผ้า อย่ากระซิก
 กระซิกเล่นหัว ต้องมีเสียงเบา โคลงกายไม่ได้ โกวแขนไม่ได้ โคลงศีรษะไม่ได้
 ค้ำสะเอวไม่ได้ คลุมศีรษะไม่ได้ เดินกระโหย่งเท้าไม่ได้ ออกพ้นบ้านแล้ว จึง
 เอาบาตรใส่ถุงสะพายม้วนจีวรขึ้นพาดบนศีรษะ สวมรองเท้าไป ภิกษุอยู่ป่า
 ต้องคักน้ำคั้นน้ำใช้ไว้ ต้องก่อไฟไว้ ต้องจัดไม้สัณฑ์ไว้ ต้องหาไม้เท้าไว้ ต้อง
 เวียนศูทาว ต้องฉลาดในทิศทั้งสี่ หรือเพียงทิศใดทิศหนึ่งก็ได้ อันนี้แหละ

ภิกษุทั้งหลายเป็นข้อวัตร สำหรับพวกภิกษุที่อยู่ป่า ดังนี้ สันเนือความในพระบาลี อันว่าด้วยปัจฉาจาริกวัตร และอรัญญิกวัตรเพียงเท่านั้น

ค่อนไปจะได้ยกเอาเนื้อความที่แสดงมาแล้วนั้น มาอธิบายค่อออกไปอีก กล่าวคือ คำว่า วาการงานนั้น อธิบายว่า เขายืนหรือนั่งทำการงานอย่างใด อย่างหนึ่งอยู่ เช่นทำการปั่นฝ้าย หรือฝัดข้าว หรือตำข้าวอยู่ที่คาม แล้วเขาทำการงานนั้น จึงเรียกว่าวาการงาน ฯ คำว่า มองหน้าหญิงที่ใส่บาตรไม่ได้นั้น อธิบายว่า จะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ก็มองหน้าเขาไม่ได้ ในเวลาเขาใส่บาตร

ในเรื่องอรัญญิกวัตรนั้น มีคำที่ควรอธิบายดังนี้ คือ คำว่า ลงจากเสนาสนะนั้น อธิบายว่า ออกจากที่อยู่ ฯ ในคำว่าเอาบาตรใส่ตุงนั้น อธิบายว่า ถ้านอกบ้านไม่มีน้ำก็ต้องฉนในบ้าน ถ้านอกบ้านมีน้ำ ก็ต้องฉนนอกบ้าน แล้วให้ล้างบาตรทำให้น้ำแห้ง แล้วจึงเอาใส่ตุง ฯ คำว่า ตักน้ำใช้วันนั้น ถ้าภาชนะไม่พอก็ควรคักไว้ให้เป็นน้ำคั้น แล้วใช้เป็นน้ำใช้ก็ได้ ฯ เมื่อหาภาชนะไม่ได้ ก็ควรคักใส่กระบอกละไข่ไว้ ฯ เมื่อกระบอกละไข่ไม่มี บ่อน้ำในที่ใกล้จะมีได้ด้วยอาการอย่างใด ก็ควรทำอย่างนั้น ฯ เมื่อไม้สีไฟมีอยู่จะไม่ก่อไฟไว้ก็ได้ ฯ ภิกษุผู้เดินทางกันดาร ก็ควรหาไม้สีไฟไว้เหมือนกับภิกษุที่อยู่ป่า ฯ สำหรับผู้อยู่เป็นหมวดหมู่กัน จะไม่มีไม้สีไฟก็ได้ สันเนือความในพระวินัยกถาชั้นเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฺทท ๖๙

คัมภีร์จุลฉวรรค

ว่าด้วยเสนาสนวัตร

เคน โข ปน สมเขน สมุทฺทลา ภิกฺขุ อชฺโฌกาเส จีวรกมฺมํ กโรนฺติ ฯ
อพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ ปฏฺวาเค ปฏฺคณฺเ เสนาสนํ ปปฺโปญฺเสุ ฯ ภิกฺขุ
วเชน โอภีวียสฺสติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงเสนาสนวัตร ชั้นตามวัตร อาจมนวัตร ในคัมภีร์จุลฉวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม กรุง
สาวัตถีนั้น พวกภิกษุเป็นอันมากพากันทำจิวัตรกรรมอยู่ในที่แจ้ง ๆ พวก
ภิกษุฉัพพัคคีย์พากันตบเสนาสนะในที่แจ้งทวนลม ๆ ภิกษุทั้งหลายก็ถูกฝุ่นละ
ออง ๆ พวกภิกษุที่มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความ
รังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันโพนทนาขกโทษคดีเรียนว่า อย่างไรพวก
ภิกษุฉัพพัคคีย์จึงตบเสนาสนะในที่แจ้งทวนลม ทำให้ภิกษุทั้งหลายถูกฝุ่นธุลี
เช่นนั้น แล้วภิกษุเหล่านั้นก็พากันกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรง
ทราบ ๆ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า นี่แน่ะภิกษุ
ทั้งหลาย ได้ยินว่าภิกษุฉัพพัคคีย์ตบเสนาสนะในที่แจ้งทวนลม ทำให้ภิกษุ
ทั้งหลายถูกฝุ่นธุลีจริงหรือ ? ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่าจริง พระเจ้าข้า ๆ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงติเตียนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ โดยอเนก-
ปริยาย แล้วจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้นเราจักบัญญัติเสนาสนวัตร
ให้ไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติตามให้ดี

คือภิกษุอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นรก เมื่อมีความอดุสราหะก็ต้องกวาด
เมื่อจะกวาดวิหาร ต้องนำบาตรจิวรออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่งใดเสียก่อน แล้ว
จึงนำเครื่องปูนั่งออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง นำฟูกหมอนไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง ค่อย ๆ
ยกเตียงนอนออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง ย่ำให้กระตบกรอบประตู ๆ ค่อยยก
คั่งออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง ย่ำให้กระตบกรอบประตู ยกเครื่องรองเท้าเตียง
ออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง นำกระโถนออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง นำกระดานฟางออก
ไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง สังเกตที่เขาปูไว้ให้ดี แล้วนำเครื่องปูพื้นออกไปเก็บไว้ในที่หนึ่ง

ถ้าในวิหารนั้นมีทาสใช้ ต้องกวาดล้างแก้เปื้อนก่อน แล้วจึงเช็ดกรอบหน้าต่าง ถ้าฝาที่เขาทำด้วยยางไม้ขึ้นรา ต้องเอาผ้าชุบน้ำบิดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นที่เขาทำทาสีขึ้นรา ก็ต้องเอาผ้าชุบน้ำบิดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาไม่ได้ทำอย่างไร ต้องทรมด้วยน้ำแล้วจึงเช็ด เพื่อไม่ให้ฝุ่นกลบวิหาร ต้องเก็บหยากเยื่อออกไปเทไว้ที่หนึ่ง คบเสนาสนะในที่ใกล้ภิกษุไม่ได้ คบเสนาสนะในที่ไกลวิหารไม่ได้ คบเสนาสนะในที่ใกล้น้ำดื่มไม่ได้ คบเสนาสนะในที่ใกล้น้ำใช้ไม่ได้ คบเสนาสนะในที่ทวนลมไม่ได้ ต้องคบเสนาสนะในที่โคลม คากเครื่องปูพื้นไว้ในที่หนึ่งให้แห้งแล้ว คบค้ำให้ดีแล้วจึงนำกลับเข้าไปปูไว้ตามเดิม คากเครื่องรองเท้าเตียงไว้แล้ว เช็ดให้ดีแล้ว จึงนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม คากเตียงไว้ในที่หนึ่ง บัดกวาดคบบค้ำให้ดีแล้ว จึงค่อยยกเข้าไป อย่าให้กระทบกรอบประตู แล้วไปตั้งไว้ตามเดิม คากคั้งไว้ในที่หนึ่ง แล้วเช็ดคบบค้ำให้ดีแล้ว ค่อยยกเข้าไปตั้งไว้ในที่เดิม อย่าให้กระทบกรอบประตู คากฟูกหมอนไว้ในที่หนึ่ง แล้วเช็ดคบบค้ำให้ดีแล้ว จึงนำกลับเข้าไปวางไว้ในที่เดิม คากเครื่องปูนั่งไว้ในที่หนึ่ง สบคบบค้ำให้ดีแล้วจึงนำกลับเข้าไปปูไว้ตามเดิม คากกระโถนไว้ในที่หนึ่งแล้วเช็ดแล้ว จึงนำกลับเข้าไปวางไว้ในที่เดิม คากกระดานทิงไว้ในที่หนึ่ง เช็ดให้ดีแล้วจึงนำกลับเข้าไปไว้ในที่เดิม แล้วจึงเก็บบาตรจิว เมื่อจะเก็บบาตรไว้ต้องจับบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง สบค้ำเคียงหรือคั่งด้วยมืออีกข้างหนึ่งแล้วจึงเก็บบาตรไว้ เก็บบาตรไว้ที่พื้นซึ่งไม่มีเครื่องรองไม่ได้ เมื่อจะเก็บจิวไว้ ต้องถือจิวด้วยมือข้างหนึ่ง สบราวจิวหรือสายระเคียงจิวด้วยมืออีกข้างหนึ่งแล้วจึงพาดจิวไว้ ให้ชายจิวอยู่ข้างโน้น ให้ชนคจิวอยู่ข้างนี้ ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางทิศตะวันออก ต้องปิดหน้าต่างทางทิศตะวันออก ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางทิศตะวันตก ต้องปิดหน้าต่างทางทิศตะวันตก ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางทิศเหนือ ต้องปิดหน้าต่างทางทิศเหนือ ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางทิศใต้ ต้องปิดหน้าต่างทางทิศใต้ ถ้าเป็นฤดูหนาว กลางวันต้องปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องปิดหน้าต่าง ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวันต้องปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องเปิดหน้าต่าง ถ้าบริเวณรกต้องกวาดบริเวณ ถ้าชุมประศุกรก ต้องกวาดชุมประศุกร ถ้าศาลาที่ประชุมรบ

ต้องกวาดศาลาที่ประชุม ถ้าโรงไฟรกกต้องกวาดโรงไฟ ถ้าเวียงกุฎรกกต้องกวาด
เวียงกุฎ ถ้าน้ำค้มไม่มี ต้องให้ตักน้ำค้มไว้ ถ้าน้ำใช้ไม่มี ต้องให้ตักน้ำ
ใช้ไว้ ถ้าน้ำชำระในหม้ออาจมไม่มีต้องตักน้ำใส่หม้อสำหรับล้างดาจม ถ้าอยู่
ในวิหารหลังเดียวกันกับภิกษุผู้แก่กว่า สอนอุเทศโดยไม่ได้ขออนุญาตผู้แก่กว่า
ไม่ได้ สอนปริปัจฉาก็ไม่ได้ ท่องหนังสือก็ไม่ได้ กล่าวธรรมก็ไม่ได้ จด
ประทีปก็ไม่ได้ เบ็ดหน้าต่างก็ไม่ได้ ปัดหน้าต่างก็ไม่ได้ ถ้าจงกรมอยู่ในที่
จงกรมอันเดียวกับภิกษุผู้แก่กว่า ผู้แก่กว่าเดินทางใด ต้องหลักทางนั้น ระวัง
อย่ากระทบผู้แก่กว่าด้วยชายผ้า อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นเสนาสนวนัตถสำหรับ
ภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น พวกภิกษุผู้พิคคีย์ทั้งหลายผู้เป็นพระเถระใน
เรือนไฟห้ามอยู่ ก็ใส่พื้นขึ้นให้มากไม่เอื้อเพื่อค่อคำห้าม ใส่ไฟเข้าแล้วปิดประ
ตุเสียแล้วนั่งอยู่ที่ประตู พวกภิกษุที่เป็นพระเถระก็ร้อนถึงกับเป็นลมสลบลง
ในเมื่อออกประตูไม่ได้ พวกภิกษุที่มีความมกน้อยเป็นคั้น ก็พากันติเตียน
ว่า อย่างไร พวกภิกษุผู้พิคคีย์จึงพากันใส่พื้นมาก โดยไม่เอื้อเพื่อค่อคำห้าม
ของภิกษุทั้งหลายที่เป็นพระเถระ ใส่ไฟแล้วปิดประตูไว้ แล้วนั่งอยู่ที่ประตู
พวกภิกษุที่เป็นพระเถระร้อนจนเป็นลมสลบลง ในเมื่อออกประตูไม่ได้เช่นนี้ ค่งนี้
แล้วจึงนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงซักถามได้ความ
จริงแล้ว ก็ทรงติเตียนพวกผู้พิคคีย์โดยอเนกปริยาย แล้วตรัสแก่ภิกษุ
ทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุผู้เป็นพระเถระในเรือนไฟ ห้ามภิกษุใส่พื้นให้มากโดยไม่
เอื้อเพื่อค่อคำห้าม แล้วใส่ไฟไม่ได้ ภิกษุใดใส่ไฟ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ภิกษุ
ปิดประตูแล้วนั่งขวางประตูไว้ไม่ได้ ภิกษุค่นั่ง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราก
บัญญัติชั้นตามวัตรไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติให้ดี

คือภิกษุใดไปเรือนไฟก่อน ถ้าที่เรือนไฟนั้นมีเถามาก ต้องเทเถเสีย
ถ้าเรือนไฟรกกต้องกวาดเรือนไฟ ถ้าปริภณัตถรกก ต้องกวาดปริภณัตถ ถ้า
บริเวณรกกต้องกวาดบริเวณ ถ้าชุมประคกรก ต้องกวาดชุมประคกร ถ้าศาลา
เรือนไฟรกก ต้องกวาดศาลาเรือนไฟ ถ้าบคคินผงคองแซ่คินเหนียว ต้องคัก
น้ำใส่ในรางน้ำ เมื่อจะเข้าไปผิงไฟในเรือนไฟ ต้องทาหน้าด้วยคินเหนียว

ต้องบิณฑบาตทั้งข้างหน้าข้างหลัง แล้วจึงเข้าเรือนไฟ อย่างนี้เบียดเสียดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระ อย่างที่ตักกันที่นั่งพวกภิกษุใหม่ ถ้ามีความอดสาหะก็ควรทำบริกรรมแก่ภิกษุผู้เป็นพระเถระในเรือนไฟ เมื่อจะออกจากเรือนไฟ ต้องถือเอาคั้งเรือนไฟออกมา ต้องบิณฑบาตทั้งข้างหน้าข้างหลัง แล้วจึงออกจากเรือนไฟ ถ้ามีความอดสาหะ ก็ต้องทำบริกรรมให้แก่พวกภิกษุที่เป็นพระเถระ ในเวลาอาบน้ำ อย่าอาบน้ำก่อนพวกภิกษุที่เป็นพระเถระ อย่าอาบน้ำเหนือหน้า อาบน้ำแล้วเวลาจะขึ้น ต้องหลีกทางให้ผู้จะลง ผู้ใดออกจากเรือนไฟทีหลัง ถ้าเรือนไฟเบียดโคลนก็ให้ล้างเช็ด ต้องล้างเช็ดดินเหนียว ต้องเก็บคั้งเรือนไฟ ต้องดับไฟ ต้องบิณฑบาตแล้วจึงไป อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นชั้นตามวัตร ดังนี้

ก็ในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นชาติพราหมณ์ ถ่ายอุจจาระแล้วไม่ประสงค์จะล้าง ด้วยคิดว่าใครจักล้างของสกปรกของเหม็นเช่นนั้น ฯ ก็มีหนอนคั้งขึ้นในวิจิมรรคของภิกษุนั้น ฯ ภิกษุนั้นก็แจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า ท่านถ่ายอุจจาระแล้วไม่ล้างหรือ ฯ ภิกษุนั้นก็ตอบว่าไม่ได้ล้าง ฯ พวกภิกษุหุดกปากันติเตียนภิกษุนั้นว่า อย่างไร ภิกษุถ่ายอุจจาระแล้วจึงไม่ล้าง แล้วจึงนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงซักถามว่าจริงหรือภิกษุ ได้ยินว่า เธอถ่ายอุจจาระแล้วไม่ล้าง ฯ ภิกษุนั้นก็กราบทูลว่าจริง พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสติเตียนภิกษุนั้น แล้วทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุถ่ายอุจจาระแล้วไม่ล้าง ในเมื่อมีน้ำไม่ได้ ภิกษุใดไม่ล้างภิกษุนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายถ่ายอุจจาระตามลำดับแก่ผู้แก่อ่อนในเว็จกฏ ฯ พวกภิกษุใหม่มาก่อนก็ต้องรอ เมื่อไม่อาจกลืนได้ก็ล้มลง ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงทรงซักถามว่า ได้ยินว่า ภิกษุทั้งหลายถ่ายอุจจาระตามลำดับผู้แก่อ่อนในเว็จกฏ พวกภิกษุใหม่มาถึงปวคอุจจาระก็ต้องรอ เมื่อไม่อาจกลืนได้ก็เป็นลมล้มลงจริงหรือ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่าจริง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ภิกษุถ่ายอุจจาระตามลำดับผู้แก่อ่อนในเว็จกฏไม่ได้ ภิกษุใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราควาจะอนุญาตให้ถ่ายอุจจาระตามลำดับผู้มาถึง ดังนี้ ของตเนื้อความในเรื่องเว็จกฏตามบาลีไว้เพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้เป็นคำอธิบายในคำที่ควรอธิบาย ในเรื่องเสนาสนวิตรและขัน
คามวิตร กับเรื่องอาชมนวัตตสืบต่อไป กล่าวคือ ในเรื่องเสนาสนวิตร มีคำ
อธิบายว่า ถ้าในเสนาสนะใดมีประตูที่เข้าออกกว้าง ไม่ต้องขออนุญาต
ส่วนกิจอย่างอื่นมีการบอกอุเทศเป็นต้น ต้องขออนุญาตก่อนจึงจะทำได้ จะขอ
อนุญาตทุกวันก็สมควร ฯ เมื่อภิกษุผู้นั้นกล่าวว่า ขอยกเว้นการ
ขออนุญาตเสียเถิดครับ แล้วผู้แก่กว่าก็รับว่าดีละ ฯ ผู้แก่กว่าบอกเอง
ว่า ท่านจงอยู่ตามสบายเถิดทั้งนี้สมควร หรือคุ้นเคยกันก็สมควร

ในเรื่องขันคามวิตรนั้น มีคำควรอธิบายอยู่เพียงคำเดียว คือคำว่า
ปรักัณห์เท่านั้น คือคำว่า ปรักัณห์ค่าน มีคำอธิบายว่า ใดแก่พื้นดินภายนอก

ในเรื่องอาชมนวัตตนั้น มีคำอธิบายว่า เวลาถ่ายอุจจาระแล้วถ้ามีอยู่
แต่ที่กำบังไม่มี ต้องชักเอาน้ำไปล้างในที่อื่น เมื่อของชักน้ำไม่มี ก็ต้องชัก
ด้วยบาตร ฯ เมื่อบาตรไม่มี ก็ช้อน้ำไม่มี ฯ อันนี้เรียกว่าที่เบ็ดเตล็ดนัก
เมื่อภิกษุนั้นไปด้วยคิดว่า น้ำข้างหน้าจกมี เมื่อหาน้ำข้างหน้าไม่ได้ ทั้งเป็น
เวลาไปบิณฑบาต ก็ต้องเช็ดด้วยไม้หรือด้วยสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วจึงเหาะไป ฯ จะ
ฉนหรือจะอนโมทนาก็สมควร ฯ ข้อที่ถือลำดับผู้มาถึงเป็นประมาณนั้น ต้อง
ถือในที่ ๓ แห่ง คือ ในเว็จกฐิ ๐ ในที่ถ่ายปัสสาวะ ๐ ในที่น้ำ ๐ สันคำใน
อรรถกถาเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

คณทท ๗๐

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยวจกฤตวิตรและอุปัชฌายวิตร

เคน โข ปน สมเขน ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ อภิเสกสาปึ วจฺจกฺกึ
ปวิสบุติ อพฺพชฺชิตฺวาปึ ปวิสบุติ นิคฺคณฺณตฺวาปึ วจฺจ กโรนฺตฺติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงวัจจกฏีวัตรและอุปัชฌาวัตร ในคัมภีร์
จุลทวารวค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิก-
ชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความคามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นั้นว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม ที่
กรุงสาวัตถินั้น พวกภิกษุผู้พิศลักษณ์เข้าเว้งกฏีเร็วไปบ้าง เลิกผ่านุงเข้าไปบ้าง
ตอนหาใจใหญ่เวลาดำยอุจจาระบ้าง เคี้ยวไม้สีฟันเวลาดำยอุจจาระบ้าง ดำย
อุจจาระนอกรางบ้าง ดำยบัสสาวะนอกรางบัสสาวะบ้าง บ้วนเชพะนอกราง
บัสสาวะบ้าง เช็ดด้วยไม้จรรจะบ้าง หังไม้เช็ดลงในหลุมบ้าง ออกเร็วเกิน
ไปบ้าง เลิกผ่านุงออกบ้าง ดำยอุจจาระเสียงคังบ้าง เหลื่อน้ำไว้ในเครื่องคักน้ำ
ชำระบ้าง ฯ พวกภิกษุที่มีความมักน้อยเป็นต้น ก็พากันยกโทษติเคียน แล้ว
นำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์ทรงซักถามได้ความจริงแล้ว
จึงทรงติเคียนพวกภิกษุผู้พิศลักษณ์โดยอนเณกปริยาย แล้วทรงบัญญัติไว้ว่า ถ้า
อย่างนั้น เราก็บัญญัติวัจจกฏีวัตรให้ภิกษุประพฤติตาม

คือ ภิกษุใดไปเว้งกฏี ภิกษุนั้นต้องโอจามในเวลาอื่นอยู่ข้างนอก ส่วน
ผู้อยู่ข้างในก็ต้องโอจามตอบ ต้องเก็บจิวไว้ที่ราวจิวแล้วค่อยเข้าไปชำระบริวณ
อย่าเข้าไปเร็วนัก อย่าเลิกผ่านุงเข้าไป ยืนที่เชิงเว้งแล้วจึงเลิกผ่านุง เวลาดำย
อุจจาระอย่าตอนใจใหญ่ อย่าเคี้ยวไม้สีฟัน อย่าดำยอุจจาระนอกรางอุจจาระ
อย่าดำยบัสสาวะนอกรางบัสสาวะ อย่าบ้วนเชพะนอกรางบัสสาวะ อย่าเช็ดด้วยไม้
จรรจะ อย่าหังไม้เช็ดลงในหลุมเว้ง ให้ยืนนุงผ้าที่เชิงเว้ง อย่ารีบออกเร็วนัก
อย่าเลิกผ่านุงออกมา เวลาขึ้นที่เชิงเว้งจึงเลิกผ่านุง อย่าดำยเสียงคัง อย่าเหลื่อน้ำไว้ใน
ของคักน้ำล้าง เวลาขึ้นที่เชิงอาจมต้องบิศกายให้ดี ถ้าเว้งกฏีสกปรก
ต้องล้าง ถ้าตระกร้าสำหรับใส่ไม้เช็ดเต็มก็ต้องเท ถ้าเว้งกฏีรกก็ต้องกวาด ถ้า
บริเวณที่ คือ รอบนอกเว้งรกก็ต้องกวาด ถ้าบริเวณรกหรือชุ่มประตกรกก็ต้อง
กวาด ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มีก็ต้องคัก อันนี้แหละภิกษุทั้งหลายเป็นวัจจกฏี
วัตรซึ่งภิกษุทั้งหลายจะต้องประพฤติตามให้ได้ ดังนี้

ก็แต่ในคราวนั้น พวกสัทธวิหาริกไม่ประพฤติก่ออุปัชฌาย์ พวกภิกษุ
ที่มีคามมกน้อยเป็นคั้น ก็พากันติเคียน แล้วนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาค
เจ้า พระองค์ทรงซักถามได้ความจริงแล้วก็ทรงติเคียน แล้วครีว่า ถ้า
อย่างนั้น เราจักบัญญัติข้อวัตรสำหรับพวกสัทธวิหาริกที่จะต้องประพฤติก่อ
พระอุปัชฌาย์ให้ดี

คือ ภิกษุผู้เป็นสัทธวิหาริกต้องประพฤติก่อพระอุปัชฌาย์ให้ดีดังต่อไปนี้ คือ
คั้นเข้าชั้นต้องถอดรองเท้าห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วจึงถวายไม้สัพพัน ถวาย
น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถ้าข้าวคัมมิ ก็ต้องล้างภาชนะคักข้าวคัมมิไปถวาย เวลา
ท่านคัมข้าวคัมแล้วถวายน้ำ ต้องรับภาชนะมาล้างเก็บไว้ให้ดี อย่าให้ครูดสีกัน
เมื่อพระอุปัชฌาย์ลุกขึ้น ต้องเก็บอาสนะ ถ้าที่นั่งรกกก็ต้องกวาดที่นั่ง ถ้าพระ
อุปัชฌาย์ประสงค์จะเข้าบ้านต้องถวายผ้าห่ม แล้วรับผ้าห่มเก่าไป ต้องถวายประคค
เอว ต้องช้อนผ้าสังฆาฏิถวาย ต้องล้างบาตรใส่น้ำถวาย ถ้าพระอุปัชฌาย์ประสงค์
จตให้ไปด้วย ต้องมีคณทล ๓ ต้องนุ่งให้เป็นปริมณฑล ต้องคคประคคเอว
ต้องห่มผ้าซ้อน ต้องกลัดลูกคค ต้องล้างบาตร แล้วถ้อยคามหลังพระอุปัชฌาย์ไป
อย่าเดินไกลนัก อย่าเค้นไกลนัก ต้องรับบาตรที่พระอุปัชฌาย์เปลี่ยนให้ถ้อย เมื่อ
พระอุปัชฌาย์พูดอย่าพูดสอด พระอุปัชฌาย์พูดไกลคืออาบัติต้องห้าม เวลาจะกลับ
ต้องกลับมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ จคน้ำล้างเท้า คคล้างเท้าเครื่องเช็ดเท้าไว้ ต้อง
ไปรับบาตรจิ๋ว ต้องถวายผ้าผัด ต้องรับผ้าห่ม ถ้าจิ๋วห่มด้วยเหงือต้องผ่ง
แตกสักกรู อย่าทิ้งจิ๋วไว้ที่แตก ต้องพับจิ๋ว เมื่อจะห่มจิ๋วต้องยกมุมสัก ๔ อง—
คคขึ้นแล้วจึงห่ม เพื่อไม่ให้หักกลางแล้วจึงเก็บประคคเอวไว้ที่ชนคจิ๋ว ถ้าบิณฑ
บาตมี พระอุปัชฌาย์ประสงค์จะฉันต้องถวายน้ำ แล้วจึงถวายบิณฑบาต ต้องถาม
พระอุปัชฌาย์ด้วยน้ำคค ต้องถวายน้ำแก่พระอุปัชฌาย์ผู้ฉันอิ่มแล้ว ต้องรับบาตร
ไปเช็ดล้างให้แห้งคคแล้ว ผ่งไว้ที่แตกสักกรู อย่าทิ้งบาตรไว้ที่แตก ต้องเก็บ
บาตรจิ๋วไว้ เมื่อจะเก็บบาตรไว้ต้องจับบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง ถูบใต้เตียงและ
ใต้คคด้วยมือข้างหนึ่งแล้วจึงเก็บบาตรไว้ อย่าเก็บบาตรไว้ที่พื้นซึ่งไม่มีเครื่องรอง
เมื่อจะเก็บจิ๋ว ต้องถ้อยจิ๋วด้วยมือข้างหนึ่ง ถูบราวจิ๋วหรือสายระเคียงจิ๋ว

ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วพาคนจวนไว้ให้ชายอยู่ข้างโน้น ให้ชนคนจวนอยู่ข้างนี้ เมื่อ
 พระอุปัชฌาย์ลุกไปต้องเก็บอาสนะไว้ ต้องจันน้ำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่อง
 เช็ดเท้าไว้ ถ้าพื้นนรกก็ต้องกวาดที่นั้น ถ้าพระอุปัชฌาย์ประสงค์จะอาบน้ำ
 ต้องจันน้ำอาบ ถ้าต้องการน้ำเย็น ก็ต้องจันน้ำเย็น ถ้าต้องการน้ำอุ่น ก็ต้องจัน
 น้ำอุ่น ถ้าพระอุปัชฌาย์ประสงค์จะเข้าเรือนไฟ ต้องบอกคน ต้องแซ่คนเห็นขว
 ต้องถือเอาคั้งเรือนไฟเดินตามหลังพระอุปัชฌาย์เข้าไป ถวายคั้งเรือนไฟแล้ว
 ต้องรับจวนของท่านเสียข้างหนึ่ง ต้องถวายจน ต้องถวายคินเหมียว ถ้าอาจ
 เข้าไปได้ ก็ต้องเข้าไปเรือนไฟ เมื่อจะเข้าไปเรือนไฟต้องทาหน้าด้วยคินเหมียว
 ต้องปิดกายให้คิทั้งข้างหน้าข้างหลังแล้วจึงเข้าเรือนไฟ อย่างนี้เบียดภิกษุทั้งหลาย
 ผู้เป็นพระเถระ อย่าเกียตกันที่หนึ่งทวภิกษุใหม่ ต้องบริกรรมแก่พระอุปัชฌาย์
 ในเรือนไฟ เวลาจะออกจากเรือนไฟต้องถือเอาคั้งเรือนไฟ ต้องปิดกาย
 ให้คิทั้งข้างหน้าข้างหลังจึงออกจากเรือนไฟ ในเวลาอาบน้ำก็ต้องทำบริกรรม
 ให้แก่พระอุปัชฌาย์ เวลาอาบน้ำแล้วต้องขึ้นไปก่อนทำตัวของตัวให้สะเด็ดน้ำแล้ว
 จึงนั่งสงบ ต้องเช็ดน้ำจากตัวพระอุปัชฌาย์ แล้วต้องถวายผ้าสบงผ้าสังฆาฏิ ถือ
 เอาคั้งเรือนไฟออกมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ จันน้ำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ด
 เท้าไว้ ต้องถามพระอุปัชฌาย์ด้วยน้ำคัม ถ้าประสงค์จะให้ท่านสอนบาลีก็ขอ
 ให้ท่านสอน ถ้าประสงค์จะซักถามสิ่งใด ก็ให้ซักถาม พระอุปัชฌาย์อยู่ในวิหาร
 ใด ถ้าวิหารนั้นรก เมื่อมีความอุสาหะก็ต้องกวาด เมื่อจะกวาดวิหาร ต้องเก็บ
 บาตรจวนออกไปไว้เสียที่หนึ่งก่อน แล้วจึงเอาเครื่องปูล้างไปเก็บไว้ นำเอาฟูก
 หมอนออกไปเก็บไว้ แล้วค่อยยกเตียงออกไปเก็บไว้อย่าให้เตียงกระทบกรอม
 ประคูด แล้วยกคั้งออกไปเก็บไว้ อย่าให้คั้งกระทบบานประคูด ยกเครื่องรองเท้า
 เตียงออกไปเก็บไว้ แล้วเก็บกระโถนออกไปวางไว้ เก็บพนักพิงออกไปวางไว้
 สังเกตเครื่องปูพื้นว่า เขาปูไว้อย่างไร แล้วจึงนำออกไปเก็บไว้ ถ้าวิหารมี
 หยากไข่ก็ต้องกวาดลงมาแต่เหตานั้น ต้องเช็ดตามกรอบประคูดหน้าต่าง ถ้าผ้าที่
 เขาทำด้วยขางไม้จันรา ต้องเอาผ้าขุมน้ำบิดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาทำส
 ค้ำจันรา ต้องเอาผ้าขุมน้ำบิดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาไม่ได้ทำอะไรต้องพรม
 น้ำแล้วเช็ด เพื่อไม่ให้ฝุ่นฟุ้ง ต้องเก็บหยากไข่ไปเทเสียที่หนึ่ง คากเครื่องปู

หาคบค้ให้ดีแล้วจึงนำเข้าไปปูไว้ตามเดิม คากเครื่องรองเท้าเคียงแล้วเช็ดแล้ว
 นำเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม คากเคียง เช็ดเคียง เคาะเคียงให้ดีแล้วจึงยกเข้าไป
 ตั้งไว้ตามเดิม อย่าให้กระทบกรอบประตู คากตั้งไว้เช็ดดูให้ดี เคาะค้ให้ดีแล้ว
 ค่อยยกเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม อย่าให้กระทบบานประตู คากฟูกหมอนให้ดี คบค้
 ให้ดีแล้ว จึงนำเข้าไปตามเดิม คากเครื่องปูนั่ง เคาะคบค้ให้ดีแล้ว
 จึงนำเข้าไปปูไว้ตามเดิม คากกระโดนไว้ให้แห้ง เช็ดกระโดนให้ดีแล้ว จึงนำ
 เข้าไปวางไว้ตามเดิม คากพนักพิงให้ดี เช็ดให้ดีแล้ว จึงนำไปวางไว้ตามเดิม ต้อง
 เก็บบาตรจิ๋วไว้ เมื่อจะเก็บบาตรไว้ต้องถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง ลูบใต้เคียง
 หรือใต้คางด้วยมืออีกข้างหนึ่งแล้วจึงเก็บบาตรไว้ อย่าเก็บบาตรไว้ในที่ซึ่งไม่มี
 เครื่องรอง เมื่อจะเก็บจิ๋วไว้ ต้องถือจิ๋วไว้ด้วยมือข้างหนึ่ง ลูบราวจิ๋ว หรือ
 สายระเคียงจิ๋วด้วยมืออีกข้างหนึ่ง จึงพาดจิ๋วไว้ ให้ชายจิ๋วไปอยู่ข้างโน้น
 ให้ชนคจิ๋วอยู่ข้างนี้ ถ้ามหันตมาทางตะวันตก ก็ให้ปักประตูหน้าคางทาง
 ตะวันออก ถ้ามหันตมาทางทิศตะวันตก ก็ให้ปักหน้าคางทางตะวันตก
 ถ้ามหันตมาทางเหนือก็ให้ปักหน้าคางทางเหนือ ถ้ามหันตมาทาง
 ใต้ ก็ให้ปักประตูหน้าคางทางใต้ ถ้าเป็นฤดูหนาว กลางวันต้องเปิดหน้าคาง
 กลางคืนต้องปิดหน้าคาง ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวันต้องเปิดหน้าคาง กลางคืนต้องเปิด
 หน้าคาง ถ้าวรณรทต้องกวาดบริเวณ ถ้าวรณรทต้องกวาดชัฏ
 ประตู ถ้าที่ประชุมรทต้องกวาดที่ประชุม ถ้าโรงไฟรทต้องกวาดโรงไฟ ถ้า
 เวียงกุฎรทต้องกวาดเวียงกุฎ ถ้าน้ำคัมไม่มีก็ต้องคักน้ำคัม ถ้าน้ำไ้ไม่มีก็ต้องคัก
 น้ำไ้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มีก็ต้องคักใส่ไว้ ถ้าพระอุปัชฌาย่อยากสัก สัทธ
 วิหาริกต้องพาไปเที่ยวที่อื่นด้วยตนเอง หรือให้ผู้อื่นพาไป หรือให้มีการแสดงธรรม
 ถ้าพระอุปัชฌาย์เกิดความสงสัย หรือเกิดความเห็นผิด ก็ต้องแก้ความสงสัย
 ด้วยตนเอง หรือด้วยผู้อื่น หรือให้มีการแสดงธรรม ถ้าพระอุปัชฌาย์ต้อง
 ครุธรรม สมควรแก่ปริวาส สัทธวิหาริกต้องทำความชวนชวาวว่า ทำอย่างไร
 สงฆ์จึงจะให้ปริวาสแก่พระอุปัชฌาย์ ถ้าพระอุปัชฌาย์ควรแก่มุฏฏิกัสสนะก็ต้อง
 ชวนชวาวว่า ทำอย่างไรสงฆ์จึงจักทำมุฏฏิกัสสนะแก่พระอุปัชฌาย์ ถ้าพระ
 อุปัชฌาย์ควรแก่มานคค หรือควรแก่อัฏฏกานก็ควรชวนชวาวว่า ทำอย่างไร

สงฆ์จึงจกให้มานัคค์ให้อัณฑกานแก่พระอุปัชฌาย์ ถ้าสงฆ์ประสงค์จะลงโทษแก่พระอุปัชฌาย์ คือประสงค์จะกำการขู่ หรือตอชบศ หรือจับไล่ หรือให้สำนักโทษ หรือให้ขับกวัศรแก่พระอุปัชฌาย์ สัทธวิหาริกก็ค้องชวนชวาวว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจกไม่ลงโทษแก่พระอุปัชฌาย์ หรือลงโทษให้เบาลง เมื่อสงฆ์ลงโทษแล้ว ก็ค้องชวนชวาวว่า ทำอย่างไรพระอุปัชฌาย์จึงจะประพฤคิให้คิ จึงจะมีความชำเกรง จึงจะประพฤคิตนให้พ้นโทษ ทำอย่างไร สงฆ์จึงจกระงับโทษ ถ้าจิวรของพระอุปัชฌาย์ค้องซัก ก็ค้องซักให้ หรือค้องชวนชวาวว่า ทำอย่างไรจึงจกมีผู้ชักจิวรให้พระอุปัชฌาย์ ถ้าพระอุปัชฌาย์จะค้องทำจิวร ก็ค้องช่วยทำ หรือค้องชวนชวาวว่า ทำอย่างไร จึงจกมีผู้ทำจิวรให้พระอุปัชฌาย์ ถ้าพระอุปัชฌาย์จะค้องคัมน์น้ำย้อม ก็ค้องคัมน์ถวาย หรือค้องชวนชวาวว่า จะทำอย่างไร จึงจกมีผู้คัมน์น้ำย้อมถวายพระอุปัชฌาย์ ถ้าพระอุปัชฌาย์ จะค้องย้อมจิวรค้องย้อมถวาย หรือค้องชวนชวาวว่า ทำอย่างไร จึงจกมีผู้ย้อมจิวรถวายพระอุปัชฌาย์ เมื่อจะย้อมจิวรค้องย้อมพลิกกลับไปกลับมาให้คิ เมื่อสาขน้ำยังไม่ชาคอย่าไปที่อื่น เมื่อยังไม่ได้บอกพระอุปัชฌาย์อย่าให้บาตรแก่ใคร อย่ารับบาตรของใคร อย่าให้จิวรแก่ใคร อย่ารับจิวรของใคร อย่าให้บิหารแก่ใคร อย่ารับบิหารของใคร อย่าโกนผมให้ใคร อย่าให้ใครโกนผมให้ อย่าทำบิกรรมให้ใคร อย่าให้ใครทำบิกรรมให้ อย่าช่วยเหลือใคร อย่าให้ใครช่วยเหลือ อย่าไปตามหลังใคร อย่าให้ใครไปตามหลัง อย่างนำบิณฑบาตมาให้ใคร อย่าให้ใครนำบิณฑบาตมาให้ เวลายังไม่ได้บอกพระอุปัชฌาย์ เข้าบ้านไม่ได้ ไปป่าช้าไม่ได้ ไปที่อื่นไม่ได้ ถ้าพระอุปัชฌาย์เป็นใจ ค้องพยายามจนคตคชวิค หรือค้องรจนค่านหาบใจ อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นอุปัชฌายวัตรที่พวกสัทธวิหาริกจะค้องประพฤคิตามให้คังนี้ ถิ่นเนื้อความในพระวินัยคัถกันชนั้เพียงเท่านั้น.

เอว ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

เลื่อมใสของประชุมชนทั้งหลายที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นครุสคติเขิน คังน
แล้ว จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าอย่างนั้นเราจักบัญญัติสัทธีวิหาริกวัตร ให้
พวกอุปัชฌาย์ประพฤติกิริยาคือพวกสัทธีวิหาริกดังต่อไปนี้

กล่าวคือ อุปัชฌาย์ต้องประพฤติกิริยาคือสัทธีวิหาริก ๗ การประพฤติกิริยาคือ
สัทธีวิหาริกนั้น คืออุปัชฌาย์ต้องสงเคราะห์สัทธีวิหาริก คืออนุเคราะห์สัทธี-
วิหาริก ด้วยอุเทศ ด้วยปริปัจฉา ด้วยโอวาท ด้วยอนุสาสนี คือด้วยการบอก
บาป ด้วยการสอบถาม ด้วยการว่ากล่าว ด้วยการสั่งสอน ถ้าอุปัชฌาย์มีบาป ส่วน
สัทธีวิหาริกไม่มีบาป อุปัชฌาย์ต้องให้บาปแก่สัทธีวิหาริก หรือต้องทำความ
ชวนชวายเป็นทำอย่างไรบาปจึงจักเกิดแก่สัทธีวิหาริก ถ้าอุปัชฌาย์มีจิ๋ว ส่วน
สัทธีวิหาริกไม่มีจิ๋ว อุปัชฌาย์ต้องให้จิ๋วแก่สัทธีวิหาริก หรือต้องทำความชวน
ชวายเป็นทำอย่างไรจิ๋วจึงจักเกิดแก่สัทธีวิหาริก ถ้าอุปัชฌาย์มีบริวาร ส่วนสัทธี-
วิหาริกไม่มีบริวาร อุปัชฌาย์ต้องให้บริวารแก่สัทธีวิหาริก หรือต้องทำความชวน
ชวายเป็นทำอย่างไรบริวารจึงจักเกิดแก่สัทธีวิหาริก ถ้าสัทธีวิหาริกเป็นไข้ อุปัชฌาย์
คืบคืบแล้วต้องทำไม้สัณฑ์ให้ หาน้ำล้างหน้าให้ ปูอาสนะให้ ถ้ามีข้าวต้ม
ก็ควรล้างภาชนะคักข้าวต้มเข้าไปให้ สัทธีวิหาริกคืบข้าวต้มแล้ว ต้องหาน้ำให้
รับภาชนะไป ถูภาชนะไปล้างให้ดี อย่าให้กระทบสิ่งใด แล้วนำไปเก็บไว้
เมื่อสัทธีวิหาริกลุกไปแล้ว ต้องเก็บอาสนะไว้ ถ้าที่นั่งรอก็ต้องกวาดที่นั่งนั้น ถ้า
สัทธีวิหาริกประสงค์จะเข้าบ้าน ต้องหาผ้าตบงให้ ต้องรับผ้าสรงที่ผลัดออกแล้ว
ต้องหาประคคเอนให้ ต้องช้อนผ้าสังฆาฏิให้ ต้องล้างบาตรทาน้ำมันให้ เห็นว่า
นานเพียงเท่านั้นแล้ว สัทธีวิหาริกก็ควรกลับ แล้วให้ปูอาสนะไว้ ให้หาน้ำล้าง
เท้าล้างเท้า เสร็จแล้วให้เข้าไว้ให้ ต้องลุกไปรับบาตรจิ๋ว ต้องหาผ้าผัดให้
ต้องรับผ้าผัดไป ถ้าจิ๋วชุ่มต้องผึ่งแดดไว้สักครู่หนึ่ง หักจิ๋วไว้ที่แดดไม่ได้ ต้อง
หั่นจิ๋ว เมื่อจะหั่นจิ๋วต้องยกมูมตัก ๔ องค์คลุกขึ้นแล้วจึงหั่นจิ๋วเพื่อไม่ให้จิ๋วหัก
กลาร แล้วต้องเอาประคคเอนใส่ไว้ในขนคจิ๋ว ถ้ามีณฑปาคมี สัทธีวิหาริก
ประสงค์จักฉันต้องฉันให้ แล้วยกมีณฑปาคเข้าไปให้ ต้องถามสัทธีวิหาริกด้วย
น้ำดื่ม เวลาสัทธีวิหาริกฉันแล้ว ต้องหาน้ำให้ ต้องรับบาตรไปล้าง อย่าให้กระทบ
สิ่งใดล้างให้สะอาดแล้วตากแดดไว้สักครู่หนึ่ง เก็บบาตรไว้ที่แดดไม่ได้ ต้องเก็บ

บาตรจัวร์ไปไว้ เมื่อจะเก็บบาตรไว้ ต้องถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วลบใต้
 เคียงหรือใต้ด้วยมืออีกข้างหนึ่งจึงเก็บบาตรไว้ เก็บบาตรไว้ที่พื้นซึ่งไม่มีจอร
 รงไม่ได้ เมื่อจักเก็บจัวร์ไว้ ต้องถือจัวร์ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วลบราวจัวร์
 หรือสายระเคียงจัวร์ด้วยมืออีกข้างหนึ่งแล้วจึงเก็บจัวร์ไว้ พาดสายจัวร์ไปข้างใน
 ทำนคจัวร์ไว้ข้างนี้ เมื่อสัทธวิหาริกตกไปแล้ว ต้องเก็บอาสนะไว้ ต้องเก็บ
 น้ำล้างเท้าไว้ คังล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าไว้ ถ้าที่นั่งรก ก็ต้องกวาดที่นั่ง
 ถ้าสัทธวิหาริกประสงค์จะอาบน้ำ ก็ต้องจัดน้ำให้ ถ้าสัทธวิหาริกต้องการน้ำเย็น
 ก็ต้องจัดน้ำเย็นให้ ถ้าสัทธวิหาริกต้องการน้ำอุ่น ก็ต้องจัดน้ำอุ่นให้ ถ้าสัท
 ธาริกประสงค์จะเข้าเรือนไฟต้องบอกคนให้ ต้องแซ่ดินเหนียว ต้องถือคังเรือน
 ไฟไป ต้องให้คังเรือนไฟ ต้องรับจัวร์ไปเก็บไว้ข้างหนึ่ง ต้องให้จุดคือดินผงท
 บคไว้ ต้องให้ดินเหนียว ถ้ามีความอดสาหะต้องเข้าเรือนไฟด้วย เมื่อจะเข้า
 เรือนไฟ ต้องทาหน้าด้วยดินเหนียว ต้องบิศกายไว้ข้างหน้าข้างหลัง แล้วจึงเข้า
 ไปเรือนไฟ นั่งเบียดเสียดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระไม่ได้ เกียดกันที่นั่งภิกษุ
 โหน่งทั้งหลายไม่ได้ ต้องทำบริกรรม คือบิบนวดให้แก่สัทธวิหาริกในเรือนไฟ
 เมื่อจะออกจากเรือนไฟต้องถือเอาคังเรือนไฟออกมา ต้องบิศกายทั้งข้างหน้าข้าง
 หลัง แล้วจึงออกจากเรือนไฟ ต้องทำบริกรรม คือถูลงให้แก่สัทธวิหาริกในเวลา
 ลงอาบน้ำ เวลาอาบน้ำแล้วต้องชันก่อน ต้องทำน้ำให้แห้งจากตัวแล้วจึงนั่งสบบง
 ต้องเช็ดน้ำจากตัวของสัทธวิหาริก ต้องหาผ้าสบบงให้ ต้องส่งผ้าสังฆาฏิให้ ต้อง
 ถือเอาคังเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะให้ ต้องจัดน้ำล้างเท้า คังล้างเท้า เครื่อง
 เช็ดเท้าให้ ต้องถามสัทธวิหาริกด้วยน้ำคิมว่า ต้องการน้ำคิมไหม สัทธวิหาริกอยู่ใน
 วิหารใด ถ้าวิหารนั้นรก เมื่อมีความอดสาหะต้องบิศกวาด เวลาจะบิศกวาดวิหาร
 ต้องนำบาตรจัวร์ออกไปเก็บไว้ที่หนึ่งเสียก่อน แล้วจึงนำผ้าปูนั่งออกไปเก็บไว้
 นำฟูกหมอนออกไปวางไว้ ยกเคียงออกไปตั้งไว้ อย่าให้กระทบสิ่งใด ยกคัง
 ออกไปตั้งไว้ อย่าให้กระทบสิ่งใด นำเครื่องรองเท้าเคียงออกไปวางไว้ นำ
 กระโถนออกไปวางไว้ นำพนกพิงออกไปวางไว้ กำหนดที่วางไว้ให้ดี แล้วจึง
 นำเครื่องปูพื้นออกไปวางไว้ ถ้าในวิหารมีหยักไย่ ต้องกวาดลงมาแต่เพดาน
 ก่อน ต้องเช็ดคามกรอบประตูหน้าต่าง ถ้าฝาที่ทาขางไม้ขึ้นรา ต้องเอาผ้าขุมน้ำ

บิณฑบาตให้แก่งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาหาเสาคำชนรา ต้องเอาผ้าจุ่มน้ำบิณฑบาตให้แก่งแล้วเช็ด ถ้าพื้นไม้ไค้ทาเสี คือกรมน้ำแล้วเช็ด เพื่อไม่ให้ฝุ่นธุลีฟุ้ง ต้องเก็บหยากเขี่ยออกไปเทเสียที่หนึ่ง ต้องตากเครื่องปูพื้นให้คืบคืบให้คืบแล้ว จึงนำกลับเข้าไปปูไว้ตามเดิม ตากเครื่องรองเท้าเตียงแล้วเช็ดให้คืบ จึงนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม ตากเตียงเช็ดดูเกาะคืบให้คืบแล้ว จึงยกเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม เวลายกเข้าไปอย่าให้กระทบสิ่งใด อย่าให้กระทบกรอบประตู ตากคั้งแล้วเช็ดดูให้คืบ เกาะคืบให้คืบแล้ว ค่อยยกไปให้คืบ อย่าให้คลุกสิ่งใด อย่าให้กระทบกรอบประตู นำไปตั้งไว้ตามเดิม ตากฟูกหมอนให้แก่งคืบแล้ว เกาะคืบให้คืบ แล้วนำไปวางไว้ตามเดิม ตากผ้าปูนั่งให้คืบ ทำให้สะอาดเกาะคืบให้คืบ แล้วนำกลับเข้าไปไว้ตามเดิม ตากกระโถนให้คืบ เช็ดให้คืบ แล้วนำไปตั้งไว้ตามเดิม ตากพนักรังให้คืบ เช็ดดูให้คืบ แล้วนำกลับเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม จึงเก็บบาตรจิ๋วไว้ เมื่อจะเก็บบาตรจิ๋วไว้ ต้องถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วอุบคืบเตียงหรือคืบคั้งด้วยมืออีกข้างหนึ่งจึงเก็บบาตรจิ๋วไว้ อย่าเก็บบาตรไว้ที่พื้นซึ่งไม่มีช่องรอง เมื่อจะเก็บจิ๋วไว้ต้องถือจิ๋วไว้ด้วยมืออีกข้างหนึ่ง แล้วเช็ดราวจิ๋วหรือสายระเคียงจิ๋วด้วยมืออีกข้างหนึ่ง จึงเก็บจิ๋วไว้ให้ชายจิ๋วอยู่ปากข้างโน้น ให้ชนคจิ๋วอยู่ปากข้างนี้ ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางตะวันตกออกต้องปิดหน้าต่างทางตะวันตกออก ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางตะวันตกต้องปิดหน้าต่างทางตะวันตก ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางเหนือ ต้องปิดหน้าต่างทางเหนือ ถ้ามืดเจือฝุ่นพัดมาทางใต้ ต้องปิดหน้าต่างทางใต้ ถ้าเป็นฤดูหนาว กลางวันต้องเปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องปิดหน้าต่าง ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวันต้องปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องเปิดหน้าต่าง ถ้าบริเวณรก ต้องกวาดบริเวณ ถ้าขุมประคุดรกร ต้องกวาดขุมประคุด ถ้าหอฉันรกรต้องกวาดหอฉัน ถ้าศาลาไฟรกร ต้องกวาดศาลาไฟ ถ้าเวจกุฎีรกร ต้องกวาดเวจกุฎี ถ้าน้ำคิมไม่มี ต้องให้จันน้ำคิมไว้ ถ้าน้ำใช้ไม่มีก็ต้องจันน้ำใช้ไว้ ถ้าน้ำในหม้อน้ำอาหมไม่มี ก็ต้องคักไว้ ถ้าสัทธวิหาริกอยากสักอุปัชฌาย์ต้องพาไปเที่ยวที่อื่นด้วยตนเอง หรือด้วยให้ผู้อื่นพาไป หรือให้มีการแสดงธรรมขึ้น ถ้าสัทธวิหาริกเกิดความสงสัย อุปัชฌาย์ต้องแก้ไขเอง หรือให้ผู้อื่นแก้ไขแสดงธรรมให้ฟัง ถ้าสัทธวิหาริกเกิดความเห็นผิด อุปัชฌาย์ต้องปลดเปลื้องเอง หรือต้องให้ผู้อื่นปลดเปลื้อง หรือแสดงธรรมให้ฟัง

ถ้าสัทธวิहारิกต้องครองกรรม สมควรแก่ปริวาส อุบาสกชายต้องชวนเขาว่า ทำอย่าง
ไร สงฆ์จึงจักให้ปริวาสแก่สัทธวิहारิก ถ้าสัทธวิहारิกสมควรแก่มุสปลุกัสสนะ
อุบาสกชายต้องทำความชวนเขาว่า ทำอย่างไรสงฆ์จึงจักทำมุสปลุกัสสนะแก่
สัทธวิहारิก ถ้าสัทธวิहारิกสมควรแก่มานัตต์ อุบาสกชายต้องทำความชวนเขาว่า
ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักให้มานัตต์แก่สัทธวิहारิก ถ้าสัทธวิहारิกควรแก่อัฏฐาน
อุบาสกชายต้องทำความชวนเขาว่า ทำอย่างไรสงฆ์จึงจักอัฏฐานแก่สัทธวิहारิก
ถ้าสงฆ์ประสงค์จะลงโทษแก่สัทธวิहारิก คือ จะทำการขู่ หรือการถูกถูกถอดยศ
หรือการขับไล่ หรือการให้สำนักโทษ หรือการขกวัตร อุบาสกชายต้องทำความ
ชวนเขาว่า ทำอย่างไรสงฆ์จึงจักไม่ลงโทษแก่สัทธวิहारิก หรือลงโทษให้เบาลง
เวลาสงฆ์ลงโทษแล้ว อุบาสกชายต้องชวนเขาว่า ทำอย่างไรสัทธวิहारิกจึงจะ
ประพฤติดี จึงจะมีความยำเกรง จึงจักทำตนให้พ้นโทษ ทำอย่างไรสงฆ์จึงจัก
ระงับการลงโทษ ถ้าจิวรของสัทธวิहारิกที่จะต้องชักมียู่ อุบาสกชายต้องบอกว่า
เธอควรชักอย่างนี้ หรือควรทำความชวนเขาว่า ทำอย่างไรจึงจะมีผู้ชักจิวรให้แก่
สัทธวิहारิก ถ้าสัทธวิहारิกจะต้องทำจิวร อุบาสกชายต้องบอกว่า เธอควรทำอย่างนี้
หรือควรชวนเขาว่า ทำอย่างไรจึงจะมีผู้ทำจิวรให้แก่สัทธวิहारิก ถ้าสัทธวิहारิก
จะต้องต้มน้ำข้อม อุบาสกชายต้องบอกว่า เธอต้องต้มอย่างนี้ หรือต้องทำความ
ชวนเขาว่า ทำอย่างไรจึงจะมีผู้ต้มน้ำข้อมให้สัทธวิहारิก ถ้าสัทธวิहारิกจะต้อง
ข้อมจิวร อุบาสกชายต้องบอกว่า เธอควรข้อมอย่างนี้ หรือควรทำความชวนเขาว่า
ทำอย่างไรจึงจะมีผู้ข้อมให้สัทธวิहारิก เวลาข้อมจิวร ต้องข้อมกลับไปกลับมาให้ดี
เมื่อสายหนึ่งยังไม่ขาดลุกลงไปก่อนไม่ได้ ถ้าสัทธวิहारิกเป็นไข้ ต้องอยู่บำรุงจนตลอด
ชีวิต หรือรอคุดอยู่จนหาย อันนี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นสัทธวิहारิกวัตรที่พวก
อุบาสกชายจะต้องประพฤติดำให้ดี ดังนี้ จบทุกขิภาณวาร และพระวินัยกัณฑ์
เขียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๒

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยอาจริยวัตร

เคน โข ปณ สมเขน อนฺเตวาสิกา อจริเยสุ น สมฺมา วตฺตุนฺติ ฯ
 เข เต ภิกฺขุ อปฺปิจฺฉา ฯ ล ฯ เต อชฺฌมาชนฺติ จีชนฺติ วิปาเจนฺติ กถํ หิ นาม
 อนฺเตวาสิกา อจริเยสุ น สมฺมา วตฺติสฺสุนฺตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงอาจริยวัตรในคัมภีร์จุลลวรรค สืบต่อไป เพื่อให้
 เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
 ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี
 พวกอันเตวาสิกไม่ประพฤติดีประพฤติชอบต่ออาจารย์ทั้งหลาย พวกภิกษุที่มีความ
 มักน้อย มีความสันโดษ มีความละเอียด มีความกลัวผิด ใคร่ต่อการศึกษา
 ก็พากันโหมทนanyakโหมติเตียนว่า ทำอย่างไรพวกอันเตวาสิกจึงไม่ประพฤติดี
 ประพฤติชอบต่ออาจารย์ทั้งหลาย แล้วพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า
 คุณอนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าพวกอันเตวาสิก ไม่ประพฤติดีประพฤติชอบ
 ต่ออาจารย์ทั้งหลาย จริงหรือ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า ฯ
 จึงทรงติเตียนว่า อย่างไร พวกอันเตวาสิก จึงไม่ประพฤติดีประพฤติชอบ
 ต่ออาจารย์ทั้งหลาย ฯ การที่อันเตวาสิกทำอย่างนี้ ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใส
 แก่ภิกษุคามนุษย์ทั้งหลายซึ่งยังไม่เลื่อมใส ไม่ทำให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่
 ภิกษุคามนุษย์ทั้งหลายที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ก็แต่ทำไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่
 ภิกษุคามนุษย์ทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เสียความเลื่อมใสของภิกษุคามนุษย์

ทั้งหลายที่ล้อมไสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นเสร็จแล้วก็เดินแล้ว จึงทูลว่า ถ้าอย่างนั้น
เราจักบัญญัติอาจริยวัตรให้พวกอันเฒ่าสักประเพณีดีประเพณีชอบ ต่ออาจารย์
ทั้งหลายเสียแต่บัดนี้

คือ อันเฒ่าสัก ต้องประเพณีดีประเพณีชอบคืออาจารย์ดังต่อไปนี้ คือ
เช้าขึ้นต้องถอดรองเท้า ห่มผ้าตลอดไหล่ข้างหนึ่ง แล้วจึงถวายไม้สัณฑ์ ถวาย
น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถ้าข้าวต้มมีก็ต้องล้างภาชนะตักข้าวต้มไปถวาย เวลา
ทานดื่มข้าวต้มแล้วถวายน้ำแล้ว ต้องรับภาชนะมาล้างเก็บไว้ให้ดี อย่าให้ครด
สกปรก เมื่ออาจารย์ลุกขึ้นต้องเก็บอาสนะ ถ้าที่นั่งรกรกก็ต้องกวาดที่นั่ง ถ้า
อาจารย์ประสงค์จะเข้าบ้าน ต้องถวายผ้านั่ง แล้วรับผ้านั่งเก่าไป ต้องถวาย
ประคตเอว ต้องช้อนผ้าสังฆาฏิถวาย ต้องล้างบาตรใส่น้ำถวาย ถ้าอาจารย์
จะให้ไปด้วย ต้องปิดมณฑล ๓ ต้องนุ่งผ้าให้เป็นปริมณฑล ต้องคาตประคตเอว
ต้องห่มผ้าซ้อน ต้องกลัดลูกศุม ต้องล้างบาตร แล้วถือตามหลังอาจารย์ไป
อย่าเดินไถลนั้ก อย่าเดินไถลัน้ก ต้องรับบาตรที่อาจารย์เปลี่ยนให้ เมื่อ
อาจารย์พูดอย่าพูดสอด อาจารย์พูดไถ่ก็อย่าขัดต้องห้าม เวลาจะกลับ
ต้องกลับมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ จัดตั้งน้ำล้างเท้าคางนั่งล้างเท้า เครื่องเช็ด
เท้าไว้ ต้องไปรับบาตรจัวร์ ต้องถวายผ้าผัด ต้องรับผ้านั่ง ถ้าจัวร์ชุ่ม
ด้วยเหงื่อต้องผึ่งแดดไว้สักครู่หนึ่ง อย่าทิ้งจัวร์ไว้ที่แดด ต้องพับจัวร์ เมื่อจะพับ
จัวร์ต้องยกมุมสัก ๔ องศาขึ้นแล้วจึงพับ เพื่อไม่ให้หักกลาง แล้วจึงเก็บประคตเอว
ไว้ที่ขนาบจัวร์ ถ้าบิณฑบาตมี อาจารย์ประสงค์จะฉันน้ำต้องถวายน้ำ แล้ว
จึงถวายบิณฑบาต ต้องถามอาจารย์ด้วยน้ำดื่ม ต้องถวายน้ำแก่อาจารย์ผู้ฉัน
อิ่มแล้ว ต้องรับบาตรไปเก็บล้างให้แห้งดีแล้ว ผึ่งไว้ที่แดดสักครู่ อย่าทิ้ง
บาตรไว้ที่แดด ต้องเก็บบาตรจัวร์ไว้ เมื่อจะเก็บบาตรไว้ ต้องจับบาตรด้วยมือ
ข้างหนึ่ง แล้วลูบใต้เคียงและใต้ตั่งด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วจึงเก็บบาตรไว้ อย่าเก็บ
บาตรไว้ที่พื้นซึ่งไม่มีเครื่องรอง เมื่อจะเก็บจัวร์ไว้ ต้องถือจัวร์ด้วยมือข้างหนึ่งลูบ
ราวจัวร์หรือสายระเคียงจัวร์ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วพาจัวร์ไว้ให้ชายจัวร์อยู่ข้างโน้น
ให้ชายจัวร์อยู่ข้างนี้ เมื่ออาจารย์ลุกไปต้องเก็บอาสนะไว้ ต้องเก็บน้ำล้างเท้า คาง
ล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าไว้ ถ้าที่นั่งรกรกก็ต้องกวาดที่นั่ง ถ้าอาจารย์ประสงค์จะอาบ

นำ ต้องจ้คนำอาบ ถ้าต้องการน้ำเย็น ก็ต้องจ้คนำเย็น ถ้าต้องการน้ำร้อน ก็ต้องจ้คนำร้อน ถ้าอาจารย์ประสงค์จะเข้าเรือนไฟต้องบดขุณ ต้องแช่ดินเหนียว ต้องถือเอาคั้งเรือนไฟเดินตามหลังอาจารย์เข้าไป ถวายคั้งเรือนไฟแล้วต้องรับ จีวรของท่านด้วยมือข้างหนึ่ง ต้องถวายขุณ ต้องถวายดินเหนียว ถ้าอาจเข้าไปได้ ก็ต้องเข้าไปเรือนไฟ เมื่อจะเข้าไปเรือนไฟต้องทาเท้าด้วยดินเหนียว ต้องปิด ภายให้คั้งข้างหน้าข้างหลัง แล้วจึงเข้าเรือนไฟ อย่างนี้เบียดภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นพระเถระ อย่าเกียติกันหนึ่งพวกภิกษุใหม่ ต้องทำวัตรกรรมแก่อาจารย์ใน เรือนไฟ เวลาจะออกจากเรือนไฟ ต้องถือเอาคั้งเรือนไฟ ต้องปิดภายให้คั้ง ข้างหน้าข้างหลัง จึงออกจากเรือนไฟ ในเวลาอาบน้ำก็ต้องทำวัตรกรรมให้แก่ อาจารย์ เวลาอาบน้ำแล้วต้องขึ้นไปก่อน ทำตัวของตัวให้สะอาดแล้วจึงนั่งสงฆ์ ต้องเช็ดน้ำจากตัวอาจารย์ แล้วต้องถวายผ้าสบง ถวายผ้าสังฆาฏิ ถือเอาคั้ง เรือนไฟออกมาก่อน แล้วปูอาสนะไว้ จ้คนำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ด เท้าไว้ ต้องถามอาจารย์ด้วยน้ำดื่ม ถ้าประสงค์จะให้ท่านสอนบาลีก็ขอให้ท่าน สอน ถ้าประสงค์จะซักถามสิ่งใด ก็ให้ซักถาม อาจารย์อยู่ในวิหารใด ถ้า วิหารนั้นรก เมื่อมีความอดสาหะ ก็ต้องกวาด เมื่อจะกวาดวิหารต้องเก็บ บาตรจีวรออกไปเก็บไว้เสียหนึ่งก่อนแล้ว จึงเก็บเครื่องปูนั่งออกไปเก็บไว้ นำเอาฟูกหมอนออกไปเก็บไว้แล้ว ค่อยยกเตียงออกไปเก็บไว้อย่าให้เตียงกระทบ กรอบประตู แล้วยกเตียงออกไปเก็บไว้ อย่าให้ตั้งกระแทกบานประตู ยกเครื่อง รองเท้าเตียงออกไปเก็บไว้ แล้วเก็บกระโถนออกไปวางไว้ เก็บหมักพิก ออกไปวางไว้ สังเกตเครื่องปูพนัก ว่า เขาปูไว้อย่างไร ครั้นแล้วจึงนำ ออกไปเก็บไว้ ถ้าวิหารมีหยากไย่ก็องกวาดลงมาแต่เต้านาน ต้องเช็ดตาม กรอบประตูหน้าต่าง ถ้าฝาที่เขาทาด้วยยางไม้ของเรา ต้องเอาผ้าจุ่มน้ำบด ให้มันแห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาหาสาตาขมเรา ต้องเอาผ้าจุ่มน้ำบดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาไม่ได้ทำอะไร ต้องนำมาแล้วเช็ดเพื่อไม่ให้ฝุ่นฟุ้ง ต้องเก็บหยาก เยื่อไปเทเสียหนึ่ง ตากเครื่องปูพนักบดให้ดี แล้วจึงนำเข้าไปปูไว้ตามเดิม ตากเครื่องรองเท้าเตียงแล้ว เช็ดแล้ว นำเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม ตากเตียง เช็ดเตียง เคาะเตียงให้ดีแล้ว จึงยกเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม อย่าให้กระทบกรอบ

ประตุ ตากตั้งไว้ เช็ดดูให้ดี เคาะตีให้ดีแล้ว ค่อยยกเข้าไปตั้งไว้ตามเดิม
อย่าให้กระหมอบานประตุ ตากฟูกหมอนให้ดี ตบตีให้ดีแล้วจึงนำเข้าไปไว้ตามเดิม
ตากเครื่องปูนั่ง เคาะตบตีให้ดีแล้ว จึงนำเข้าไปปูไว้ตามเดิม ตากกระโถน
ไว้ให้แห้ง เช็ดกระโถนให้ดีแล้วจึงนำเข้าไปวางไว้ตามเดิม ตากหมอนให้ดี
เช็ดให้ดี แล้วจึงนำเข้าไปวางไว้ตามเดิม ต้องเก็บบาตรจิ้วไว้ เมื่อจะเก็บบาตรไว้
ต้องถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง ลูบใต้เตียงหรือใต้ตั่ง ด้วยมืออีกข้างหนึ่ง แล้วจึง
เก็บบาตรไว้ อย่าเก็บบาตรไว้ในที่ไม่มีเครื่องรอง เมื่อจะเก็บจิ้วไว้ต้องถือ
จิ้วด้วยมือข้างหนึ่ง ลูบราวจิ้วหรือสายระเคียงจิ้วด้วยมืออีกข้างหนึ่ง จึงเอา
จิ้วไว้ให้ชายจิ้วไปอยู่ข้างโน้น ให้ชนดจิ้วอยู่ข้างนี้ ถ้าลมพัดมาทางตะวันออก
ก็ให้ปิดหน้าต่างทางตะวันออก ถ้าลมเจือฝนพัดมาทางทิศตะวันตก ก็ให้ปิด
หน้าต่างทางทิศตะวันตก ถ้าลมเจือฝนพัดมาทางเหนือ ก็ให้ปิดหน้าต่างทางเหนือ
ถ้าลมเจือฝนพัดมาทางใต้ ก็ให้ปิดหน้าต่างทางใต้ ถ้าเป็นฤดูหนาวกลางวัน
ต้องเปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องปิดหน้าต่าง ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวันต้องปิด
หน้าต่าง กลางคืนต้องเปิดหน้าต่าง ถ้าบริเวณรถต้องกวาดบริเวณ ถ้าขุม
ประตุรถต้องกวาดขุมประตุ ถ้าที่ประชุมรถต้องกวาดที่ประชุม ถ้าโรงไฟรอก
ต้องกวาดโรงไฟ ถ้าเวียงกุฎรอกต้องกวาดเวียงกุฎ ถ้ามีคัมไม้มก็ต้องตักน้ำคัม
ถ้ามีน้ำใช้ไม่มีก็ต้องตักน้ำใช้ ถ้าน้ำในหม้อชำระไม่มีก็ต้องตักใส่ไว้ ถ้าพระ
อาจารย์อยากสึก อันเทวาสิกต้องหาไปเที่ยวท่อนด้วยตนเอง หรือให้ผู้อื่นหาไป
หรือให้มีการแสดงธรรม ถ้าอาจารย์เกิดความสงสัย หรือเกิดความเห็นผิด
ก็ต้องแก้ความสงสัยด้วยตนเอง หรือด้วยศิษย์อื่น หรือให้มีการแสดง
ธรรม ถ้าอาจารย์ต้องครุธรรมสมควรแก่ปริวาส อันเทวาสิกต้องทำความขวน
ขวายว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจะให้ปริวาสแก่อาจารย์ ถ้าอาจารย์ควรแก้มูลปฏิ
กัสนะก็ต้องขวนขวายว่า ทำอย่างไรสงฆ์จึงจักแก้มูลปฏิกัสนะแก่อาจารย์ ถ้า
อาจารย์ควรแก้มานัตต์ หรือควรแก้อัฏฐาน ก็ต้องขวนขวายว่า ทำอย่างไร
สงฆ์จึงจะให้มานัตต์ให้อัฏฐานแก่อาจารย์ ถ้าสงฆ์ประสงค์จะลงโทษแก่อาจารย์
คือ ประสงค์จะทำการขู่ หรือถอดยศ หรือขับไล่ หรือให้สำนักโทษ
หรือขกวัตรแก่อาจารย์ อันเทวาสิกก็ต้องขวนขวายว่า ทำอย่างไรสงฆ์จึงจัก

ไม่ตงโทษแก่อาจารย์ หรือลงโทษให้เบาลง เมื่อสงฆ์ลงโทษแล้วก็ต้องชวนชวาทว่า
 ทำอย่างไรอาจารย์จึงประพฤติกุให้ดี จึงจะมีความยำเกรง จึงจะประพฤติกุให้พ้นโทษ
 ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักระงับโทษ ถ้าจิวรของอาจารย์ต้องชก ก็ต้องชกให้ หรือต้อง
 ชวนชวาทว่า ทำอย่างไร จึงจักมีผู้ชกจิวรให้อาจารย์ ถ้าอาจารย์ต้องทำจิวร
 ก็ต้องช่วยทำหรือต้องชวนชวาทว่า ทำอย่างไร จึงจักมีผู้ทำจิวรให้แก่อาจารย์
 ถ้าอาจารย์จะค้อมคัมม้าย่อม ก็ต้องคัมม้าย่อม หรือต้องชวนชวาทว่า ทำอย่างไร
 จึงจักมีผู้คัมม้าย่อมถวายอาจารย์ ถ้าอาจารย์จะต้องข้อมจิวรก็ต้องข้อมถวาย หรือ
 ต้องชวนชวาทว่า ทำอย่างไร จึงจักมีผู้ข้อมจิวรถวายอาจารย์ เมื่อจะข้อมจิวรต้อง
 ข้อมเหล็กกลับไปกลับมาให้ดี เมื่อสาขน้ำยังไม่ขาดอย่าไปท่อน เมื่อยังไม่ได้
 บอกอาจารย์ อย่าให้บาตรแก่ใคร อย่ารับบาตรของใคร อย่าให้จิวรแก่ใคร
 อย่ารับจิวรของใคร อย่าให้บริจารแก่ใคร อย่ารับบริจารของใคร อย่าโกนผมให้ใคร
 อย่าให้ใครโกนผมให้ อย่าทำบริกรรมให้ใคร อย่าให้ใครทำบริกรรมให้ อย่า
 ช่วยเหลือใคร อย่าให้ใครช่วยเหลือ อย่าไปตามหลังใคร อย่าให้ใครไปตามหลัง
 อย่านำบิณฑบาตไปให้ใคร อย่าให้ใครนำบิณฑบาตมาให้ เวลายังไม่ได้บอกอาจารย์
 เข้าบ้านไม่ได้ ไปน้ำชาไม่ได้ ไปท่อนไม่ได้ ถ้าอาจารย์เป็นไข้ต้องระยาบาลจน
 ตลอดชีวิต หรือต้องรอนทนท่ามกลางไข้ อันนี้แหละภิกษุทั้งหลายเป็นอาจริยวัตร
 ที่เรวก่อนเตวาสิกจะต้องประพฤติกุตามให้ดี ดังนี้ สันแนแควความในพระวินัยกัณฑ์
 เกียงเท่านั้น ฯ เอวัง กัมม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๓

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยอันเตวาสิกวัตร

เตน โข ปน สมฺมเยน อาจริยา อนฺเตวาสิกสุ น สมฺมา วตฺตนาติ ฯ
 เบ เต ภิกฺขุ อปฺปมิจฺฉา ฯ ล ฯ เต อชฺชฎาณฺติ จียฺมาติ วิปาเจนาติ กถํ หิ นาม
 อาจริยา อนฺเตวาสิกสุ น สมฺมา วตฺติสฺสวาติติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงอันเตवासิกวัตร ในคัมภีร์จุลลวรรค สืบต่อไป
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด
กาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระระบาล ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่เวเชควนาราม กรุงสาวัตถีนั้น
พวกอาจารย์ไม่ประพฤติดื้อต่อกันอันเตवासิก ๆ พวกภิกษุที่มีความมักน้อย มีความ
สันโดษ มีความละเอียด มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันไปสนทนา
ชกโทษทีเดียวว่า อย่างไรพวกอาจารย์จึงไม่ประพฤติดื้อต่อกันอันเตवासิก
ดังนี้แล้ว พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสสั่งให้
ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พวกอาจารย์
ไม่ประพฤติดื้อต่อกันอันเตवासิกจริงหรือ ? ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า จง พระเจ้าข้า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงดำริว่า อย่างไรพวกอาจารย์จึงไม่ประพฤติดื้อ
ต่อกันอันเตवासิก - การที่พวกอาจารย์ไม่ประพฤติดื้อต่อกันอันเตवासิกนี้ ไม่ทำให้เกิด
ความเลื่อมใสแก่ประชุมชนทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ให้เกิดความเลื่อมใส
ยิ่งขึ้นแก่ประชุมชนทั้งหลายที่เลื่อมใสอยู่แล้ว มีแต่ทำให้ไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่
ประชุมชนทั้งหลายที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความเลื่อมใสของประชุมชนทั้งหลาย
ที่เลื่อมใสอยู่แล้วเท่านั้น ครั้นตรัสคิดเช่นนี้แล้ว จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า
ถ้าอย่างนั้น เราจักบัญญัติอันเตवासิกวัตร ให้พวกอาจารย์ประพฤติดื้อต่อกัน
อันเตवासิกดังต่อไปนี้

กล่าวคือ อาจารย์ต้องประพฤติดื้อต่อกันอันเตवासิก ๆ การประพฤติดื้อ
อันเตवासิกนั้น คือ อาจารย์ต้องสงเคราะห์อันเตवासิก ต้องอนุเคราะห์อันเตवासิก
ด้วยอุเทศ ด้วยปริปัฏฐา ด้วยโอวาท ด้วยอนุศาสน์ คือ ด้วยการบอกบาป
ด้วยการสอบถาม ด้วยการว่ากล่าว ด้วยการสั่งสอน ถ้าอาจารย์มีบาป ส่วน
อันเตवासิกไม่มีบาป อาจารย์ต้องให้บาตรแก่อันเตवासิก หรือต้องทำความ

ชวนชวาชว่า ทำอย่างไร บาตรจึงจักเกิดแก่อันเตวาสก ถ้าอาจารย์มีจวร
 ส่วนอันเตวาสกไม่มีจวร อาจารย์ต้องให้จวรแก่อันเตวาสก หรือต้องทำความ
 ชวนชวาชว่า ทำอย่างไร จวรจึงจักเกิดแก่อันเตวาสก ถ้าอาจารย์มีบริวาร ส่วน
 อันเตวาสกไม่มีบริวาร อาจารย์ต้องให้บริวารแก่อันเตวาสก หรือต้องทำความ
 ชวนชวาชว่า ทำอย่างไร บริวารจึงจักเกิดแก่อันเตวาสก ถ้าอันเตวาสกเป็นไข้
 อาจารย์คนใดเข้าแล้วต้องหาไม้สัณฑ์ให้ หาถ้ำล้างหน้าให้ ปูอาสนะให้ ถ้ามี
 ข้าวต้ม ก็ต้องล้างภาชนะ คักข้าวต้มเข้าไปให้ อันเตวาสกดื่มข้าวต้มแล้ว ต้อง
 หาผ้าให้ รับภาชนะไป ถูภาชนะไปล้างให้ดี อย่าให้กระเทยสิ่งใด แล้วนำไป
 เก็บไว้ เมื่ออันเตวาสกลุกไปแล้ว ต้องเก็บอาสนะไว้ ถ้าที่พินนรกกัถต้องกวาด
 ที่นั้น ถ้าอันเตวาสกประสงค์จะเข้าบ้าน ต้องหาผ้าสบงให้ ต้องรับผ้าสบงที่
 ผลัดออกแล้ว ต้องหาประคตเอวให้ ต้องซ้อนผ้าสังฆาฏิให้ ต้องล้างบาตรใส่
 น้ำให้ เห็นว่านานเพียงพอแล้ว อันเตวาสกจักต้องกลับ แล้วให้ปูอาสนะไว้
 ให้หาถ้ำล้างเท้า ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าไว้ให้ ต้องลุกไปรับบาตรจวร ต้องหา
 ผ้าผลัดให้ ต้องรับผ้าผลัดไป ถ้าจวรชุ่มต้องผึ่งแดดไว้สักครู่หนึ่ง หึ่งจวรไว้
 ที่แดดไม่ได้ ต้องพับจวร เมื่อจะพับจวรต้องขมมุสัฏ ๔ องค์ขึ้นแล้วจึงพับ
 จวรเพื่อไม่ให้จวรหักกลาง แล้วต้องเอาประคตเอาใส่ไว้ในขนตจวร ถ้าบิณฑบาต
 มี อันเตวาสกประสงค์จักฉันต้องจัดน้ำให้ แล้วยกบิณฑบาตเข้าไปให้ ต้องถาม
 สัทธวิหาริกด้วยนาคัม เวลาสัทธวิหาริกฉันแล้ว ต้องหาน้ำให้ ต้องรับบาตรไป
 ล้าง อย่าให้กระเทยสิ่งใด ล้างให้สะอาดแล้วต้องตากแดดไว้สักครู่หนึ่ง เก็บ
 บาตรไว้ที่แดดไม่ได้ ต้องเก็บบาตรจวรไปไว้ เมื่อจะเก็บบาตรไว้ต้องถือบาตร
 ด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วอุบไตเคียงหรือไคตังด้วยมือออกข้างหนึ่ง จึงเก็บบาตรไว้
 เก็บบาตรไว้ที่พินชงไม่มีของรองไม่ได้ เมื่อจักเก็บจวรไว้ ต้องถือจวรด้วยมือ
 ข้างหนึ่ง แล้วอุบราวจวรหรือสาयरเคียงจวรด้วยมือออกข้างหนึ่ง จึงเก็บจวรไว้
 หากชวาชจวรไปข้างโน้น ทำขนตจวรไว้ข้างนี้ เมื่ออันเตวาสกลุกไปแล้ว ต้อง
 เก็บอาสนะไว้ ต้องเก็บถ้ำล้างเท้าไว้ ตั้งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าไว้ ถ้าที่พินรก
 กัถต้องกวาดที่นั้น ถ้าอันเตวาสกประสงค์จะอาบน้ำ ก็ต้องจัดน้ำให้ ถ้าอันเตวาสก
 ต้องการน้ำเย็น ก็ต้องจัดน้ำเย็นให้ ถ้าอันเตวาสกต้องการน้ำอุ่น ก็ต้องจัดน้ำอุ่น

ให้ ถ้าอันเตวาสกประสงค์จะเข้าเรือนไฟ ต้องบอกคุณให้ ต้องแช่ดินเหนียว
 ต้องถือตั้งเรือนไฟไป ต้องให้ตั้งเรือนไฟ ต้องรับจีวรไปเก็บไว้ข้างหนึ่ง ต้องให้
 จุนถือดินผงที่บดไว้ ต้องให้ดินเหนียว ถ้ามีความอดสาหะ ต้องเข้าเรือนไฟด้วย
 เมื่อจะเข้าเรือนไฟ ต้องทาหน้าด้วยดินเหนียว ต้องปิดกายทั้งข้างหน้าข้างหลัง
 แล้วจึงเข้าไปเรือนไฟ นั่งเบียดเสียดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพระเถระไม่ได้ เกียจกัน
 ที่นั่งภิกษุใหม่ทั้งหลายไม่ได้ ต้องทำวัตรกรรม คือบิณฑบาตให้แก่อันเตวาสกใน
 เรือนไฟ เมื่อจะออกจากเรือนไฟ ต้องถือเอาตั้งเรือนไฟออกมา ต้องปิดกายทั้ง
 ข้างหน้าข้างหลัง แล้วจึงออกจากเรือนไฟ ต้องทำวัตรกรรม คือถูลงให้แก
 อันเตวาสกในเวลาลงอาบน้ำ เวลาอาบน้ำแล้วต้องขึ้นก่อน ต้องทำน้ำให้แห้ง
 จากตัวแล้วจึงนั่งสรง ต้องเช็ดน้ำจากตัวของอันเตวาสก ต้องหาผ้าสรงให้
 ต้องส่งผ้าสังฆาฏิให้ ต้องถือเอาตั้งเรือนไฟมาก่อน แล้วปูอาสนะให้ ต้องจัด
 น้ำล้างเท้า ตั้งนั่งล้างเท้า เครื่องเช็ดเท้าให้ ต้องถามอันเตวาสกด้วยน้ำดื่มว่า ต้อง
 การน้ำดื่มไหม ? อันเตวาสกอยู่ในวิหารใด ถ้าวิหารนั้นรก เมื่อมีความอดสาหะ
 ต้องกวาด เวลาจะบิณฑบาตวิหาร ต้องนำบาตรจีวรออกไปเก็บไว้ที่หนึ่งเสียก่อน
 แล้วจึงนำผ้าปูนั่งออกไปเก็บไว้ นำฟูกหมอนออกไปวางไว้ ขกเตียงออกไปตั้งไว้
 อย่าให้กระทบสิ่งใด ขกตั้งออกไปตั้งไว้ อย่าให้กระทบสิ่งใด นำเครื่องรองเท้า
 เตียงออกไปวางไว้ นำกระโถนออกไปวางไว้ นำหมอนออกไปวางไว้ กำหนด
 ที่วางให้คืนแล้วจึงนำเครื่องปูพื้นออกไปวางไว้ ถ้าในวิหารมีหยากไย่ ต้องกวาด
 ลงมาแต่เพดานก่อน ต้องเช็ดตามกรอบประตูหน้าต่าง ถ้าฝาที่ทาขาวไม่ขมร
 ต้องเอาผ้าจุ่มน้ำบิดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นเขาทาสีดำขมร ต้องเอาผ้าจุ่มน้ำ
 เช็ดให้แห้งแล้วเช็ด ถ้าพื้นไม่ได้ทาสี ต้องพรมน้ำแล้วเช็ด เพื่อไม่ให้ฝุ่นธุลีฟุ้ง
 ต้องเก็บหยากไย่ออกไปเทเสียที่หนึ่ง ต้องตากเครื่องปูพื้นให้ดี คบคิให้ดีแล้ว
 จึงนำกลับเข้าไปปูไว้ตามเดิม ตากเครื่องรองเท้าเตียงแล้วเช็ดให้ดี จึงนำกลับ
 เข้าไปตั้งไว้ตามเดิม ตากเตียงเช็ดถูเกาะคิให้ดีแล้ว จึงยกเข้าป่าวางไว้ตามเดิม
 เวลาขกเข้าไปอย่าให้กระทบสิ่งใด อย่าให้กระทบกรอบประตู ตากคั้งแล้วเช็ดถู
 ให้ดี เกาะคิให้ดีแล้วค่อยยกไปให้ดี อย่าให้ครูดสิ่งใด อย่าให้กระทบกรอบ

นำไปตั้งไว้ตามเดิม ตากฟูกหอมให้แห้งคั้นแล้ว เคาะค้ให้ค้แล้วนำไปวางไว้ตามเดิม ตากผ้าปูนั่งให้ค้ทำให้สะอาด เคาะค้ให้ค้แล้วนำกลับไปปูไว้ตามเดิม ตากกระโถนให้ค้ เช็ดให้ค้ แล้วนำกลับไปตั้งไว้ตามเดิม ตากพนัฑพิงให้ค้ เช็ดให้ค้แล้วนำกลับไปตั้งไว้ตามเดิม จึงเก็บบาตรจัวร์ไว้ เมื่อจะเก็บบาตรจัวร์ไว้ ต้องถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วอุ้มโคตเคียงหรือโคตคังด้วยมืออีกข้างหนึ่ง จึงเก็บบาตรไว้ อย่าเก็บบาตรไว้ที่พื้นซึ่งไม่มีช่องรอง เมื่อจะเก็บจัวร์ไว้ต้องถือจัวร์ไว้ด้วยมืออีกข้างหนึ่ง แล้วเช็ดราวจัวร์หรือสายระเคียงจัวร์ด้วยมืออีกข้างหนึ่ง จึงเก็บจัวร์ไว้ ให้ชายจัวร์อยู่ฟากข้างโน้น ให้ชนดจัวร์อยู่ฟากข้างนี้ ถ้าลมเจือฝุ่นพัดมาทางตะวันตก ต้องปิดหน้าต่างทางตะวันตก ถ้าลมเจือฝุ่นพัดมาทางตะวันออก ต้องปิดหน้าต่างทางตะวันออก ถ้าลมเจือฝุ่นพัดมาทางเหนือ ต้องปิดหน้าต่างทางเหนือ ถ้าลมเจือฝุ่นพัดมาทางใต้ ต้องปิดหน้าต่างทางใต้ ถ้าเป็นฤดูหนาว กลางวันต้องเปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องปิดหน้าต่าง ถ้าเป็นฤดูร้อน กลางวันต้องปิดหน้าต่าง กลางคืนต้องเปิดหน้าต่าง ถ้าบริเวณรก ต้องกวาดบริเวณ ถ้าชุมประตุง ต้องกวาดชุมประตุง ถ้าหอดันรก ต้องกวาดหอดัน ถ้าศาลาไฟรก ต้องกวาดศาลาไฟ ถ้าเว็จกุฎีรก ต้องกวาดเว็จกุฎีรก ถ้าไม้ค้ำไม้ ต้องให้อคนาค้มไว้ ถ้าไม้ค้ำไม้ก็ต้องอคนาค้มไว้ ถ้าไม้ในหมอน้ำอาจนไม้ ก็ต้องค้มไว้ ถ้าอันเตวาสิกอยากสึก อาจารย์ต้องพาไปเที่ยวท่อนด้วยตนเอง หรือด้วยให้ผู้อื่นพาไป หรือให้มีการแสดงธรรมขึ้น ถ้าอันเตวาสิกเกิดความสงสัย อาจารย์ต้องแก้ใจเอง หรือให้ผู้อื่นแก้ใจ หรือแสดงธรรมให้ฟัง ถ้าอันเตวาสิกเกิดความเห็นผิด อาจารย์ต้องปลดเปลื้องเอง หรือต้องให้ผู้อื่นปลดเปลื้อง หรือแสดงธรรมให้ฟัง ถ้าอันเตวาสิกต้องกรรม สมควรแก่ปริวาส อาจารย์ต้องชวนชวนว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักให้ปริวาสแก่อันเตวาสิก ถ้าอันเตวาสิกสมควรแก่มุลปฏิกัสนะ อาจารย์ต้องทำความชวนชวนว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักทำมุลปฏิกัสนะแก่อันเตวาสิก ถ้าอันเตวาสิกสมควรแก่มานัตต์ อาจารย์ต้องทำความชวนชวนว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักให้มานัตต์แก่อันเตวาสิก ถ้าอาจารย์ควรแก่อัพภาน อาจารย์ต้องทำความชวนชวนว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักให้อัพภานแก่อันเตวาสิก ถ้าสงฆ์ประสงค์จะลงโทษแก่อันเตวาสิก คือ จะทำ

การขู่ หรือการถอดยศ หรือการขับไล่ หรือการให้สำนักโทษ หรือการขกวัตร
 อาจารย์ต้องทำความชวนชาวยว่า ทำอย่างไร สงฆ์จึงจักไม่ลงโทษแก่อนเฑวาสสิก
 หรือลงโทษให้เบาลง เวลาสงฆ์ลงโทษแล้ว อาจารย์ต้องชวนชาวยว่า ทำอย่างไร
 อนเฑวาสสิกจึงจะประพฤติกดี จึงจะมีความยำเกรง จึงจะทาคนให้พ้นโทษ ทำ
 อยางไร สงฆ์จึงจักระงับการลงโทษ ถ้าจิ๋วของอนเฑวาสสิกที่จะต้องชกมีอยู่ อาจารย์
 ต้องบอกว่า เธอควรชกอย่างนี้ หรือควรทำความชวนชาวยว่า ทำอย่างไร จึง
 จะมีผู้ชกจิ๋วให้แก่อนเฑวาสสิก ถ้าอนเฑวาสสิกจะต้องทำจิ๋ว อาจารย์ต้องบอกว่า
 เธอควรทำอย่างนี้ หรือควรชวนชาวยว่า ทำอย่างไร จึงจะมีผู้ทำจิ๋วให้แก่อนเฑวาสสิก
 ถ้าอนเฑวาสสิกจะต้องต้มน้ำย้อม อาจารย์ต้องบอกว่า เธอต้องต้มน้ำอย่างนี้ หรือ
 ต้องทำความชวนชาวยว่า ทำอย่างไร จึงจะมีผู้ต้มน้ำย้อมให้อนเฑวาสสิก ถ้า
 อนเฑวาสสิกจะย้อมจิ๋ว อาจารย์ต้องบอกว่า เธอควรย้อมอย่างนี้ หรือทำความ
 ชวนชาวยว่า ทำอย่างไร จึงจะมีผู้ย้อมให้อนเฑวาสสิก เวลาย้อมจิ๋วต้องย้อม
 กลับไปกลับมาให้ดี เมื่อสาขน้ำยังไม่ขาดถูกไปท่อนไม่ได้ ถ้าอนเฑวาสสิกเป็นไข้
 ต้องอยู่บำรุงจนตลอดชีวิต หรือรอดอยู่จนหาย อันนี้แหละกิกขุทั้งหลาย เป็น
 สัทธิวิหาริกวัตร ที่พวกอาจารย์จะต้องประพฤติกตามให้ดี ตั้งนี้ ขบอนเฑวาสสิกวัตร
 และวินัยกัณทนเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณทที่ ๗๔

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังคายนาครั้งที่ ๒

เตน สมเบน พุทฺโธ ภควา สาวคณิย์ วิหริติ ปุพฺพหาวาเม นิการมาตุ
 ปาสาเท ฯ เตน ใจ ปน สมเบน ภควา ตทหุไปสเส ปณฺณรเส ภิกขุสงฺฆ-
 ปริวโต นิสินฺโน โหติติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพักแสดงปาฏิโมกข์รูปนชั้นระ ในคัมภีร์จุลฉวรรค
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ปราสาท
ของมารคามิคารเศรษฐี ในบุพพารามกรุงสาวัตถีนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
มีพระภิกษุสงฆ์ห้อมล้อมประทับนั่งอยู่ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ในคราวนั้น เมื่อ
นั่งอยู่สิ้นปฐมยามแล้ว พระอานนทเถระเจ้าจึงลุกจากที่นั่ง ห่มผ้าตคไหล่ข้างหนึ่ง
ประณมมือนิอัญชลีไปทางสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า ราชสีหังไป
แล้ว สิ้นปฐมยามแล้ว พระภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจง
ทรงแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ เมื่อพระอานนทกราบ
ทูลอย่างนั้นแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงนั่งอยู่ ฯ พอสิ้นมัชฌิมยาม พระ
อานนทเถระเจ้าก็ลุกขึ้นจากที่นั่ง ห่มผ้าตคไหล่ลงข้างหนึ่ง ประณมมือนิอัญชลีไปทาง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้า สิ้นปฐมยามแล้ว ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจง
ทรงแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ แม้ในครั้งที่ ๒ นี้ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงนั่งอยู่อีก ฯ พอสิ้นมัชฌิมยามอรุณขึ้น พระอานนท
เถระเจ้าก็ลุกขึ้นห่มผ้าตคไหล่ข้างหนึ่ง ประณมมือนิอัญชลีไปทางสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้า แล้วกราบทูลขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
สิ้นมัชฌิมยามแล้ว อรุณขึ้นแล้ว ราชสีหังเหมือนมีหนักร้าเริงแล้ว ภิกษุสงฆ์
นั่งอยู่นานแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด
พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงคร่ำว่า คุณอนาถนที่ ที่ประชุม
ไม่บริสุทธิ์

ถ้าคัมภีร์ พระมหาโมคคัลลานเถระเจ้าจึงคิดว่า ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ว่าที่ประชุมไม่บริสุทธิ์นี้ ทรงหมายใครหนอ ? ถ้าคัมภีร์ พระมหาโมคคัลลาน์จึง

พิจารณาอุปัชฌายะสงฆ์ทั้งปวง ก็ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้ทศิต เป็นผู้มาปฐรวม เป็นผู้มีความประพฤติไม่สะอาด มีความประพฤติน่ารังเกียจ เป็นผู้ปกปิดการกระทำ เป็นผู้ไม่ใช้สมณะ แต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ปฏิญาณว่าเป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้เฝ้าใน เป็นผู้มีใจร้าย เป็นผู้เหมือนนกกองหยากเขื่อ นิ่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ครั้นเห็นแล้วก็ไปหาภิกษุนั้น บอกว่า จงลุกขึ้นเถิด สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นเธอแล้ว การอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลายไม่มีแก่เธอ ฯ แม้เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์กล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ดี บุคคลผู้นั้นก็นิ่งอยู่ ฯ พระมหาโมคคัลลาน์จึงบอกอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า จงลุกขึ้นเถิด สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นเธอแล้ว การอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลายไม่มีแก่เธอ ฯ แม้ในครั้งที่ ๒ บุคคลผู้นั้นก็นิ่งอยู่อีก ฯ พระมหาโมคคัลลาน์จึงบอกบุคคลผู้นั้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่า จงลุกขึ้นเถิด สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นเธอแล้ว การอยู่ร่วมกับภิกษุทั้งหลายไม่มีแก่เธอ ฯ แม้ในครั้งที่ ๓ บุคคลผู้นั้นก็นิ่งอยู่อีก ฯ ลำดับนั้น พระมหาโมคคัลลาน์ จึงจับแขนบุคคลผู้นั้นนำออกไปไว้ที่ซุ้มประตูภายนอก ใส่กลอนประตูเสียแล้ว ก็กลับไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บุคคลผู้นั้นข้าพระองค์ก็ให้ออกไปแล้ว ที่ประชุมบริสุทธแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า น้าอัสจรรยโมคคัลลาน์ โมฆบุรุษนั้นจะกลับมาได้ ก็ต่อเมื่อได้จงใจมา

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ความอัสจรรยในมหาสมุทรมีอยู่ ๘ ประการ ที่พวกอสูรได้เห็นแล้ว จึงรุกรมย์ในมหาสมุทร ฯ ความอัสจรรย ๘ ประการนั้น คือสิ่งใดบ้าง ก็มหาสมุทรลุ่มลึกไปโดยลำดับ โอนไปโดยลำดับ เงื่อนไปโดยลำดับ ไม่เป็นบ่อ เป็นเหวไปทางยาว อันนี้เป็นความอัสจรรยข้อแรก ในมหาสมุทรที่พวกอสูรได้เห็นแล้ว เกิดความยินดียิ่ง

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีความตั้งอยู่เป็นธรรมดาไม่ถ่วงเลยฝั่งไปได้ การที่มหาสมุทรตั้งอยู่เป็นธรรมดา ไม่ถ่วงเลยฝั่งไปได้ เป็นความอัสจรรยข้อที่ ๒ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรได้เห็นแล้วเกิดความยินดียิ่ง

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรรไม่อยู่ร่วมกับชากสัตว์ที่ตายแล้ว
ชากสัตว์ที่ตายแล้วอันใด มีอยู่ในมหาสมุทรก็ขัดชากสัตว์อันนั้นเข้าฝั่ง แล้วขัด
เข้าค้ำบนบกทันที การที่มหาสมุทรรไม่อยู่ร่วมกับชากสัตว์ที่ตายแล้ว ขัดชาก
สัตว์ที่ตายแล้วเข้าฝั่งโดยเร็วพลัน แล้วขัดเข้าไปบนบกนี้ เป็นความอัศจรรย์
ข้อที่ ๓ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรได้เห็นแล้วเกิดความยินดียิ่ง

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ ๆ คือ แม่น้ำคงคา ขมุนา อจิรวดี
สรภู มหิ ซึ่งไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ก็ละนามและโคตรเก่าเสีย ถึงซึ่งความ
นับว่าเป็นมหาสมุทร การที่แม่น้ำใหญ่ ๆ คือ แม่น้ำคงคา ขมุนา อจิรวดี สรภู มหิ
ไปถึงมหาสมุทรแล้ว ละนามและโคตรเก่าเสีย ถึงซึ่งความนับว่าเป็นมหาสมุทร
เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๔ ในมหาสมุทรที่ทำให้พวกอสูรเกิดความยินดียิ่ง

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย ไม่ว่าแม่น้ำใด ๆ ในโลก ย่อมไหลไปรวม
มหาสมุทรเท่านั้น ทั้งฝนก็ตกลงมา แต่มหาสมุทรก็ไม่รู้จักร้อง ไม่รู้จักเต็ม
การที่แม่น้ำต่าง ๆ ในโลกไหลออกไปรวมมหาสมุทร ทั้งฝนก็ตกลงมา แต่มหาสมุทร
ก็ไม่รู้จักร้อง ไม่รู้จักเต็ม เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๕ ในมหาสมุทร ซึ่งทำให้
พวกอสูรยินดียิ่งในมหาสมุทร

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีรสอันเดียว คือ มีรสเค็มเท่านั้น
การที่มหาสมุทรมีรสอันเดียว คือ รสเค็ม จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๖ ในมหาสมุทร
ซึ่งทำให้พวกอสูรยินดียิ่งในมหาสมุทร

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีแก้วมาก มีแก้วไม่ใช่อย่างเดียว
แก้วในมหาสมุทรนั้น คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศีลา แก้ว
ประพาฬ เงิน ทอง แก้วแดง แก้วลาย การที่มหาสมุทรนี้มีแก้วมาก มีแก้วไม่ใช่
อย่างเดียว คือ มีแก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศีลา แก้วประพาฬ
เงิน ทอง แก้วแดง แก้วลาย เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๗ ในมหาสมุทร ซึ่งทำให้
พวกอสูรยินดียิ่งในมหาสมุทร

ยังอีกข้อหนึ่งภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมเป็นที่อยู่ของภูตใหญ่ ๆ คือ
ปลาติมิ ปลาติมิงคละ ปลาติมิคิมิงคละ ปลา มหาติมิงคละ อสูร นาค คัมภีระ

ภุคเหล่านี้มีร่างกายร้อยโบชนกัม ๒ ร้อยโบชนกัม ๓ ร้อยโบชนกัม ๔ ร้อยโบชนกัม ๕ ร้อยโบชนกัม การทัมมหาสมุทรเป็นที่อยู่ของภุคใหญ่ ๆ เหล่านี้ จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๘ ในมหาสมุทร ซึ่งพวกอสูรได้เห็นแล้วเกิดความยินดียิ่งในมหาสมุทร ฯ นี้แหละภิกษุทั้งหลาย เป็นความอัศจรรย์ ๘ ประการในมหาสมุทร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในพระธรรมวินัยนี้กัณณั้น คือ ในพระธรรมวินัยนี้ ก็มีความอัศจรรย์ ๘ ประการ ที่ภิกษุทั้งหลายได้เห็นแล้วเกิดความยินดียิ่งในพระธรรมวินัยนี้ ๘ ความอัศจรรย์ ๘ ประการนั้น คือ อย่างไร ? คือ มหาสมุทรลุ่มลึกไปโดยลำดับ โอนไปโดยลำดับ เจอมไปโดยลำดับ ไม่เป็นเหวเป็นบ่อไปทางยาวฉับใด ในพระธรรมวินัยนี้กัณณั้น คือ ในพระธรรมวินัยนี้ ก็มีการศึกษาไปโดยลำดับ มีการกระทำไปโดยลำดับ มีการปฏิบัติไปโดยลำดับ ไม่มีการรู้แจ้งแห่งตลอดในกลางคืน อันนี้จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อแรกในพระธรรมวินัยนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรอยู่คงที่เสมอ ไม่ล่องเลยฝั่งไปได้ฉับใด ศึกษาบทอันใดที่เราบัญญัติไว้เพื่อสาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายเป็นพระอรหันต์ของเราที่ไม่ล่องเลยศึกษาบทนั้น แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต อันนี้เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๒ ในพระธรรมวินัยนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรข่มไม่มีอยู่ร่วมกับซากศพ มีแต่พัดซากศพเข้าหาฝั่ง แล้วซัดขึ้นบนบกทันทีทันใด บุคคลผู้หุนหัน ผู้มีธรรมอันลามก ผู้มีความประพฤติไม่สะอาด มีความประพฤติน่ารังเกียจ ปกปิดการกระทำ ไม่ใช่สมณะ แต่ยืนยันว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่ผู้ประพฤติทรามจรรย์ แต่ยืนยันว่าผู้ประพฤติทรามจรรย์ เป็นผู้เฒ่าใน เป็นผู้ใจรวด้วยกิเลส เป็นดังหยากเขือที่จะต้องแกงก็อยู่ร่วมกับสงฆ์ไม่ได้ ต้องกระเด็นไปจากสงฆ์ทันที ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็ดี ก็ชื่อว่าไกลจากสงฆ์ ส่วนสงฆ์ก็ไกลจากผู้นั้น อันนี้จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๓ ในพระธรรมวินัยนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำใหญ่ ๆ ไม่ว่าแม่น้ำชนิดใด เช่นแม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู มหิ ไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ก็ละนามและโคตรเก่าของตนเสีย ถึงซึ่งความนับว่าเป็นมหาสมุทรฉับใด บุคคล ๔ จำพวก คือ กษัตริย์

พราหมณ์ เวศย์ สุทร ซึ่งออกบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระศาสดาประกาศไว้ แล้ว ก็ละนามและโคตรเก่าของตนเสีย ถึงซึ่งความนับว่าสมณะสักขบุตรณันนั้น อันนี้จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๔ ในพระธรรมวินัย

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย ไม่ว่าแม่น้ำใด ๆ ในโลก ก็ไหลไปสู่มหาสมุทร ทั้ง ฝนก็ตกลงอีกด้วย แต่มหาสมุทรก็รู้จักพร้อม ไม่รู้จักเต็มฉนั้นใด ถึงจะมีภิกษุ มากปรินิพพานไปด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุสักเท่าไรก็ตาม นิพพานธาตุก็รู้จักพร้อม ไม่รู้จักเต็มฉนั้นนั้น อันนี้จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๕ ในพระธรรมวินัย

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรไม่ร้อนเคี้ยว คือมีรสเต็มเท่านั้นฉนั้นใด พระธรรมวินัยก็มีรสอันเคี้ยว คือ รสวิมุตติเท่านั้นฉนั้นนั้น อันนี้เป็นความอัศจรรย์ ข้อที่ ๖ ในพระธรรมวินัย

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรไม่แกว่มาก มีแก้วไม่ใช่ออย่างเคี้ยว เช่น แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สัจจ สีลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง แก้ว แดง แก้วลายฉนั้นใด พระธรรมวินัยก็มีแก้วมาก มีแก้วไม่ใช่ออย่างเคี้ยวฉนั้นนั้น แก้วในพระธรรมวินัย คือ สติบัญญัติ ๔ สัมมัปปธาน ๔ กิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๘ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อันนี้เป็นความอัศจรรย์ข้อ ที่ ๗ ในพระธรรมวินัย

คูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมเป็นที่อาศัยอยู่ของภูตใหญ่ ๆ คือ ปลาฉิมิ ปลาฉิมิงคละ ปลาฉิมิติมิงคละ ปลามหาฉิมิงคละ อสุร นาค คันธัพพ ซึ่งกว้างกายร้อยโยชน์ก็มี ๒ ร้อยโยชน์ก็มี ๓ ร้อยโยชน์ก็มี ๔ ร้อยโยชน์ก็มี ๕ ร้อยโยชน์ก็มีฉนั้นใด พระธรรมวินัยก็เป็นที่อยู่อาศัยอยู่ของภูตใหญ่ ๆ ฉนั้นนั้นภูต ใหญ่ ๆ ในพระธรรมวินัย คือ พระโสดาบัน ๑ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะให้สำเร็จพระโสดา บันตผล ๑ พระสกทาคามี ๑ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะให้สำเร็จสกทาคามีผล ๑ พระอนา คามี ๑ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะให้สำเร็จพระอนาคามีผล ๑ พระอรหันต์ ๑ ผู้ปฏิบัติเพื่อ ให้สำเร็จพระอรหันต์ ๑ อันนี้จัดเป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๘ ซึ่งภิกษุทั้งหลายได้เห็น แล้วก็ยินดียิ่งในพระธรรมวินัย

กรรมกรัตถังแล้วจึงทรงเปล่งอุทานขึ้นในเวลานั้นว่า ฉนฺนํคฺวสุตฺตํ ยํ มงฺกยํรํ ๑ วิวํ นาคฺวสุตฺตํ ยํเปตฺยํมํรํ ๑ ตสฺมา ฉนฺนํ วิวเรถ เพราะ ฉนฺนํ เธอทั้งหลายจงเบ็ดที่มุงเสีย ๑ เอวณฺคํ นาคฺวสุตฺตํ เมื่อเป็นอย่างนี้ ผนฺ จิงจกมํรํ คจฺฉํ ๑ อธิบายว่า คำว่า ยํมงฺกยํรํนั้น คือยังต้องอาบคิแล้วจึง ปกปิดไว้ ก็ยังต้องใหญ่ ๑ คำว่า ยํเปตฺยํมํรํนั้น คือยังต้องอาบคิแล้วก็ยัง เบ็ดเผย คจฺฉํ สันเนอความในพระวินัยกัณฺฐนํเพียงเท่านั้น. ๑

เอวํ กิมี คฺวประการฉนฺนํ ๑

กัณฺทํ ๗๕

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยปาฏิโมกข์รูปนขันธกะ

อดโข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสิ นิทานาหํ ภิกฺขเว อโศ ปรี อโปสถํ
กวิสฺสามิ ปาฏิโมกฺขํ อุตฺตํทิสฺสามิ कुเมห วทามิ ภิกฺขเว อิติ ปรี อโปสถํ
กเรยฺชาถ ปาฏิโมกฺขํ อุตฺตํเสยฺชาถาคิ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพจักแสดงปาฏิโมกข์รูปนขันธกะ ในคัมภีร์จุล-
ลวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ต่อแต่นี้ไป เราจัก
ไม่ทำอุโบสถ จักไม่แสดงปาฏิโมกข์ เธอทั้งหลายจงทำอุโบสถ จงแสดงปาฏิ-
โมกข์ เพราะพระคณาณคเจ้าจะทำอุโบสถ จักแสดงปาฏิโมกข์ในที่ประชุมซึ่งไม่

บริสุทฐัน เป็นไปไปได้เป็นอันขาด คุณอนภิกขุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีอาบัตติคัตว
 หังปาฏิโมกข์ไม่ได้ ภิกษุใดจับหัง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เรاونนฺต ให้งจาก
 หังปาฏิโมกข์แก่ภิกษุผู้มีอาบัตติคัตว การที่จะงดเว้นนั้น ต้องงดเว้นอย่างนี้ กอ
 ต้องกล่าวขึ้นในที่ประชุมสงฆ์ในที่พร้อมหน้าบุคคลนั้น ในวันอุโบสถ ๑๕ คำ
 หรือ ๑๕ คำว่า ขอสงฆ์จงงดอภัยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้ช้อย่างนี้เป็นผู้
 มีอาบัตติคัตว ข้าพเจ้าของคปาฏิโมกข์ของเรา เมื่อเขาอยู่พร้อมหน้าไม่ควรแสดง
 ปาฏิโมกข์ ดังนี้ ๙ เป็นอันว่างคปาฏิโมกข์ไว้ด้วยการกล่าวอย่างนี้

ก็ในคราวนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ มีอาบัตติคัตวไปหังปาฏิโมกข์ ด้วย
 เห็นว่าครไม่มีใครรู้จัก ๙ พวกภิกษุทั้งหลายที่เป็นพระเถระ ซึ่งรู้จักจิตผู้อื่น ก็
 บอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ช้อยด้วย ๆ พวกนั้นหังปาฏิโมกข์
 หังมีอาบัตติคัตว ด้วยเข้าใจว่าครไม่มีใครรู้จัก ๙ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ได้หังว่า
 พวกภิกษุที่เป็นพระเถระ ซึ่งรู้จักจิตผู้อื่น นำเรื่องพวกเรามาบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า
 พวกฉัพพัคคีย์ช้อยด้วย ๆ มีอาบัตติคัตวหังปาฏิโมกข์ ด้วยเห็นว่าไม่มีใคร
 รู้จัก ดังนี้ ๙ พวกฉัพพัคคีย์นั้นกริบคปาฏิโมกข์ของพวกภิกษุที่บริสุทฐ์ ที่ไม่มี
 อาบัตติ เพราะไม่มีเรื่องไม่บังเหตุด้วยคิดกันว่า ก่อนที่พวกภิกษุซึ่งมีสติเป็น
 ทิรกจะงดคปาฏิโมกข์ของพวกเรา พวกเราต้องงดคปาฏิโมกข์ของผู้นั้นเสียก่อน ดังนี้ ๙
 พวกภิกษุที่มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความกลัวผิด ไกรค่อการ
 การศึกษา ก็พวกนั้นโพนทนา ยกโทษก็เคยแล้ว อย่างไรพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงงด
 ปาฏิโมกข์ของพวกภิกษุที่บริสุทฐ์ที่ไม่ต้องอาบัตติ เพราะไม่มีเหตุไม่มีเรื่องเช่นนั้น ๙
 กล่าวกันดังนี้แล้ว ก็พวกนั้นนำเรื่องนั้นขึ้นกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๙
 พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า ได้ยินว่า พวกภิกษุ
 ฉัพพัคคีย์งดคปาฏิโมกข์ของพวกภิกษุที่บริสุทฐ์ ที่ไม่มีอาบัตติคัตว เพราะไม่มี
 เรื่องไม่มีเหตุจริงหรือ ? ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่าจริงพระเจ้าข้า ๙ จึงตรัส
 ตักขณว่า อย่างไรพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงงดคปาฏิโมกข์ของพวกภิกษุที่บริสุทฐ์ที่ไม่
 อาบัตติ เพราะไม่มีเหตุไม่มีเรื่อง การที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำเช่นนั้น ไม่ทำให้เกิด
 ความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ไม่ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น แก่ผู้ที่ยัง
 อยู่แล้ว มีแต่ทำไม่ให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ทำให้เสียความ

เถื่อนโสของผู้ที่เถื่อนโสอยู่แล้วทั้งนั้น ครุฑก็เคยเห็นแล้ว จึงครุฑสั่งภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุจงคปาฏิโมกข์ของพวกภิกษุที่บริสุทธิ์ ที่ไม่มีอาบัติ เพราะไม่มีเหตุ ไม่มีเรื่องไม่ได้ ภิกษุใดจึงนาค ภิกษุนั้นคือตฤกฏ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การคปาฏิโมกข์ ที่ไม่ชอบธรรมมี ๑ ที่ชอบธรรมมี ๑ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๒ ที่ชอบธรรมมี ๒ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๓ ที่ชอบธรรมมี ๓ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๔ ที่ชอบธรรมมี ๔ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๕ ที่ชอบธรรมมี ๕ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๖ ที่ชอบธรรมมี ๖ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๗ ที่ชอบธรรมมี ๗ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๘ ที่ชอบธรรมมี ๘ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๙ ที่ชอบธรรมมี ๙ ๑ การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรมมี ๑๐ ที่ชอบธรรมมี ๑๐

การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ซึ่งว่ามี ๑ นั้น คืออย่างไร ? คือการคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติ ซึ่งหาอนุมัติได้

การคปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรม ซึ่งว่ามี ๑ นั้น คืออย่างไร ? คือการคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติที่ไม่มียุค

การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ซึ่งว่ามี ๒ นั้น คืออย่างไร ? คือการคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติอันหาอนุมัติได้ ๑ การคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารวินัยอันหาอนุมัติได้ ๑

การคปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรมซึ่งว่ามี ๒ นั้น คืออย่างไร ? คือการคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติที่ไม่มียุค ๑ การคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารวินัยอันมียุค ๑

การคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ซึ่งว่ามี ๓ นั้น คืออย่างไร ? คือ การคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติอันหาอนุมัติได้ ๑ - การคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารวินัยอันหาอนุมัติได้ ๑ การคปาฏิโมกข์ด้วยทิฏฐิวิบัติอันหาอนุมัติได้ ๑

การคปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรมซึ่งว่ามี ๓ นั้น คืออย่างไร ? คือการคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติที่ไม่มียุค ๑ การคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารวินัยอันมียุค ๑ การคปาฏิโมกข์ด้วยทิฏฐิวิบัติอันมียุค ๑

การงดปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๔ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือการงดปาฏิโมกข์ด้วยสัตถวิบัติอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทักขณวิบัติอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาชีรวิบัติอันไม่มีมูล •

การงดปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรม ๔ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือ การงดปาฏิโมกข์ด้วยสัตถวิบัติอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทักขณวิบัติอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาชีรวิบัติอันมีมูล •

การงดปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๕ อย่างนั้น คืออะไร ? คือ การงดปาฏิโมกข์ด้วยปารายิกอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยสังฆาติเสสอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยปาจิตคิยอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยปาฏิเทศนียะอันไม่มีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทุกกฏอันไม่มีมูล •

การงดปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรม ๕ อย่างนั้น คืออะไร ? คือ การงดปาฏิโมกข์ด้วยปารายิกอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยสังฆาติเสสอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยปาจิตคิยอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยปาฏิเทศนียะอันมีมูล • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทุกกฏอันมีมูล •

การงดปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๖ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือการงดปาฏิโมกข์ด้วยสัตถวิบัติอันไม่มีมูล อันไม่ได้ทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยสัตถวิบัติอันมีมูลอันได้ทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูลไม่ได้ทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูลอันได้ทำแล้ว • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทักขณวิบัติอันไม่มีมูลอันไม่ได้ทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทักขณวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำแล้ว •

การงดปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรม ๖ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือการงดปาฏิโมกข์ด้วยสัตถวิบัติอันมีมูล อันไม่ได้กระทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยสัตถวิบัติอันมีมูลอันได้กระทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันมีมูลอันไม่ได้กระทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันมีมูลอันได้กระทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทักขณวิบัติอันมีมูลอันไม่ได้กระทำ • การงดปาฏิโมกข์ด้วยทักขณวิบัติอันมีมูลอันได้กระทำ •

การงศปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๘ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือการงศปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิภิกขันไม่มีมูล อันไม่ได้กระทำ • การงศปาฏิโมกข์ด้วยสัตต

วิบัติอันไม่มีมูล อันได้กระทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำความ ไม่ได้ทำความ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูล อันไม่ได้กระทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูล อันได้กระทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำความ ไม่ได้ทำความ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยทวิวิบัติอันไม่มีมูล อันไม่ได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยทวิวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยทวิวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำไปแล้วด้วยไม่ได้ทำความ •

การงคปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรม ๕ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือการงคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติอันไม่มีมูล อันไม่ได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยสัตตวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำและไม่ได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูลอันไม่ได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูลอันได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยอาจารย์วิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำความ ไม่ได้ทำความ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยทวิวิบัติอันไม่มีมูล อันไม่ได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยทวิวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำ • การงคปาฏิโมกข์ด้วยทวิวิบัติอันไม่มีมูล อันได้ทำความ ไม่ได้ทำความ •

การงคปาฏิโมกข์ที่ไม่ชอบธรรม ๑๐ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือภิกษุผู้ต้องปาราชิก ไม่ได้นั่งอยู่ในที่ประชุมนั้นเลย ไม่ได้วินิจฉัยเรื่องปาราชิกค้างไว้ • ผู้บอกตาสักขา ไม่ได้นั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น • ไม่ได้ทำเรื่องบอกตาสักขาค้างไว้ • สงฆ์มีความสามัคคีอันชอบธรรม • สงฆ์ไม่ถือเอาเฉพาะ ซึ่งความสามัคคีอันชอบธรรม ไม่ทำเรื่องถือเอาเฉพาะซึ่งความสามัคคีอันชอบธรรมค้างไว้ • มีภิกษุไม่ถูกใจหากว่าได้เห็นหรือได้ยิน หรือได้รังเกียจในทางสัตตวิบัติ • ไม่ถูกใจหากว่าได้เห็นหรือได้ยิน หรือได้รังเกียจในทางอาจารย์วิบัติ • ไม่ถูกใจหากว่าได้เห็นหรือได้ยินหรือรังเกียจในทางทวิวิบัติ •

การงคปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรม ๑๐ อย่างนั้น คืออย่างไร ? คือ ภิกษุผู้ต้องปาราชิกนั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น • ทำเรื่องปาราชิกค้างไว้ • ผู้บอกตาสักขาบทนั่งอยู่ในที่ประชุมนั้น • ทำเรื่องบอกตาสักขาค้างไว้ • ภิกษุไม่ประกอบด้วยสามัคคีอันชอบธรรม • ภิกษุไม่รื้อฟื้นสามัคคีอันชอบธรรม • ทำเรื่องรื้อฟื้น

สามัคคีอันชอบธรรมค้ำไว้ ๑. ภิกษุนี้มิได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้รังเกียจ
ในทางสัตตวัชชี ๑. มิได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้รังเกียจ ในทางอาชาวัชชี ๑.
มิได้เห็น หรือได้ยิน หรือได้รังเกียจในทัญญวัชชี ๑. รวมเป็น ๑๐ อย่างด้วย
กัน ดังนี้ ฯ สันนิษฐานความอันว่าด้วยปาฏิโมกข์อุปนัยนรกะ คือการรศหังการหัง
ปาฏิโมกข์ตามพระบาลีตอนนี้อย่างเท่านั้น ฯ เหวว่า ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๗๖

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยการรศหังปาฏิโมกข์

กถิ ปาราชโก ทสฺสํ ปุริสาขํ นิสินฺโน ไหติ ฯ อธิ ภิกฺขเว เยหิ
อาการเหติ เยหิ ลิงฺเกหิ เยหิ นิมิตฺเตหิ ปาราชิกสฺส ชมฺมสฺส อชฺฌาปตฺติ
โหติติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงเรื่องงคการหังปาฏิโมกข์ ในคัมภีร์จุลลวรรค
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปฐนาด้วยพระองค์เองว่า ภิกษุผู้ต้องปาราชิกนัง
อยู่ในที่ประชุมได้อย่างไร ฯ แล้วทรงวิสัชนาด้วยพระองค์เองว่า การต้อง
ปาราชิกย่อมมีด้วยอาการอย่างใด ด้วยเพศเหล่าใด ด้วยนิมิตเหล่าใด ภิกษุ
เหล่านั้นก็เห็นภิกษุผู้ต้องปาราชิกด้วยอาการเหล่านั้น ด้วยเพศเหล่านั้น ด้วย
นิมิตเหล่านั้น ภิกษุเห็นภิกษุผู้ต้องปาราชิกก็หาไม่แล ก็แต่ว่าภิกษุอื่นต้องบอกแก่

ภิกษุว่าภิกษุอื่นต้องปาราชิกแล้ว ภิกษุเห็นภิกษุผู้ต้องปาราชิก ก็หาไม่แท้ ภิกษุอื่นก็ไม่บอกแก่ภิกษุว่า ภิกษุอื่นต้องปาราชิกแล้ว ก็แต่ว่าภิกษุนั้นบอกแก่ภิกษุว่า ข้าพเจ้าต้องปาราชิกแล้ว คุณอนภิกษุทั้งหลาย เมื่อสงฆ์จำนงก็ต้องประกาศขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ ในที่พร้อมหน้าบุคคลนั้นในวันอุโบสถ ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ ด้วยกรเห็นนั้น ด้วยการได้ยินนั้น ด้วยการรังเกียจนั้นว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อต้องปาราชิกแล้ว ข้าพเจ้าของการพึงปาฏิโมกข์ของเขา คือ ไม่ควรสวดปาฏิโมกข์ต่อหน้าเขา ดังนี้ ฯ เท่านั้นก็เป็นอันงดการพึงปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรมแล้ว

เมื่องดการพึงปาฏิโมกข์ของภิกษุแล้ว ที่ประชุมลูกไปด้วยอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่งในอันตราย ๑๐ อย่าง คือ ด้วยอันตรายจากพระราชา หรือด้วยอันตรายจากโจร หรือด้วยอันตรายจากไฟ ด้วยอันตรายจากน้ำ ด้วยอันตรายจากมนุษย์ ด้วยอันตรายจากอมนุษย์ ด้วยอันตรายจากสัตว์ร้าย ด้วยอันตรายจากงู ด้วยอันตรายอันเกิดแก่ชีวิต ด้วยอันตรายอันเกิดจากพหุสมรรถย์ เมื่อภิกษุจำนงก็ให้ประกาศขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ ในที่พร้อมหน้าบุคคลนั้น ในอาวาสนั้น หรือในอาวาสใดอาวาสหนึ่งก็ได้ว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เรื่องปาราชิกของบุคคลชื่อนี้ยังค้างอยู่ ยังไม่ได้วินิจฉัยเรื่องนั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรวินิจฉัยเรื่องนั้น ดังนี้ ฯ ถ้าได้อย่างนี้เป็นกรณี ถ้าไม่ได้อย่างนี้ ควรประกาศขึ้นในที่เขาลาภะระ ในที่พร้อมหน้าบุคคลนั้น ในวันอุโบสถ ๑๔ คำ หรือ ๑๕ คำ ว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เรื่องปาราชิกของบุคคลชื่อนี้ยังค้างอยู่ ยังไม่ได้วินิจฉัยเรื่องนั้น ข้าพเจ้าของการพึงปาฏิโมกข์ของเขาไว้ คือ ไม่ควรสวดปาฏิโมกข์ในที่พร้อมหน้าเขา ดังนี้ ฯ เท่านั้นก็เป็นการงดปาฏิโมกข์อันชอบธรรมไว้แล้ว

ภิกษุผู้บอกตาสักขานั่งอยู่ที่ประชุมนั้นได้อย่างไร ?	ได้อย่างนี้ คือ
ภิกษุบอกตาสักขาด้วยอาการเหล่านี้	ด้วยเพศเหล่านี้
มีภิกษุอื่นเห็นภิกษุผู้บอกตาสักขา	ด้วยอาการเหล่านั้น
ด้วยนิมิตเหล่านั้นก็มี	ภิกษุอื่นไม่เห็นภิกษุบอกตาสักขาเลย
บอกแก่ภิกษุอื่นว่า	ภิกษุผู้มีชื่อนี้ตาสักขานั่งแล้วก็มี
	ภิกษุอื่นก็ไม่เห็น

ภิกษุลาสิกขา ทั้งภิกษุอื่นก็ได้บอกแก่ภิกษุอื่นด้วยกันว่า ภิกษุอื่นลาสิกขา แล้ว ก็แต่ว่าภิกษุนั้นบอกแก่ภิกษุด้วยกันว่า ข้าพเจ้าลาสิกขาแล้วก็มี เมื่อภิกษุ จานงก็ควรประกาศชนในท่ามกลางสงฆ์ ต่อหน้าบุคคลนั้น ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ด้วยการได้เห็น ด้วยการได้ยิน ด้วยการรังเกียจกันว่า ขอสงฆ์ จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้มัวช้อย่างนั้นลาสิกขาแล้ว ข้าพเจ้า ขอจัดการ พังปาฏิโมกข์ของเขา คือ ไม่ควรสวดปาฏิโมกข์ในที่พร้อมหน้าเขา ดังนี้ ฯ

เท่านั้นก็เป็นการรงดพั้งปาฏิโมกข์อันชอบธรรมแล้ว

เมื่อรงดพั้งปาฏิโมกข์ของภิกษุแล้ว ที่ประชุมถูกไปด้วยคันธราชนโคอินหนึ่ง ในอันตราย ๑๐ อย่าง คือ อันตรายเกิดจากพระราชา หรืออันตรายเกิดจากใจ อันตรายเกิดจากไฟ อันตรายเกิดจากน้ำ อันตรายเกิดจากมนุษย์ อันตราย เกิดจากอมมนุษย์ อันตรายเกิดจากงู อันตรายเกิดแก่ชีวิต อันตรายเกิดแก่ พรหมจรรย์ เมื่อภิกษุจานงก็ควรประกาศชนในท่ามกลางสงฆ์ ในที่พร้อมหน้า บุคคลนั้น ในอาวาสนั้น หรือในอาวาสใดอาวาสหนึ่งก็ได้ว่า ขอสงฆ์จงพึง ถ้อยคำของข้าพเจ้า เรื่องลาสิกขาของบุคคลช้อยังค้างอยู่ ยังไม่ได้วินิจฉัย เรื่องนั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรวินิจฉัยเรื่องนั้น ดังนี้ ฯ ถ้าใครอย่างนั้น เป็นการดี ถ้าไม่ใช้อย่างนั้น ควรประกาศชนในท่ามกลางสงฆ์ ในที่พร้อมหน้า บุคคลนั้น ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า เรื่องลาสิกขาของบุคคลช้อยังค้างอยู่ ยังไม่ได้วินิจฉัยเรื่องนั้น ข้าพเจ้าขอจัดการ พังปาฏิโมกข์เขาไว้ คือ ไม่ควรแสดงปาฏิโมกข์ต่อหน้าเขา ดังนี้ ฯ เท่านั้น ก็เป็นการรงดพั้งปาฏิโมกข์อันชอบธรรมแล้ว

ภิกษุไม่เข้าถึงสามัคคีอันชอบธรรม คือ อย่างไร คือ การไม่ประกอบด้วย สามัคคีอันชอบธรรม บ่ยอมมีด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยเพศเหล่านี้ ด้วยเครื่องหมายเหล่านี้ ก็มีภิกษุเห็น ภิกษุผู้ไม่เข้าถึงสามัคคีอันชอบธรรมด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยเพศเหล่านี้ ด้วยเครื่องหมายเหล่านี้ก็มี ไม่มีภิกษุเห็นภิกษุผู้ไม่เข้า ถึงสามัคคีอันชอบธรรมเลย ก็แต่ว่าภิกษุอื่นบอกเพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้ มัวช้อย่างนั้น ไม่เข้าถึงสามัคคีอันชอบธรรม ดังนี้ก็มี ไม่มีภิกษุเห็นภิกษุผู้ไม่เข้า

ถึงสามัคคีอันชอบธรรมเลย ทั้งภิกษุอื่นก็ไม่ได้บอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีชื้ออย่างนี้ ไม่เข้าถึงสามัคคีอันชอบธรรม ก็แต่ว่าภิกษุนั้นเอง บอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ข้าพเจ้าไม่เข้าถึงสามัคคีอันชอบธรรม ดังนี้ก็มี เมื่อภิกษุจำนงก็ประกาศในท่ามกลางสงฆ์ได้ในที่พร้อมหน้าบุคคลเหล่านั้น ในวันอุโบสถ ๑๕ คำ ๑๕ คำ ด้วยการได้เห็น ได้ยิน ได้รู้ถึงกันนั้นว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้มีชื้ออย่างนี้ ไม่เข้าถึงสามัคคีอันชอบธรรม ข้าพเจ้าของคปาฏิโมกข์ของเจ้าเสีย ฯ ไม่ควรสวดคปาฏิโมกข์ในที่เฉพาะหน้าเขา เท่านั้นที่เป็นอันงดคปาฏิโมกข์อันชอบธรรมแล้ว

อथาวโรจจชวโรภณสามัคคี ? อย่างนี้ คือ การรื้อถอนสามัคคี ย่อมมีด้วยการเห็น ด้วยการได้ยิน ด้วยการได้รู้ถึงกันนั้นว่า ภิกษุผู้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรม ด้วยการเห็น ด้วยการได้ยิน ด้วยการได้รู้ถึงกันนั้นก็มี ภิกษุไม่ได้เห็นภิกษุผู้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรมเลย ก็แต่ว่าภิกษุอื่น บอกเพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีชื้ออย่างนี้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรม ดังนี้ก็มี ภิกษุไม่ได้เห็นภิกษุผู้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรมเลย ภิกษุอื่นก็ไม่ได้บอกภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีชื้ออย่างนี้ได้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรม ก็แต่ว่าภิกษุนั้นเองบอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกัน ข้าพเจ้าได้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรม ดังนี้ก็มี เมื่อภิกษุจำนงก็ประกาศในท่ามกลางสงฆ์ได้ในที่พร้อมหน้าบุคคลผู้นั้นในวันอุโบสถ ๑๕ คำ ๑๕ คำ ด้วยการได้เห็น ได้ยิน ได้รู้ถึงกันนั้นว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้มีชื้ออย่างนี้ได้รื้อถอนสามัคคีอันชอบธรรม ข้าพเจ้าของคปาฏิโมกข์ของเจ้า ไม่ควรสวดคปาฏิโมกข์ในที่พร้อมหน้าเขา ดังนี้เท่านั้นเป็นการงดคปาฏิโมกข์อันชอบธรรมแล้ว

เมื่องคปาฏิโมกข์ของภิกษุแล้ว ที่ประชุมลุกไปด้วยอันตรายอันใดอันหนึ่งในอันตราย ๑๐ อย่าง คือ อันตรายเกิดจากพระราชา หรืออันตรายเกิดจากโจร หรืออันตรายเกิดจากไฟ อันตรายเกิดจากน้ำ อันตรายเกิดจากมนุษย์ อันตรายเกิดจากอมนุษย์ อันตรายเกิดจากสัตว์ร้าย อันตรายเกิดจากงู อันตรายชีวิต อันตรายพรหมจรรย์ก็ดี เมื่อภิกษุจำนงก็ประกาศขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ให้ ในที่พร้อมหน้าบุคคลนั้น ในอาวาสนั้น หรือในอาวาสอื่นว่า ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำ

ของข้าพเจ้า เรื่องการรื้อฟื้นสามัคคีอันชอบธรรมของบุคคลผู้มีข้ออย่างนี้ยังค้าง
อยู่ ยังไม่ได้วินิจฉัยเรื่องนั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรวินิจฉัยเรื่องนั้น
ดังนี้ ๆ ถ้าได้อย่างนี้เป็นกรณี ถ้าไม่ได้อย่างนี้ ควรประกาศขึ้นในท่ามกลาง
สงฆ์ในที่พร้อมหน้าบุคคลผู้นั้นในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ว่าขอสงฆ์จงฟัง
ถ้อยคำของข้าพเจ้า การรื้อฟื้นสามัคคีอันชอบธรรมของบุคคลผู้มีข้ออย่างนี้ยัง
ค้างอยู่ ยังไม่ได้วินิจฉัยเรื่องนั้น ข้าพเจ้าของคปาฏิโมกข์ของเขาไว้ คือ ไม่ควร
สวดคปาฏิโมกข์ในที่พร้อมหน้าเขา ดังนี้ ๆ แทนก็เป็นการงดคปาฏิโมกข์อันชอบ
ธรรมแล้ว

อย่างไรจึงชื่อว่าภิกษุผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจ ด้วยสติวิบัติ ? อย่างนี้
คือ ภิกษุผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจ ในทางสติวิบัติด้วยอาการเหล่านี้ ด้วย
เพศเหล่านี้ ด้วยเครื่องหมายเหล่านี้ ภิกษุก็เห็นภิกษุผู้ถูกได้เห็น ได้ยิน ได้
รงเกียจ ในทางสติวิบัติ ด้วยอาการเหล่านั้น ด้วยเพศเหล่านั้น ด้วยเครื่องหมาย
เหล่านั้นก็มี ภิกษุไม่ได้เห็นภิกษุซึ่งมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจในสติวิบัติ
เลย ก็แต่ว่าภิกษุอื่นบอกเพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีข้ออย่างนี้ มีผู้ได้เห็น
ได้ยิน ได้รงเกียจ ในทางสติวิบัติ ดังนั้นก็ ภิกษุไม่ได้เห็นภิกษุซึ่งมีผู้ได้เห็น
ได้ยิน ได้รงเกียจในทางสติวิบัติเลย ทั้งภิกษุอื่นก็ไม่ได้บอกเพื่อนภิกษุด้วยกันว่า
ภิกษุผู้มีข้ออย่างนี้มีผู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจในทางสติวิบัติ ก็แต่ว่าภิกษุนั้นเอง
บอกเพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ข้าพเจ้ามีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจในทางสติวิบัติ ดังนี้
ก็ ภิกษุผู้จำนงจะประกาศขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ก็ประกาศได้ ในที่พร้อมหน้าบุคคล
นั้น ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ด้วยการได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจนั้นว่า
ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้มีข้ออย่างนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกียจ
ในทางสติวิบัติ ข้าพเจ้าของคปาฏิโมกข์ของเขา คือ ไม่ควรสวดคปาฏิโมกข์
ในที่พร้อมหน้าเขา ดังนี้ ๆ แทนก็เป็นการงดคปาฏิโมกข์อันชอบธรรมแล้ว สัน
เนือความในพระบาลีตอนนั้นเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่า ภิกษุไม่เข้าถึงสามัคคีอัน
ชอบธรรมในพระบาลีนั้น อธิบายตามอรรถกถาว่า เมื่อสงฆ์กำลังทำสังฆกรรมอยู่

ภิกษุไม่มาเอง หรือไม่ให้อันตะมา หรือพร้อมหน้าแล้วคัดค้าน ด้วยความประ
สงค์จะทำให้สังฆกรรมนั้นเสียไป ภิกษุนั้นต้องทักท้วงด้วยการกระทำอย่างนั้น ๆ
โดยเหตุนี้จึงเกิดการหังปาฏิโมกข์ของภิกษุผู้มีอาบคัคคัตวันั้น ๆ คำว่า รือพนนั้น
คือ ให้ทำใหม่ ๆ ภิกษุต้องปาจิตตีย์ด้วยการรือพนนั้น ๆ โดยเหตุนี้จึงเกิดปาฏิโมกข์
ของภิกษุผู้มีอาบคัคคัตวันั้นเสีย ๆ ในคำว่า ด้วยอาการเหล่านี้ โดยเพศเหล่านี้
ด้วยเครื่องหมายเหล่านี้ ควรทราบสัญญา มีอาการเป็นต้น ในการทำให้บรรค
ต่อมรรคถึงกัน ๆ ในคำว่า ด้วยการได้เห็น ได้ยิน ได้รั้งเกียจนั้น การได้เห็น
กับการได้ยินมีมาในพระบาลีแล้ว ๆ แต่ถ้าเกิดความรั้งเกียจด้วยการได้เห็น ได้
ยินนั้น ท่านก็กล่าวหมายเอาความรั้งเกียจนั้นว่า ด้วยความรั้งเกียจนั้น ดังนี้

ฎีกา

เรื่องการสวดปาฏิโมกข์นั้นมักกล่าวไว้ในฎีกา ปาฏิโมกข์มี ๒ อย่าง คือ
อาณปาฏิโมกข์ ๑ โอวาทปาฏิโมกข์ ๑ ๆ คำขึ้นต้นว่า สุณาตุ เม ภนฺเต
ดังนี้ เป็นอาณปาฏิโมกข์ ๆ อาณปาฏิโมกข์นั้น สวาททั้งหลายยกขึ้นแสดง
ไม่ใช่พระพุทธรเจ้ายกขึ้นสวดทุกกิ่งเคื่อนไป ๆ คำที่ ๓ ว่า ขนฺติ ปรมํ ตโป
คตฺติกา ดังนี้ ไปจนถึงคำว่า เอตํ มหฺธานสาสนํ นี้ เป็นโอวาทปาฏิโมกข์ ๆ
โอวาทปาฏิโมกข์นั้น พระพุทธรเจ้าเท่านั้นทรงยกขึ้นแสดง สวาทไม่ได้แสดง ๆ
พระพุทธรเจ้าทั้งหลายที่มีอายุขึ้นทรงยกขึ้นแสดง ๖ ปัดอกรัง ส่วนพระพุทธรเจ้า
ทั้งหลายที่มีอายุน้อย ทรงยกขึ้นแสดงในปฐมโพธิกาลเท่านั้น เพราะฉะนั้น
พระพุทธรเจ้าของเราทั้งหลาย จึงได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์นี้เพียง ๒ พรวา
เท่านั้น ต่อขึ้นไปก็ไม่ได้ทรงยกขึ้นแสดงอีก ดังนี้

ในพระวินัยกถาขึ้น ว่าด้วยการงดปาฏิโมกข์ คือ ไม่ให้สวดปาฏิโมกข์ใน
เวลามีผู้ต้องปาราชิก หรือผู้บอกตาสึกขา หรือผู้รือพนสามัคคี หรือผู้ถูกได้เห็น
ได้ยิน ได้รั้งเกียจในทางสลวิคินั่งอยู่ในที่ประชุมทำอุโบสถนั้น ดังนี้ จึงเป็นอัน
ว่าสิ้นเนื้อความในพระวินัยกถาขึ้นเพียงเท่านั้น.

เฮว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๗๗

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยการงดปาฏิโมกข์เกี่ยวกับอาจารย์เป็นต้น

กตํ อาจารย์ปศุคิยา ทิฏฐสฺสปริสงกิโต โหติ ฯ อีช ปณํ ภิกขเว
ภิกขุ เขหิ อากาเรหิ เขหิ ถึงฺเคหิ เขหิ นิमितฺเตหิ อาจารย์ปศุคิยา ทิฏฐสฺส-
ปริสงกิโต โหติติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพักแสดงการงดปาฏิโมกข์เกี่ยวกับอาจารย์ และ
ทิฏฐิวิบัติ และการถือเอาด้วยตน ในคัมภีร์จุลลวรรค สืบต่อไปเพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ว่า อย่างไรจึงชื่อว่าภิกษุถูก
ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจด้วยอาจารย์ ฯ อย่างนั้นคือ ภิกษุถูกได้เห็น ได้ยิน
ได้รังเกียจในทางอาจารย์ด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยเพศเหล่านี้ ด้วยเครื่องหมายเหล่านี้
ภิกษุก็เห็นภิกษุผู้ถูกได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทางอาจารย์
ด้วยอาการเหล่านั้น ด้วยเพศเหล่านั้น ด้วยเครื่องหมายเหล่านั้นก็ดี ภิกษุไม่ได้
เห็นภิกษุผู้ถูกได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจ ในทางอาจารย์เลย ก็แต่ว่าภิกษุอื่น
บอกแก่ภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทาง
อาจารย์ดังนั้นก็ดี ภิกษุไม่ได้เห็นภิกษุซึ่งมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทาง
อาจารย์เลย ทั้งไม่มีภิกษุอื่นบอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้มี
ผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทางอาจารย์ ก็แต่ว่าภิกษุนั้นเองบอกแก่ภิกษุ
ด้วยกันว่า ข้าพเจ้ามีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทางอาจารย์ดังนั้นก็ดี เมื่อ
ภิกษุจำนงก็ควรพูดขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ในที่พร้อมหน้าบุคคลนั้น ในวันอุโบสถ

๑๔ คำ ๑๕ คำ ด้วยการได้เห็น ด้วยการได้ยินนั้น ด้วยการได้รังเกียจจนกว่า
ขอสงวนทั้งถ้อยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้มีชื่ออย่างนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้
รังเกียจในทางอาชววิบัติ ข้าพเจ้าของคปาฏิโมกข์นั้นไว้ ไม่ควรสวดคปาฏิโมกข์
พร้อมหน้าเขาดังนี้ ฯ เท่านั้นก็เป็นการงดคปาฏิโมกข์ที่ชอบธรรมแล้ว

อย่างไรจึงจะมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทางอาจารย์บติ ฯ อย่างนี้
คือ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจภิกษุในทางทิฏฐิวิบัติด้วยอาการเหล่านี้ ด้วยเพศ
เหล่านี้ ด้วยเครื่องหมายเหล่านี้ ภิกษุได้เห็นภิกษุซึ่งมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้
รังเกียจในทางทิฏฐิวิบัติด้วยอาการเหล่านั้น ด้วยเพศเหล่านั้น ด้วยเครื่องหมาย
เหล่านั้นก็ดี ไม่มีภิกษุได้เห็นภิกษุซึ่งมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทางอาจารย์บติ
เลย ก็กันว่าภิกษุอื่นบอกภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีชื่อย่างนี้มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้
รังเกียจในทางอาจารย์บติดังนี้ก็ดี ภิกษุไม่ได้เห็นภิกษุซึ่งมีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจ
ในทางทิฏฐิวิบัติเลย ทั้งภิกษุอื่นก็ไม่ได้บอกแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันว่า ภิกษุผู้มีช
อย่างนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจในทางอาจารย์บติ ก็แต่ว่าภิกษุนั้นบอกแก่
ภิกษุด้วยกันว่า มีผู้ได้เห็น ได้ยิน ได้รังเกียจข้าพเจ้าในทางทิฏฐิวิบัติดังนี้ก็ดี เมื่อ
ภิกษุจำนงก็พูดขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ได้ ในที่ต่อหน้าบุคคลเช่นนั้น ในวันอุโบสถ
๑๐ คำ หรือ ๑๕ คำ ด้วยการได้เห็นนั้น ด้วยการได้ยินนั้น ด้วยการได้รังเกียจ
นั้นว่า ขอสงฆ์จงหึงด้อยคำของข้าพเจ้า บุคคลผู้มีชื่อย่างนี้ มีผู้ได้เห็น ได้ยิน
ได้รังเกียจในทางทิฏฐิวิบัติ ข้าพเจ้าของคปภาฏิโมกษ์เจ้า ไม่ต้องสวดปาฏิโมกษ์ใน
ที่พร้อมหน้าเขา ฯ เท่านั้นก็เป็นการคปภาฏิโมกษ์อันชอบธรรมแล้ว ฯ การคปภา
ฏิโมกษ์อันชอบธรรมมีอยู่ ๑๐ อย่างดังที่แสดงมาแล้วในกัมมัฏฐานก่อน ๆ จนถึงกัมมั
ฐาน ฯ จบปฐมภาณวารเพียงเท่านั้น

ก่อนไปว่าด้วยการถือเอาด้วยคนสืบต่อไป กล่าวคือ มีเนื้อความตามพระ
บาลว่า พระอุบาลีเถระเจ้าได้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว
นั่งลงในที่สมควรแห่งหนึ่ง ฯ พระอุบาลีนั่งลงในที่สมควรแก่ตนแล้ว จึงกราบ
ทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุผู้ประสงค์จะถือ
เอาซึ่งการถือเอาด้วยคน ควรถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนอันประกอบด้วยองค์
อย่างไร พระเจ้าข้า ฯ ตลิ่งเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูอุทอนอุบาลี ภิกษุ

ผู้ประสงค์จะถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตน ควรถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตน อันประกอบด้วยองค์ ๕ คือก่อนขาด ภิกษุผู้ประสงค์จะถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตน ต้องพิจารณาว่า เราประสงค์จะถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนนั้นในเวลาใด เวลานั้นเป็นเวลาสมควรถือเอา ด้วยการถือเอาด้วยตนหรือไม่ ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาแล้วรู้ว่า ไม่ใช่เวลาจะถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนนั้นไม่เป็นเวลาที่ควรถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนดังนี้ ภิกษุนั้นต้องพิจารณาให้ยิ่งขึ้นไปว่า เราประสงค์จะถือเอาด้วยการถือเอาซึ่งคนอันใด การถือเอาด้วยตนนั้นเป็นของจริงหรือไม่จริง ฯ ถ้าภิกษุพิจารณาเห็นว่า การถือเอาด้วยตนนั้นไม่ใช่ของจริง ไม่เป็นของจริง ก็ไม่ควรถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนนั้น ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาเห็นว่า การถือเอาด้วยตนนั้นเป็นของจริง ไม่ใช่ไม่เป็นของจริง ภิกษุนั้นต้องพิจารณาให้ยิ่งขึ้นไปว่า เราประสงค์จะถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนอันใด การถือเอาด้วยตนนั้นประกอบด้วยประโยชน์หรือไม่ ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาเห็นว่า การถือเอาซึ่งอริกถด้วยตนนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่ประกอบด้วยประโยชน์ ก็ไม่ควรถือเอาซึ่งอริกถด้วยตนนั้น ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาอีกว่า การถือเอาซึ่งอริกถด้วยตนนั้น ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่ประกอบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ภิกษุนั้นต้องพิจารณาให้ยิ่งขึ้นไปว่า เมื่อเราถือเอาซึ่งอริกถด้วยตน เราจักได้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นเพื่อนเห็นพ้องกัน เป็นสักขีโดยธรรมวินัยหรือไม่ ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาเห็นว่า เมื่อเราถือเอาซึ่งอริกถด้วยตน เราจักได้ภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นเพื่อนเห็นพ้องกัน เข้าเป็นพวกโดยธรรมวินัย ก็ไม่ควรถือเอาซึ่งอริกถด้วยตน ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาอีกว่า เมื่อเราถือเอาซึ่งอริกถด้วยตน เราจักได้ภิกษุทั้งหลายที่เป็นเพื่อนเห็นพ้องกัน เข้าเป็นพวกโดยธรรมวินัย ภิกษุนั้นก็ควรพิจารณาให้ยิ่งขึ้นไปว่า เมื่อเราถือเอาซึ่งอริกถด้วยตน ความผัดใจกัน ความทะเลาะกัน ความถือผิดกัน ความโต้เถียงกัน ความแตกแห่งสงฆ์ ความวิวาทแห่งสงฆ์ ความตึงตังต่างกันแห่งสงฆ์ เหตุอันต่างกันแห่งสงฆ์จักมีแก่สงฆ์ เพราะสิ่งนี้เป็นต้นเหตุหรือไม่ ฯ ถ้าเมื่อภิกษุพิจารณาเห็นว่า เมื่อเราถือเอาซึ่งอริกถด้วยตน ความบาดหมางกัน ความทะเลาะกัน ความผิดกัน ความเถียงกัน ความแตกแห่งสงฆ์ ความวิวาทแห่งสงฆ์ ความตึงตังต่างกันแห่งสงฆ์ เหตุต่างกัน

แห่งสงฆ์ ซึ่งมีเรือนเป็นต้นเหตุ จักมีขึ้นแก่สงฆ์ดังนี้ ก็ไม่ควรถือเอาอธิกรณ์ด้วยตน ฯ ก็ดี เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นว่า เมื่อเราถือเอาอธิกรณ์ด้วยตน ความบาดหมางกัน ความทะเลาะกัน ความผิดกัน ความเบียดกัน ความแตกแห่งสงฆ์ ความวิวาทแห่งสงฆ์ ความตั้งลงต่างกันแห่งสงฆ์ เหตุต่างกันแห่งสงฆ์ซึ่งมีเรือนเป็นต้นเหตุจักมีขึ้นแก่สงฆ์ดังนี้ ก็ควรถือเอาอธิกรณ์ด้วยตน ตุก่อนอุบายการถือเอาอธิกรณ์ด้วยตนซึ่งจักไม่ทำให้เสียใจในภายหลัง ย่อมประกอบด้วยองค์ ๔ อย่างนั้นแลดังนี้ ของคณเณรความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่าประสงคฺจะถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยคนนั้น มีคำอธิบายว่า ภิกษุผู้ประสงคฺจะทำให้ศาสนาบริสุทธิ์ ถือเอาอธิกรณ์ได้ด้วยตน อธิกรณ์นั้นเรียกว่าการถือเอาด้วยตน ฯ ในคำว่าไม่ใช่เวลาถือเอาซึ่งการถือเอาด้วยตนนั้น คือเห็นว่าเวลานี้ไม่ใช่เวลาที่สมควร เป็นเวลาที่วิปริต ด้วยมีราชภัย โจรภัย ทฬภิกขภัย หรือฤดูฝน ดังนี้ ฯ คำว่า การถือเอาด้วยตนนี้เป็นของไม่จริงนั้น คือ การถือเอาด้วยตนนี้เป็นของไม่มีอยู่จริง สิ่งที่ไม่ใช่ธรรม เราถือเอาเป็นธรรม สิ่งที่เป็นธรรม เราถือเอาไม่เป็นธรรม สิ่งที่ไม่เป็นวินัย เราถือเอาเป็นวินัย สิ่งที่เป็นวินัย เราถือเอาไม่ใช่วินัย ผู้ทุศีล เราถือเอาผู้มศีล ส่วนผู้มศีล เราถือเอาผู้ทุศีลดังนี้ ส่วนการถือเอาด้วยตนที่เป็นจริงนั้นควรทราบด้วยข้อความที่ตรงกันข้าม ฯ ในคำว่า การถือเอาซึ่งอธิกรณ์ด้วยตนนั้นประกอบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์นั้น คือการถือเอาอธิกรณ์ด้วยตนอันใด เป็นเหตุให้เกิดอาชฺร ของกัชีวิต หรือว่าเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่พรหมจรรย์ การถือเอาอธิกรณ์ด้วยตนนั้น เป็นของประกอบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ส่วนการถือเอาอธิกรณ์ที่ควรกันข้ามกับที่กล่าวแล้วนี้ ชื่อว่าประกอบด้วยประโยชน์ ฯ คำว่าเรจักไม่ได้ภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นเพื่อนเห็นเพื่อนกันนั้น หมายความว่า บางคราวไม่อาจได้ภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือตน ในคราวมีภัยต่าง ๆ มีราชภัยเป็นต้น ฯ ก็คำว่าเรจักได้ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งเป็นเพื่อนเห็นเพื่อนกันเข้าเป็นพวกกันนั้น หมาย

ความว่าบางคราวอาจได้ภิกษุเช่นนั้น ในคราวที่ปลอดภยันต์มิใช่ชาวปลาอาหารบริบูรณ์
เป็นต้น ๑ คำว่าความบาทหมางซึ่งมีเรื่องนั้นเป็นต้นเหตุจกมีแก่ตงนั้น คือความ
บาทหมาง ความทะเลาะ ความผิดเถียง ความแตกแห่งสงฆ์ จกมีขึ้นเหมือน
คราวเกิดเรื่องเมืองโกสัมพี ๑ คำว่าจกไม่ทำให้เกิดความเสียใจในภายหลังนั้น
คือจกไม่ทำให้เกิดความเสียใจในเมื่อระลึกในภายหลัง แก่พระมหากัสสปเถร-
เจ้า ซึ่งข่มขืนภักทภิกษุซึ่งบวชเมื่อภายหลัง แล้วทำสังคายนาครั้งแรก แก่พระ
ยสเถรเจ้าผู้ข่มขืนภิกษุ ๑๐๐ ข่มขืนภิกษุ ๑๐๐ นั้น แล้วทำสังคายนาครั้งที่ ๒
และแก่พระโมคคัลลิตตเถรเจ้าผู้ข่มขืนภิกษุ ๖๐๐ นั้น แล้วทำสังคายนาครั้งที่ ๓
มิแต่ทำให้พระศาสนาเจริญรุ่งเรือง เหมือนพระจันทร์พระอาทิตย์ปราศจากเมฆ
หมอกฉะนั้น ดังนี้

ฎีกา

ในฎีกาว่า อธิกรณ์ที่ควรถือเอาด้วยตนเพื่อจะโจทก์ผู้อื่น เรียกว่าการถือเอา
ด้วยตน เพราะฉะนั้น ในอรรถกถาจึงว่า ภิกษุผู้ประสงค์จะทำศาสนาให้บริสุทธิ์
ดังนี้เป็นต้น สันเนอความในพระวินัยกถาเช่นเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณทที ๗๘

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยการโจทก์

โจทเคน ภนฺเต ภิกษุณา ปรี โจทเคนฺทกาเมน กติ ธมฺเม อชฺณคฺคํ
ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปโร โจทเคนฺทพฺโพคิ ๑ โจทเคนฺทปาดิ ภิกษุณา ปรี โจทเคน-
ทกาเมน ปณฺจ ธมฺเม อชฺณคฺคํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ปโร โจทเคนฺทพฺโพคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยการโจทก์ สืบ
ต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ไต่ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนา
 นั้นว่า พระอุบาลีเถระเจ้าได้กราบทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ภิกษุผู้
 เป็นโจทก์ ประสงค์จะโจทก์ผู้อื่นควรพิจารณาธรรมที่ประการใดในตน แล้วจึงโจทก์
 ผู้อื่น พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นโจทก์
 ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น ควรพิจารณาธรรม ๕ ประการในตน แล้วจึงโจทก์ผู้อื่น
 คือ ภิกษุผู้เป็นโจทก์ ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่นนั้น ควรพิจารณาว่า เรามีความ
 ประพฤติทางกายบริสุทธิ์หรือไม่ เราประกอบด้วยความประพฤติทางกายอันบริสุทธิ์
 ไม่จากวันไม่มีผู้จับได้หรือไม่ ธรรมเช่นนั้นมียู่แก่เราหรือไม่ ฯ ถ้าภิกษุไม่มีความ
 ประพฤติทางกายบริสุทธิ์ ไม่ประกอบด้วยความประพฤติทางกายอันบริสุทธิ์ อัน
 จากวันอันมีผู้จับได้ ก็จักมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านศึกษาทางกายเสียก่อนเถิด ดังนี้

ยังอีกข้อหนึ่งอุบาลี คือ ภิกษุผู้เป็นโจทก์ ผู้ประสงค์จะโจทก์ผู้อื่นควร
 พิจารณาว่า เรามีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์หรือไม่ เราประกอบด้วยความ
 ประพฤติวาจาอันบริสุทธิ์ อันไม่เป็นช่องทางไม่มีผู้จับได้หรือไม่ ธรรมอย่าง
 นั้นมียู่หรือไม่ ฯ ถ้าภิกษุมีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ ไม่ประกอบด้วย
 ความประพฤติทางวาจาอันบริสุทธิ์ อันไม่เป็นช่องอันผู้อื่นจับไม่ได้ ก็จักมีผู้กล่าว
 ว่า เชิญท่านศึกษาทางวาจาก่อนเถิด

ยังอีกข้อหนึ่งอุบาลี ภิกษุผู้เป็นโจทก์ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น ควรพิจารณาว่า
 เรามีเมตตาจิตต่อเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายหรือไม่ เราไม่มีความอาฆาต
 ต่อเพื่อนพรหมจรรย์แล้วหรือ ธรรมอย่างนั้นมียู่แก่เราหรือไม่ ฯ ถ้าภิกษุไม่มี
 เมตตาจิตในเพื่อนพรหมจรรย์ ก็จักมีผู้กล่าวว่า เชิญท่านผูกเมตตาจิตต่อเพื่อน
 พรหมจรรย์ก่อนเถิด

ยังมีอีกข้อหนึ่งอุบาลี คือ ภิกษุผู้เป็นโจทก์ ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น
 ควรพิจารณาว่า เราเป็นพหูสูตร เป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนมาก เป็นผู้ชำนาญในธรรม
 ๕๔๕๕ ทัดทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด ที่พระกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง

พร้อมทั้งอรรถพยานะหรือไม่ เป็นผู้คล่องปาก คล่องใจ คือใจความแตกในธรรม
เหล่านั้นหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่เป็นพหูสูตร ไม่ได้ศึกษาแล้วเวียนมา ไม่ชำนาญใน
ธรรมที่คือนั่น เบื้องคั่น ท่ามกลาง ที่สุด ที่ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้น
เชิง พร้อมทั้งอรรถพยานะ ไม่คล่องปาก คล่องใจ ไม่คือใจความแตกในธรรม
เหล่านั้น ก็จักมีผู้กล่าวว่า ขอเชิญท่านศึกษาความรู้ก่อนเถิด

ยังอีกข้อหนึ่งอุบาลี คือภิกษุผู้เป็นโจทก์ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น ควร
พิจารณาว่า เราชำนาญในปาฏิโมกข์ทั้ง ๒ ซึ่งมีมาคิโดยพิสคาร ซึ่งจำแนกไว้ดี ซึ่ง
เป็นไปคิ ซึ่งวินิจฉัยคิโดยสุตะ โดยพยานะหรือไม่ ธรรมอย่างนั้น มีอยู่
แก่เราหรือไม่ ฯ ถ้าภิกษุไม่ชำนาญในปาฏิโมกข์ทั้ง ๒ ซึ่งมีมาคิโดยพิสคาร
ซึ่งจำแนกคิ ซึ่งเป็นไปคิ ซึ่งวินิจฉัยคิโดยสุตะโดยพยานะ เมื่อถูกถามว่า คำนี้
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงไว้ในที่ไหนก็แก้ไขไม่ได้ ก็จักมีผู้กล่าวว่า
ขอให้ท่านศึกษาพระวินัยก่อน นี่แหละอุบาลี ภิกษุผู้เป็นโจทก์ซึ่งประสงค์จะ
โจทก์ผู้อื่น ควรพิจารณาคุณธรรม ๕ ประการนี้ ในตนเสียก่อน แล้วจึงโจทก์ผู้อื่น
ดังนี้

พระอุบาลีเถรเจ้า จึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุ
ผู้เป็นโจทก์ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น ควรตั้งธรรมกัประการไว้ในตนแล้วจึงโจทก์
ผู้อื่น ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นโจทก์ซึ่งประสงค์จะ
โจทก์ผู้อื่นควรตั้งธรรม ๕ ประการไว้ในตน แล้วจึงโจทก์ผู้อื่น คือ ควรตั้งใจไว้ว่า
เราจักพูดตามเวลาที่สมควร ไม่พูดในเวลาที่ไม่สมควร เราจักพูดความจริง ไม่พูด
ด้วยคำไม่จริง . เราจะไม่พูดด้วยคำอ่อนหวาน ไม่พูดด้วยคำหยาบ . เราจะไม่พูดด้วย
คำที่มีประโยชน์ ไม่พูดด้วยคำที่ไม่มีประโยชน์ . เราจะไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นจึงจะพูด
ไม่พูดด้วยมิโทษในใจ . ดังนี้

พระอุบาลีเถรเจ้า จึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุผู้เป็น
โจทก์ซึ่งไม่ชอบธรรมต้องร้อนใจด้วยอาการกัอย่าง พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ต้องร้อนใจด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ ร้อนใจด้วยมีผู้กล่าวว่า
ท่านโจทก์ในเวลาไม่สมควร ไม่โจทก์ในเวลาที่เหมาะสม ท่านสมควรจะร้อนใจใน
ภายหลัง . ท่านโจทก์ด้วยเรื่องไม่จริง ไม่โจทก์ด้วยเรื่องจริง ท่านสมควรจะเดือด

ร้อนในภายหลัง • ท่านโจทก์ด้วยคำหยาบคายไม่โจทก์ด้วยคำอ่อนหวาน สมควร
ท่านจะเดือดร้อนในภายหลัง • ท่านโจทก์ด้วยคำที่ไม่มีประโยชน์ ไม่โจทก์ด้วย
คำที่มีประโยชน์ ท่านสมควรเดือดร้อนในภายหลัง • ท่านโจทก์ด้วยโทษะไม่โจทก์
ด้วยเมตตาจิต ท่านสมควรเดือดร้อนในภายหลัง • ๑ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ
เหตุว่า ใครไม่ควรมุ่งโจทก์ภิกษุอื่นด้วยเรื่องไม่จริง

พระอุบาลีจึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุผู้ถูกโจทก์
โดยชอบธรรม ควรตั้งความไม่เดือดร้อนในภายหลังไว้ในใจด้วยอาการอย่างไร
พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า การตั้งความไม่เดือดร้อน
ไว้ในใจด้วยอาการ ๕ คือ ควรคิดว่า ท่านโจทก์เราในเวลาไม่สมควร ไม่ใช่โจทก์
ในเวลาที่เหมาะสม ท่านไม่สมควรจะเดือดร้อน • ท่านโจทก์เราด้วยเรื่องไม่จริง
ไม่ได้โจทก์ด้วยเรื่องจริงสมควรที่ท่านจะไม่เดือดร้อน • ท่านโจทก์เราด้วยคำหยาบ
ไม่ได้โจทก์ด้วยคำอ่อนหวาน สมควรที่ท่านจะไม่เดือดร้อน • ท่านโจทก์เราด้วยสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ใช่โจทก์ด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ สมควรที่ท่านจักไม่เดือด
ร้อน • ท่านโจทก์เราด้วยโทษะ ไม่โจทก์ด้วยเมตตา สมควรที่ท่านจักไม่เดือดร้อน •
ดังนี้

พระอุบาลีเถรเจ้าจึงทูลถามต่อไปว่า ภิกษุผู้เป็นโจทก์โดยชอบธรรม ควร
ตั้งความไม่เดือดร้อนไว้ในใจ ด้วยอาการอย่างไร พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ภิกษุผู้เป็นโจทก์โดยชอบธรรม ควรทำให้ผู้อื่นร้อนใจ
ด้วยอาการ ๕ อย่าง ว่านั่นนะท่าน ท่านโจทก์เขาด้วยเรื่องจริงไม่ใช่โจทก์เรื่องไม่จริง
ไม่สมควรที่ท่านจักเดือดร้อน • ท่านโจทก์เขาด้วยคำอ่อนหวาน ไม่ได้โจทก์ด้วย
ความกล้าแข็ง ไม่สมควรที่ท่านจักเดือดร้อน • ท่านโจทก์เขาด้วยคำที่มีประโยชน์
ไม่ได้โจทก์ด้วยคำที่ไม่มีประโยชน์ ไม่สมควรที่ท่านจักเดือดร้อน • ท่านโจทก์
เขาด้วยจิตเมตตา ไม่ได้โจทก์ด้วยโทษะ ไม่สมควรที่ท่านจักเดือดร้อน • ๑ ที่ควร
ทำอย่างนี้เพราะเหตุไร ๑ เพราะเหตุว่า ควรโจทก์ผู้อื่นตามเรื่องที่เป็นจริง

พระอุบาลีเถรเจ้า จึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุผู้
ถูกโจทก์โดยชอบธรรม ควรตั้งความร้อนใจไว้ด้วยอาการอย่างไร พระเจ้าข้า ๑
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ถูกโจทก์โดยชอบธรรมควรตั้งความ

ร้อนใจในภายหลังด้วยอาการ ๕ คือ ว่าท่านถูกโจทก์ในเวลาที่เหมาะสม ไม่ใช่ถูกโจทก์ในเวลาที่ไม่เหมาะสม สมควรแล้วที่ท่านจกร้อนใจในภายหลัง • ท่านถูกโจทก์ด้วยเรื่องจริง ไม่ถูกโจทก์ด้วยเรื่องไม่จริง สมควรแล้วที่ท่านจักเดือดร้อนในภายหลัง • ท่านถูกโจทก์ด้วยคำอ่อนหวาน ไม่ใช่ถูกโจทก์ด้วยคำกล้าแข็ง สมควรแล้วที่ท่านจักเดือดร้อนในภายหลัง • ท่านถูกโจทก์ด้วยคำที่มีประโยชน์ ไม่ใช่ถูกโจทก์ด้วยคำที่ไม่มีประโยชน์ สมควรแล้วที่ท่านจักเดือดร้อนในภายหลัง • ท่านถูกโจทก์ด้วยจิตเมตตา ไม่ใช่ถูกโจทก์ด้วยจิตโทสะ สมควรแล้วที่ท่านจักเดือดร้อนในภายหลัง • คุณอ่อนอุบลี ภิกษุผู้ถูกโจทก์โดยชอบธรรม ควรถึงความร้อนใจในภายหลังไว้ด้วยอาการ ๕ อย่างนี้

พระอุบาลีเถระเจ้า จึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุผู้เป็นโจทก์ ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น ควรทำกรรมกัประการ ไว้ในใจแล้วจึงโจทก์ผู้อื่น พระเจ้าข้า • สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตอบว่า คุณอ่อนอุบลี ภิกษุผู้เป็นโจทก์ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่น ควรทำกรรม ๕ ประการไว้ในใจ แล้วจึงโจทก์ผู้อื่น คือ ควรมีความกรุณา • มีจิตมุ่งประโยชน์ • มีจิตอนุเคราะห์ • มีการออกจากอาบคิ • มีการมุ่งวินัยเป็นใหญ่ • กรรม ๕ ประการนี้แหละอุบาลี ภิกษุผู้เป็นโจทก์ ซึ่งประสงค์จะโจทก์ผู้อื่นควรทำไว้ในใจแล้วจึงโจทก์ผู้อื่น

พระอุบาลีเถระเจ้า จึงทูลถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุผู้ถูกโจทก์แล้วควรตั้งอยู่ในกรรมกัประการ พระเจ้าข้า • ตรัสตอบว่า ภิกษุผู้ถูกโจทก์ควรตั้งอยู่ในกรรม ๒ ประการ คือ ความจริง • ความไม่โกรธ • สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปเป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า ในคำทั้งหลายมีคำว่า ไม่เป็นช่องให้ผู้อื่นจับไม่ได้เป็นคตินั้น มีคำอธิบายว่า คฤหัสถ์บรรพชิตผู้ใด ถูกประหารด้วยสิ่งใดแล้ว ภิกษุทำเวชกรรมมีการฆ่าตัวเป็นคตินั้น ให้แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ความประ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงคัมภีร์จุลวรรค ว่าด้วยเรื่องพระมหาปชาบดีโคตม สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ประทับอยู่ที่นิโครธารามกรุงกบิลพัสดุ์ ที่นั่นแคว้นสักกยัตริย์ทั้งหลาย ฯ พระมหาปชาบดีโคตมไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็ยืนในที่สมควรส่วนหนึ่ง แล้วกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้มาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระศาสดาเจ้าทรงประกาศไว้เถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า โคตม พระนางอย่าพอพระทัยที่จะให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระศาสดาเจ้าได้ประกาศไว้เลย ฯ พระนางมหาปชาบดีโคตมจึงกราบทูลขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงห้ามเสียอีก พระนางจึงกราบทูลขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ พระองค์ก็ทรงห้ามเสียอีก ฯ พระนางมหาปชาบดีโคตมทรงเห็นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระศาสดาเจ้าทรงประกาศไว้ ก็ทรงเป็นทุกข์ น้อยพระทัย มีพระเนตรนองด้วยน้ำตา ได้ถวายบังคมลากลับคืนสู่พระราชมิเวศน์

ครั้นสมเด็จพระโลกเชษฐเจ้าประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ ตามพระพุทธประสงค์แล้ว ก็เสด็จไปสู่เมืองเวสาลี เมื่อเสด็จไปโดยลำคับก็บรรลุถึงเมืองเวสาลี แล้วได้ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลาในป่ามทวันเมืองเวสาลี ฯ ครั้นนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมก็ให้คนปลงพระเกศา นุ่งห่มด้วยผ้ากาสาวิเศษ แล้วพร้อมด้วยนางกษัตริย์สาวกียานี้เป็นอันมาก ได้เสด็จไปที่เมืองเวสาลี ฯ ครั้นไปถึงแล้ว ก็เสด็จไปที่กุฎาคารศาลา ฯ เวลานั้นพระนางมหาปชาบดีโคตม มีพระบาททอง มีพระกายเกลือกกลีด้วยธูปธูประออง มีพระหัตถ์เศร้าหมอง มีพระเนตรนองด้วยพระอัสสสุชลธารา ทรงขึ้นพระกรรแสงอยู่ที่ซุ้มประคูปาภายนอก ฯ

พระอานนทเถระเจ้าได้เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี มีพระบาททั้งสองชั้นพอง มีพระกายคลุกเคล้าด้วยฝุ่นละออง มีพระหัตถ์เป็นทุกข์เศร้าหมอง มีพระเนตรนองด้วยพระอัสสสุชฌาราทรงขึ้นพระกรรแสงอยู่ที่ขุมประตูปากนอก ก็ถวายพระพรตามพระนางโคตมีว่า เหตุไฉนพระนางจึงมีพระบาททั้งสองชั้นพอง มีพระกายคลุกเคล้าด้วยฝุ่นละออง มีพระหัตถ์เป็นทุกข์เศร้าหมอง มีพระเนตรนองด้วยพระอัสสสุชฌาราทรงขึ้นพระกรรแสงอยู่ที่ขุมประตูปากนอกเช่นนั้น ฯ พระนางจึงคร่ำครวญตอบว่า เพราะเหตุที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัย ที่พระคณาจารย์ทรงประกาศไว้แล้ว ฯ พระอานนทจึงถวายพระพรว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระนางจงรออยู่ที่นั่นสักครู่ พอให้อาตมาได้เข้าทูลขอต่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อให้มาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ได้ทรงประกาศไว้แล้ว

พระอานนทถวายพระพรดังนี้แล้ว จึงไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่คน แล้วกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี มีพระบาททั้งสองชั้นพอง มีพระกายคลุกเคล้าด้วยฝุ่นละออง มีพระหัตถ์เป็นทุกข์เศร้าหมอง มีพระเนตรนองด้วยพระอัสสสุชฌาราทรงขึ้นพระกรรแสงอยู่ที่ขุมประตูปากนอก ด้วยทรงเห็นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ได้ทรงประกาศไว้แล้ว ขอมาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ได้ทรงประกาศไว้แล้วเถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงคร่ำครวญว่า อ้า! เลยอานนท เธออย่าพอใจให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ทรงประกาศไว้เลย ฯ พระอานนทก็กราบทูลขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ทรงประกาศไว้เถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงคร่ำครวญตอบว่า อ้า! เลยอานนท เธออย่าพอใจให้มาตุคามบรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ทรงประกาศไว้แล้ว ฯ พระอานนทก็กราบทูลขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้มาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาจารย์ทรงประกาศไว้เถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มี

พระภาคเจ้าก็ตรัสตอบอยู่คงที่ว่า อย่าเลยอาณนที เชออย่าพอใจให้มาตุคาม
ได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาคคเจ้าได้ทรงประกาศไว้เลย ครั้นนี้พระ
อาณนทีจึงคิดว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้มาตุคามบรรพชา
ในพระธรรมวินัยที่พระคณาคคเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว อย่าเลย เราจักต้องทูล
ขอให้มาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัย ที่พระคณาคคเจ้าทรงประกาศไว้ด้วย
เหตุอย่างอื่น ครั้นคิดดังนี้แล้วจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า มาตุคาม
ได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาคคเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว อาจทำให้เจ้า
โสคาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล อหัตถผลหรือพระเจ้าข้า สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ตูก่อนอาณนที มาตุคามได้บรรพชา ในพระ
ธรรมวินัยที่พระคณาคคเจ้าได้ประกาศไว้แล้ว ก็อาจทำให้แจ้งโสคาปัตติผล
สกทาคามีผล อนาคามีผล อหัตถผล ฯ พระอนนทีจึงกราบทูลขึ้นว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้ามาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาคค
เจ้าทรงประกาศไว้แล้ว อาจทำให้สำเร็จโสคาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคา-
มีผล อหัตถผล ก็ขอให้มาตุคาม ได้บรรพชาในพระธรรมวินัยที่พระคณาคคเจ้า
ได้ทรงประกาศไว้เถิด ประการหนึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็เป็นผู้มีพระ
อุปการคุณมาก เป็นพระเจ้าแม่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ได้ทรงทำนุ
บำรุงพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ถวายข้าวบิณฑบาตแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าแต่ครั้ง
พระชนม์ ของพระผู้มีพระภาคเจ้าสิ้นพระชนม์มาพระเจ้าข้า กราบทูลดังนี้
แล้วก็รอฟังพระพุทธานุญาต บุกมี ณ กาลนั้น ของคณเฑาะพในพระบาลีคณน
ไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ก่อนไป จะได้อีกเอาเนื้อความใน อรรถกถา ฎีกา มาแสดงสืบต่อไป
เพื่อทำให้เนื้อความที่แสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้น แจ่มแจ้งพิสดาร กล่าวคือ
ในอรรถกถาว่า พระอรรถกถาจารย์ได้ตั้งเป็นคำปุจฉาว่า เหตุไรสมเด็จพระผู้

มีพระภาคเจ้าจึงได้ครีธาไม่ไห้มาคฺคามบรรพชา ก็พระพุทฺธเจ้าทั้งสี่^๕ ย่อมมี
บวช^๕ ๔ มิใช่หรือ มีคำวิสัชนาว่า ถึงพระพุทฺธเจ้าทั้งสี่^๕ มีบวช^๕ ๔ ก็ตาม
แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็มีพระพุทฺธประสงค์จะใคร่ทรงให้ทุกขอให้ลำบาก
หลายครั้งเสียก่อน เพื่อให้มาคฺคามเห็นว่า การบรรพชา^๕ เป็นของที่พวกเรา
ได้ยาก แล้วพวกมาคฺคามจึงจักรักษาการบรรพชาไว้ได้คิ คังม

ฎีกา

ส่วนในฎีกาว่า คำว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่นิโครธาราม
กรุงกบิลพัสดุ์^๕ ม้วนแคว้นสักกษัตริย์ทั้งหลายนั้น หมายถึงการเสด็จกรุง
กบิลพัสดุ์ครั้งแรก ๑ คำว่า โคตม ในคำว่า พระนางมหาปชาบดีโคตม
นั้น หมายถึงโคตรตระกูล ๑ คือ ในวันที่ชนานพระนามพระนางเจ้าในคราวที่
ประสูติใหม่นั้น พวกพราหมณ์ได้รับพระราชทานเครื่องสักการบูชา แล้ว
ก็พิจารณาคุณพระลักษณะ แล้วก็พูดกันว่า ถ้าพระนางนี้อีกได้พระโอรส ๗^๕ นั้นก็
จักได้เป็นจักรพรรดิราช ประชาชนก็จักมีแก่พระนาง เพราะฉะนั้น จึงได้ถวาย
พระนามว่ามหาปชาบดี เพราะเป็นผู้มากด้วยปชาคือบุตร และปชาคือธิดา
คังม ๑ แต่ในคำนี้ยกเอาคำว่าโคตมเข้าประสมด้วย จึงได้พระนามว่า พระ
นางมหาปชาบดีโคตม ๑ คำว่า พระนางมหาปชาบดีได้ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้านั้น คือ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว ก็
โปรดให้นันทกุมารออกบรรพชาก่อน ต่อมาในวันที่ ๗ ก็โปรดให้พระราหุล
กุมารบรรพชา ๑ ในคราวที่สักกษัตริย์ทั้ง ๒ พระนครยกพลนักรออกไป เพื่อ
จะชิงชัยกันในคราวเกิดเรื่องนั้น^๕ สมเด็จพระบรมศาสดาได้เสด็จไปทรงห้าม
ได้ทรงแสดงอรรถกถาสุครด้วยพระมหากรุณา ๑ กษัตริย์เหล่านั้น^๕ ทรงเสื่อมใส
ศรัทธาแล้ว ก็โปรดให้พระราชกุมารฝ่ายละ ๒๕๐ องค์ออกบรรพชา กุมาร
ทั้ง ๕๐๐ นั้น ก็ได้บรรพชาอยู่ในสำนักพระบรมศาสดา ๑ ในครั้งนั้นพวก
ปชาบดีของกุมารเหล่านั้นก็ส่งข่าวไปถึง ทำให้กุมารเหล่านั้นเกิดความไม่ยินดี
ในบรรพชา สมเด็จพระบรมศาสดาทรงทราบ^๕ ว่า กุมารเหล่านั้น^๕ ก็ตก ๒

ไม่ยินดีในบรรพชา จึงทรงหาพระกุมารเหล่านั้น ซึ่งบรรพชาเป็นภิกษุหนุ่มทั้ง ๕๐๐ องค์ แล้วเสด็จไปสู่ภูมิละในป่าหิมพานต์ ได้ประทับนั่งบนหินศิลาที่พระองค์เคยนั่ง ในครั้งพระองค์ทรงพระเสวยชาติเป็นพระยานกคฤหว่าแล้ว ทรงกำจัดความไม่ยินดีของภิกษุหนุ่มเหล่านั้นด้วยทรงแสดงกุตสาตก โปรดให้ภิกษุหนุ่มเหล่านั้นตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล แล้วทรงพากลับข้ามหาวน แล้วทรงโปรดให้บรรลुพระอรหัตตผล ฯ พวกปชาบดีของภิกษุหนุ่มเหล่านั้นก็ส่งข่าวไปอีก เพื่อจะรู้ใจของภิกษุหนุ่มเหล่านั้นว่าเป็นอย่างไร ? ภิกษุหนุ่มเหล่านั้นก็ตอบไปว่า พวกเราไม่สมควรแก่ฆราวาสแล้ว ฯ ปชาบดีเหล่านั้น มีอยู่ ๕๐๐ คนต่างก็คิดกันว่า มั่น พวกเราไม่สมควรจะมีสามีอีก พวกเราควรจักไปเฝ้าพระมหาปชาบดีทูลขอบรรพชา คิดกันดังนี้แล้วจึงพากันไปเฝ้าพระมหาปชาบดี กราบทูลว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอพระแม่เจ้าได้ทรงอนุญาตให้กระหม่อมฉันทั้งหลายได้บรรพชาด้วยเถิด พระมหาปชาบดีจึงพาสตรีเหล่านั้นไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ อจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า พระนางมหาปชาบดีได้เฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ในคราวที่พระเจ้าสุทโธทนะ พุทธบิดาเสด็จปรินิพพานในภายใต้เศวตฉัตร ดังนี้

ข้อที่กล่าวไว้ในพระบาลีว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่นิโครธารามตามพระพุทธประสงค์นั้น คือ เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล็งเห็นอุปนิสัยของพวกเณรในยสัศว์ทั้งหลายแล้วจึงได้เสด็จอยู่ ฯ ข้อว่าพระนางมหาปชาบดีพร้อมด้วยนางกษัตริย์สาภิยานี้เป็นอันมากนั้น คือพระนางมหาปชาบดีทรงถือพรคบบรรพชาโดยตั้งเจตนากัน เฉพาะคือพระพุทธองค์แต่ในภายในพระราชนิเวศน์นั้น แล้วทรงให้นางกษัตริย์สาภิยานี้ทั้ง ๕๐๐ นางนั้นบรรพชา แล้วได้พาเสด็จไปสู่เมืองเวสาลี ฯ พวกกษัตริย์สัถยะโกถิยะได้โปรดให้จัดพระสุวรรณสีวิกา เพื่อให้ นางกษัตริย์เหล่านั้นขึ้นทรง ด้วยเห็นว่านางกษัตริย์ที่เคยมีสุข ไม่อาจเสด็จดำเนินด้วยพระบาท ฯ แต่เมื่อนางกษัตริย์เหล่านั้นจะเสด็จไปด้วยพระสุวรรณสีวิกา ก็ทรงเห็นว่าจะไม่เป็นการเคารพต่อพระพุทธองค์ จึงได้ทรงดำเนินด้วยพระบาทสิ้นระยะมรรคา ๕๐ โยชน์โดยคณา ฝ่ายพระราชทั้งสองพระนครก็โปรดให้จัดการอารักขาทั้งข้างหน้าข้างหลัง ทั้งโปรดให้จัดเสบียง

อาหารบรรพทุกถ้วนส่งไปถวาย ฯ ข้อที่กล่าวว่ามีพระบาททั้งสองชนทองนั้น คือ พระนางมหาปชาบดีนั้นมีพระบาทข้างหนึ่งบวม พระบาทข้างหนึ่งแตกเพราะเหตุที่พระนางเป็นผู้มีความสุขมาแต่กำเนิด ฯ ข้อที่พระนางได้ทรงยืนพระกรรมแสงอยู่ที่ขุมประคุกายนอกนั้น ก็เพราะเหตุว่า พระนางทรงพระดำริว่า เราไม่ได้รับอนุญาตจากพระคฤคาคเจ้า ได้ถือเพศบรรพชาเอง กวที่เราถือเพศบรรพชาเองได้ปรากฏไปทั่วชมพูทวีป ถ้าพระศาสดาทรงอนุญาตให้บรรพชา ก็เป็นการดี ถ้าไม่ทรงอนุญาตก็จักมีการครหาใหญ่ โดยเหตุนี้พระนางจึงไม่กล้าเข้าไปสู่พระวิหาร ได้ทรงยืนอยู่ที่ขุมประคุกายนอกตั้งแสดงมา สิบวาระ เทศนาในพระวินัยกัณฑ์เพ่งเท่านั้น.

เอวံ กัมม คัมภีร์ประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๐

คัมภีร์จุลฉวรรค

ว่าด้วยกรรม ๔ ประการ กับเรื่องศาสนาคงอยู่ ๕๐๐๐ พรรษา

สเจ อานนต มหาปชาบดี โคตมิ อฏฐ ครุสมเม ปฏิคฺคณฺหาติ สา
วสุสา โหตุ อุปสมฺปทา วสุสฺสคฺขปสมฺปนฺนํ ย ภิกฺขุณฺเีย คทหฺปสมฺปนฺนํ สฺส
ภิกฺขุโน อภิวาทนํ ปชฺชจฺญชานนฺติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจกแสดงกรรม ๔ ประการ กับเรื่องศาสนาคงอยู่ ๕๐๐๐ พรรษา ในคัมภีร์จุลฉวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นี้ว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสสั่งพระอานนตเถรเจ้าว่า คุณก่อนอานนต

ถ้าพระมหาปชาบดีโคตมี รับถือกรรม ๘ ประการได้ การรับถือกรรม ๘ ประการนั้น จะเป็นการอุปสมบท ของพระนางมหาปชาบดีโคตมี คือภิกษุณีผู้อุปสมบทแล้วด้วยวิธีนี้ ก็ต้องทำการกราบไหว้ ทำการลูกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือแก่ภิกษุผู้อุปสมบทในวันนั้นกรรมข้อนี้ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ฯ ภิกษุณีจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุไม่ได้ แม้ข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีต้องหวังกรรม ๒ อย่าง จากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน คือการถามอุโบสถ ๑ การเข้าไปรับโอวาท ๑ แม้ข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา จนตลอดชีวิต เมื่อภิกษุณีออกพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่ายด้วยฐานะ ๓ คือด้วยการเห็น ๑ การได้ยิน ๑ การรังเกียจ ๑ แม้ในข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีผู้ต้องกรรมแล้ว ต้องประพฤติกัมมานัตต์ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย แม้ข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต เมื่อนาสักขมานาได้ศึกษาในกรรม ๘ ประการ ครบ ๒ ปีแล้ว ต้องแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย แม้ข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีคำว่า ภิกษุ ด้วยเหตุอันใดอันหนึ่งไม่ได้ แม้ข้อนี้ก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้ตลอดชีวิต นับแต่วันนี้เป็นต้นไป เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวภิกษุณีได้ฝ่ายเดียว ไม่ให้ภิกษุณีว่ากล่าวภิกษุทั้งหลาย แม้ข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต คู่ก่อนอาณนถ์ ถ้าพระนางมหาปชาบดีโคตมี รับกรรม ๘ ประการนี้ได้ ก็จึงเป็นอุปสมบทของพระนางมหาปชาบดีโคตมี

ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว พระอาณนถ์ ก็จำกรรม ๘ ประการ ในสำนักสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วก็ไปหาพระนางมหาปชาบดีโคตมี บอกพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า ถ้าพระนางรับถือกรรม ๘ ประการได้ ก็จักเป็นอุปสมบทแก่พระนาง กรรม ๘ ประการนั้น คือภิกษุณีที่อุปสมบทแล้วด้วยวิธีนี้ ก็ต้องทำการกราบไหว้ ลูกรับ ยกมือไหว้ แสดงความนับถือแก่ภิกษุผู้บวชในวันนั้น กรรมข้อนี้ภิกษุณีก็ต้องสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ล่วง

ไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุไม่ได้ ชรรมแม้นข้อ
ภิกษุณีก็ต้องงสัการะ เคาพ นัถือ บุษา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีต้อง
หวังชรรณ ๒ ประการ คือการถามอุโบสถ การรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์ทุกกึ่งเดือน
ชรรณแม้นข้อภิกษุณีก็ต้องงสัการะ เคาพ นัถือ บุษา ล่วงไม่ได้จนตลอด
ชีวิต ภิกษุณีออกพรรษาแล้ว ต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ด้วยฐานะ ๓ คือ
ด้วยการไคเห็น ไคยิน ไครงเกียจ ชรรณแม้นข้อภิกษุณีก็ต้องงสัการะ เคาพ
นัถือ บุษา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีผู้ต้องครุชรรณแล้ว ต้องประพฤ
ติกษมานาค์ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ชรรณแม้นข้อภิกษุณีก็ต้องงสัการะ เคาพ นัถือ
บุษา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต นางสิกขมานาผู้ศึกษาในชรรณ ๖ ประการครบ ๒ ปี
แล้ว ต้องแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ชรรณแม้นข้อภิกษุณีก็ต้องงสัการะ
เคาพ นัถือ บุษา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต ภิกษุณีคำว่าภิกษุโดยเหตุใดๆ
ไม่ได้ ชรรณแม้นข้อภิกษุณีก็ต้องงสัการะ เคาพ นัถือ บุษา ล่วงไม่ได้จน
ตลอดชีวิต นับแต่วันนี้เป็นต้นไป เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวสั่งสอน
ภิกษุณีได้ฝ่ายเดียว ไม่เปิดโอกาสให้ภิกษุณีว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุทั้งหลาย ชรรณ
แม้นข้อภิกษุณีก็ต้องงสัการะ เคาพ นัถือ บุษา ล่วงไม่ได้จนตลอดชีวิต
ถ้าพระนางรับปฏิบัติตามครุชรรณ ๘ ประการนี้ได้ ก็จักสำเร็จเป็นอุปสมบทแก่
พระนาง ขอลวาทพระพร ฯ พระนางมหาปชาบดีศรีสตอบว่า ข้าแต่ท่าน
อาณนั หวังสาวชายหนุ่มซึ่งชอบแต่งตัว อาบน้ำคำเกล้าแล้ว ไคคอกอบล
หรือคอกมะลิ หรือคอกทับทวน แล้วประครองรับด้วยมือทั้ง ๒ ขึ้นวางบนศีรษะ
ฉันโค ข้าพเจ้าก็ยินดีรับปฏิบัติตามครุชรรณ ๘ ประการนี้ จนตลอดชีวิตฉันน

ถ้าคัมภีร์ พระอาณนั จึงกลับไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวาท
บังคมแล้ว ถิ่นว่ากราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนางมหาปชาบดี
โคตมี ผู้เป็นพระน้านางของพระผู้มีพระภาคเจ้า รับครุชรรณ ๘ ประการแล้ว
อุปสมบทแล้วพระเจ้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงครุว่า ดูก่อนอาณนั
ถ้ามาตุคามจักไม่ได้บรรพชา ในพระชรรณวินัย ที่พระคณาคคเจ้าได้ประกาศไว้
พรหมจรรย์ก็อยู่ยาวนาน พระสัทธิชรรณต้องคงอยู่ตลอดพันปี แต่เพราะมาตุคามได้
บรรพชา ในพระชรรณวินัย ที่พระคณาคคเจ้าประกาศไว้ บัดนี้พรหมจรรย์จักไม่

คงอยู่นาน พระสัทธรรมจักคงอยู่เพียง ๕๐๐ ปีเท่านั้น ดูก่อนอานนท์ กระจก
เหล้าโคที่มีสตรามาก ไม่มีบุรุษ กระจกเหล้าโคนั้น พวกโจรทักขโหม้อข้าว ก็ทำ
ลาภได้ง่ายอันใด มาตุคามได้บรรพชา ในธรรมวินัยใด พรหมจรรย์ในธรรมวินัย
นั้น จักไม่คงอยู่นานฉนั้น ดูก่อนอานนท์ คิวเพียงลงในนาข้าวสาธิตที่สมบุรณ์คิ
นาข้าวสาธิตนั้น ย่อมไม่คงอยู่นานอันใด มาตุคามได้บรรพชา ในธรรมวินัยใด
พรหมจรรย์ในธรรมวินัยนั้น ก็จักไม่คงอยู่นานฉนั้น ดูก่อนอานนท์ คิวเพียง
ในไร่อ้อยที่สมบุรณ์คิ ไร่อ้อยที่สมบุรณ์คินั้น ย่อมไม่คงอยู่นานอันใด มาตุคาม
ได้บรรพชาในธรรมวินัยใด พรหมจรรย์ในธรรมวินัยนั้น ก็ย่อมไม่คงอยู่นาน
ฉนั้น ดูก่อนอานนท์ บุรุษวิกกันท้านบสระใหญ่ เพื่อไม่ให้ น้ำไหลออกไป
ฉนั้น เราภิรมบัญญัติกรรม ๔ ประการ สำหรับภิกษุทั้งหลาย ไม่ให้ภิกษุ
ทั้งหลายล่วงจนตลอดชีวิตฉนั้น สันเนอความในพระบาลี อันว่าด้วยกรรม
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาคัมภีร์คคิยสมันตปาสาทิกาวา เรื่อง
กรรม ๔ ประการนั้น ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์มหาวิภังค์แล้ว ๑ ข้อที่สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยกเอาบุรุษวิกกันท้านบสระใหญ่มาทรงแสดง เปรียบเทียบ
นั้น มีคำอธิบายว่า เมื่อไม่ได้วิกกันท้านบสระใหญ่ น้ำคงเหลือน้อย แต่เมื่อวิก
กันท้านแล้ว น้ำอันใดที่ไม่เคยขังอยู่ น้ำนั้นนั้นก็ขังอยู่ได้ฉนั้น ข้อนี้ฉนั้น คือ
เมื่อเรื่องยังไม่เกิดขึ้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิรมทรงบัญญัติกรรมเหล้าโค
ไว้ เพื่อไม่ให้ภิกษุทั้งหลายละเมิด เมื่อไม่ได้ภิรมบัญญัติกรรมเหล้าโคไว้ ทั้ง
มาตุคามได้บรรพชาแล้ว พระสัทธรรมคงอยู่ ๕๐๐ ปี แต่เมื่อภิรมบัญญัติ
กรรมเหล้าโคแล้ว พระสัทธรรมจักคงอยู่อีก ๕๐๐ ปี รวมเป็นพันปี ๑ คำว่า
พันปี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้วิสัทธิด้วยทรงมุ่งหมาย พระอรหันตจักษุ
สพเท่านั้น ๑ คือจากนั้นไปอีกพันปี ทรงมุ่งหมายพระอรหันตสุขขวิปีสสภ ต่อ
ไปอีกพันปี ทรงมุ่งหมายพระอนาคามี ต่อไปอีกพันปี ทรงมุ่งหมายพระสกทา-

คามิ คือไปอีกเพื่อบีทร่มงหมายพระโสคาบัน อิติ เอว ปณฺจ วสฺสสทฺสฺถานิ
 ปฏิเวธสทฺสมโม จสฺสคฺ โดยเหตุนี้จึงเป็นอันได้ใจความว่า พระปฏิเวธสทฺสม
 จักตั้งอยู่ตลอด ๕๐๐๐ พรรษา ฯ ดังแม้ว่า ปริยัติธรรมก็จักตั้งอยู่ตลอด ๕๐๐๐
 พรรษาเหมือนกัน เพราะเมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธก็ไม่มี เมื่อปริยัติมี ปฏิเวธไม่มี
 หามิได้ ฯ เมื่อปริยัติอันครุชานไปแล้ว เพศจักเป็นไปอีกนั่น ดังนี้

ในอุกสารถิ์ทปนีวํ คำที่กล่าวว่า เพราะมาตุคามได้บรรพชาขึ้น เป็นคำ
 ช้เหตุแห่งการตั้งอยู่แห่งพระสทฺสม ในชั่ว ๕๐๐ ปี ไม่เกิน ๕๐๐ ปี ในคำว่า
 ทร่มงหมายเอาพระอรหันต์ ขึ้นปฏิสัมภิทานัน เป็นอันกล่าวถึงฉานทั้งหลาย
 ด้วย ฯ ท่านกล่าวไว้ในบทคณฺฐีทั้งหลายว่า สมบัติมีประการทั้งปวง ย่อมไม่
 สำเร็จแก่ผู้ไม่ได้สำเร็จฉาน ดังนี้ คำที่กล่าวว่า อีกพันปี ทร่มงหมายเอาพระ
 อรหันต์สักขีวิสัยสกนฺธ ควรทราบวาท่านกล่าวไว้ตามมติของพระชินชกภาณกา
 จารยทั้งหลาย ฯ ส่วนในอรรถกถาทิมฺนิกาย ท่านกล่าวไว้ว่า พระสทฺสมตั้ง
 อยู่ตลอดพันปี ด้วยพระอรหันตปฏิสัมภิทาทั้งหลาย ตั้งอยู่อีกตลอดพันปี ด้วย
 พระอรหันตชินชกภาณกา ๖ ทั้งหลาย ตั้งอยู่อีกตลอดพันปี ด้วยพระอรหันตชิน
 วิชชา ๓ ทั้งหลาย ตั้งอยู่อีกพันปี ด้วยพระอรหันตสักขีวิสัยสกนฺธทั้งหลาย ตั้งอยู่อีก
 พันปี ด้วยปฏิโมกข์ ดังนี้ ฯ แม้ในอรรถกถาแห่งอังคุตตรนิกาย ก็กล่าวไว้
 ว่า สวาททั้งหลายอาจทำให้เกิดปฏิสัมภิทา ได้เพียงพันปีนับแต่พระพุทธเจ้า
 ทั้งหลาย บัณฑิตพาทแล้วเท่านั้น ก่อนนั้นไปให้เกิดแต่อกัณฺฐา ๖ ก่อนนั้นไปแม้ว่า
 อกัณฺฐา ๖ ก็ไม่อาจให้เกิดได้ ให้เกิดได้แต่วิชา ๓ เมื่อกาลล่วงไป ฯ แม้
 วิชา ๓ ก็ไม่อาจให้เกิดได้ มีอยู่แต่สักขีวิสัยสกนฺธเท่านั้น โดยนัยนี้ท่านจึงได้
 กล่าวไว้ว่า มีอยู่แต่พระอนาคามิ พระสกทาคามิ พระโสคาบัน ดังนี้ ใน
 อรรถกถาสังยุตตนิคฺยว่า ภิกษุทั้งหลาย ได้สำเร็จปฏิสัมภิทา ในปฐมโพธิกาล
 เท่านั้น เมื่อกาลล่วงไปไม่อาจสำเร็จปฏิสัมภิทา มีแต่อกัณฺฐา ๖ เท่านั้น ก่อนนั้น
 ไปก็ไม่อาจสำเร็จอกัณฺฐา ๖ สำเร็จได้แต่วิชา ๓ เท่านั้น บัณฑิตไม่อาจสำเร็จ
 วิชา ๓ จักสำเร็จได้ก็เพียงความสิ้นอาสวะเท่านั้น เมื่อไม่อาจสำเร็จความสิ้น
 อาสวะได้ ก็สำเร็จอนาคามิผล เมื่อไม่อาจสำเร็จอนาคามิผล ก็สำเร็จสกทาคา
 มิผล เมื่อไม่อาจสำเร็จสกทาคามิผล ก็สำเร็จโสคาบันคณฺธ เมื่อกาลล่วงไป

แม้โศคาบัตติผล ก็จักไม่อาจสำเร็จ ดังนี้ คำทั้งปวงนี้ต่างก็ผิดเพี้ยนกัน เพราะฉะนั้น ควรถือเอาว่า ท่านแสดงในที่นั้นๆ โดยถือเอามติของภาณกาจารย์นั้นๆ ๑ เพราะความประสงค์ อันผิดจากเบื้องต้นของปลาย ของอาจารย์ต้องมิโดยประการอื่น ดังนี้ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า เมื่อปริยัติไม่มีปฏิเวธก็ไม่มีเป็นคัมภีร์ คือศาสนาปริยัติเป็นมูลราก ๑ ด้วยว่า เมื่อปริยัติอันครหาน ปฏิบัติก็อันครหาน เมื่อปฏิบัติอันครหาน อริคมคือมรรคผลก็อันครหาน เพราะเหตุว่า ปริยัติเป็นบิณฑิแห่งปฏิบัติ ปฏิบัติเป็นบิณฑิแห่งอริคม ๑ โดยเหตุนี้ ปริยัติจึงเป็นประมาณมากกว่าปฏิบัติ ๑ ปฏิเวธและปฏิบัติในที่นั้นๆ ก็มี ไม่มีก็มี ๑ ด้วยว่า ในคราวหนึ่งมีภิกษุที่สำเร็จปฏิเวธอยู่มาก ไม่มีปุตฺตชนเลย ๑ อีกคราวหนึ่งที่ทวีปนี้ ไม่มีภิกษุปุตฺตชนเลย ๑ บางคราวพวกภิกษุ ที่ทำข้อปฏิบัติให้เต็มมืออยู่มาก บางคราวมีอยู่น้อย โดยเหตุนี้ ปฏิเวธและปฏิบัติ จึงมีบ้างไม่มีบ้าง ๑ ส่วนในการตั้งอยู่แห่งศาสนา มีปริยัติเท่านั้น เป็นประมาณ ๑ เพราะบัณฑิตได้ศรัทธาพระไตรปิฎกแล้ว ย่อมทำให้ปฏิบัติ ปฏิเวธ บวรวิมุตติ ข้อเนื่องความที่ควรยกมาแสดงจากฎีกา เพียงเท่านั้น.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณท์ ๘๑

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเรื่องศาสนาอันครหาน

ขตา อมฺหากํ โยธิตฺตํ อหฺมสฺส สมนฺนิเก ปญฺชาภินฺดูยา สคฺคา
จ สฺมาปคฺคิโย นิพฺพุตฺเตเตว เนวสญฺญานาสญฺญาบคฺนสฺมาปคฺคิยา ปริกมฺม
ปฺจจํ ๑ โส น ชานามิ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงจุลลวรรค ว่าด้วยเรื่องศาสนาอันครหาน
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความความวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า พระโพธิสัตว์เจ้าของเราทั้งหลายทำให้อภิญญา ๕ กับสมาบัติ ๗ เกิดขึ้นในเวลา ที่ศึกษาอยู่ในสำนักอาหารคาสแล้วก็ตามถึงการบริกรรมในสมาบัติขั้นที่ ๘ คือ เนวสัญญานาสัญญายคนสมาบัติ ๑ อาหารคาสนั้นก็คอบว่า ไม่ทราบ ลำดับ นั้น พระโพธิสัตว์เจ้า จึงเสด็จไปสู่สำนักอุทกคาสทำคุณวิเศษที่ได้สำเร็จแล้วให้ เทียบเคียงกัน ตามถึงการบริกรรมในเนวสัญญานาสัญญายคนสมาบัติคืออุทก- คาส ๑ อุทกคาสนั้นก็บอให้ ๑ ในลำดับที่อุทกคาสบอให้ นั้น พระโพธิสัตว์เจ้าก็ทำให้สำเร็จเนวสัญญานาสัญญายคนสมาบัติอันใด ภิกษุผู้มี บัญญาได้สดับปริยัติแล้วทำให้ปฏิบัติ ปฏิเวธบริบูรณ์อันนั้น ๑ เพราะฉะนั้น เมื่อปริยัติยังคั่งอยู่ ศาสนาก็ยังคั่งอยู่ ๑ ใครไม่ควรกล่าวว่า เมื่อท่านบสระ ใหญ่มั่นคง น้ำจกไม่จรงอยู่ได้แม้นใด เมื่อน้ำมีอยู่ใคร ๆ ก็ไม่ควรกล่าวว่า ดอกไม้ต่าง ๆ มีดอกปทุมเป็นต้น จกไม่มีอยู่อันใด ๑ เมื่อพระพุทธรูทขณะ คือ พระโคตมปฏิภกอันเหมือนท่านบที่มั่นคงแห่งสระใหญ่ยังมีอยู่ใคร ๆ ไม่ควรกล่าวว่า กลบครทั้งหลาย ผู้ทำข้อปฏิบัติให้เต็มอันเป็นเหมือนกับน้ำในสระใหญ่จกไม่มี ฉะนั้น ๑ เมื่อกลบครเหล่านั้นมีอยู่ ใคร ๆ ไม่ควรกล่าวว่าพระอริยบุคคล ทั้งหลายมีพระโสคาบนั้นเป็นต้น ซึ่งเป็นเหมือนดอกไม้ต่าง ๆ มีดอกปทุมเป็นต้น ในสระใหญ่จกไม่มี ดังนี้ ๑ เมื่อว่าโดยส่วนเดียวแล้วพระปริยัติเท่านั้นเป็น ประมาณ ๑ พระปริยัตินั้นได้แก่พระพุทธรูทในพระโคตมปฏิภก ทั้งพระบาลี อรรถกถา ๑ พระบาลีนั่นยังคั่งอยู่ควาปใด ก็ชื่อว่า พระปริยัติยังบริบูรณ์อยู่ ควาปนั้น

เมื่อกาลล่วงไป ๑ พระราชาภักตทั้งหลายซึ่งไม่คั่งอยู่ในธรรมจะมีขึ้น ๑ เมื่อพระราชาเหล่านั้นไม่คั่งอยู่ในธรรมคนทั้งหลาย มีอำมาตย์เป็นต้นของพระราชา เหล่านั้น ก็ย่อมไม่คั่งอยู่ในธรรมเหมือนกัน ๑ ลำดับนั้นคนทั่วทั้งแคว้นแคว้น ชนบทก็ไม่คั่งอยู่ในธรรมจกกัน เพราะเหตุที่คนทั้งหลายไม่คั่งอยู่ในธรรม ฝน

ก็ตกไม่ค ^๑ เพราะฝนตกไม่ค้ำวักถ้าทั้งหลายก็ไม่ค ^๒ เมื่อข้าวกล้าไม่ค ^๓ หวักทายก็ไม้อาจถวายบังจักษ์แก่ภิกษุสงฆ์ได้ ^๔ เมื่อภิกษุทั้งหลายลำบากด้วย ^๕ บังจักษ์ก็ไม้อาจสงเคราะห์พวกอันแคว่เสกได้ ^๖ เมื่อกาลล่วงไป ^๗ ปรัชชิก ^๘ เสื่อมไป ^๙ ไม่มีผู้อาจจำทรงได้ด้วยเนื้อความจำทรงได้แต่เพียงบาลีเท่านั้น ^{๑๐} ลำดับนั้นเมื่อกาลล่วงไป ^{๑๑} ก็ไม่มีผู้อาจจำทรงบาลีทั้งสิ้นได้ ^{๑๒} ก่อนที่ศาสนาจะ ^{๑๓} เสื่อมไปนั้น พระอภิธรรมปิฎกเสื่อมไปก่อน ^{๑๔} เมื่อพระอภิธรรมปิฎกจะเสื่อม ^{๑๕} ไปนั้นย่อมเสื่อมลงมาแต่ยอด ^{๑๖} คือ คัมภีร์มหาปกรณัมจะเสื่อมก่อน ^{๑๗} เมื่อคัมภีร์ ^{๑๘} มหาปกรณัมเสื่อมแล้ว ^{๑๙} คัมภีร์ยัมภังง์เสื่อม ^{๒๐} เมื่อคัมภีร์ยัมภังง์เสื่อมแล้ว ^{๒๑} คัมภีร์กถา ^{๒๒} วัตถุจึงเสื่อม ^{๒๓} เมื่อคัมภีร์กถาวัตถุเสื่อมแล้ว ^{๒๔} คัมภีร์ปุคคัลบัญญัติจึงเสื่อม ^{๒๕} เมื่อคัมภีร์ ^{๒๖} ปุคคัลบัญญัติเสื่อมแล้ว ^{๒๗} คัมภีร์ชาคกถาจึงเสื่อม ^{๒๘} เมื่อคัมภีร์ชาคกถาเสื่อมแล้ว ^{๒๙} คัมภีร์วรัคคังง์เสื่อม ^{๓๐} เมื่อคัมภีร์วรัคคังง์เสื่อมแล้ว ^{๓๑} คัมภีร์ธรรมสังคณังง์เสื่อม ^{๓๒} เป็นอันว่าเมื่อพระอภิธรรมปิฎกเสื่อมแล้ว ^{๓๓} พระสุตตันตปิฎกจึงเสื่อมลงมาแต่ยอด ^{๓๔} คือคัมภีร์อังคุตตรนิกายเสื่อมก่อน ^{๓๕} เมื่อคัมภีร์อังคุตตรนิกายเสื่อม ^{๓๖} เสื่อมเป็น ^{๓๗} ลำดับลงมาคั้งแต่เอกาทศนิกายและทศนิกาย ^{๓๘} จนกระทั่งถึงเอกนิกาย ^{๓๙} เมื่อ ^{๔๐} คัมภีร์อังคุตตรนิกายเสื่อมแล้ว ^{๔๑} คัมภีร์สังยุตตนิกายจึงเสื่อม ^{๔๒} ^{๔๓} เมื่อคัมภีร์ ^{๔๔} สังยุตตนิกายเสื่อม ^{๔๕} นั้น ^{๔๖} ก็เสื่อมเป็นลำดับลงมาคั้งแต่ปลาย ^{๔๗} คือคัมภีร์มหาวรรค ^{๔๘} เสื่อมก่อน ^{๔๙} แล้วจึงถึงสพายคณวรรค ^{๕๐} จันชวาวรรค ^{๕๑} นิทาเวรรค ^{๕๒} สคาถวรรค ^{๕๓} เป็นลำดับลงมา ^{๕๔} ^{๕๕} เมื่อคัมภีร์สังยุตตนิกายเสื่อมแล้ว ^{๕๖} คัมภีร์มัชฌิมนิกายจึง ^{๕๗} เสื่อมลงมาแต่ปลาย ^{๕๘} คือคัมภีร์อุปปิณณาสกัจึงเสื่อมก่อน ^{๕๙} แล้วคัมภีร์มัชฌิม ^{๖๐} ปิณณาสกัจึงเสื่อม ^{๖๑} แล้วจึงถึงคัมภีร์มุตปิณณาสกั ^{๖๒} เมื่อคัมภีร์มัชฌิมนิกายเสื่อม ^{๖๓} แล้ว ^{๖๔} คัมภีร์ทมนิกายจึงเสื่อมลงมาแต่ปลาย ^{๖๕} คือคัมภีร์ปาฎิกวรรคเสื่อมก่อน ^{๖๖} แล้วจึงถึงคัมภีร์มหาวรรค ^{๖๗} คัมภีร์สัลลขณวรรคเป็นลำดับลงไป ^{๖๘} ^{๖๙} เมื่อคัมภีร์ ^{๗๐} ทมนิกายเสื่อมแล้ว ^{๗๑} ก็เป็นอันว่า ^{๗๒} พระสุตตันตปิฎกเสื่อมแล้ว ^{๗๓} ^{๗๔} ภิกษุทั้งหลาย ^{๗๕} จะทรงจำไว้ได้เฉพาะชาคกกับพระวินัยปิฎกเท่านั้น ^{๗๖} คือภิกษุทั้งหลายที่เป็นภัชช ^{๗๗} มีความละเอียดอ่อนเบา ^{๗๘} หูจืด ^{๗๙} ย่อมทรงจำพระวินัยปิฎกไว้ ^{๘๐} ^{๘๑} ส่วนภิกษุทั้งหลาย ^{๘๒} คือใคร่ตามผลก็จักทรงจำเฉพาะชาคกเท่านั้น ^{๘๓} ด้วยเห็นว่าเมื่อแสดงพระสูตรไม่มี ^{๘๔} ผู้เอาใจใส่ ^{๘๕} ^{๘๖} เมื่อกาลล่วงไป ^{๘๗} แม้แต่ชาคกก็ไม่มีผู้อาจจำได้ ^{๘๘} ^{๘๙} เมื่อชาคก

จะสอมัน เวสสันดรชาดกเสื่อมก่อน แล้วจึงถึงปณณชาดก มหานารทกัศป-
 ชาดกตลอดถึงอัมภณณชาดกเป็นที่สุดแล้ว ภิกษุทั้งหลายก็ทรงจำได้แต่พระวินัย
 ปิฎกเท่านั้น ฯ เมื่อกาลล่วงแล้วไปพระวินัยปิฎกนั้นก็เสื่อมลงมาแต่ปลายอีกเหมือน
 กัน คือ คัมภีร์ปริวารเสื่อมก่อนแล้วจึงถึงคัมภีร์ขันธกะ คัมภีร์ภิกษุวิเวก
 คัมภีร์มหาวิเวกเป็นลำดับลงมา ภิกษุทั้งหลายยังจำได้เฉพาะอุโบสถขันธกั
 เท่านั้น ฯ ถึงแม้ว่าในคราวนั้นก็ยังไม่รู้ว่า พระปริยัติยังไม่อันครธาน คราบโค
 คาถา ๔ บาท ยังเป็นไปอยู่ในมนุษยโลก ครานั้นพระปริยัติยังไม่อันครธาน ฯ
 เมื่อใดพระราชาผู้มีศรัทธาเลื่อมใส ดังอุทริศย์พันหนึ่งไว้บนพระผอบทองแล้วยก
 ขึ้นสู่คอช้างให้เที่ยวค้ำของร้องบ่าวชาวพระนครว่า ผู้ที่จักคาถา ๔ บาท ของพระ
 พุทธเจ้าจงมารับเอาอุทริศย์พันหนึ่งนี้ ดังนี้ แล้วยังไม่เห็นมีผู้ไปรับ เมื่อให้
 เทียบบ่าวร้องครั้งแรกผู้ใดยินชอกกั ไม่ได้ยินชอกกั เวลาให้บ่าวร้องถึงครั้งที่ ๓
 เมื่อไม่มีผู้มารับแล้วพวกราชบุรุษจึงนำอุทริศย์พันนั้นกลับเข้าไปสู่ราชกระกุก ฯ
 ในคราวนั้นจึงนับว่าพระปริยัติเสื่อมแล้ว ฯ ถึงแม้ว่าพระปริยัติเสื่อมไปแล้ว
 อันครธานไปแล้วก็ดี เพศภิกษุก็จักเป็นไปอีกนาน ฯ เป็นไปอีกอย่างไร ฯ
 เป็นไปอีกอย่างนี้ คือ เมื่อกาลล่วงไป ฯ การห่มจีวร การครองบาตร การกั
 เหยียด การมตเหลียวของภิกษุทั้งหลายก็จักไม่เป็นที่น่าเลื่อมใส ฯ ภิกษ
 ุทั้งหลายจะถือบาตรด้วยปลายแขนเที่ยวไปบิณฑบาต เหมือนพวกนิคัณฐุตมณะ
 ถือบาตรน้ำค้ำณะนั้น ฯ แม้ด้วยเหตุถึงเพียงนี้ก็ยังไม่เชื่อว่าเพศไม่อันครธาน ฯ
 เมื่อกาลล่วงไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจะยกบาตรลงจากปลายแขนแล้วจะถือไปด้วย
 มือ หรือใส่สาแหรกถือไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจะไม่ทำจีวรให้เป็นสี่ซ้อมจะทำ
 เพียงเป็นสี่อูร แล้วก็จะห่มไป ฯ เมื่อกาลล่วงไปแม่น้ำย้อมก็ไม่มี ฯ ชาย
 ฝาก็ไม่คัศ ลูกกระดุมก็ไม่เจาะจะทำแค่พินทุแล้วนุ่งห่มเท่านั้น ฯ คอไปเจาะ
 รังคุมแล้วก็ไม่ทำพินทุ ฯ คอไปจะไม่ทำทั้ง ๒ อย่าง จะคัศผ้าแล้วนุ่งห่ม
 เหมือนกับพวกปริพาชก ฯ เมื่อกาลล่วงไป ภิกษุทั้งหลายก็จะเอาผ้าเหลือง
 น้อย ๆ ห้อยข้อมือหรือคอหรือผูกติดกับผมไว้ด้วยเห็นว่าจีวรไม่มีประโยชน์อะไร ฯ
 ภิกษุทั้งหลายจะทำไรไถนาเลี้ยงบุตรภรรยา ฯ ในคราวนั้น เมื่อมีผู้ถวาย
 ทักขิณาทานก็ถวายแก่พวกนั้น โดยตั้งใจเฉพาะต่อสงฆ์ ฯ สมเด็จพระผู้มี

พระภาคเจ้าได้ครัสไว้ว่า คุณอนาถนที ในอนาคตข้างหน้า ภิกษุทั้งหลายจักมีผ้ากาสาชะกันพอจักเป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีธรรมถึงอย่างนั้นก็ดี คนทั้งหลายที่ให้ทานแก่คนพวกนั้น โดยตั้งใจถวายสงฆ์ เวลาดูกก็กล่าวว่าเป็นสังฆทาน มีอานิสงส์หาประมาณมิได้ดังนั้น ก็หมายเอาพวกที่มีผ้าเหลืองน้อยห้อยข้อมือหรือพันคอหรือผูกคิณม ทำนาคำขายเกลียดลูกเมียคงตัวมาแล้วนี่ ฯ เมื่อกาลล่วงไป พวกนั้นก็จักทำกรรมต่าง ๆ จะเห็นว่าผ้าเหลืองน้อยนั้นทำให้จักช้าจะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์แก่คน แล้วจะทิ้งผ้าเหลืองน้อยนั้นเสีย ฯ ในกาลนั้นแลจึงนับว่าเพศอันตรธาน ฯ ใดยินว่า ชรณนิยมห่มผ้าขาวของพวกโยนกได้มีมาแต่ครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าโน้น ฯ ถึงแม้ว่า เมื่อพระปริยัติอันตรธานอย่างนี้แล้ว ก็ควรทราบว่เพศภิกษุจักยังเหลืออยู่ตลอดกาลนานด้วยประการดังนี้ สันเนอความในฎีกาคอนว่าด้วยศาสนาอันตรธานเพียงเท่านั้น ส่วนการตั้งอยู่แห่งพระศาสนาถึง ๕๐๐๐ พรรชานี้มีแจ้งอยู่ในกัณฑ์ก่อนแล้ว เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านั้น.

เฮว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ —

กัณฑ์ที่ ๘๒

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี

อดโช มหาปชาบดี โคตมี เชน ภควา เชนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสีคิ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักแสดงเรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี ในคัมภีร์จุลลวรรคสืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นั้นว่า ครั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ด้วยการรับครุ-
ธรรม ๔ ประการแล้ว ก็ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็
ยืนอยู่ในที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นยืนเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์จะปฏิบัติอย่างไร ต่อสาภิยามี่เหล่านี้ พระเจ้า
ข้า ฯ ครั้นนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงแสดงธรรมโปรดพระนาง
มหาปชาบดีโคตมี ครั้นพระนางมหาปชาบดีโคตมีฟังธรรมจบลงแล้ว จึงถวาย
บังคมลา ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงถือเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ
ครั้นแล้วภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย จัดการให้อุปสมบทแก่
ภิกษุณี ดังนี้

ครั้นนั้น ภิกษุเหล่านั้น ก็ได้ทูลพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า ข้าแต่
พระแม่เจ้า พระองค์ทำยังไม่ได้อุปสมบท ส่วนหม่อมฉันได้อุปสมบทแล้ว
ด้วยว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า ต้องให้ภิกษุทั้งหลายจัด
การอุปสมบทให้แก่ภิกษุณี ดังนี้ ฯ พระนางมหาปชาบดีโคตมีจึงไปหาพระ
อานนท์ไว้แล้วก็นั่งอยู่ในที่สมควรแก่ตน ครั้นยืนอยู่ในที่สมควรแก่ตนแล้ว
จึงกล่าวขึ้นว่าข้าแต่ท่านอานนท์ ภิกษุณีเหล่านี้ได้กล่าวต่อข้าพเจ้าว่า พระแม่
เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท ส่วนพวกหม่อมฉันได้อุปสมบทแล้ว ด้วยว่าสมเด็จ
พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า พวกภิกษุต้องให้อุปสมบทแก่พวก
ภิกษุณี ดังนี้ ฯ ฝ่ายพระอานนท์ จึงไปกราบทูลสมเด็จพระทศพลว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนางมหาปชาบดีโคตมีกล่าวว่า ภิกษุณีเหล่านี้ได้
กล่าวต่อข้าพเจ้าว่า พระแม่เจ้ายังไม่ได้อุปสมบท ส่วนพวกหม่อมฉันได้อุปสมบท
แล้ว ด้วยว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า ต้องให้พวกภิกษุ
จัดการอุปสมบทให้แก่ภิกษุณี ดังนี้ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คุณ
อานนท์ พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้รับครุธรรม ๔ ประการแล้ว ตั้งแต่วันใด
พระนางก็ได้อุปสมบทแล้ว ตั้งแต่วันนั้น ดังนี้

ลำดับนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี จึงไปหาพระอานนท์ไว้แล้วก็นอนอยู่ในที่สมควรแก่ตน แล้วครีธแก่พระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าขอพรสักอย่างหนึ่งต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า คือขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การขกมือไหว้ การนับถือตามผู้แก่ผู้อ่อน แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ฯ พระอานนท์ได้ฟังดังนี้แล้ว จึงไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนางมหาปชาบดีโคตมี ครีธว่า ข้าพเจ้าขอพรอย่างหนึ่งต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า คือขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การขกมือไหว้ การนับถือตามผู้แก่ผู้อ่อนแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ดังนี้ ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เป็นไปไม่ได้เป็นอันขาด ที่พระศาสดาจะทรงอนุญาตให้ภิกษุกราบไหว้ ลูกรับ ขกมือไหว้ แสดงความนับถือมาตุคาม แม้แต่พวกเดียรถีย์ที่มีธรรมไม่ดี ก็ยังไม่ทำการกราบไหว้ การลูกรับ การขกมือไหว้ การนับถือมาตุคาม อย่างไร พระศาสดาเจ้า จึงอนุญาตให้กราบไหว้ ลูกรับ ขกมือไหว้ แสดงความนับถือมาตุคามเล่า ฯ ครีธเท่านั้นแล้วก็ทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่เหตุ แล้วครีธแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทำการกราบไหว้ การลูกรับ การขกมือไหว้ การนับถือแก่มาตุคามไม่ได้ ภิกษุใดทำภิกษุนี้จะต้องตกกฎ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี จึงไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วก็นอนอยู่ในที่สมควรแก่ตน ครั้นขึ้นเรือนเรียบร้อยแล้วจึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า สิกขาบทเหล่านี้ของพวกภิกษุณีทั่วไปแก่พวกภิกษุ กระหม่อมฉันทั้งหลายจะปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านั้น อย่างไร ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสตอบว่า ลูก่อนโคตมี สิกขาบทเหล่านี้ของพวกภิกษุณีทั่วไปแก่พวกภิกษุ พวกภิกษุศึกษาอย่างไร พวกภิกษุณีจงศึกษาในสิกขาบทอย่างนั้น ฯ พระนางมหาปชาบดีโคตมี จึงทูลถามขึ้นอีกว่า สิกขาบทเหล่านี้ของพวกภิกษุณีไม่ทั่วไปแก่พวกภิกษุ ฯ พวกกระหม่อมฉันจะปฏิบัติในสิกขาบทเหล่านั้นอย่างไร ฯ สมเด็จพระจอมโคตรศาสดา จึงตรัสว่า สิกขาบทเหล่านี้ของภิกษุณีที่ไม่ทั่วไปแก่พวกภิกษุทั้งหลาย เชอทั้งหลายจงศึกษาในสิกขาบทเหล่านั้น ความที่เราบัญญัติไว้ ฯ

ครั้งหนึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วก็ยืนอยู่ในที่สมควรแก่คน ครั้นยืนอยู่เรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์ได้พึงกรรมอันใดของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จะหลุดออกจากหมู่ผู้ค้ำชว จะเป็นผู้นิพพาน เป็นผู้เฝ้าภิกษุให้พ้นไป เป็นผู้มีใจดีนั้น ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดงกรรมนั้นโดยย่อเถิด พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คุณอนโคตมิ เธอรู้จักกรรมเหล่าใดว่า กรรมเหล่านั้นเป็นเหตุให้เกิดโรคะ ไม่ใช่ให้คลายโรคะ เป็นเหตุให้เกิดสังโยชน์ ไม่ใช่คลายสังโยชน์ ไม่ใช่ให้ปราศจากการสะสม เป็นเหตุให้มักใหญ่ ไม่ใช่เป็นเหตุให้มักน้อย เป็นเหตุไม่ให้สันโดษ ไม่ใช่เป็นเหตุให้สันโดษ เป็นเหตุให้คลุกคลี ไม่ใช่เป็นเหตุให้เจียดสงัด เป็นเหตุให้เกียจคร้าน ไม่ใช่เป็นเหตุให้เกิดความเพียรแรงกล้า เป็นเหตุให้เลียงยา ไม่ใช่เป็นเหตุให้เลียงง่าย เธอจงจำไว้เป็นมั่นนอนว่า นั่นไม่ใช่กรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของพระศาสดา ฯ คุณอนโคตมิ เธอรู้จักกรรมเหล่าใดว่า กรรมเหล่านั้นเป็นเหตุให้คลายโรคะ ไม่ใช่เป็นเหตุให้มีโรคะ เป็นเหตุให้คลายสังโยชน์ ไม่ใช่เป็นเหตุให้มีสังโยชน์ เป็นเหตุให้ปราศจากการสะสม ไม่ใช่เป็นเหตุให้มีการสะสม เป็นเหตุให้มักน้อย ไม่ใช่เป็นเหตุให้มักมาก เป็นเหตุให้สันโดษ ไม่ใช่เป็นเหตุไม่ให้สันโดษ เป็นเหตุให้เจียดสงัด ไม่ใช่เป็นเหตุให้คลุกคลี เป็นเหตุให้มีความเพียรแรงกล้า ไม่ใช่เป็นเหตุให้เกียจคร้าน เป็นเหตุให้เลียงง่าย ไม่ใช่เป็นเหตุให้เลียงยาก เธอจงจำไว้ให้มั่นนอนว่า นั่นไม่ใช่กรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของพระศาสดาคงนี้ สันเนือความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรคกถา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในอรรคกถาฎีกา กล่าวคือในอรรคกถาว่า ภิกษุทั้งหลาย ได้อุปสมบทให้แก่ทางสาภิยานีทั้ง ๕๐๐ ให้เป็นศิษย์ของพระนางมหาปชาบดีค้ำชวอนุบัญญัติว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายจัดการอุปสมบทให้แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ดังนี้ ฯ โดยเหตุนี้ภิกษุณีทั้งปวงนั้น จึงได้ชื่อว่าอุปสมบท

ด้วยกัน ฯ พระนางโคตมีนั้นได้สำเร็จพระอรหันต์ด้วยพระโอวาทที่ว่าด้วย
ลักษณะธรรมวินัยซึ่งที่แสดงมาแล้วนั้น ดังนี้

ฎีกา

ส่วนเนื้อความในฎีกาว่า เมื่อพระนางมหาปชาบดีปฏิญาณต่อพระ
อานนทเถระเจ้าว่า ข้าพเจ้าขอยอมรับปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการนี้ จน
ตลอดชีวิตอย่างนี้แล้ว เหตุไรจึงทูลขอพรเพื่อให้ภิกษุภิกษุณีกราบไหว้กันตาม
ผู้แก่อ่อนเช่นนั้นเล่า ฯ มีคำแก้ว่า เพื่อหลีกเลี่ยงดบถ้างด้อยค่าของผู้อื่นเสีย ฯ
คือคนบางพวกก็ชักกล่าวได้ว่า การกราบไหว้กันตามลำดับผู้แก่อ่อน ไม่มีแก
ภิกษุภิกษุณีทั้งหลาย เพราะพระนางมหาปชาบดีได้ยอมรับครุธรรมก่อน ถ้า
พระนางมหาปชาบดีทูลขอพร สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงอนุญาต ดังนี้

คำว่า เพื่อให้เกศราคะนั้น คือ เพื่อให้มีราคะ เพื่อให้เจริญขึ้นด้วยกา
มราคะ ภวราคะ ฯ คำว่า เพื่อให้มีสังโยชน์นั้น คือ เพื่อให้เกี่ยวข้องในความ
วนเวียน ฯ คำว่า เพื่อให้มีการสะสมนั้น คือ เพื่อให้ความวนเวียนเจริญขึ้น ฯ
คำว่า เพื่อความมกใหญ่ นั้น ฯ คือ เพื่อความมกมาก ฯ คำว่า ความไม่
สันโดษนั้น คือ ความไม่ยินดีในของ ๆ คน ฯ คำว่า ความคลุกคลีนั้น ได้
แก้ความคลุกคลีด้วยกิเลส ๑ ความคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ๑ ฯ คำว่า ความ
เกียจคร้านนั้น คือ ความงมอยู่อย่างน่าเกลียด ฯ คำว่า ความเลียงยากนั้น
คือ ได้แก้ความปรนเปรอไต่ยาก ฯ คำว่า ความคลายราคะนั้น คือ ความยินดี
จากความหมุนเวียนทั้งสัน ฯ คำว่า ความคลายสังโยชน์นั้น คือ ความหลุด
พ้นจากภพทั้ง ๓ มีกามภพเป็นต้น คำว่า ความไม่สะสมนั้น คือความไม่สะสม
เครื่องหมุนเวียนทั้งสัน อันได้แก้สะสมแต่निพพานเท่านั้น ฯ คำว่า ความ
มกน้อยนั้น ได้แก้การปราศจากความอยากทั้งปวง ด้วยอำนาจความมกน้อย
ในปัจจัยเป็นต้น ฯ คำว่า ความสันโดษนั้น ได้แก้ความสันโดษ ๑๒ ประการ ฯ
คำว่า ความเจียนสังคนี้ ได้แก้ความสังค ๓ อย่าง มีความสังคกายเป็นต้น ฯ
คำว่า ความเพียรอันแรงกล้า นั้น ได้แก้ความเพียรทางกายทางใจ ฯ คำว่า

ความเลียงง่ายนั้น คือ ความปรนเปรอได้ง่าย ๆ ปรัชติธรรมใดเป็นเหตุทำ
ให้ขวนขวายความเป็นผู้มีราคะเป็นต้น ทำให้ปราศจากราคะเป็นต้น แก่ผู้ปฏิบัติ
โดยถูกทาง ด้วยอำนาจการเวียน การทรงจำ การสอบถาม การทำไว้ในใจ
ปรัชติธรรมนั้น เป็นธรรมวินัยแท้ ปรัชติธรรมนั้น เป็นคำสั่งสอนของพระ
ศาสดา คือ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยว่าป้องกันผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว
มือบ้ายกุมเป็นต้น และกำจัดกิเลสทั้งหลายให้สิ้นไป ขอพระนางโคตมิจงรู้
ดังนี้เถิด ฯ ในพระสูตรนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงความหม่น
เวียนด้วยวาระพระบาลีแรก ได้ทรงแสดงการปราศจากความหม่นเวียน ด้วย
วาระพระบาลีที่ ๒ ดังนี้ สันเนือความในฎีกาเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๓

คัมภีร์จุลฉวรรค

ว่าด้วยการสวดปาฏิโมกข์ และการแสดงอาบัติของภิกษุ

เคน ไช ปน สมเยน ภิกขุณินํ ปาฏิโมกฺขํ น อุตฺตติสนฺติ ฯ ล ฯ
เต ภิกขุ ภควโต เอตมคฺคํ อาโรเจสนฺติ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจักได้แสดงการสวดปาฏิโมกข์ และการแสดงอาบัติ
ของภิกษุทั้งหลาย ในคัมภีร์จุลฉวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนาเห็นว่า
ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่แสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุ
ทั้งหลายก็พากันคิดเถียงว่า อย่างไรภิกษุทั้งหลายจึงไม่แสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุ

ทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ยินคำนี้แล้วก็นั้น จึงได้พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า จริงหรือภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าภิกษุไม่แสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลว่า จริง พระเจ้าข้า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้แสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ฯ ครั้นนั้นภิกษุทั้งหลายเกิดความสงสัยว่า ใครควรแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็กราบทูลเรื่องนั้นแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุณีทั้งหลาย แสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไปถึงที่อยู่ภิกษุณีแล้วแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ฯ คนทั้งหลายก็พากันโพชนายกโทษติเตียนว่า ภิกษุณีเหล่านั้นเป็นชานาของภิกษุเหล่านั้น เป็นคู่รักของภิกษุเหล่านั้น บัณฑิตภิกษุเหล่านั้นจกรวมยกับภิกษุณีเหล่านั้น ดังนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ได้ยินคำโพชนายกโทษติเตียนของคนเหล่านั้น ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงห้ามเสียว่า ภิกษุแสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุไม่ได้ ภิกษุใดแสดง ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุณีทั้งหลาย แสดงปาฏิโมกข์แก่ภิกษุณีทั้งหลาย ดังนี้ ฯ ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้ว่าจะต้องแสดงปาฏิโมกข์อย่างไร จึงแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทรงทราบ ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุณีทั้งหลายบอกแก่ภิกษุณีทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายต้องแสดงปาฏิโมกข์อย่างนั้น

ก็แต่ในคราวนั้น ภิกษุณีทั้งหลายไม่แก้ไขอาบัติ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายทราบจึงพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุณีไม่แก้ไขอาบัติไม่ได้ ภิกษุณีใดไม่แก้ไขอาบัติ ภิกษุณีนั้นต้องทุกกฎ ดังนี้ ฯ ภิกษุณีทั้งหลายไม่รู้จักว่าจะต้องแก้ไขอาบัติอย่างไร จึงแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายบอกแก่ภิกษุณีทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายต้องแก้ไขอาบัตินี้ ฯ ครั้นนั้น

ภิกษุทั้งหลายจึงคิดกันว่า ใครควรรับอาบัติของภิกษุทั้งหลาย จึงได้พากันไปกราบทูลถาม ทรงตรัสตอบว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับอาบัติของภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้พบภิกษุที่ตรอกใหญ่ตรอกน้อย หรือที่ทาง ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง กว้างบาตรลงที่พื้นดิน ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง นั่งของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้นแสดงอาบัติ ๆ คนทั้งหลายก็พากันโพนทนาบทไทยคดีกันว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นชายาของภิกษุเหล่านี้ เป็นคู่รักของภิกษุเหล่านี้ ในเวลากลางคืนได้ทำผิด บัดนี้จึงได้ขอโทษ ดังนี้ ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินคำคดีเช่นนั้น จึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามได้ได้ความจริงแล้ว จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายรับอาบัติของภิกษุทั้งหลายไม่ได้ ภิกษุใครรับ ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ เราดลาคอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายรับอาบัติของภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายทราบ จึงพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ ครั้นนั้น ภิกษุทั้งหลายก็สงสัยกันว่า ใครควรทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย จึงพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายถูกภิกษุทั้งหลายทำกรรมแล้ว ได้พบภิกษุที่ตรอกใหญ่ตรอกน้อย หรือที่ทาง ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง กว้างบาตรลงที่พื้นดิน ห่มผ้าลดไหล่ลงข้างหนึ่ง แล้วนั่งของ ๆ ประคองอัญชลีขอโทษว่า ข้าพเจ้าจะไม่ทำอย่างนี้อีก ๆ คนทั้งหลายก็พากันโพนทนาบทไทยคดีกันว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นชายาของภิกษุเหล่านี้ เป็นคู่รักของภิกษุเหล่านี้ เวลากลางคืนทำผิดแล้ว บัดนี้จึงขอโทษ ๆ ภิกษุเหล่านั้นก็นำเรื่องนั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลายทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ ภิกษุใครทำ ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ เราดลาคอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลายดังนี้ ๆ ภิกษุทั้งหลายไม่รู้จักวิธีทำกรรม ๆ ภิกษุเหล่านั้นจึงไป

กราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายต้องทำกรรมอย่างนี้ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายเกิดความบาดหมางกัน เกิดความทะเลาะกัน เกิดความโต้เถียงกัน เกิดแทงกันด้วยหอกคือปาก ในท่ามกลางสงฆ์ จนไม่อาจระงับอธิกรณ์นั้นได้ จึงแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายระงับอธิกรณ์ของภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายระงับอธิกรณ์ให้ภิกษุทั้งหลาย ฯ เมื่อคคสันอธิกรณ์นั้นอยู่ ก็ปรากฏออกมา มีพวกภิกษุที่ควรแก้กรรมบ้าง ที่ถึงอาบัติบ้าง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวกันว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย จงรับอาบัติของภิกษุทั้งหลาย เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุทั้งหลายต้องระงับอธิกรณ์ของภิกษุทั้งหลาย ดังนี้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็นำข้อความอนันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายวางโทษแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วมอบให้แก้ภิกษุได้ ภิกษุทั้งหลายทำกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ให้ภิกษุทั้งหลายปรับอาบัติแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้วแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลาย ให้ภิกษุทั้งหลายรับอาบัติของภิกษุทั้งหลาย ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุผู้เป็นอันควาสันของนางอุบลวันณาภิกษุได้ติดตามเรียนพระวินัยต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ๑ ปี ฯ นางภิกษุ นั้นความจดจำไม่ดี ที่เรียนแล้ว ๆ ก็ลืมเสีย ฯ นางภิกษุ นั้นได้ทราบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระประสงค์จะเสด็จสู่กรุงสาวัตถี ฯ ครั้นนางภิกษุ นั้นจึงคิดว่า เราติดตามเรียนพระวินัยต่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ ๑ ปีมาแล้ว แต่ความจดจำเราไม่ดี ที่เรียนแล้ว ๆ ก็ลืมเสีย การที่มาถามจะติดตามพระศาสดาไปจนตลอดชีวิตเป็นของทำได้ยาก เราควรปฏิบัติอย่างไรหนอ ครั้นนางภิกษุ นั้นคิดดังนี้แล้ว จึงได้แจ้งแก่นางภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลายก็แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็ทราบทุลเรณุนั้นแต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ

พระองค์จึงทรงสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย
นอกวินัยแก่ภิกษุณีทั้งหลาย ดังนี้ จปฐมภาณวารเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้จะได้ยกเอาข้อความ ซึ่งแสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้นมาอธิบายแก่
ใจตามอรรถกถาฎีกา กล่าวคือ คำว่า กรรมในพระบาลีนั้น ได้แก่กรรม ๘ อย่าง
มีคหณียกรรมเป็นต้น ฯ คำว่า ขอโทษนั้น ได้แก่กล่าวว่จักไม่ทำเช่นนั้นอีก ฯ
ในข้อว่าเราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายวางโทษแก่ภิกษุณีทั้งหลาย แล้วมอบให้
ภิกษุณีทั้งหลายนั้น มีคำอธิบาย ว่า ให้ภิกษุสงฆ์ว่า ในกรรม ๘ อย่าง มีคหณีย-
กรรม เป็นต้น ต้องทำกรรมนั้นแก่ภิกษุณีนี้ ดังนี้แล้ว จึงมอบกรรมนั้นให้ภิกษุ
ทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายจงทำกรรมนี้ ดังนี้

ฎีกา

ในฎีกาว่า คำว่า ภิกษุผู้ถึงซึ่งอาบัตินั้น ได้แก่ภิกษุผู้ต้องอาบัติ ฯ
ภิกษุทั้งหลายย่อมถึงซึ่งความเป็นผู้สมควรปรับอาบัติทุกกฏ เพราะสมเด็จพระ
สกลเจ้า ได้ทรงห้ามการทำอย่างนั้นไว้ด้วยคำว่า ภิกษุทั้งหลายย่อมถึงซึ่งความ
เป็นผู้ควรลงโทษตามนัยที่กล่าวแล้ว ดังนี้

ก็แลกรรม ๘ อย่าง ซึ่งมีว่าคหณียกรรมเป็นต้นนั้น ได้มีปรากฏมาแล้ว
ในคัมภีร์จุลทวารวคคณัตถ์นั้น แต่จักได้ยกขึ้นแสดงซ้ำอีก เพื่อให้ผู้ไม่เคยได้ยิน
ได้ฟัง ได้ยินได้ฟังขึ้น กล่าวคือ กรรม ๘ อย่าง คือ การลงโทษ ๘ ประการ อันได้
แก่คหณียกรรม คือ การชูปในท่ามกลางสงฆ์ ๑ นิยตสกรรม คือ การถอดปวีรา-
ยศ ๑ ถคอำนาจความเป็นอุปัชฌายาจารย์ ๑ บัพพชณียกรรม คือ การจับไล่
จากอาวาส ๑ ปฏิสรวณียกรรม คือ การให้ขอโทษต่อกฤหัสถ์ ๑ อุกเขปนียกรรม
คือ การขกวัดร ไม่ให้ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ๑ อุกเขปนียกรรม นี้แยกออกเป็น ๓
คือ อุกเขปนียกรรม เพราะไม่หีเนอาบัติ ๑ อุกเขปนียกรรม เพราะไม่แก้ไข
อาบัติ ๑ อุกเขปนียกรรม เพราะไม่สละความเห็นอันลามก ๑ จึงรวมเป็น ๘ อย่าง
ด้วยกัน ดังนี้ สันเนือความในพระวินัยกถ์นั้นเพียงเท่านั้น. เอวံ ก็มี ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๔
คัมภีร์จุลลวรรค
ว่าด้วยทัศนกรรมของภิกษุณี

อดโช ภควา เวสาลีขั บถาภินุคั วิหิตุวา เชน สาวคฤ เทน จาริกั
ปุกคามิ อนุปทุเพน จรมาโน เชน สาวคฤ คทวสริ ฯ ตตฺร สทั
ภควา สาวคฤขั วิหริติ เชตวนเณ อนาถบิณฑิกสส อาราเมคิ.

ณ บัคนั อากมภาพจกัแสดงทัศนกรรมของภิกษุณีทั้งหลาย ในคัมภีร์
จุลลวรรค เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวสาลี ตามพระพุทธประสงค์
แล้ว ก็เสด็จไปกรุงสาวัตถี เมื่อเสด็จไปโดยลำดับ ก็ถึงกรุงสาวัตถี แล้ว
ประทับอยู่ที่อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวนาราม ที่กรุง
สาวัตถี ฯ ในคราวนั้น ฯ พวกภิกษุณีพหุคคิยั ได้เอนำเงื่อโคถนรคพวกภิกษุณี
ด้วยคิดว่า พวกภิกษุณีกงจกรักพวกเรา ฯ พวกภิกษุณีกัแจ้งให้ภิกษุทั้งหลาย
ทราบ ภิกษุทั้งหลายก็พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระ
องค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามว่า ได้ยินว่า พวกภิกษุณีพหุคคิยั
รคด้วยน้ำเงื่อโคถนจริงหรือ ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า จริงพระเจ้าข้า ฯ
จึงทรงติเคียนพวกภิกษุณีพหุคคิยั โดยอเนกปริยาย แล้วจึงตรัสว่า ภิกษุรค
ภิกษุณีด้วยน้ำเงื่อโคถนไม่ได้ ภิกษุใครค ภิกษุณันั้นค้องทุกกฎ เราคถาคคอนุญาต
ให้ลงทัศนกรรมภิกษุณันั้น คังนั ฯ คราวนั้น ภิกษุทั้งหลายก็เกิดความสงสัยว่า
จะค้องทำทัศนกรรมอย่างไรหนอ จึงได้พากันไปทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาค-

เจ้า ฯ พระองค์ตรัสตอบว่า ต้องลงทัณฑ์กรรมอย่างนี้ คือไม่ให้หมูปิกขุณโหวิภิกขุณนั้น

ก็แลในคราวนั้น พวกภิกษุณัฬพหคคัยได้เดินเบ็ดกายให้ภิกษุณทั้งหลายเห็น คือเปิดขาให้เห็นบ้าง เปิดของลับให้เห็นบ้าง คำภิกษุณทั้งหลายบ้าง ขูภิกษุณทั้งหลายให้ทะเลาะกันบ้าง ด้วยคิดว่า ถึงอย่างไรก็ดี พวกภิกษุณ คงขึ้นค้ำต่อพวกเรา ฯ พวกภิกษุณก็พากันแจ้งเรื่องนั้น ก็พูดให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงซักถามได้ความจริงแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุเบ็ดกายให้ภิกษุณทั้งหลายเห็นไม่ได้ เปิดขาให้ภิกษุณทั้งหลายเห็นไม่ได้ เปิดของลับให้ภิกษุณทั้งหลายเห็นไม่ได้ คำภิกษุณทั้งหลายไม่ได้ ขูภิกษุณทั้งหลายให้ทะเลาะกันไม่ได้ ภิกษุใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฎ เรานุญาตให้ลงทัณฑ์กรรมแก่ภิกษุณนั้น ฯ ครั้นนั้น ภิกษุก็พากันสงสัยว่า จะควรลงทัณฑ์กรรมอย่างไรหนอ แล้วจึงพากันกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า ต้องลงทัณฑ์กรรมอย่างนี้ คือ ภิกษุณสงฆ์ไม่ค้องโหวิภิกษุณนั้น

ก็แลในคราวนั้น พวกภิกษุณัฬพหคคัย ได้พากันรคภิกษุทั้งหลายด้วยน้ำเจือโคลน ด้วยคิดว่า พวกภิกษุคงขึ้นค้ำต่อพวกเรา ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็พากันกราบทูลเรื่องนั้นแก่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ทรงซักถามได้ความจริงแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุณัฬรคภิกษุทั้งหลายด้วยน้ำเจือโคลนไม่ได้ ภิกษุณใดรค ภิกษุณนั้นต้องทุกกฎ เราตถาคคอนุญาตให้ทำทัณฑ์กรรมแก่ภิกษุณนั้น ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันสงสัยว่า จะต้องทำทัณฑ์กรรมอย่างไร แล้วพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เรานุญาตให้ทำการห้าม ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายทำการห้ามแล้ว ภิกษุณเหล่านั้นก็ไม่เชื่อฟัง ฯ ภิกษุเหล่านั้น จึงพากันไปกราบทูลอีก พระองค์จึงตรัสว่า เรานุญาตให้คงโธวาทเสีย

ก็แลในคราวนั้น พวกภิกษุณัฬพหคคัย ได้พากันเบ็ดกายให้ภิกษุทั้งหลายเห็นบ้าง พากันเบ็ดกันให้ภิกษุทั้งหลายเห็นบ้าง เปิดขาให้ภิกษุทั้งหลายเห็นบ้าง เปิดของลับให้ภิกษุเห็นบ้าง คำว่าภิกษุทั้งหลายบ้าง ขูภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะทั้งหลาย

กันบ้าง ด้วยคิดว่า ถึงอย่างไรก็ดี พวกภิกษุคงยินดีต่อพวกเรา ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็นำเรื่องนั้นไปกราบทูล ฯ พระองค์ตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงซักถามได้ความจริงแล้วจึงทรงบัญญัติห้ามว่า ภิกษุณีเปิดกายให้ภิกษุทั้งหลายเห็นไม่ได้ เปิดก้นให้ภิกษุทั้งหลายเห็นไม่ได้ เปิดขาให้ภิกษุทั้งหลายเห็นไม่ได้ เปิดองค์กำเนิดให้ภิกษุเห็นไม่ได้ ต่ำว่าภิกษุทั้งหลายไม่ได้ ขูภิกษุทั้งหลายให้ทะเลาะกันไม่ได้ ภิกษุณีใดฝ่าฝืน ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ทำทัศนกรรมแก่ภิกษุณีนั่น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็พากันสงสัยว่า จะต้องทำทัศนกรรมอย่างไรหนอ จึงพากันกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ทำการห้ามเสียไม่ให้เจ้าวัดของภิกษุทั้งหลาย ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายทำการห้ามแล้ว ภิกษุณีเหล่านั้นก็ไม่เชื่อฟัง ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลอีก ฯ พระองค์ตรัสว่า เราอนุญาตให้จงคโอวาทเสีย

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายคิดกันว่า สมควรทำอุโบสถกับภิกษุณีที่ถูกจงคโอวาทแล้วหรือไม่ จึงได้พากันไปกราบทูล ได้รับคำตรัสตอบว่า ไม่สมควรทำอุโบสถกับภิกษุณีที่ถูกจงคโอวาทแล้ว จนกว่าจะได้ระงับอธิกรณ์นั้นเสีย

ก็แลในคราวนั้น พระอุทายิงคโอวาทแล้วก็ไปเที่ยวที่อื่นเสีย ฯ ภิกษุณีทั้งหลาย ก็พากันโพนทะนายนกโทษคดีเถยว่า อย่างไรพระผู้เป็นเจ้าของอุทายิงคโอวาทเสีย แล้วจึงไปเที่ยวที่อื่นเสีย แล้วพากันกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุจงคโอวาทแล้ว ไปเที่ยวที่อื่นไม่ได้ ภิกษุใดจึงไป ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้น พวกภิกษุที่โง่เงาได้พากันจงคโอวาท ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุที่โง่เงาจงคโอวาทไม่ได้ ภิกษุใดจึงจงค ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายจงคโอวาท ในเมื่อยังไม่มีเรื่อง ไม่มีเหตุ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุจงคโอวาทในเมื่อยังไม่มีเรื่อง ไม่มีเหตุไม่ได้ ภิกษุใดจึงจงค ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายขุดโอวาทแล้วไม่ไห้การวินิจฉัย เมื่อมีผู้ไปกราบทูลให้ทรงทราบจึงตรัสว่า ภิกษุขุดโอวาทแล้วไม่ไห้การวินิจฉัยไม่ได้ ภิกษุขุดไม่ไห้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ไปรับโอวาท ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายไปกราบทูลให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า ภิกษุที่ไม่ไปรับโอวาทไม่ได้ ภิกษุที่ได้ไม่ไปต้องตงโทษภิกษุนั้นตามธรรมวินัย

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุสงฆ์ทั้งส่นได้พากันไปรับโอวาท คนทั้งหลายก็พากันโพนทนาบอกโทษว่า ภิกษุเหล่านั้นเป็นชายาของภิกษุเหล่านั้น เป็นคู่รักของภิกษุเหล่านั้น บัดนี้ภิกษุเหล่านั้นจกทำการรวมรัยกับภิกษุเหล่านั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ฟังคำติเตียน ดังนี้ ก็พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุสงฆ์ทั้งส่นไปรับโอวาทพร้อมกันหมดไม่ได้ ถ้าขึ้นไปต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุไปรับโอวาททีละ ๔ องค์ ๕ องค์

ก็ในคราวนั้น ภิกษุได้พากันไปรับโอวาทคราวละ ๔ องค์ ๕ องค์ ฯ คนทั้งหลายก็ยังโพนทนาบอกโทษติเตียนอีกว่า ภิกษุเหล่านั้น เป็นชายาของภิกษุเหล่านั้น เป็นคู่รักของภิกษุเหล่านั้น บัดนี้ภิกษุเหล่านั้นจกรวมรัยกับภิกษุเหล่านั้น ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินดังนี้ ก็พากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุไปรับโอวาทคราวละ ๔ องค์ ๕ องค์ไม่ได้ ถ้าขึ้นไปต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ไปรับโอวาทคราวละ ๒ องค์ ๓ องค์เท่านั้น ฯ พวกภิกษุที่ไปนั้นต้องเข้าไปหาภิกษุองค์หนึ่ง ห่มผ้าลาดคโหล่งข้างหนึ่ง กราบลงแล้วนุ่งบอง ฯ ประคองอุษลขันธ์กล่าวว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ภิกษุสงฆ์ไหว้เท้าของภิกษุสงฆ์และขอเข้ารับโอวาท ขอให้ภิกษุสงฆ์ได้เข้ารับโอวาทเถิด ฯ ภิกษุนั้นต้องเข้าไปหาภิกษุผู้แสดงปาฏิโมกข์ แล้วบอกว่า ภิกษุสงฆ์ขอกราบภิกษุสงฆ์และขอเข้ารับโอวาท ขอให้ภิกษุสงฆ์ได้เข้ารับโอวาทเถิด ฯ ภิกษุผู้แสดงปาฏิโมกข์ต้องตอบว่า ภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนภิกษุณมียุหรือ ฯ ถ้ามีภิกษุองค์ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณี ภิกษุผู้แสดงปาฏิโมกข์ต้องบอกว่า ภิกษุผู้มีชื่อย่างนี้ได้รับเป็นผู้แต่งตั้งให้สอนนางภิกษุณี ขอภิกษุสงฆ์จงเข้าไปหาภิกษุณีเถิด ฯ ถ้าไม่มีภิกษุองค์ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนนาง

ภิกษุณี ภิกษุผู้แสดงปาฏิโมกข์ ต้องบอกว่า ใครสอนนางภิกษุณีได้ ฯ ถ้ามีใครอาจสอนนางภิกษุณีและผู้นั้นเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ต้องแต่งตั้งผู้นั้นแล้วบอกว่า ภิกษุมีชื่อย่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณีแล้ว ขอภิกษุณีสงฆ์จงเข้าไปหาภิกษุณีนั้น ฯ ถ้าไม่มีใครอาจสอนนางภิกษุณี ภิกษุผู้แสดงปาฏิโมกข์ต้องตอบว่า ไม่มีภิกษุองค์ใดที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สอนนางภิกษุณีสงฆ์ ขอภิกษุณีสงฆ์จงประพฤติกให้เป็นที่น่าเลื่อมใสเถิด ดังนี้ ของคนเนื้อความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่า รตฺธิกฺขุทั้งหลายด้วยน้ำเชื้อโคลนนั่น มีคำอธิบายว่า ไม่ใช่แต่น้ำเชื้อโคลนเท่านั้น ถึงแม้ว่ารดด้วยน้ำอย่างอื่น มีน้ำที่ใสหรือน้ำขุ่น หรือน้ำเชื้อโคลน เป็นต้นก็ตาม ก็ต้องทุกกฏทั้งนั้น ฯ คำว่า คือลงโทษภิกษุณีนั้น ไม่ให้ภิกษุณีสงฆ์ไหว้ภิกษุณีนั้น อธิบายว่า ต้องประชุมในที่อยู่ภิกษุณีแล้วประกาศถึง ๓ ครั้ง ว่าพระผู้เป็นเจ้าขอโน้น ได้ทำไม่ให้เป็นที่เลื่อมใสแก่ภิกษุณีทั้งหลาย พวกเราพอใจที่จะไม่ให้พระผู้เป็นเจ้าองค์โน้น ดังนี้ ทำเพียงเท่านั้น ก็ชื่อว่าทำภิกษุณีนั้นไม่ให้เป็นที่ไหว้ของภิกษุณีทั้งหลาย แล้วจำเดิมแต่นั้นไป ภิกษุทั้งหลายก็เห็นสามเณรแล้วไม่ไหว้ฉันใด ภิกษุณีทั้งหลายเห็นภิกษุณีนั้นแล้ว ก็ไม่ควรไหว้ฉันนั้น ฯ เมื่อภิกษุณีนั้นประพฤติก้าวให้คิด ไม่ไปที่อยู่ของนางภิกษุณี เข้าไปหาสงฆ์หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เฉพาะในวิหารนั้น แล้วยืนของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้นขอโทษว่า ขอภิกษุณีสงฆ์จงงดโทษแก่ข้าพเจ้า ดังนี้ ฯ แล้วภิกษุณีนั้นต้องไปสู่สำนักของภิกษุณีทั้งหลายบอกว่า ภิกษุณีนั้นได้ขอโทษต่อเธอทั้งหลาย ฯ จำเดิมแต่นั้นไปภิกษุณีทั้งหลาย จึงควรไหว้ภิกษุณีนั้น ฯ อันนี้เป็นเนื้อความสังเขป ส่วนเนื้อความพิสดารนั้นจักมีอยู่ในกัมมวิภังค์ข้างหน้า คำว่า คำนั้น หมายถึงด้วยอสังกรรม คำว่า ยูนัน คือ ยุภิกษุณีทั้งหลายให้ทำอสังกรรมกับบุรุษ ฯ คำว่า การห้ามนั้น ได้แก่ห้ามไม่ให้เข้าวัด เป็นต้น ฯ คำว่า งตโหวาหนัน คือไม่ไปที่อยู่ของนางภิกษุณี เวลามีภิกษุณี

มารับโอวาท ต้องบอกว่า ภิกษุชื่อโน้น เป็นผู้มัวเมาติดตัว เรงดโอวาท
สำหรับภิกษุนั้น เธอทั้งหลายอย่าทำอุปสทกกับภิกษุนั้น การทำทัณฑกรรม
เพราะเหตุที่เบียดกายเป็นต้น เหมือนกับที่แสดงมาแล้วในพระบาลี ฯ คำว่า
ภิกษุไม่ไปรับโอวาทไม่ได้เป็นคัมภีร์นั้น ได้อธิบายมาแล้วในอรรถกถาแห่งภิกษุ
วิภังค์ ดังนี้ สันเนอความในพระวินัยกัมมัฏฐานเพียงเท่านั้น
เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัมมัฏฐานที่ ๘๕

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเรื่องเบียดเตล็ดเกี่ยวกับภิกษุ

เคน โข ปณ สมเณ ภิกขุ โอวาทิ น คณฺหฺนฺติ ฯ ล ฯ ภควโต
เอตมคฺคํ อารุเจสฺสุ ฯ ล ฯ น ภิกขเว โอวาทิ น คหฺสพฺโพ โย น คณฺเหฺยฺย
อาปคฺคิ หุคฺคกฺกุสฺสาติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักแสดงเรื่องเบียดเตล็ดเกี่ยวกับภิกษุ ในคัมภีร์จุลล-
วรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน
ทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา
นั้นว่า ในกราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ถือเอาซึ่งโอวาท ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไป
กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุไม่ถือเอาโอวาท
ไม่ได้ ฯ ภิกษุใดไม่ถือเอา ภิกษุนั้นต้องตกกฎ

ก็แลในกราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นคนโง่เขลา ฯ ภิกษุทั้งหลาย
เข้าไปหาภิกษุนั้นแล้วกล่าวว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาซึ่ง

โอวาท ๆ ภิกษุณีนั้นตอบว่า เราเป็นผู้โง่เขลา เราจักถือเอาโอวาทอย่างไร ๆ
ภิกษุณีนั้นจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด เพราะสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุทั้งหลายต้องถือโอวาทเพื่อนางภิกษุณี
ทั้งหลาย ดังนี้ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลต่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ
พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ ยกภิกษุที่โง่เขลาถือเอา
โอวาท ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ ๆ ภิกษุทั้งหลายเข้าไปหาภิกษุ
นั้นแล้วบอกว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด ๆ ภิกษุนั้นตอบ
ว่า เราเป็นไข้ เราจักถือเอาโอวาทอย่างไร ๆ ภิกษุณีนั้นจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า
ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงบัญญัติไว้ว่า
ยกภิกษุผู้โง่เขลาเสีย นอกนั้นต้องถือเอาโอวาท ดังนี้ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูล
เรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสว่า ยกภิกษุผู้โง่เขลา
เสีย กับภิกษุผู้เป็นไข้เสีย ภิกษุนอกนั้นเราอนุญาตให้ถือเอาโอวาท

ก็แลในคราวนั้น มีภิกษุองค์หนึ่งเตรียมจะเดินทาง ๆ ภิกษุทั้งหลายจึง
เข้าไปหาภิกษุนั้นแล้วบอกว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด ๆ
ภิกษุนั้นตอบว่า เราเตรียมจะเดินทาง เราจะถือเอาโอวาทอย่างไร ๆ ภิกษุ
ทั้งหลายจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด เพราะสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ยกภิกษุผู้โง่เขลา กับภิกษุผู้เป็นไข้เสีย ภิกษุ
นอกนั้นต้องถือเอาโอวาท ดังนี้ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนั้นกราบทูลอีก ๆ พระ
องค์จึงตรัสว่า ยกภิกษุผู้โง่เขลา กับภิกษุผู้เป็นไข้ ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางไกลเสีย
ภิกษุนอกนั้นเราอนุญาตให้ถือเอาโอวาท

มีภิกษุอีกองค์หนึ่งอยู่ในป่า ๆ ภิกษุทั้งหลายเข้าไปหาภิกษุนั้น แล้ว
บอกว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด ๆ ภิกษุนั้นตอบว่า เรา
อยู่ในป่า เราจะถือเอาโอวาทอย่างไร ๆ พวกภิกษุทั้งหลายจึงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า
ขอท่านจงถือเอาโอวาทเถิด เพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า
ยกภิกษุผู้โง่เขลา กับภิกษุผู้เป็นไข้ ภิกษุผู้เตรียมจะเดินทางไกลเสีย ภิกษุนอกนั้น
ต้องถือเอาโอวาท ดังนี้ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงนำกราบทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มี-

พระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่บ่าถือเอาโอวาทด้วย ให้ทำความสังเกตว่าจักนำกลับไปในที่ด้วย ดังนี้

ก็แลในคราวนั้นภิกษุทั้งหลาย ถือเอาโอวาทแล้วไม่บอกแก่ภิกษุแสดง ปาฏิโมกข์ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุ ไม่แจ้งโอวาทไม่ได้ ภิกษุใดไม่แจ้ง ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้นภิกษุทั้งหลายถือเอาโอวาทแล้วไม่นำกลับมาหา ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุไม่นำโอวาทกลับมาไม่ได้ ภิกษุใดนำกลับมา ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ในคราวนั้นภิกษุทั้งหลายไม่ไปสู่ที่สังเกต คือ ที่นาคหยาบ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุไม่ไปสู่ที่สังเกตไม่ได้ ภิกษุใดไม่ไป ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้นภิกษุทั้งหลายใช้ผ้าพันกายขาว ต้องพันขึ้นมาถึงสัข้าง ฯ คนทั้งหลายจึงโพนทนาบทโทษติเตียน ว่าทำเหมือนหญิงชาวบ้าน แล้วภิกษุทั้งหลาย จึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุที่ใช้ผ้าพันกายขาวไม่ได้ ภิกษุใดใช้ ภิกษุนั้นต้องทุกกฏ เราอนุญาตซึ่งผ้าพันกาย ที่ทำโดยปริยายอันหนึ่ง แก่ภิกษุ ภิกษุพันสัข้างด้วยผ้าพันกายนั้นไม่ได้ ภิกษุใดพันภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้นภิกษุทั้งหลายพันสัข้างด้วยผ้าผิวไม่ไผ่ก็มี พันสัข้าง ด้วยแผ่นหนังก็มี พันสัข้างด้วยแผ่นผ้าก็มี พันสัข้างด้วยช่องผ้าก็มี พันสัข้าง ด้วยเกลียวผ้าก็มี พันสัข้างด้วยผ้าขนเล็ก ๆ ก็มี พันสัข้างด้วยช่องผ้าเล็ก ๆ ก็มี พันสัข้างด้วยเกลียวผ้าเล็ก ๆ ก็มี พันสัข้างด้วยช่องด้ายก็มี พันสัข้างด้วยเกลียว ด้ายก็มี ฯ คนทั้งหลายจึงโพนทนาบทโทษติเตียน ว่าทำเหมือนหญิงชาวบ้าน ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลเหตุการณ์นั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ จึงตรัสว่า ภิกษุพันสัข้างด้วยผ้าผิวไม่ไผ่ไม่ได้ พันสัข้างด้วยแผ่นหนังไม่ได้ พันสัข้างด้วยแผ่นผ้าไม่ได้ พันสัข้างด้วยช่องผ้าไม่ได้ พันสัข้างด้วยเกลียวผ้าไม่ได้ พันสัข้างด้วยผ้าข้อมผ้าไม่ได้ พันสัข้างด้วยช่องทำด้วยผ้าข้อมผ้าไม่ได้ พันสั- ข้างด้วยเกลียวผ้าข้อมผ้าไม่ได้ พันสัข้างด้วยช่องด้ายไม่ได้ พันสัข้างด้วยเกลียว ด้ายไม่ได้ ภิกษุใดพันภิกษุนั้นต้องทุกกฏ

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุณีทั้งหลาย ถูสะเอด้วยไม้มีสัณฐานดังกระดูกแข็ง
โคกมี ถูสะเอด้วยไม้มีสัณฐานดังคางโคกมี ให้คนทั้งหลายทูปมือก็มี ให้คน
ทั้งหลายทูปหลังมือก็มี ให้คนทั้งหลายทูปเท้าก็มี ให้คนทั้งหลายทูปหลังเท้าก็มี
ให้คนทั้งหลายทูปขาก็มี ให้คนทั้งหลายทูปหน้าก็มี ให้คนทั้งหลายทูปเนื้อที่พื้น
ก็มี ฯ คนทั้งหลายก็โพนทนาขกโทษก็เคียนว่าเหมือนหญิงชาวบ้าน ฯ ภิกษุ
ทั้งหลายจึงนำเหตุการณ์นั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึง
ตรัสว่า ภิกษุณีให้ถูสะเอด้วยไม้มีสัณฐานดังกระดูกแข็งโคกไม่ได้ ภิกษุณีให้ทูป
สะเอด้วยไม้มีสัณฐานดังคางโคกไม่ได้ ให้ทูปมือไม่ได้ ให้ทูปหลังมือไม่ได้
ให้ทูปเท้าไม่ได้ ให้ทูปหลังเท้าไม่ได้ ให้ทูปขาไม่ได้ ให้ทูปหน้าขาไม่ได้ ให้ทูป
เนื้อที่พื้นไม่ได้ ภิกษุณีใดให้ทูป ภิกษุณีนั่นต้องทุกกฏ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ ทาหน้าบ้าง นวดหน้าบ้าง ผัดหน้า
บ้าง ทาปากด้วยมโนศิลาบ้าง ย้อมอวัยวะบ้าง ย้อมปากบ้าง ย้อมตามอวัยวะ
และปากบ้าง ฯ คนทั้งหลายก็พากันขกโทษก็เคียนว่า ทำเหมือนหญิงชาวบ้าน ฯ
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเหตุการณ์นี้ให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุณี
ทาหน้าไม่ได้ นวดหน้าไม่ได้ ผัดหน้าไม่ได้ ทาปากด้วยมโนศิลาไม่ได้
ย้อมอวัยวะไม่ได้ ย้อมอวัยวะและทาปากไม่ได้ ภิกษุณีใดขืนทำ ภิกษุณี
นั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ ทำริมฝีปากเบื้องต่ำให้เป็นหวดลาย
บ้าง ทำพิเศษในที่ที่เป็นฝ้าง แลดูตามช่องหน้าต่างบ้าง เปิดประตูให้เห็นแต่
ครึ่งตัวบ้าง พากันพ้อนรำบ้าง ดึงคณะหญิงแพศยาบ้าง ดึงร้านขายสุราบ้าง ดึงร้านขาย
เนื้อบ้าง ดึงร้านตลาดขายของต่าง ๆ บ้าง ประกอบรำไบบ้าง ประกอบการค้า
ขายบ้าง จ้างหาสมาใช้สอยบ้าง จ้างหาสีกาใช้สอยบ้าง จ้างกรรมกรมาใช้สอย
บ้าง จ้างกรรมกรวิมาใช้สอยบ้าง จ้างสัตว์ดิรัจฉานมาใช้สอยบ้าง ขายของสด
ของแห้งบ้าง ใช้ผ้าขรุขระสำหรับพันสาตราบ้าง ฯ คนทั้งหลายก็พากันโพนทนา
ขกโทษก็เคียน ว่าทำเหมือนหญิงชาวบ้าน ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลสมเด็จพระ
พระบรมศาสดาจารย์ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุณีทำริมฝีปากเบื้องต่ำให้เป็น
หวดลายไม่ได้ ทำพิเศษในที่ที่เป็นฝ้างไม่ได้ เปิดหน้าต่างมองไปคามถนนไม่ได้

เบ็ดประศุให้แกลเห็นครึ่งตัวไม่ได้ ให้มีการพ้อนรำไม่ได้ ให้ตั้งหญิงแพศยาไม่ได้
ตั้งโรงสุราไม่ได้ ตั้งร้านขายเนื้อไม่ได้ ตั้งร้านตลาดไม่ได้ ประกอบกำไรไม่ได้
ประกอบการค้าไม่ได้ ไซ้หาสไม่ได้ ไซ้หาสีไม่ได้ ไซ้กรรมกรไม่ได้ ไซ้
กรรมกรไม่ได้ ไซ้สัตว์ดิรัจฉานไม่ได้ ขายของสกของแห้งไม่ได้ ไซ้ผ้าขาว
สำหรับพันสาตราไม่ได้ ภิกษุใดไซ้ ภิกษุผู้นั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

กัณฺธในคราวนั้น ภิกษุณิพวณฺณพหฺคคฺคิยํ มุํหํผํฉาเขียวล้วนก็มี มุํหํผํ
เหลืองล้วนก็มี มุํหํผํผาแดงล้วนก็มี มุํหํผํผาสีฝางล้วนก็มี มุํหํผํผาดำล้วน
ก็มี มุํหํผํผาสีแดงแก่ล้วนก็มี มุํหํผํผาย้อมด้วยเปลือกไม้สะท่อนก็มี มุํหํ
ผํที่ไม่ได้ตัดชายก็มี มุํหํผํผามีชายขาวก็มี มุํหํผํผามีชายเป็นปลายคอกไม้ก็มี
มุํหํผํผามีชายเป็นปลายผลไม้ก็มี สวมเสื่อก็มี สวมหมวกก็มี ฯ คนทั้งหลาย
ก็พากันยกโทษติเตียนว่า เหมือนหญิงชาวบ้าน ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายพากันไป
กราบทูลเหตุการณฺนี้ให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุณิมุํหํผํเหลือง
ล้วนไม่ได้ มุํหํผํผาแดงล้วนไม่ได้ มุํหํผํผาดำล้วนไม่ได้ มุํหํผํผาย้อมด้วยสี
เหลืองแก่ล้วนไม่ได้ มุํหํผํผาย้อมสีแดงแก่ล้วนไม่ได้ มุํหํผํผาที่ไม่ได้ตัด
ชายไม่ได้ มุํหํผํผาขาวไม่ได้ มุํหํผํผามีชายเป็นปลายคอกไม้ไม่ได้ มุํ
หํผํผามีชายเป็นปลายผลไม้ไม่ได้ สวมเสื่อไม่ได้ สวมเชือกไม่ได้ ภิกษุใดฝ่าฝืน
ภิกษุผู้นั้นต้องทุกกฏ ดังนี้ ของคณเฑาะความในพระวินัยกัณฺธนี้ไว้เพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฺธที่ ๘๖

คัมภีร์จุลวรรค

ว่าด้วยข้อเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับภิกษุณิ

เตน โข ปน สมฺมเยน อญฺญคฺวา ภิกฺขุณฺี กาลิ กโรนฺติ เหวมาห
รวมอุชฺเชน มยฺหํ ปริกฺขาโร ตฺวณฺตฺส โหตุติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงข้อเบ็ดเตล็ดเกี่ยวกับภิกษุณี ในคัมภีร์จุลล-
วรรค สือต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิก-
ชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลีที่ได้อีกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้น
ว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตวนารามกรุงสาวัตถี
นั้น ภิกษุณีองค์หนึ่งถึงซึ่งมรณภาพได้สั่งว่า เมื่อข้าพเจ้าล่วงลับไปแล้ว บริหาร
ของข้าพเจ้าจงเป็นของสงฆ์ ฯ ภิกษุ ภิกษุณีทั้งหลายก็วิวาทกันในเรื่องบริขารนั้นว่า
เป็นของเรา ฯ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็นำเรื่องนั้นไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาค
เจ้า ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุณีผู้ถึงซึ่งมรณภาพบอกว่า
เมื่อข้าพเจ้าล่วงลับไปแล้ว บริหารของข้าพเจ้าจงเป็นของสงฆ์ ดังนี้ ภิกษุสงฆ์
ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น ฯ บริขารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น ฯ ตุก่อน
ภิกษุทั้งหลาย ถ้านางสิกขมานาผู้ถึงมรณภาพสั่งไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าล่วงลับไป
แล้ว บริหารของข้าพเจ้าจงเป็นของสงฆ์ ดังนี้ ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริขาร
นั้น ฯ บริขารนั้นเป็นของภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น ฯ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสาม
เณรผู้ถึงมรณภาพสั่งไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าล่วงลับไปแล้ว บริหารของข้าพเจ้าจง
เป็นของสงฆ์ดังนี้ก็ดี ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น ฯ บริขารนั้นเป็นของ
ภิกษุณีสงฆ์เท่านั้น ฯ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุหรือสามเณร อุบาสก
อุบาสิกา หรือใคร ๆ ก็ความ ซึ่งจะถึงมรณภาพทำกาลกิริยาตาย สั่งไว้ว่า เมื่อ
ข้าพเจ้าล่วงลับไปแล้ว บริหารของข้าพเจ้าจงเป็นของสงฆ์ ดังนี้ ภิกษุณีสงฆ์
ไม่เป็นใหญ่ในบริขารนั้น ฯ บริขารนั้นเป็นของภิกษุสงฆ์เท่านั้น ดังนี้ ฯ

ก็แลในคราวนั้น มีหญิงนักมวยเก่าคนหนึ่ง ได้ไปบรรพชาอยู่กับภิกษุณี
ทั้งหลาย ฯ ภิกษุณีนั่นได้พบภิกษุผู้ทุพพลภาพองค์หนึ่งที่ตรอกแห่งหนึ่ง ฯ ได้กระแทบ
ภิกษุณีนั่นด้วยไม้ทำให้ภิกษุณีนั่นล้มลง ฯ ภิกษุทั้งหลายก็โพนทนาขกโทษคดีเรียนว่า

อย่างไรภิกษุณีจึงกระทบภิกษุ แล้วนำกราบทุกสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ พระองค์จึงทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุณีกระทบคัมภีร์ภิกษุไม่ได้ ภิกษุณีใดฝ่าฝืน ภิกษุณีนั่นต้องทุกกฎ เวลาภิกษุณีพบเห็นภิกษุแล้วให้หลีกทรงให้ไกล ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งสามิได้ไปแรมทางไกล จึงมีครรภ์กับชู้ หญิงนั้นก็ทำลายครรภ์เสีย แล้วจึงบอกภิกษุณีผู้ไปฉันประจำตระกูลของกันว่า จ้ะเตพระแม่เจ้า ขอพระแม่เจ้าจงนำครรภ์นี้ไปด้วยบาตร ๑ ภิกษุณีนั่นก็เอาครรภ์นั้นใส่ลงในบาตร เอาผ้าคลุมออกไป ๑ ในคราวนั้นมีภิกษุผู้ถือการ เทียบวินัยทาเกดเลี้ยงชู้ทองคำหนึ่ง ได้ตั้งใจไว้ว่าเราได้อาหารอันใดในที่ใดก่อน ยังไม่ได้ให้อาหารนั้นแก่ภิกษุหรือภิกษุณีก่อน แล้วจึงไม่ฉัน ดังนี้ ๑ ครั้นนั้น ภิกษุณีนั่นก็ไปพบภิกษุณีนั่นแล้วบอกว่า เธอจงรับอาหารนี้ ๑ ภิกษุณีนั่นตอบว่า อย่าเลยผู้เป็นเจ้า ๑ ภิกษุณีนั่นก็บอกอีกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ภิกษุณีนั่นก็ห้ามทุกครั้ง ๑ ภิกษุณีนั่นจึงบอกว่า เราได้ตั้งใจไว้ว่า เราได้อาหารสิ่งใดก่อน ยังไม่ได้ให้อาหารสิ่งนั้นแก่ภิกษุ หรือภิกษุณี จึงไม่ฉัน เพราะฉะนั้น เธอจงรับอาหารที่เราจักให้ขึ้นเถิด ๑ เมื่อภิกษุณีนั่น ถูกภิกษุณีนั่นรับแล้ว ก็นำบาตรออกให้ดู บอกว่า พระผู้เป็นเจ้าจงดูครรภ์ในบาตรเถิด แต่อย่าได้บอกใคร ๑ ภิกษุณีนั่นก็โพนทนาขกโทษคดีเขียนว่า อย่างไรภิกษุณีจึงนำครรภ์ออกไปด้วยบาตร ๑ แล้วภิกษุณีนั่นก็แจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๑ พวกภิกษุที่มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความละอาย มีความเกรงกลัว ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันโพนทนาขกโทษคดีเขียนว่า อย่างไร ภิกษุณีจึงนำครรภ์ออกไปด้วยบาตร แล้วพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ ๑ พระองค์จึงตรัสว่าภิกษุณีนั่นนำครรภ์ออกไปด้วยบาตรไม่ได้ ภิกษุณีใดนำออกไป ภิกษุณีนั่นต้องทุกกฎ เราคาดคณุญาตให้ภิกษุณีที่พบภิกษุแล้วนำบาตรออกให้ภิกษุค ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ ได้พบภิกษุแล้ว ก็เลี้ยงให้ดูกันบาตร ๑ ภิกษุทั้งหลายก็โพนทนาขกโทษคดีเขียนว่า อย่างไร ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ พบภิกษุแล้วจึงเลี้ยงให้ดูกันบาตร แล้วพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ ๑ พระองค์จึงตรัสว่าภิกษุณีพบภิกษุแล้วเลี้ยงให้ดูกันบาตรไม่ได้ ภิกษุณีใดฝ่าฝืน ภิกษุณีนั่นต้องทุกกฎ ภิกษุณีพบภิกษุแล้วต้องให้หงายบาตรให้ดู ถ้าอามิสสิ่งใดมีอยู่ในบาตร ต้องนิมนต์ภิกษุให้รับอามิสนั้น

ก็ในคราวนั้นมีปฐิษฏยณะทั้งอยู่ที่ตรอกแห่งหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี พวกภิกษุณีได้พากันไปจงคูปฐิษฏยณะนั้น ๆ คนทั้งหลายก็พากันให้ ๆ ภิกษุณีเหล่านั้นก็ละอายเก้อเขิน ๆ ภิกษุณีเหล่านั้นไปถึงช้อยแล้ว ก็เล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ๆ พวกภิกษุณีที่มีความมกน้อย มีความสันโดษ มีความตะอาย มีความเกรงกลัว ใคร่ต่อการศึกษา ก็พากันโพนทนาบทโทษติเคียนว่า อย่างไรภิกษุทั้งหลาย จึงพากันไปจงคูปฐิษฏยณะของบุรุษ แล้วภิกษุณีเหล่านั้นก็พากันแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุณีแห่งคูปฐิษฏยณะของบุรุษไม่ได้ ภิกษุใดเพ่งดู ภิกษุณีนั้น ต้องตกกฎ ดังนี้

ก็ในคราวนั้น คนทั้งหลายพากันถวายอามิสแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ ภิกษุทั้งหลายก็ให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ คนทั้งหลายก็พากันโพนทนาบทโทษติเคียนว่า อย่างไรพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จึงเอาของที่พวกเราถวายเพื่อให้คนบริโภคนำไปให้แก่ผู้อื่นเสีย พวกเราไม่รู้จักให้ทานหรือ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงทูลเรื่องนั้นแด่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสว่า ของที่เขาดวายเพื่อให้คนบริโภคนำไปให้แก่ผู้อื่นไม่ได้ ภิกษุใดให้ ภิกษุณีนั้น ต้องตกกฎ

ก็ในคราวนั้น อามิสได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๆ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลาย ให้ภิกษุทั้งหลายรับของที่ภิกษุทั้งหลายเก็บไว้ไปฉัน

ในคราวนั้น คนทั้งหลายได้ถวายอามิสแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ ภิกษุทั้งหลายก็ถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย ๆ คนทั้งหลายจึงพากันโพนทนาบทโทษติเคียนขึ้นว่า อย่างไรภิกษุทั้งหลายจึงเอาของที่คนทั้งหลายถวายเพื่อให้คนบริโภคนำไปให้แก่พวกอื่น พวกเราไม่รู้จักให้ทานหรือ ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงได้นำเรื่องนั้นไปกราบทูล ๆ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุณีเอาของที่เขาถวายเพื่อคนบริโภคนำไปให้แก่ผู้อื่นไม่ได้ ภิกษุณีใดให้ ภิกษุณีนั้น ต้องตกกฎ

ก็ในคราวนั้น มีอามิสเกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายมาก ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ถวายแก่สงฆ์ ๆ อามิสของสงฆ์ก็ยิ่งมากขึ้น ๆ เมื่อทรงทราบจึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ ๆ เป็นส่วนบุคคล

ก็ในคราวนั้น อามิสทภิกษุณีสะสมมียุ่่มาก ๆ เมื่อมีผู้กราบทูลให้ทรงทราบจึงครึสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายแบ่งอามิสที่สะสมให้แก่ภิกษุได้

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายมีเสนาสนะมาก ๆ ภิกษุทั้งหลายไม่มีเสนาสนะมาก ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงส่งทูตไปบอกภิกษุทั้งหลายว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงให้พวกข้าพเจ้าข่มเสนาสนะด้วยเถิด ๆ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงครึสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายข่มเสนาสนะ

ในคราวนั้น พวกภิกษุที่มีระคุ ได้นั่งนอนเคียงคั้งที่หุ้มด้วยผ้า ๆ เสนาสนะก็เบือนโลหิต ๆ ภิกษุทั้งหลายก็กราบทูลให้ทรงทราบ ๆ พระองค์จึงครึสว่าภิกษุณีนั่งนอนเคียงคั้งที่หุ้มด้วยผ้าไม่ได้ ภิกษุณโคนั่งนอน ภิกษุณนั้นต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ใช้ผ้าในโรงทานได้ ๆ เมื่อผ้าในโรงทานเบือนโลหิตจึงครึสว่า เราอนุญาตให้ใช้ผ้าจุก ๆ เมื่อผ้าจุกตกแล้วมีผู้ไปกราบทูล จึงครึสว่า เราอนุญาตให้ผูกด้วยค้าย แล้วผูกคิศา ๆ เมื่อค้ายขาด ก็มีผู้ไปกราบทูลอีก จึงครึสว่า เราอนุญาตค้ายสะเอวที่ผูกม้วนขึ้นมา ๆ

ในคราวนั้น ภิกษุณิพวกฉัพพัคคีย์ได้ใช้ค้ายเคียนสะเอวตลอดเวลา คนทั้งหลาย ก็พากันคิดเคียนว่า อย่างไร พวกภิกษุณิจึงใช้ค้ายเคียนสะเอวตลอดเวลาเหมือนหญิงชาวบ้าน ๆ เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินคำคิดเคียนอันนี้ จึงไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงครึสว่า ภิกษุณิใช้ค้ายผูกสะเอวตลอดเวลาทั้งปวงไม่ได้ ภิกษุณิโคใช้ ภิกษุณินั้น ต้องทุกกฏ เราอนุญาตให้ใช้ค้ายสะเอวเฉพาะภิกษุณิที่มีระคุเท่านั้น ดังนี้ ๆ สิ้นทุกขภณวารเพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ต่อไปนี้เนื้อความในอรรถกถาว่า พญัณชนะของบุรุษนั้น ได้แก่ นิมิตของบุรุษ ๆ นิมิตของบุรุษนั้นจะขาดแล้วหรือยังก็ตาม จะมีเครื่องปกปิดหรือไม่ก็ตาม ๆ ถ้าภิกษุณิคิดว่าพญัณชนะของบุรุษอยู่ในที่นั้น แล้วเพ่งดู ต้องทุกกฏ ๆ ของที่เขาถ่าว่า ขอท่านทั้งหลายจงบริโภคนั้นแล้วถวาย ชื่อว่าของที่เขาถวายเพื่อคนบริโภค เมื่อภิกษุให้ของนั้นแก่ผู้อื่น ต้องทุกกฏ ๆ ภิกษุณิขอเอาส่วน

แรกเสียแล้วให้ส่วนที่เหลือนั้นได้อยู่ ๑ ถ้าไม่สบายจะสละของทั้งปวงควรอยู่ ๑
 จีวรตนใช้แล้ววันหนึ่งหรือ ๒ วันแล้ว จึงให้แก่ผู้อื่น สมควรอยู่ ๑ ถึงแม้ว่า
 ในบาตรเป็นคั่นก็เหมือนนั้น ๑ คำว่า ให้ภิกษุทั้งหลาย ให้ภิกษุณีรับอามิส
 นั้น คืออามิสที่รับไว้เมื่อวันวาน พอมาถึงวันนี้เมื่อออกปล้ำบันไดอื่นไม่มี ภิกษุ
 ทั้งหลายให้พวกภิกษุณีรับไปฉันได้ ๑ ด้วยว่าของที่ภิกษุทั้งหลายรับไว้ ไม่
 จัดว่าภิกษุณีรับไว้ ๑ ของที่ภิกษุณีรับไว้ก็เหมือนนั้น ๑ ส่วนข้อที่กล่าวถึงภิกษุ
 ภิกษุณีเป็นต้น ซึ่งสั่งไว้เวลาจะตายนั้น มีคำอธิบายว่า ในสหธรรมิกทั้ง ๕ คือ
 ภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี นางสิกขมานา ไม่ว่าผู้ใดคนหนึ่ง ถ้าสั่งไว้
 เวลาจะตายว่า เมื่อเราตายแล้ว บริหารของเราจะเป็นของอุปัชฌาย์ก็ดี สั่งว่าจง
 เป็นของอาจารย์ก็ดี จงเป็นของสังฆวิหาริกก็ดี จงเป็นของอันเควาสิกก็ดี จงเป็น
 ของมารคาก็ดี จงเป็นของบิดาก็ดี จงเป็นของผู้ใดผู้หนึ่งก็ดี ๑ บริหารนั้นก็ไม่
 เป็นของคนเหล่านั้น เป็นของสงฆ์เท่านั้น ๑ การให้ในเวลาล่วงไปแล้วของ
 สหธรรมิกทั้ง ๕ ย่อมใช้ไม่ได้ ใช้ได้แต่ของคฤหัสถ์เท่านั้น ภิกษุถึงมรณภาพ
 ในวิหารภิกษุณี บริหารของภิกษุณีก็เป็นของภิกษุทั้งหลายฝ่ายเดียว ๑ ภิกษุณี
 ถึงมรณภาพในวิหารภิกษุ บริหารของภิกษุณีนั้น ก็เป็นของภิกษุณีฝ่ายเดียว อัน
 นี้ว่าตามอรรถกถาคัมภีร์ ขอท่านผู้ฟังทั้งหลายจงจับใจความให้ได้ว่า ที่ของ
 ผู้ตายจะเป็นของสงฆ์นั้น เป็นเฉพาะของที่เจ้าของสั่งไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้าตายแล้ว
 ของนี้จงเป็นของผู้นั้น ดังนี้ ถ้าผู้ตายได้สละให้จากแต่เมื่อยังไม่ตาย ของนั้น
 ไม่เป็นของสงฆ์ ดังนี้ สันเนตความในพระวินัยกัณฑ์เพียงเท่านี้.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๘๗

คัมภีร์จุลลารวค

ว่าด้วยแสดงวัตรบรรพชาภิกษุณี

เตน โข ปน สมเชน อุปสมปณฺนาโย ทิสฺสนฺติ อนฺนิมฺคฺคาปํ นิมฺคฺค
 มฺคฺคาปํ อโธหิตาปํ ธฺวโลหิตาปํ ธฺวโจหาปํ ปคฺชนฺตํ สิจฺฉนฺตี อคฺคฺคฺคฺคฺค
 เวปฺปสิกาปํ สมฺภินฺนาปํ อุกฺโขพฺพณฺชนกาปํ.

ต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานี้ว่า
ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่พระเชตวันาราม กรุงสาวัตถี
นั้น หญิงทั้งหลายที่อยู่สมทบแล้ว ปรากฏว่า ไม่มีนิกกัมมิ สักวานนิกกัมมิ ไม่มี
โลหิตกัมมิ มีโลหิตประจำกัมมิ มีผ้าประจำกัมมิ มีโลหิตไหลอยู่กัมมิ มีสัจริณกัมมิ
เป็นหญิงบัณฑิตกัมมิ เป็นหญิงคล้ายบุรุษกัมมิ เป็นหญิงเจือกัมมิ เป็นหญิงอุกโค
พยัญชนกัมมิ ฯ กิณฺหุทั้งหลาย จึงกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรง
ทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ถามอันตราสิกขธรรม ๒๔ ประการ
ในเวลาหญิงจะอุปสมบท ฯ การถามต้องถามอย่างนี้ คือต้องถามว่า เธอไม่มี
นิกกัมมิหรือ เธอมีสักวานนิกกัมมิไม่ใช่หรือ เธอไม่มีโลหิตไม่ใช่หรือ เธอไม่มีโลหิต
ประจำไม่ใช่หรือ เธอไม่มีผ้าประจำไม่ใช่หรือ เธอไม่มีโลหิตไหลไม่ใช่หรือ
เธอไม่มีสัจริณไม่ใช่หรือ เธอไม่ใช่หญิงบัณฑิตหรือ เธอไม่ใช่หญิงคล้าย
บุรุษหรือ เธอไม่ใช่หญิงเจือหรือ เธอไม่ใช่หญิงอุกโคพยัญชนกหรือ เธอมี
อาพาธ คือโรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคหิด โรคมอญหรือ เธอเป็นมนุษย์
หรือ เธอเป็นหญิงหรือ เธอเป็นไทยไม่ใช่ทาสผู้ใดหรือ เธอไม่มีหนหรือ
เธอไม่ใช่หญิงราชการหรือ มารดาบิดาสามีเธออนุญาตแล้วหรือ เธอมีอายุ
ครบ ๒๐ แล้วหรือ มาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ เธอชื่ออะไร ประวัติของเธอ
ชื่ออะไร ดังนี้

ก็ในคราวนั้น กิณฺหุทั้งหลาย ก็พากันถามอันตราสิกขธรรมทั้งหลายของ
พวกภิกษุณี ฯ พวกสตรีที่มุ่งอุปสมบท ก็กระดากเกือเขินไม่อาจตอบได้ ฯ
กิณฺหุทั้งหลาย จึงพากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระองค์จึง
ตรัสว่า หญิงที่อยู่สมทบในสงฆ์ฝ่ายเดียวบริสุทธิ์ในภิกษุณีสงฆ์แล้ว เราอนุญาต
ให้อุปสมบทในภิกษุสงฆ์อีก ฯ

ก็ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายได้ถามอันตรายิกธรรม คือพวกหญิงที่มุ่งอุปสมบท ซึ่งไม่ได้ชักซ้อมไว้ ฯ พวกหญิงที่มุ่งอุปสมบท ก็กระตาคเกื้อเงินไม่อาจตอบได้ ฯ ภิกษุทั้งหลาย จึงพากันไปกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ชักซ้อมเสียก่อนแล้ว จึงถามอันตรายิกธรรมในภายหลัง ฯ ภิกษุทั้งหลาย ก็ชักซ้อมในท่ามกลางสงฆ์ในที่นั้นเอง ฯ พวกหญิงที่มุ่งอุปสมบทก็ยังกระตาคเกื้อเงิน ไม่อาจตอบได้เหมือนอย่างนั้นอีก ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบอีก ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ชักซ้อมในที่สมควรแห่งหนึ่งเสียก่อน แล้วจึงถามอันตรายิกธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ฯ

ต้องชักซ้อมอย่างไร คือต้องให้ถืออุปัชฌาย์ก่อน ครั้นให้ถืออุปัชฌาย์แล้ว จึงบอกบาปกรจิรวร ว่านปาดรของเธอ นิสังฆาฏีของเธอ นีอุคตราสังคค์ของเธอนันตรวาสกของเธอนี้ผ้ารัดอกของเธอนี้ผ้าอาบน้าของเธอนี้ เธอจะไปยืนอยู่ในที่โน้น ฯ พวกที่ชักซ้อมเป็นพวกที่โง่เงา ฯ พวกหญิงที่มุ่งอุปสมบท ซึ่งถูกชักซ้อมในที่ไกล ก็ยังกระตาคเกื้อเงิน ไม่อาจได้ตอบได้อีก

ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบอีก ฯ พระองค์จึงตรัสว่าภิกษุณีผู้โง่เงาชักซ้อมไม่ได้ ภิกษุณีใดชักซ้อม ภิกษุณีนั่นต้องทุกกฎ เราอนุญาตให้ภิกษุณีที่ฉลาดทมิฬกำลังพอเป็นผู้ชักซ้อม ฯ พวกภิกษุณีที่ชักซ้อม เป็นพวกที่ไม่ได้รับแต่งตั้งจากภิกษุณีสงฆ์ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลให้ทรงทราบอีก พระองค์จึงตรัสว่าภิกษุณีที่ไม่รับแต่งตั้งชักซ้อมไม่ได้ ภิกษุณีใดชักซ้อม ภิกษุณีนั่นต้องทุกกฎ เราอนุญาตให้ภิกษุณีผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ชักซ้อม ฯ

ต้องแต่งตั้งอย่างไร คือแต่งตั้งอย่างนี้ คือแต่งตั้งคนด้วยตนเองก็ได้ ผู้อื่นแต่งตั้งผู้อื่นก็ได้

แต่งตั้งคนด้วยตนเองนั้น คือทำอย่างไร ? ทำอย่างนี้ คือภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า หญิงผู้มีชื่อยังนี้ เป็นผู้มุ่งอุปสมบทของพระแม่เจ้า ผู้มีชื่อยังนี้ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว ข้าพเจ้าขอชักซ้อมหญิงมีชื่อยังนี้ ดังนี้ ฯ อันนี้เรียกว่า แต่งตั้งด้วยตนเอง ฯ

ผู้อื่นแต่งตั้งผู้อื่นนั้นทำอย่างไร ? ทำอย่างนี้ คือภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้มีกำลังพอ ต้องให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า หญิงผู้มีชื่อยังนี้

อย่างนี้ เป็นผู้มุ่งอุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้มช้อย่างนี้ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกัน
แล้ว ขอให้พระแม่เจ้าผู้มช้อย่างนี้ ชักซ้อมผู้มุ่งอุปสมบท ซึ่งมีช้อย่างนี้
ดังนี้

ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งแล้วนั้น ต้องไปตามผู้มุ่งอุปสมบทว่า นี่แน่ะเธอผู้
มช้อย่างนี้ เธอจงตั้งใจฟังให้ดี เวลานี้เป็นเวลาจริง เวลาแท้ของเธอ ถึงได้
เกิดแล้ว เมื่อถามถึงสิ่งนั้นในท่ามกลางสงฆ์ สิ่งนั้นก็จะต้องบอกว่ามี สิ่งที่ไม่
มีก็จะต้องว่าไม่มี เธออย่ากระดากเก้อเจิน ภิกษุทั้งหลายจึงถามเธออย่างนี้ คือ
จักถามว่า เธอไม่มีมคไม่ไช่หรือ เธอสควมไม่มีมคไม่ไช่หรือ เธอไม่มีโลหิตไม่ไช่
หรือ เธอไม่มีโลหิตประจำไม่ไช่หรือ เธอไม่มีผ้าประจำไม่ไช่หรือ เธอไม่มีโลหิต
ไหลออกหรือ เธอไม่มีสัขริณหรือ เธอไม่ไช่หญิงบันฑิตหรือ เธอไม่ไช่หญิง
คล้ายบุรุษหรือ เธอไม่ไช่หญิงเจือหรือ เธอไม่ไช่อุภโตพยัญชนกหรือ เธอมี
อาพาธ คือโรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอหรือหรือไม่ เธอเป็นมนุษย์หรือ
เธอเป็นหญิงหรือ เธอเป็นไทยไม่ไช่ทาสหรือ เธอไม่มีหนหรือ เธอไม่ไช่
ขีรราชกรหรือ มารดาบิดาสามีของเธออนุญาตแล้วหรือ เธอมีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว
หรือ บาดรจิระของเธอครบแล้วหรือ เธอช่ออะไร ปุคคินีของเธอช่ออะไร
ดังนี้ ฯ หญิงผู้มุ่งอุปสมบทกับภิกษุผู้ชักซ้อม ได้กลับเข้ามาในท่ามกลาง
สงฆ์พร้อมกัน ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า
มาพร้อมกันไม่ได้ ฯ ภิกษุผู้ชักซ้อมต้องมาก่อน แล้วให้สงฆ์ทราบด้วย
คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า หญิงผู้มช้อย่างนี้ เป็นผู้มุ่งอุปสมบท
ของพระแม่เจ้าผู้มช้อย่างนี้ ข้าพเจ้าได้ชักซ้อมเขาแล้ว ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกัน
แล้ว ผู้มช้อย่างนี้ควรเข้ามา ดังนี้ แล้วต้องบอกว่า เธอจงเข้ามา ฯ หญิง
ผู้มุ่งอุปสมบทนั้น อาจารย์ต้องให้ห่มผ้าตลอดข้างหนึ่ง ให้กราบภิกษุทั้งหลาย
แล้ว จึงให้นั่งหรือง่าย ประคองอุฏฐลีนขออุปสมบทว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า
ข้าพเจ้าขออุปสมบทคือสงฆ์ ขอสงฆ์จงกรุณายกข้าพเจ้าขึ้น ข้าแต่พระแม่เจ้า
ข้าพเจ้าขออุปสมบทคือสงฆ์ เป็นครั้งที่ ๒ ขอสงฆ์จงกรุณายกข้าพเจ้าขึ้น ข้าแต่
พระแม่เจ้า ข้าพเจ้าขออุปสมบทคือสงฆ์เป็นครั้งที่ ๓ ขอสงฆ์จงกรุณายก
ข้าพเจ้าขึ้น ฯ แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย

คำว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอสงฆ์ทั้งหลายคำของข้าพเจ้า หญิงผู้ชื่อย่างนี้
เป็นผู้มุ่งอุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้า
ขอถามอันครายากรรมทั้งหลาย ต่อหญิงผู้ชื่อย่างนี้ ๑ ว่าดังนี้แล้ว จึงถามว่า
แน่นะเธอผู้ชื่อย่างนี้ เธอจงฟังให้ เวลานี้เป็นเวลาจริงเวลาแท้ของเธอ สิ่งใด
เกิดแล้วกับแล้ว เราจะถามสิ่งนั้นดี เมื่อสิ่งนั้นเธอต้องบอกว่ามี ไม่มีก็ต้องบอกว่า
ไม่มี คือ เธอไม่มีนินิตไมใช่หรือ เธอสักว่ามีแต่ไม่มีไมใช่หรือ เธอไม่มีโรคหิด
หรือ เธอมีโรคหิดประจำไมใช่หรือ เธอมีผื่นประจำไมใช่หรือ เธอมีโรคหิดไหล
อยู่เสมอไมใช่หรือ เธอมีสิวริ้นไมใช่หรือ เธอเป็นหญิงบั้นเคาะกัไมใช่หรือ เธอ
เป็นหญิงคล้ายบุรุษไมใช่หรือ เธอเป็นหญิงเฒ่าไมใช่หรือ เธอเป็นหญิงอุกโต
พญฺชนกไมใช่หรือ เธอมีอาพาธต่างๆ คือ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคหิด
โรคมองครือหรือ เธอเป็นมนุษย์หรือ เธอเป็นไทยไมใช่ทาสหรือ เธอไม่เป็นหนี้ผู้ใด
หรือ เธอไม่ใช่ข้าราชการหรือ มารดาบิดาสามีเธออนุญาตแล้วหรือเธอมีอายุครบ ๒๐
แล้วหรือ เธอช่ออะไร บาดรจิ๋วของเธอครบแล้วหรือ ประวัติน์ของเธอช่ออะไร
ดังนี้ ๑ ขักถามอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้กำลังพอ ต้องให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า
ขอสงฆ์ทั้งหลายคำของข้าพเจ้า หญิงผู้ชื่อย่างนี้ ๑ ซึ่งเป็นผู้มุ่งอุปสมบทของ
พระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้ ๑ เป็นผู้บริสุทธิ์จากอันครายากรรมทั้งหลายแล้ว บาดรจิ๋ว
ครบแล้ว ๑ หญิงผู้ชื่อย่างนี้ ขออุปสมบทคือสงฆ์ ด้วยมีพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้
อย่างนี้เป็นประวัติน์ ๑ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้หญิงผู้ชื่อย่างนี้
อุปสมบท โดยมีพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้เป็นประวัติน์ อันนี้เป็นญัตติ ๑ ขอสงฆ์จง
ทั้งหลายคำของข้าพเจ้า หญิงผู้ชื่อย่างนี้ ๑ เป็นผู้มุ่งอุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้
๑ เป็นผู้บริสุทธิ์จากอันครายากรรมทั้งหลายแล้ว ๑ มีบาดรจิ๋วครบแล้ว ๑
หญิงผู้ชื่อย่างนี้ ขออุปสมบทคือสงฆ์ โดยมีพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้เป็น
ประวัติน์ ๑ สงฆ์กำลังให้หญิงผู้ชื่อย่างนี้อุปสมบท โดยมีพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้
อย่างนี้เป็นประวัติน์ ๑ การอุปสมบทของหญิงผู้ชื่อย่างนี้ ซึ่งมีพระแม่เจ้าผู้ชื่อย่างนี้
ชื่อย่างนี้เป็นประวัติน์ สบควรรแก่พระแม่เจ้าองค์ใด ขอให้พระแม่เจ้าองค์นั้นนั่งอยู่
ไม่สมควรแก่พระแม่เจ้าองค์ใด ขอให้พระแม่เจ้าองค์นั้นลุกขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง

แล้วหญิงผู้ขอมานั้น ซึ่งมีพระแม่เจ้าผู้ขอมานั้นเป็นปวตฺตินี สงฆ์ได้
อุปสมบทแล้ว สงฆ์เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอ
จำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ ฯ สันวิชัยบรรพชาภิกษุณีตามพระพุทธฎีกา
ที่ทรงสอนไว้เพียงเท่านั้น

เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๔๔

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยการอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมสำหรับภิกษุณี

ดาวเทว ตี อาทาบ ภิกขุสงฆ์ อุปสงกมิตฺวา เอกัสสิ อุตฺตวาสงค
การาเปตฺวา ภิกขุณี ปาเท วนฺทาเปตฺวา อุกกฏิกิ นิสิตาเปตฺวา อณฺชกิ
ปคฺคณฺหาเปตฺวา อุปสมปฺทึ ยาจาเปตฺพุพาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักแสดงอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมสำหรับภิกษุณี
และเรื่องปวารณา ในคัมภีร์จุลลวรรค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนควาตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ภิกษุณีสงฆ์ต้องนำภิกษุณีที่อุปสมบทแล้วในวันนั้นไปหาภิกษุสงฆ์ ให้ห่มผ้า
ตลอดลงข้างหนึ่ง ให้กราบภิกษุทั้งหลาย แล้วให้นั่งของ ๆ ประคองอัญชลีขึ้น
ขออุปสมบทว่า ข้าพเจ้าผู้ขอมานั้น เป็นผู้มุ่งอุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้ขอม
อย่างนี้ ได้อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์
ข้าพเจ้าจึงขออุปสมบทต่อสงฆ์ ขอสงฆ์จงกรุณายกข้าพเจ้าขึ้นสู่ความเป็นภิกษุ
ณีเถิด ฯ ข้าพเจ้าผู้ขอมานั้น เป็นผู้มุ่งอุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้ขอมอย่างนี้
ได้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วในภิกษุณีสงฆ์ ขออุปสมบท

คอสงฆ์เป็นครั้งที่ ๒ ๑ ข้าพเจ้าผู้มีชื่อย่างน เป็นผู้อุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้มีชื่อย่างน ได้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้วิสัทธิแล้วในภิกษุณีสงฆ์ ขออุปสมบทคอสงฆ์เป็นครั้งที่ ๓ ขอสงฆ์จงกรุณาข้าพเจ้าชนเป็นภิกษุณีเถิด

แล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นผู้อุปสมบทของภิกษุณีผู้มีชื่อย่างน ได้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้วิสัทธิแล้วในภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนมาขออุปสมบทคอสงฆ์ โดยมีภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นปวคินี ๑ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนอุปสมบท โดยมีภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นปวคินี ๑ อันเป็นญัตติ ๑ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างน ๑ เป็นผู้อุปสมบทของภิกษุณีผู้มีชื่อย่างน ได้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้วิสัทธิมาแล้วในภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างน ได้มาขออุปสมบทคอสงฆ์ โดยมีภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นปวคินี ๑ สงฆ์กำลังให้ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนอุปสมบท โดยมีภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นปวคินี ๑ การอุปสมบทของภิกษุณีผู้มีชื่อย่างน โดยมีภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นปวคินี สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ ครั้ง แล้วว่า ภิกษุณีผู้มีชื่อย่างน สงฆ์ได้อุปสมบทแล้ว โดยมีภิกษุณีผู้มีชื่อย่างนเป็นปวคินี ๑ สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้นสงฆ์จึงนิ่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ครั้นให้อุปสมบทแล้ว คือนับฉาษา คือ นับเงา ต้องบอกประมาณฤดู ต้องบอกส่วนแห่งวัน ต้องบอกสังคัตติ แล้วบอกภิกษุณีทั้งหลายว่า เธอทั้งหลาย ต้องบอกนิสสัย ๓ กับอภินิหารกิจ ๘ แก่ภิกษุณีน

ก็แต่ในคราวนั้น ภิกษุณีทั้งหลายได้พากันหวนแหวนอาสนะจนล่วงเวลาไป ๑ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ๑ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตเสนาสนะคามลำดับพรรษาแก่ภิกษุณี ๘ องค์ นอกนั้นคามลำดับก็ไปถึง ดังนี้

ก็แต่ในคราวนั้น ภิกษุณีทั้งหลายทราบบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตเสนาสนะคามลำดับพรรษาแก่ภิกษุณี ๘ องค์ นอกนั้นคามลำดับกาลไปถึง

ดังนี้แล้ว ก็พากันเกียตกันภิกษุณี ๔ องค์ ตามลำดับพรรษา เกียตกันภิกษุณีนอกนั้น ตามลำดับที่มาถึง ๆ เมื่อทรงทราบจากภิกษุทั้งหลายที่ไปกราบทุก จึงตรัสว่า เราอนุญาตเสนาสนะแก่ภิกษุณี ๔ องค์ ตามลำดับพรรษา นอกนั้นตามลำดับที่มาถึง ในที่อื่นไม่ควรเกียตกันตามลำดับพรรษา ภิกษุณีใดเกียตกัน ภิกษุณีนั้น ต้องทุกกฏ ดังนี้

กัมมในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ปวารณา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทุกให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า ภิกษุไม่ปวารณาไม่ได้ ภิกษุณีใดไม่ปวารณา ควรลงโทษภิกษุณีนั้นตามชอบธรรม

กัมมในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายปวารณาด้วยตนแล้ว ไม่ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทุกให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุปวารณาด้วยตนแล้ว ไม่ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ไม่ได้ ภิกษุณีใดไม่ปวารณา ต้องลงโทษภิกษุณีนั้นตามสมควรแก่ธรรม ดังนี้

กัมมในคราวนั้น เมื่อภิกษุทั้งหลายปวารณาพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลาย ก็ทำให้เกิดโกธาคถา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทุกให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุปวารณาพร้อมกันกับภิกษุทั้งหลายไม่ได้ ภิกษุณีใดปวารณา ภิกษุณีนั้นต้องทุกกฏ ดังนี้

กัมมในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายปวารณาในเวลาก่อนอาหาร ทำให้เวลาล่วงเลยไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทุกให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ปวารณาในเวลาหลังอาหาร ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายปวารณาหลังอาหาร ก็คำไป ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทุกให้ทรงทราบอีก ฯ จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์เสียในวันนี้ ในวันอื่นจึงปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ ดังนี้

กัมมในคราวนั้น เมื่อภิกษุสงฆ์ปวารณาพร้อมกัน ก็ทำให้เกิดโกธาคถา ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทุกให้ทรงทราบอีก จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุองค์หนึ่งซึ่งเป็นผู้ฉลาด เป็นผู้สามารถไว้ เพื่อปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุสงฆ์ ฯ ต้องแต่งตั้งอย่างนี้ คือ ที่แรกต้องขอภิกษุณีก่อน ครั้นขอแล้ว ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำ

ของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรตั้ง ภิกษุผู้ช้อย่างนี้ สำหรับ
ภิกษุสงฆ์ที่จะให้ปวารณาภิกษุสงฆ์ ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟัง
ถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังแต่งตั้งภิกษุผู้ช้อย่างนี้ ไว้สำหรับภิกษุสงฆ์
เพื่อจะได้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ ฯ การแต่งตั้งภิกษุผู้ช้อย่างนี้ไว้สำหรับ
ภิกษุสงฆ์ เพื่อจะได้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ สมควรแก่พระแม่เจ้าองค์ใด ขอให้
พระแม่เจ้าองค์นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่พระแม่เจ้าองค์ใด ขอให้พระแม่เจ้าองค์
นั้นลุกขึ้น ฯ ภิกษุผู้ช้อย่างนี้สงฆ์ได้แต่งตั้งไว้สำหรับภิกษุสงฆ์ เพื่อ
จะได้ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์แล้ว ฯ สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้นจึงนั่ง
อยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งแล้วนั้น ต้องพาภิกษุสงฆ์ไปหาภิกษุสงฆ์ ห่มผ้า
กลดไหลลงข้างหนึ่ง กราบภิกษุทั้งหลายแล้วนั่งของๆ ประคองอัญชลีชนกกล่าวว่า
ภิกษุสงฆ์ปวารณาต่อภิกษุสงฆ์ด้วยการได้เห็น ได้ยิน ได้รงเกยง ขอภิกษุสงฆ์
จงกรุณากล่าวภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุสงฆ์เห็นว่ามีความผิดจริงก็จักได้แก้ไข
ดังนี้ ให้ว่าดังนี้ถึง ๓ หน

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายงตอบสวด จดปวารณา ของภิกษุทั้งหลาย
ทำความผัดขึ้น เริ่มตั้งการว่ากล่าว เริ่มขอโอกาสโจทก์และโจทก์ และให้ระลึกลง
ความผิดแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์
จึงตรัสว่า ภิกษุห้ามอุโบสถภิกษุไม่ได้ ถึงห้ามแล้วก็ไม่เป็นอันห้าม ภิกษุผู้ห้าม
ต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุจึงจดปวารณาของภิกษุไม่ได้ ถึงจดแล้วก็ไม่เป็นอันจด
ภิกษุผู้จดต้องอาบัติทุกกฏ ฯ ภิกษุทำภิกษุให้เป็นโทษไม่ได้ ถึงทำแล้ว
ก็ไม่เป็นอันทำ ภิกษุผู้ทำต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุว่ากล่าวภิกษุไม่ได้ ถึงว่ากล่าว
ก็ไม่เป็นอันว่ากล่าว ภิกษุผู้ว่ากล่าวต้องทุกกฏ ฯ ภิกษุขอโอกาสโจทก์ภิกษุ
ไม่ได้ ถึงขอโอกาสแล้วก็ไม่เป็นอันขอ ฯ ภิกษุผู้ขอโอกาสต้องทุกกฏ ฯ
ภิกษุโจทก์ภิกษุไม่ได้ ถึงโจทก์แล้วก็ไม่เป็นอันโจทก์ ภิกษุผู้โจทก์ต้องทุกกฏ ฯ
ภิกษุให้ภิกษุระลึกลงความผิดไม่ได้ ถึงให้ระลึกลงแล้วก็ไม่เป็นอันให้ระลึกลง ภิกษุ
ผู้ให้ระลึกลงต้องทุกกฏ ดังนี้ ของคเนือความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้เนื้อความในอรรถกถาว่า คำว่า ทำให้ล่วงเวลาไปนั้น คือ ภิกษุทั้งหลายให้ผู้อื่นลุกขึ้นจากอาสนะ แล้วก็ให้ผู้อื่นนั่งลง ทำให้เวลาดั้นอาหารล่วงเลยไป ฯ ในคำว่าตามลำดับพรรษาสำหรับภิกษุณี ๘ องค์ ซึ่งแสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้น มีคำอธิบายตามอรรถกถาว่า ถ้าภิกษุณี ๘ องค์ นั่งเป็นลำดับกัน มีภิกษุณีองค์อื่น ซึ่งจักเข้าไปรวมในภิกษุณี ๘ องค์นั้นมาถึง ภิกษุณีนั้น จะให้ภิกษุณีผู้นอนกว่าตนลุกไปแล้วนั่งก็ได้ ฯ ส่วนภิกษุณีใดอ่อนกว่าภิกษุณี ๘ องค์ ถ้าแม้ว่าภิกษุณีนั้นมีพรรษาคง ๖๐ ก็คือ ก็ได้นั่งตามลำดับที่มาถึงดังนี้ ฯ คำว่าในที่อื่นไม่ควรเกียศกันตามลำดับพรรษานั้น มีคำอธิบายว่า ยกที่อื่นเสียแล้ว ในที่อื่นเช่นที่แจกบัจจัย ๔ ภิกษุณีองค์ใดจะเกียศกันผู้มากกว่า โดยกล่าวว่าข้าพเจ้ามาถึงก่อน ดังนี้ ไม่ได้ แต่จะเกียศกันตามลำดับพรรษานั้นได้อยู่ ฯ เรื่องปวารณานั้นได้เคยอธิบายมาแล้ว สิ้นเนื้อความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ฎีกา

ในฎีกาได้กล่าวไว้ว่า คำว่านิสสัย ๓ สำหรับภิกษุณีนั้น หมายความว่า นิสสัยของภิกษุณีนั้น มีอยู่แต่เพียง ๓ คือ ยกเสนาสนนิสสัยเสีย ฯ ด้วยว่าภิกษุณีนั้น ไม่ได้รุกรมุดเสนาสนะ คำว่า คังการว่ากล่าวนั้น หมายความว่า แผ่อำนาจ ดังนี้

ในพระวินัยกถาชั้นนี้ ไม่มีข้อความอันลึกซึ้งประการ เพราะมันแต่กล่าวถึงการอุปสมบทภิกษุณีในสำกฤษฎสงฆ์ และเรื่องการเกียศกันเสนาสนะ กับการขวาระนา และการรคอุโบสถ งดปวารณา ดงโทษภิกษุ ว่ากล่าวภิกษุ ขอโอกาสโจทก์ภิกษุ โจทก์ภิกษุ ให้ภิกษุระลึกถึงความผิดเท่านั้น จึงเป็นอันว่าจบพระวินัยกถาชั้นเพียงเท่านั้น. เอว ก็มิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘๙

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ดของนางภิกษุณี

เคน โข ปน สมเขน ภิกขุ ภิกขุณีนํ อุโปสถํ จเปนฺติ ปวารณํ
จเปนฺติ สวณฺณํ กโรนฺติ อนฺวาทํ ปญฺจเปนฺติ โอภาสํ กาเรนฺติ โจเทนฺติ
สาเรนฺตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด
ของนางภิกษุณี สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธ
ศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ในคราวที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตะวันาราม กรุงสาวัตถี
นั้น ภิกษุทั้งหลายได้ตั้งอุโบสถ จคปวารณา ของภิกษุทั้งหลาย ได้ทำโทษ
ภิกษุทั้งหลาย ได้เริ่มตั้งการว่ากล่าวนางภิกษุณีทั้งหลาย ได้ขอโอกาสโจทก์
ภิกษุณีทั้งหลาย ได้โจทก์ภิกษุณีทั้งหลาย ให้ได้ภิกษุณีระลึกถึงความผิด ๆ ภิกษุ
ทั้งหลายได้นำเรื่องนี้ กราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า
เราอนุญาตให้ภิกษุตั้งอุโบสถของภิกษุณี ทั้งคแล้วก็เป็นอันคงดีแล้ว ภิกษุผู้งมหา
อาบัติมิได้ ๆ เราอนุญาตให้ภิกษุตั้งปวารณาของภิกษุณี ปวารณาทั้งคแล้ว
ก็เป็นอันคงดีแล้ว ภิกษุผู้งมหาอาบัติมิได้ ๆ เราอนุญาตให้ภิกษุลงโทษภิกษุณี
ทั้งคแล้วก็เป็นอันคงดีแล้ว ภิกษุผู้ลงโทษหาอาบัติมิได้ ๆ เราอนุญาตให้ภิกษุ
ตั้งการว่ากล่าวภิกษุณีได้ ทั้งคแล้วก็เป็นอันคงดีแล้ว ภิกษุผู้งมหาอาบัติมิได้ ๆ
เราอนุญาตให้ภิกษุขอโอกาสโจทก์นางภิกษุณี ทั้งขอแล้ว ก็เป็นอันคงดีแล้ว ภิกษุผู้
งมหาอาบัติมิได้ ๆ เราอนุญาตให้ภิกษุโจทก์นางภิกษุณี ทั้งโจทก์แล้ว ก็เป็น

อันใจทำดีแล้ว ภิกษุผู้ใจทักหาอาบคิมิได้ ฯ เราอนุญาตให้ภิกษุเตือนให้
ภิกษุณเฑาะว์ถึงถึงความผิด ที่เตือนแล้ว ก็เป็นอันเตือนดีแล้ว ภิกษุผู้เตือนหา
อาบคิมิได้ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุณเฑาะว์พหุคัลยได้ไปด้วยยานที่เทียมด้วยสัตว์คว
เมียบ มีบุรุษเป็นผู้ขับร้องบ้าง ที่เทียมด้วยสัตว์ควผู้ มีสตรีเป็นผู้ขับบ้าง ฯ คน
ทั้งหลายก็โพนทนาว่า โทษดีเถิดว่า อย่างไร ภิกษุณเฑาะว์ทั้งหลายจึงไปด้วยยานที่เทียม
ด้วยสัตว์ควเมียบ มีบุรุษเป็นผู้ขับบ้าง ที่เทียมด้วยสัตว์ควผู้ มีสตรีเป็นผู้ขับบ้าง ฯ
เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ขึ้น ก็พากันไปกราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พระ
องค์จึงตรัสว่า ภิกษุณเฑาะว์ไปด้วยยานไม่ได้ ภิกษุณเฑาะว์ไปต้องตงโทษภิกษุณเฑาะว์นั้นตาม
สมควร

ก็แลในคราวนั้น มีภิกษุณเฑาะว์หนึ่งเป็นไข้ ไม่อาจเดินไปได้ ฯ ภิกษุ
ทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุณเฑาะว์
เป็นไข้ไปด้วยยาน ฯ ลำดับนั้น ภิกษุณเฑาะว์ก็พากันสงสัยว่า ยานนั้นเป็นยานเทียม
ด้วยสัตว์ควเมียบหรือสัตว์ควผู้ แล้วภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทูลอีก ฯ พระ
องค์ตรัสว่า ยานที่เทียมด้วยสัตว์ควเมียบ หรือเทียมด้วยสัตว์ควผู้ เป็นยานที่
บุรุษสควลากด้วยมือ เราก็อนุญาต

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุณเฑาะว์หนึ่งไม่สบายหนักขึ้นด้วยยานกระทบ ภิกษุ
ทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตตันทาม
หรือเปล่ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น มีหญิงแพศยาชื่อว่าอัทธกาลี บวชอยู่กับภิกษุ
ทั้งหลาย ฯ ภิกษุณเฑาะว์นั้นประสงค์จะไปกรุงสาวัตถี ด้วยคิดว่า จักอุปสมบทใน
สำนักสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าอีก ฯ พวกนักเลงได้ทราบว่า หญิงแพศยา
ชื่อว่าอัทธกาลีประสงค์จะไปกรุงสาวัตถี ก็พากันไปข่มอยู่ที่ทาง นางอัทธ-
กาลีได้ทราบว่า พวกนักเลงพากันไปข่มที่ทาง ก็ใช้ให้คนไปกราบทูล สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะอุปสมบท ข้าพระองค์ควรทำ
อย่างไร ? ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงถือเรื่องนี้เป็นคณฺเหคุ
แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตให้อุปสมบทแม้ด้วยเหตุ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็

ให้อุปสมบทด้วยภิกษุผู้เป็นบุตร ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์
จึงตรัสว่า ภิกษุผู้เป็นบุตรให้อุปสมบทไม่ได้ ภิกษุใดให้อุปสมบท ภิกษุนั้นต้อง
ทุกกฏ ฯ ต่อมานางสิกขมานาผู้เป็นบุตร สามเณรผู้เป็นบุตร สามเณรีผู้เป็นบุตร บุตร
ที่โง่เขลา ก็พากันให้อุปสมบท ฯ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึง
ตรัสว่า นางสิกขมานา สามเณร สามเณรี และบุตรที่โง่เขลาให้อุปสมบทไม่ได้ ผู้
ใดให้อุปสมบท ผู้นั้นต้องทุกกฏ เราตถาคตอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด ซึ่งเป็นบุตรจัด
การให้อุปสมบท ฯ คือภิกษุผู้เป็นบุตรนั้น ต้องเข้าไปหาสงฆ์ห่มผ้าลดไหล่ข้าง
หนึ่งกราบภิกษุทั้งหลายแล้วนั่งของ ๆ ประคองอุณฑลขึ้นกล่าวว่า พระแม่เจ้าผู้มีชื่อ
อย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบท ขอพระแม่เจ้าผู้มีชื่ออย่างนี้ ให้อุปสมบทแล้วใน
สงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วในภิกษุสงฆ์ เขาไม่ขัดข้องด้วยอันตราขันธ์ใด ฯ
ผู้มีชื่ออย่างนี้ได้ให้อุปสมบทต่อสงฆ์ ขอสงฆ์จงกรุณา ยกเขาขึ้นเป็นภิกษุณีเถิด ฯ
จำแต่พระแม่เจ้าทั้งหลาย หญิงผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบทของพระแม่เจ้า
ผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วใน
ภิกษุสงฆ์ เขาไม่ขัดข้องด้วยอาการใด ๆ พระแม่เจ้าผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ ได้ให้อุ
ปสมบทต่อสงฆ์เป็นครั้งที่ ๒ ขอสงฆ์จงกรุณา ยกเขาขึ้นเป็นภิกษุณีเถิด ฯ พระ
แม่เจ้าผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบทของพระแม่เจ้าผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุ
ปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วในภิกษุสงฆ์ เขาไม่ขัดข้อง
ด้วยอันตราขันธ์ใด ฯ พระแม่เจ้าผู้มีชื่ออย่างนี้ ฯ ได้ให้อุปสมบทต่อสงฆ์เป็น
ครั้งที่ ๓ ขอสงฆ์จงกรุณา ยกเขาขึ้นเป็นภิกษุณีเถิด ดังนี้

ว่าดังนี้แล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ คือประกาศให้สงฆ์ทราบด้วย
คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบท
ของภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้บริสุทธิ์
แล้วในภิกษุสงฆ์ ไม่ได้ขัดข้องด้วยอันตราขันธ์ใด ๆ ผู้มีชื่ออย่างนี้ได้ให้อุปสมบท
ต่อสงฆ์โดยมีปวัตตินี ซึ่งมีชื่ออย่างนี้ ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรให้ผู้มีชื่อ
อย่างนี้ให้อุปสมบท โดยมีภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้เป็นปวัตตินี ฯ อันนี้เป็นญัตติ ฯ
ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่ออย่างนี้ เป็นผู้ให้อุปสมบทของ

ภิกษุผู้มีชื่อย่างน เป็นผู้อยู่อุปสมบทแล้วในสงฆ์ฝ่ายเดียว เป็นผู้มีวิสุทธิแล้ว
ในภิกษุสงฆ์ ไม่ชักชวนด้วยอันตรายใด ๆ ผู้มีชื่อย่างนได้ขออุปสมบทต่อ
สงฆ์ โดยมีภิกษุผู้มีชื่อย่างน เป็นปวัตตินี ฯ สงฆ์กำลังให้ผู้นั้นอุปสมบท
โดยมีภิกษุผู้มีชื่อย่างน เป็นปวัตตินี ฯ การอุปสมบทของผู้นั้น โดยมี
ภิกษุผู้มีชื่อย่างน เป็นปวัตตินี สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่
สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ให้อวดงันถึง ๓ หน แล้วว่า เป็นอันว่า
สงฆ์ได้ให้อุปสมบทต่อผู้มีชื่อย่างน โดยภิกษุผู้มีชื่อย่างน เป็นปวัตตินีแล้ว ฯ
สงฆ์ก็เห็นชอบด้วย เพราะสงฆ์ได้นิ่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ ไว้ด้วยอาการ
อย่างนี้ ดังนี้ ฯ ว่าดังนี้แล้ว ก็ลงนบเงาในขณะนั้น และต้องบอกประมาณดู
ต้องบอกส่วนแห่งวัน ต้องบอกสังคัตติ ต้องบอกภิกษุทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลาย
จงบอกนิสสัย ๓ และอภยนิสสัย ๔ แก่ภิกษุดังนี้ ดังนี้

ก็แลในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายอยู่ในป่า ก็ถูกพวกนักเลงรังแก เมื่อ
ทรงทราบ จึงตรัสห้ามเสีย ว่าภิกษุอยู่ในป่าไม่ได้ ภิกษุใดอยู่ ภิกษุนั้น
ต้องตกกฎ ดังนี้

มีอุบาสกคนหนึ่ง ได้ถวายโรงเก็บของแก่ภิกษุสงฆ์ เมื่อพวกภิกษุไป
กราบทุกให้ทรงทราบ ก็ตรัสว่า เราอนุญาตให้ใช้โรงเก็บของได้ ฯ โรงเก็บของ
นั้นไม่เพียงพอกับภิกษุสงฆ์ เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทุกให้ทรงทราบ จึงตรัสว่า
เราอนุญาตให้มีที่อาศัย ฯ แต่ที่อาศัยไม่เพียงพอ เมื่อทรงทราบ จึงตรัสว่า
เราอนุญาตให้ทำนวกรรณ ฯ แต่นวกรรณนั้นก็ไม่เพียงพออีก ฯ เมื่อทรงทราบ
จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้ทำเป็นของบุคคลได้

ก็ในคราวนั้น มีหญิงคนหนึ่งมีครรภ์อันตั้งอยู่แล้ว ได้ไปบวชอยู่กับ
ภิกษุทั้งหลาย เมื่อหญิงนั้นบวชแล้วครรถ์จึงคลอด ภิกษุนั้นจึงคิดว่า เราจะ
ปฏิบัติต่อทารกนี้อย่างไร ภิกษุทั้งหลายก็นำเรื่องนั้นกราบทุกให้ทรงทราบ จึง
ตรัสว่า เราอนุญาตให้เลี้ยงจนทารกนั้น จะรู้จักเลี้ยงสา ฯ ภิกษุนั้นก็คิดว่า
เราอยู่ผู้เดียวไม่ได้ ภิกษุอื่นก็อยู่กับทารกไม่ได้ เราควรปฏิบัติอย่างไร ภิกษุ
ทั้งหลายจึงกราบทุกให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า เราอนุญาตให้แต่งตั้ง
ภิกษุองค์หนึ่ง ไว้เป็นเพื่อนของภิกษุนั้น ฯ การแต่งตั้งนั้น . ต้องทำอย่างนี้

ก็ต้องขอภิกษุณีท่านอื่นก่อนแล้ว ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้
สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์
ควรตั้งภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้ ฯ อันนั้น
เป็นญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังแต่งตั้งภิกษุณีผู้นั้น
ช้อย่างนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้ ฯ การแต่งตั้งภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้
ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่
ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ฯ เป็นอันว่า สงฆ์ได้แต่งตั้งภิกษุณี
ผู้นั้นช้อย่างนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้แล้ว สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว
เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องนี้ ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้
ครั้งนั้น ภิกษุณีผู้เป็นเพื่อนของภิกษุณีนั่น ก็คิดสงสัยว่า เราควรปฏิบัติอย่างไร
ต่อทวารกนิ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็นำความกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ พระองค์จึงตรัสว่า
เราอนุญาตให้ปฏิบัติต่อทวารกนิ เหมือนปฏิบัติต่อบุรุษอื่น ยกเว้นการนอนร่วม
ที่กันเสีย ดังนี้

ก็แต่ในคราวนั้น มีภิกษุณีองค์หนึ่งเป็นผู้ต้องกรรม เป็นผู้ประพฤติก
มานักค้ ฯ ภิกษุณีนั่นคิดว่า เราอยู่คนเดียวไม่ได้ เราอยู่ร่วมกับภิกษุณีอื่นไม่ได้ เรา
ควรปฏิบัติอย่างไร ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลให้ทรงทราบ ฯ จึงตรัสว่า เรา
อนุญาตให้ตั้งภิกษุณีองค์หนึ่ง ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีนั่น ฯ การตั้งนั้น ต้องทำ
อย่างนี้ ก็ต้องให้ภิกษุณีผู้ฉลาด ผู้สามารถ ต้องประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า
ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควร
ตั้งภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้ ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้ ฯ อันนั้นเป็น
ญัตติ ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังตั้งภิกษุณีผู้นั้น ให้เป็นเพื่อน
ของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้ ฯ การตั้งภิกษุณีผู้นั้น ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้
สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้น
ลุกขึ้น ฯ เป็นอันว่า สงฆ์ได้ตั้งภิกษุณีผู้นั้น ให้เป็นเพื่อนของภิกษุณีผู้นั้นช้อย่างนี้แล้ว ฯ
สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนั่งอยู่ ฯ ข้าพเจ้าขอจำเรื่อง
นี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

ก็แต่ในคราวนั้น ภิกษุองค์หนึ่งลาสิกขาสิกขาไป แล้วกลับมาขออุปสมบท
อีก ฯ เมื่อทรงทราบ จึงตรัสว่า การลาสิกขาบทของภิกษุณี ภิกษุณีสึกแล้ว
ในขณะใด จึงจักจากภิกษุณีในขณะนั้น

มีภิกษุองค์หนึ่งไปเข้าวัดเคียงด้วยผ้ากาสาละ แล้วกลับมาขออุปสมบท
อีก ฯ ตรัสว่า ภิกษุณีใดไปเข้าวัดเคียงด้วยผ้ากาสาละ ภิกษุณีนั้นกลับมาอีก ก็
ให้อุปสมบทไม่ได้

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายกลัวผิด ไม่ยินดีต่อการที่บุรุษกราบไหว้
หรือปลงผม ถัดเก็บ ทำแผดให้ ฯ เมื่อทรงทราบ จึงตรัสว่า เราอนุญาต

ในคราวนั้น ภิกษุทั้งหลายนั่งคุกเข่า ยินดีต่อสัมพัสแห่งชนเหล่าของตน ฯ
เมื่อทรงทราบ จึงทรงห้ามเสียว่า ภิกษุณีนั่งคุกเข่าไม่ได้ ภิกษุณีโคนั่ง ภิกษุณี
นั้นต้องทุกกฎ

มีภิกษุองค์หนึ่งเป็นไข้ เมื่อไม่นั่งคุกเข่าก็ไม่สบาย จึงทรงอนุญาตให้
นั่งคุกเข่าครั้งเดียว

พวกภิกษุณีก้าวจะในวัจกุฎิ ภิกษุณีพวกฉัพพัคคีย์ ก็ทำให้ควรคัดก
ไปในวัจกุฎินั้น ฯ เมื่อมีผู้ไปกราบทูล ก็ทรงห้ามว่า ภิกษุณีก้าวจะในวัจกุฎิ
ไม่ได้ ภิกษุณีใดก้าว ภิกษุณีนั้นต้องทุกกฎ เราอนุญาตให้ก้าวจะในที่มุง
ข้างบน มีที่เบียดข้างล่าง

ในคราวนั้น พวกภิกษุณีได้ทำจนเวลาอาบน้ำ เมื่อทรงทราบ ก็ทรง
ห้ามเสีย ทรงอนุญาตให้ทำแต่ดินเหนียวที่หยาบ

พวกภิกษุณีได้ทำดินเหนียวที่อบในเวลาอาบน้ำ เมื่อทรงทราบ ก็ทรง
ห้ามเสีย ทรงอนุญาตแต่ดินเหนียวปกติเท่านั้น

พวกภิกษุณ้อาบน้ำในเรือนไฟ ทำให้เกิดไคตาทล เมื่อทรงทราบ ก็
ก็ทรงห้ามเสีย

พวกภิกษุณีพากันอาบน้ำทวนกระแสน้ำ ก็ยินดีต่อการสัมพัสแห่งกระแ
น้ำ เมื่อทรงทราบ ก็ทรงห้ามเสีย

พวกภิกษุณ้อาบน้ำในที่ไม้ไผ่ทำ พวกนักเลงก็ทำลายเสีย เมื่อทรงทราบ
ก็ทรงห้ามเสีย

พวกภิกษุณีอาบน้ำในท่าของบุรุษ เมื่อทรงทราบ ก็ทรงห้ามเสีย ทรง
อนุญาตให้อาบในท่าที่กระบือลงหรือลาดง่ามนั้น จนตติยภาณวาร และภิกษุเ
็นชกะ อันเป็นชกะที่ ๑๐ เพียงเท่านั้น
เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙๐

คัมภีร์จุลลวรรค
ว่าด้วยปฐมสังคีติกถา

อดิชา อายสุมมา มหาสสุตโป ภิกษุ อามนุเคสิ เขมิตาห์ อาวุโส
สมย์ ปาวาย กุสินาริ อุตฺธานมคฺคปฏิปนฺโน มหตา ภิกษุสงฺฆเณ สวธิ ปญจ-
มตฺเตหิ ภิกษุสฺสเทหิ อตฺตวาทิ อาวุโส มคฺคา โอบกมฺม อญฺญครสฺมึ รุกฺขมฺมเลติ-
ณ บัณฑิต อาตมภาพจักแสดงปฐมสังคีติกถา ในคัมภีร์จุลลวรรค สิบ
ค่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความความวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้งนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า ได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คู่ก่อนท่าน
ทั้งหลาย กราวหนึ่งข้าพเจ้าเดินทางมาจากเมืองปาวา สู่เมืองกุสินารา กับภิกษุ
สงฆ์ ๕๐๐ องค์ กราวนั้นข้าพเจ้าได้แวะออกจากทาง นั้งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้น
หนึ่ง ฯ ในกราวนั้น มีอาชีวกคนหนึ่ง ถึงคอกมณฑารพซึ่งที่เมืองกุสินารา
เดินทางไปสู่เมืองปาวา ข้าพเจ้าได้เห็นอาชีวกนั้นเดินมาแต่ไกล จึงได้ถาม
อาชีวกนั้นขึ้นว่า เธอรู้ข่าวพระศาสดาของเราม้างหรือ ฯ อาชีวกนั้นตอบว่ารู้

วันที่เป็นวันที่พระสมณโคตมปรินิพพานแล้วได้ ๗ วัน ตอกมณฑลหารพินเราได้จากที่นั้น ดังนี้ ในคราวนั้นพวกภิกษุที่ยังไม่ปราศจากราคกิเลส ก็พากันยกแขนทั้งสองขึ้นกว่าครวญ ถึ้มกตังเกลือกประหนึ่งว่ามือเท้าขาดไป พลังกล่าวกล่าววาทว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานเร็วนัก สมเด็จพระศรีสукตเจ้าปรินิพพานเร็วนัก ดวงจักษุหายไปจากโลกเร็วนัก ดังนี้ ส่วนพวกภิกษุที่ปราศจากราคกิเลสแล้ว ก็มีสัมปชัญญะอดกตัญว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไครจะไค้ความเที่ยงในสังขารนั้นมาแต่ไหน ดังนี้ ฯ คราวนั้นข้าพเจ้าได้กล่าวแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า อย่าเลยท่านทั้งหลาย อย่าพากันเศร้าโศกว่าไรเลย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้วมิใช่หรือ ว่า ความพลัดพรากจากสิ่งรักไคร่ทั้งปวงย่อมมิเป็นธรรมดา ไครจะบังคับว่า สิ่งใดมีความเกิดขึ้น มีความเป็นขึ้น มิเหตุนิจจยั้งแต่ขึ้น มีความแตกสลายไปเป็นธรรมดา สิ่งนั้นอย่าแตกสลายไปเลย ดังนี้ จ้อนเป็นอันเป็นไปไม่ได้เป็นอันขาด ฯ ในคราวนั้น ภิกษุผู้บวชภายหลังแก่องค์หนึ่งชื่อสุภททภิกษุ ได้นั่งอยู่ในที่ประชุม นั้น ฯ คราวนั้น พระสุภททภิกษุผู้บวชภายหลัง แก่ ได้กล่าวแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยท่านทั้งหลาย อย่าได้เศร้าโศกว่าไรเลย พวกเราได้พ้นจากมหาสมณะคิแล้ว พระมหาสมณะได้เบียดเบียนให้พวกเราลำบาก ด้วยห้ามปรามว่า สิ่งนี้สมควรแก่เธอทั้งหลาย สิ่งนี้ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลาย ดังนี้ บัดนี้พวกเราประสงค์จะทำสิ่งใด ก็จักได้ทำสิ่งนั้นสมประสงค์ พวกเราไม่ประสงค์จะทำสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น ดังนี้ โดยเหตุนี้เราทั้งหลายสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยเกิด อย่าหันให้สิ่งที่ไม่เป็นวินัยรุ่งเรืองก่อน อย่าหันให้สิ่งที่เป็นวินัยถูกเกลียดกันเลย อย่าหันให้พวกที่กล่าวไม่ชอบธรรมมีกำลังก่อน อย่าหันให้พวกที่กล่าวชอบธรรมดอยกำลังไป อย่าหันให้พวกที่กล่าวไม่เป็นวินัยมีกำลังแก่กว่า อย่าหันให้พวกที่กล่าวเป็นวินัยดอยกำลังไป ดังนี้

พระภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวขึ้นว่า ถ้าอย่างนั้น ขอพระเถระเจ้าจงเลือกภิกษุทั้งหลายเถิด ฯ ถ้าคตินั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงได้เลือกพระอรหันต์ได้ ๕๐๐ หย่อน ๘ องค์ ฯ ภิกษุทั้งหลายจึงกล่าวแก่พระมหากัสสปว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า

พระอานนทนึ่งถึงยังเป็นเสขวียเจ้าอยู่ก็ตาม ก็ไม่ลุ่มอำนาจแก่ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากติ อีกประการหนึ่ง พระอานนทก็ได้เล่าเรียนพระธรรมวินัย ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้มาก พระผู้เป็นเจ้าจึงเลือกพระอานนทที่เข้าด้วยเถิด ๑ ลำดับนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าก็เลือกพระอานนทที่เข้าด้วย แล้วพระภิกษุที่เป็นพระเถระเจ้าทั้งหลายจึงคิดกันว่า พวกเราควรสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยในที่ไหนหนอ ๑ ก็ถึงความเห็นกันว่า กรุงราชคฤห์ที่มีโคจรบิณฑบาตมาก มีเสนาสนะมาก พวกเราควรจะไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ สังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยเถิด ห้ามไม่ให้ภิกษุเหล่านั้นไปจำพรรษาในกรุงราชคฤห์ ดังนี้

ลำดับนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกุฏิยกรรมวาจาว่า สุณาตุ เม อาวุโส สงฺโฆ ตูก่อนท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ยถา สงฺฆสฺส ปตฺตกถลั ถ้าสงฆ์เห็นชอบพร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรสมมติภิกษุทั้ง ๕๐๐ นี้ ให้ไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ เพื่อสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัย อย่าให้ภิกษุเหล่านั้นไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์เป็นอันขาด ๑ อันนี้เป็นญัตติ ๑ ตูก่อนท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สงฆ์กำลังสมมติแต่งตั้งภิกษุทั้ง ๕๐๐ องค์นี้ ให้ไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ เพื่อได้สังคายนารวบรวมพระธรรมวินัย ไม่ให้ภิกษุเหล่านั้นไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์นั้น ๑ การสมมติแต่งตั้งภิกษุ ๕๐๐ องค์นี้ ให้ไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ เพื่อสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัย ไม่ให้ภิกษุเหล่านั้นไปจำพรรษาในกรุงราชคฤห์นั้น สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านผู้ใด ขอให้ท่านผู้นั้นพูดขึ้น ๑ สงฆ์ได้สมมติแต่งตั้งให้ภิกษุ ๕๐๐ องค์นี้ ไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์ เพื่อสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัย ห้ามไม่ให้ภิกษุเหล่านั้นไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์แล้ว ๑ สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้น สงฆ์จึงนิ่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้

อรรณวกถา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในอรรณวกถา คัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า ชุมม-
งกฺกปฺปวตฺตานิ หิ อาทิ กถวา ยาว สุกฺกทฺทปวิพฺพาชกวินยนา กคฺคทฺทกฺกจีเจ

เป็นต้น มีเนื้อความว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นท้าวของโลกล ได้ทรง
 นำเหตุเหตุอันจริงอันแท้ทรงประกาศพระธรรมจักรไป จนตราบเท่าถึงโปรด
 สุกตมปริพาชกเป็นที่สุด เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ
 ในเวลาปัจจุสมัยชวนโกถร้าง วันวิสาขปุณณมีดิถีเพ็ญเดือน ๖ ในระหว่าง
 นางรังทั้งคู่ ที่สาวกในทหยานแห่งมัลลกะนครียทั้งหลายที่เมืองกุสินารานั้น มีพระ
 ภิกษุไปประชุมสนทนกัน ในที่สมเด็จพระโลกนาถเจ้าปรินิพพานนั้น ถึง ๑
 แสนองค์ มีพระมหากัสสปเถระเจ้า เป็นพระสังฆเถระในสงฆ์ ฯ พระมหา
 กัสสปเถระเจ้าผู้เป็นพระสังฆเถระนั้น จึงระลึกถึงถ้อยคำที่สุกตมภิกษุผู้บวชเมื่อ
 ภายหลังได้กล่าวไว้ ในเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๑ วัน
 ว่าอาเลขา ท่านทั้งหลายอย่าพากันเศร้าโศกร่ำไรเลย พวกเราได้หลุดพ้นดีแล้ว
 เพราะพระมหาสมณะนั้น ได้ทำให้พวกเราลำบากด้วยบัญญัติว่า สิ่งไม่ควร
 ทำทั้งหลาย สิ่งไม่ควรแก้ทั้งหลาย ดังนี้ บัดนี้พวกเราประสงค์จะทำ
 สิ่งใด ก็จักได้ทำสิ่งนั้น ไม่ประสงค์จะทำสิ่งใด ก็จักไม่ต้องทำสิ่งนั้น ดังนี้
 แล้วท่านคิดต่อไปว่า ข้อนี้อาจต้องมั่นคงนอน คือการที่ภิกษุลามกทั้งหลายจะ
 เข้าใจว่า คำสั่งสอนมีพระศาสดาล่วงไปแล้ว เวลาเขาได้หรรคพวก ก็จัก
 ต้องทำให้พระสังฆธรรมอันตรธานไปในไม่ช้า พระธรรมวินัยจึงดำรงอยู่ตราบใด
 คำสั่งสอนก็ชื่อว่ายังมีพระศาสดา ไม่ล่วงลับไปตราบนั้น ข้อนี้นั้นกับที่สมเด็จพระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ดูก่อนอานนท์ ธรรมวินัยใดที่เราได้แสดงไว้
 แล้ว ได้บัญญัติไว้แล้ว เมื่อเราล่วงไปแล้ว ธรรมวินัยนั้นจักเป็นพระศาสดา
 ของเธอทั้งหลาย ดังนี้ ฯ ถึงอย่างไรก็ดี เราก็จักต้องสังคายนารวบรวมพระ
 ธรรมวินัยให้ได้ เพื่อให้พระศาสนานั้นคงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน อีกประการ
 หนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แก่เราว่า ดูก่อนกัสสป เธอจง
 ครองเจ้าบริวารผู้ที่เป็นผ้าบ้านของเรา ดังนี้ แล้วพระราชาทานจิ๋วของพระองค์ให้
 แก่เรา ทรงได้ทรงยกย่องเราว่า เสมอกับพระองค์ในทางอุคคริมนุสสรธรรมต่าง ๆ
 คืออนุเบบพหุวิหารสมาบัติ ๘ และอภิญญา ๖ ว่า เราประสงค์จะเข้าปฐมฌานอัน
 ปราศจากกามารมณ์ทั้งหลาย ปราศจากอกุศลธรรมทั้งหลายอยู่เพียงใด ก็เข้า
 ได้เพียงนั้น ถึงแม้ว่ากัสสปก็เหมือนกัน คือ กัสสปประสงค์จะเข้าปฐมฌานอยู่

เพียงใด ก็ใช้ได้เพียงนั้นดังนี้ เป็นต้น เราผู้ชื่อว่ากัสสปจักทำสิ่งอื่นนั้น ไม่สมควร สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระดำริว่า กัสสปนี้จักได้ทำให้วงศ์พระสัทธรรมของเราดำรงอยู่ จึงได้ทรงอนุเคราะห์เรา ด้วยประทานผ้าบังสุกุลจีวรที่เป็นผ้าทรงของพระองค์โดยไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่นนี้ เปรียบเหมือนพระราชที่ทรงอนุเคราะห์พระโอรสผู้จะดำรงวงศ์ตระกูลของตน ด้วยทรงพระราชทานอริยยศ ดังนี้ เมื่อพระมหากัสสปเถระเจ้าคิดดังนี้แล้ว จึงทำให้เกิดความอุตสาหะแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่อจะได้สังคายนาพระธรรมวินัย ฯ กล่าวคือ พระมหากัสสปเถระเจ้าได้เล่าเรื่องสหัทธภิกษุผู้บวชภายหลัง กล่าวห้ามปรามภิกษุทั้งหลายในคราวที่มาจากเมืองปาวาสู่เมืองกุสินารานั้น ให้ภิกษุทั้งหลายฟังโดยพิสดาร ดังแสดงมาแล้วตามพระบาลีนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงกล่าวขึ้นว่า ดูก่อนที่ท่านทั้งหลาย พวกเราพากันสังคายนารวบรวมพระธรรมวินัยเถิด อย่าท่านให้สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมรุ่งเรือง สิ่งที่เป็นธรรมอับเฉาเลย อย่าท่านให้สิ่งที่ไม่ใช่วินัยรุ่งเรือง อย่าท่านให้พระวินัยอับเฉาเลย อย่าท่านให้พวกที่ไม่ชอบธรรมมีกำลัง อย่าท่านให้พวกที่ชอบธรรมถอยกำลังเลย อย่าท่านให้พวกที่ไม่ชอบวินัยมีกำลัง อย่าท่านให้พวกชอบวินัยถอยกำลังเลย ฯ ภิกษุทั้งหลายซึ่งประชุมกันอยู่ ๘ แสนองค์นั้น จึงกล่าวขึ้นว่า ถ้าอย่างนั้นขอพระเถระเจ้าจงเลือกภิกษุทั้งหลายเถิด ฯ พระเถระเจ้าก็เลือกภิกษุทั้งหลาย ได้พระอรหันต์ที่ทรงพระปริยัติทั่วทั้งพระไตรปิฎก และทรงซึ่งปฏิสัมพัทธมอันภาพมาก ซึ่งโดยมากเป็นพระอรหันต์ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกย่องว่า เลิศในองค์คุณนั้น ๆ มีเลิศในวิชา ๓ เป็นต้น ได้ ๕๐๐ หย่อม ๑ องค์ นอกนั้นถึงแม้ว่าทรงปริยัติธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดาเจนจบครบองค์ ๘ ก็ดี ถ้าเป็นปุถุชนและโสดาบัน สกทกามิ อนาคามิ อรหันต์สุขขวิบัติสภานั้น ท่านก็ละเว้นเสีย มิได้นับเข้าในองค์สังคายนา ฯ ที่ท่านละเว้นเสีย นั้น หลายร้อยหลายพันองค์ ฯ มีคำปฐณาว่า เหตุไฉนพระมหากัสสปเถระเจ้า จึงได้เลือกพระอรหันต์ทั้งหลายไว้ให้หย่อน ๑ องค์เช่นนั้น ฯ มีคำวิสัชนาว่า เพื่อจะไว้โอกาสแก่พระอนนทเถระเจ้า ฯ ด้วยว่าถ้าปราศจากพระอนนทเถระเจ้าเสียแล้ว ก็ไม่ควรทำสังคายนาพระธรรมได้ ฯ แต่พระ

อานนทเถรเจ้านั้น ซึ่งเป็นเสขอวิญญูอยู่ ยังมีกิจที่จะต้องบำเพ็ญอยู่ เพราะ
 ฉะนั้น พระเถรเจ้าจึงไม่อาจนับเจ้าในองค์สังคายนา ฯ คำสั่งสอนขององค์พระ
 ศาสดาที่ประทับด้วยองค์ ๘ มีสุตตะ และโคชยะเป็นต้น ที่พระอานนทเถรเจ้า
 ได้สดับในที่ลับหลังสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นไม่มีเลย เพราะฉะนั้น จึงไม่
 อาจทำสังคายนาโดยงดเว้นจากพระอานนท์ได้ ฯ ถึงแม้ว่าพระอานนทเถรเจ้ายัง
 เป็นพระเสขอวิญญูอยู่ก็ดี ก็ควรเลือกเจ้าในองค์สังคายนา เพราะมีประโยชน์
 ต่อการสังคายนาพระธรรมมาก แต่เหตุไรพระมหากัสสปเถรเจ้าจึงไม่เลือกเจ้า ฯ
 ข้อนี้นั้นเพราะพระมหากัสสปเถรเจ้า จะป้องกันเสียซึ่งคำครหานินทา ฯ ด้วยว่า
 พระมหากัสสปเถรเจ้าคุ้นเคยกับพระอานนทเถรเจ้ายิ่งนัก ครั้งมีปรากฏ เมื่อ
 คราวเสนาท้าวหงอก ท่านก็ได้บอกพระอานนทด้วยใช้คำว่ากุมาร คือท่าน
 กล่าวว่า กุมารมีรู้จักประมาณแล้ว ดังนี้ ฯ อีกประการหนึ่ง พระอานนทเถรเจ้า
 ก็เป็นเหล่าพระอภิสกขราชทั้งหลาย เป็นน้องชายของพระคณาคคเจ้า คือ
 เป็นพระโอรสของพระเจ้าอาวของพระคณาคคเจ้า ฯ เมื่อท่านนับเจ้าในองค์สัง
 คายนา ก็จะมีผู้ครหานินทาว่า พระเถรเจ้าได้ละเว้นภิกษุทั้งหลายที่เป็นพระ
 เสขอวิญญู ที่สำเร้งปฏิสัมภิทาเสียเป็นอันมาก แล้วเลือกพระอานนท์ผู้
 สำเร้งปฏิสัมภิทาขึ้นพระเสขอวิญญูเจ้าเข้าด้วย ดังนี้ โดยเหตุนี้ ท่านจึงยังไม่นับ
 พระอานนท์เข้าด้วย แต่เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ร้องขอว่า ข้าแต่พระเถรเจ้า
 พระอานนท์นั้น ถึงแม้ว่ายังเป็นพระเสขอวิญญูอยู่ก็ดี ก็ไม่อาจดูอำนาจฉันทาคคิ
 โทสาคคิ โมหาคคิ ภยาคคิได้เป็นแน่ อีกประการหนึ่ง พระอานนท์ก็ได้
 เถาเรือนพระธรรมวินัย ในสำนักของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไว้มาก เพราะ
 ฉะนั้น ขอพระเถรเจ้าจงเลือกพระอานนท์เข้าด้วยเถิด ฯ ครั้นภิกษุทั้งหลายอัน
 วอนดังนี้ พระมหากัสสปเถรเจ้าจึงได้เลือกพระอานนท์เข้าด้วย ฯ เมื่อเลือก
 พระอานนท์เข้าด้วยตามความเห็นของภิกษุทั้งหลายอย่างนี้ จึงเป็นพระเถรเจ้า
 ๕๐๐ องค์ ฯ ครั้นนั้น พระเถรเจ้าทั้งหลายจึงปรึกษากันว่า พวกเราจะสังคายนา
 พระธรรมวินัยในที่ไหนหนอ ก็ถึงความเห็นกันว่า กรุงราชคฤห์มีที่บริบูรณ์
 มาก มีเสนาสนะมาก พวกเราพากันไปจำพรรษา สังคายนาพระธรรมวินัยที่
 กรุงราชคฤห์เถิด อย่าให้ภิกษุเหล่าอื่นไปจำพรรษาที่กรุงราชคฤห์นั้นเลย ดังนี้ ฯ

มีคำถามว่า เหตุไรพระเถระเจ้าทั้งหลาย จึงถึงความเห็นกันดังนี้ ฯ มีคำตอบว่า พระเถระเจ้าทั้งหลายเห็นว่า การสังคายนาเป็นการถาวรของเราทั้งหลาย ถ้ามีผู้เป็นข้าศึกต่อพระศาสนาเข้าไปในท่ามกลางสงฆ์ได้ ก็จักทำให้เสียการสังคายนา ฯ เมื่อถึงความเห็นกันดังนี้แล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกติกรรม ดังนี้แสดงมาตามวาระพระบาลี สืบเนื้อความในพระวินัยกถาขึ้นเพียงเท่านี้.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙๑

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยแสดงปฐมสังคีติกา

อดโช เถรา ภิกขุ ราชคห์ อคมัส รมมณฺจ วินยณฺจ สงฺกาศิคุ ฯ
อดโช เถรานํ ภิกขุณํ เอคทโหสี ภควคา โห อวุโส จณฺทมฺลลปฏิสงฺขรณํ
วณฺณิตนฺติ.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพจักแสดงปฐมสังคีติกา ในคัมภีร์จุลลวรรคสืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนา นั้นว่า ครั้นนั้นพระภิกษุเถระเจ้าทั้งหลายก็ได้พากันไปที่กรุงราชคฤห์ เพื่อสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัย ฯ คราวนั้น พระภิกษุเถระเจ้าทั้งหลายก็ถึงความเห็นกันว่า คู่ก่อนท่านทั้งหลาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสรรเสริญการปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพังชำรุดทรุดโทรม เพราะฉะนั้น ในปฐมมาสเดือนแรก

น พวกเราปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพังเกิด คือเมื่อถึงมัชฌิมมาสเดือนสามกลาง
จึงประชุมกันทำสังคายนาพระธรรมวินัย ฯ ครั้นถึงความเห็นกันดังนี้แล้ว พระ
ภิกษุเถรเจ้าทั้งหลาย ก็ให้ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพังตลอดปฐมมาสเดือนแรก

ลำดับนั้น พระอานนตเถรเจ้าจึงคิดว่า พวกรุ่นแล้วสงฆ์จักประชุมกัน การ
ที่เรายังเป็นเสขอริยเจ้าจะไปอยู่ที่ประชุมนั้นข่อมไม่สมควร คิดดังนี้แล้วก็ขยับ
อยู่ด้วยกายคตาคิดลครครเป็นอันมาก พอจวนสว่างก็เอนกายลงด้วยคิดว่า
จักนอน ฯ แต่ศีรษะยังไม่ถึงหมอน พอทำทั้ง ๒ ขกขึ้นพื้นพื้น จิตก็หลุด
พ้นจากอาสวะทั้งหลาย ปราศจากอุปาทานในระหว่างนั้น ฯ ลำดับนั้นพระ
อานนตเถรเจ้าผู้เป็นพระอหังสก็ได้เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ ฯ ของตนเนื้อความ
ในพระบาลีไว้เพียงเท่านี้

อรรถกถา

ตอนนี้ไปเป็นเนื้อความในอรรถกถาคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาวา อต คดา-
คคสฺส ปรีนิพพานโต เป็นต้น มีเนื้อความว่า นับแต่วันพระคดาคคหสพลเสด็จ
ดับขันธปรินิพพานไปแล้วนั้นได้ถึงเดือน คือเมื่อเดือนสารภีพายุอยู่ ๗ วัน กับวัน
บุราพระธาตุอีก ๗ วัน รวมเป็นถึงเดือนด้วยกันแล้วนั้น พระมหากัสสปเถรเจ้า
จึงได้กล่าวชมแก่ภิกษุสงฆ์องค์สังคายนาทั้งหลายว่า มัคคุฏฐรือนยังเหลืออีกถึง
เดือน เวลานี้เป็นเวลาจวนเจ้าพรรษาแล้ว พวกเราพากันไปกรุงราชคฤห์เกิด
แล้วพระมหากัสสปเถรเจ้าก็พาพระภิกษุสงฆ์เกือบทั้งหนึ่ง ออกเดินทางไปทางหนึ่ง
ซึ่งจักไปสู่กรุงราชคฤห์ธานี ฯ พระอนุรุทธเถรเจ้าก็พาพระภิกษุสงฆ์เกือบทั้งหนึ่ง
ออกเดินทางไปอีกทางหนึ่งเหมือนกัน ฯ พระอานนตเถรเจ้าได้ถือเอาบาตรจีวร
ห้อมล้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ตรงไปสู่กรุงสาวัตถี ด้วยประสงค์จะไปกรุงราชคฤห์
แต่ได้แวะกรุงสาวัตถีก่อน ฯ พระอานนตเถรเจ้าไปถึงไหน ก็มีกรร็องให้รำไร
ใหญ่ถึงนั้นว่า ข้าแต่ท่านอานนท ท่านทั้งพระศาสดาไว้ที่ไหน จึงมาแต่ผู้เดียวเช่นนั้น ฯ
เมื่อพระอานนตเถรเจ้าไปถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับแล้ว ก็มีกรร็องให้รำพันใหญ่
คล้ายกับวันที่พระพุทธองค์ปรินิพพาน ฯ ในกาลนั้น พระอานนตเถรเจ้าก็ได้ไปตอบ
โยนมหาชนด้วยธรรมิกถา ว่าด้วย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เข้าไปสู่พระเชตวัน

มหาวิหารเปิดพระทวารแห่งพระคันธกุฏี ที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ออกแล้วก็นำเอาเตียงคองออกมาปักกวาดเช็ดถู แล้วก็ปักกวาดเช็ดถูพระคันธกุฏี เก็บดอกไม้ที่เหี่ยวแห้งแล้วไปเททิ้งเสีย แล้วนำเตียงคองกลับเข้าไปคองไว้ตามเดิม เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ พระเถระเจ้าได้เคยทำข้อวัตรอย่างไร ท่านก็ได้ทำข้อวัตรอย่างนั้นในทุกประการ ฯ รุ่งขึ้นพระอานนตเถระเจ้าก็ได้ฉวยบาประจุ เจือนมสดเพื่อชำระร่างกาย โดยเหตุที่พระเถระเจ้ามีร่างกายหนักด้วยเสมหธาตุ โดยที่พระเถระเจ้ามากไปด้วยการกินและการนั่ง เริ่มแต่วันพระพุทธปรินิพพานมา ฯ ในวันนั้น สุขมาณพไซ้ให้คนไปนิมนต์พระเถระเจ้าให้เข้าไปฉันที่บ้านของตน พระเถระเจ้าตอบว่า วันนี้เราฉนชาบิณฑุเสียแล้ว พรุ่งนี้จึงจะเข้าไปได้ ฯ รุ่งเช้าขึ้นวันที่ ๒ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเข้าไป โดยมีพระเจดกเถระเจ้าเป็นผู้ตามหลัง แล้วแสดงพระสูตรที่ ๑๐ อันมีชื่อว่า สุกสูตรในทิมมิกาย ครั้งนั้น พระเถระเจ้าให้คนปฏิสังขรณ์ที่หักพัง ในพระเชตวันมหาวิหารให้แล้วเป็นอันดี หอจวนเวลาเช้าพรรษา พระเถระเจ้าจึงได้ไปกรุงราชคฤห์มหานคร ฯ ในคราวนั้นพระมหากัสสปเถระเจ้าและพระอนุรุธเถระเจ้า ก็ได้พาภิกษุสงฆ์ทั้งปวงไปถึงกรุงราชคฤห์มหานครเหมือนกัน

ก็แลในคราวนั้น ที่กรุงราชคฤห์มหานครนั้น มีมหาวิหารอยู่ ๑๘ แห่ง ฯ มหาวิหารทั้ง ๑๘ แห่งนั้นได้ถูกทิ้งไว้ให้รกร้าง เพราะเมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าสู่พระปรินิพพานนั้น พระภิกษุทั้งปวงต่างก็ถือเอาบาตรจีวรของตน ๆ ไป ทิ้งวิหารและบริเวณทั้งหลายเสีย ฯ พระเถระเจ้าทั้งหลายจึงคิดกันว่า พวกเราจะคองทำการปฏิสังขรณ์ที่หักพังเสียในเดือนแรก คำนี เพื่อจะได้บูชาถ้อยคำของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งเพื่อจะปลดเปลื้องถ้อยคำของพวกเคียดขี้เสีย ฯ ด้วยว่าพวกเคียดขี้จะล่วงเข้าบาติเคียดให้ว่า พวกสาว ของพระสมณโคตมได้คองวิหารที่อยู่อาศัยเฉพาะเพียงเมื่อพระศาสดายังอยู่เท่านั้น เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้วก็พากันทิ้งเสีย คำนี ฯ อีกประการหนึ่ง พระเถระเจ้าทั้งหลายก็คิดกันว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงสรรเสริญการปฏิสังขรณ์ที่หักพังชำระคฤศโทรมแล้ว เพราะฉะนั้น ในเดือนแรกพวกเราจะคองทำปฏิสังขรณ์ที่หักพังชำระคฤศโทรมเสียก่อน พอถึงเดือนกลางจึงประชุมกันทำสังคายนาพระ

ธรรมวินัย คัมภีร์ ๑ พระเถระเจ้าเหล่านั้น ได้พากันไปขึ้นอยู่กับพระราชา
 นิวาตโนในวัณที่ ๒ ของวัณที่ไปถึง ๑ พระเจ้าอชาตศัตรู ก็เสด็จออกมาตรัส
 ถามว่า พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายมาด้วยประสงค์สิ่งใด ? พระเถระเจ้าทั้งหลายก็
 ถวายพระพรตอบว่า มาด้วยประสงค์จะปฏิสังขรณ์มหาวิหารทั้ง ๑๔ ค่ำบถ ๑
 จอมมหิกลอชาตศักรราชจึงตรัสว่า ก็แล้วผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย แล้วก็ให้จัดพวก
 คนงานส่งออกไปเป็นอันมาก ๑ พระเถระเจ้าทั้งหลายให้คนงานเหล่านั้นปฏิสัง-
 ขรณ์วิหารทั้งปวงเสร็จเรียบร้อยแล้วเป็นอันคืบได้ในเดือนแรก แล้วก็พากันไปถวาย
 พระพรแก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่า คุณอนมหาราช การปฏิสังขรณ์วิหารสำเร็จแล้ว
 บัดนี้อาคมภาพทั้งหลายจะทำสังคายนาพระธรรมวินัย พระเจ้าอชาตศัตรูจึงตรัสว่า
 นิมนต์ทำเถิดพระผู้เป็นเจ้า ในทางอาณาจักรนั้นเป็นธุระของโยม แต่ในทาง
 ธรรมจักรนั้น เป็นหน้าที่ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจะให้โยมทำ
 อย่างไรก็จงว่ามาเถิด ๑ พระเถระเจ้าทั้งหลายจึงถวายพระพรว่า คุณอนมหาราช
 อาคมภาพทั้งหลายต้องการที่นั่งทำสังคายนา ๑ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงตรัสถามว่า
 จะให้โยมทำที่ไหน ? พระเถระเจ้าทั้งหลายถวายพระพรว่า สมควรทำในที่ใกล้ประตู
 ถ้ำศักดิ์มงคล ข้างภูเขาเวภารบรรพต ขอถวายพระพร ๑ พระเจ้าอชาต
 ศัตรูรับด้วยคำว่า สาธุ ภนุเต ดังนี้แล้ว ก็โปรดให้ทำมณฑปอันแล้วด้วยไม้
 มกนทั้งเส้น ให้คงามคังวิษณุกรรมเทพบุตรลงมานิรมิตก็ปานกัน ที่มณฑปนั้น
 มีฝาฉะเสา และบันไดอันข้างจำแนกแจกไว้เป็นอันดี วิจิตรด้วยลายดอกลาย
 เรือค่าง ๑ อย่างประหนึ่งจะครอบงำเสียซึ่งปราสาทของมหากษัตริราชเจ้า
 ฉะนั้น มิใช่แต่เท่านั้น มณฑปนั้นประหนึ่งว่าจะเขยื้อนซึ่งทิพวิมานของ
 เทพเจ้าทั้งหลาย ประหนึ่งว่าเป็นที่มารวมแห่งสัตว์ทั้งหลาย ประหนึ่งว่าเป็นที่
 ที่ลงไปอันเคียวแห่งหมู่วิหค ก็คือวงตราของเทพยดานุยุตทั้งหลาย คล้ายกับว่า
 จะเป็นที่ยรวมอยู่แห่งความรื่นเริงของสากลโลกฉะนั้น มิใช่แต่เท่านั้น มณฑปนั้น
 ขั้วประดับประดาห้อยย้อยด้วยพวงมาลา และดาวเงินดาวทองมีประการต่าง ๆ
 อย่างประหนึ่งว่า วิมานพรหมในสวรรค์ฉะนั้น ในมณฑปอันใหญ่นั้นพระเจ้า
 อชาตศักรมหาราช ได้แบ่งคังอาสาสนะอันสมควรแก่สมณะอย่างละ ๕ ซึ่งล้วนแต่
 หาค่ามิได้ไว้สำหรับองค์พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ แล้วให้คังอาสาสนะสำหรับองค์

พระอรหันต์ทั้งหลาย หันหน้าไปทางทิศอุดร ให้ตั้งธรรมาสันอันสมควรเป็น
อาสนะของพระพุทธองค์ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แล้วให้ตั้งพัทธวัชนีอัน
วิจิตรด้วยงาไฉวชัยธรรมาสันแล้ว ให้แจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่ภิกษุสงฆ์ กิจ
ของข้าพเจ้าสำเร็จแล้ว

พระภิกษุทั้งหลายได้กล่าวแก่พระอานนตเถรเจ้าขึ้นว่า นี่แน่ะอาเนก
พรุ่งนี้แล้วจะเป็นวันสังนิบาต ฯ คิวท่านยังเป็เสขอริบเจ้าอยู่ ยังมีกิจที่จะ
ต้องทำอยู่ ท่านไม่สมควรจะไปสู่ที่สังนิบาต ท่านจงอย่าประมาณ ดังนี้ ฯ ลำดับ
นั้น พระอานนตเถรเจ้าก็คิดว่าพรุ่งนี้แล้วจะเป็นวันสังนิบาต เราผู้เป็นพระ
เสขอริบเจ้าอยู่จะไปสู่ที่สังนิบาตนั้นไม่สมควร แล้วพระเถรเจ้าก็เจริญกายคตาสติอยู่
ตลอดราตรีเป็นอันมาก พอจวนสว่างก็ลงจากที่เค้นจงกรมเข้าไปสู่วิหาร คิดว่า
จักจำวัด แล้วก็เอนกายลง ฯ แต่พอยกเท้าทั้ง ๒ ขึ้นพ้นพื้น ศีรษะยังไม่ถึง
หมอน ก็มีจิตหลุดลงจากอาสวกิเลสทั้งหลาย ฯ ก็พระอานนตเถรเจ้าได้เค้น
จงกรมอยู่นอกวิหารนั้นตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้วก็มิอาจให้เกิดธรรมวิเศษ
ได้ จึงคิดว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสบอกเราไว้แล้วมิใช่หรือ ว่า
อาเนกเป็นผู้ได้ทำบุญไว้แล้ว จงประกอบความเพียรเนื่อง ๆ อาเนกจักไม่มี
อาสวกิเลสโดยเร็วพลัน ดังนี้ อันถ้อยคำของพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะผิดเพี้ยน
ไปนั้นเป็นอันไม่มี บาวที่ความเพียรของเราจะแก่กล้าเกินไป จิตของเราจัก
หึ่งซ่าน เราควรจะทำความเพียรให้พอดี กิดดังนี้แล้วจึงได้ลงจากที่จงกรมไป
ยืนล้างเท้าอยู่ในที่ล้างเท้า แล้วก็เข้าไปสู่วิหารนั่งลงบนเคียง คิดว่าจักพักสัก
ครู่หนึ่งแล้วก็เอนกายลงบนเคียง ฯ แต่พอเท้าทั้งสองห่มจากพื้น ศีรษะยังไม่
ถึงหมอน ก็มีจิตหลุดลงจากอาสวกิเลสทั้งหลายดังที่แสดงมา เป็นอันว่า
พระอานนตเถรเจ้าได้สำเร็จพระอรหันต์ นอกจากอริยาบถ ๔ ประการ ดังนี้ ฯ
เพราะฉะนั้น เมื่อมีผู้ถามว่าภิกษุองค์ไหนในพระศาสนานี้ได้สำเร็จพระอรหันต์
ในเวลา ไม่ใช่นอน ไม่ใช่นั่ง ไม่ใช่ยืน ไม่ใช่เค้น การตอบว่า พระอานนต
เถรเจ้า ดังนี้ สันเนือความในพระวินัยกถาที่หนึ่งเพียงเท่านั้น

เอว ก็มี ค้วยประการฉะนั้น

กัณฑ์ที่ ๕๒
คัมภีร์จุลลวรรค
ว่าด้วยการสังคายนาพระวินัย

อดโจ อายสุมา มหาทสฺสโป สงฺฆํ ฌาเปสสิ สุณาตุ เม อวฺโส
สงฺโฆ ยถิ สงฺฆสฺส ปคฺคกถุถํ อหํ อุปาถิ วินยํ ปุจฺเจยฺยมนฺติ

ณ บัดนี้ อาคมภาพจกได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค กัณฑ์ที่ ๕๒ ว่าด้วย
การสังคายนาพระวินัย สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ครั้นนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าก็ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า สุณาตุ เม
อวฺโส สงฺโฆ คุณ่อนท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ฯ ยถิ
สงฺฆสฺส ปคฺคกถุถํ ถ้าสงฆ์เห็นชอบพร้อมกันแล้ว ฯ อหํ อุปาถิ วินยํ ปุจฺเจยฺย
ข้าพเจ้าขอถามพระวินัยต่อพระอุบาลี ดังนี้

อายสุมา อุปาถิ สงฺฆํ ฌาเปสสิ พระอุบาลีเถระเจ้าจึงประกาศให้สงฆ์
ทราบด้วยคำว่า สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟัง
ถ้อยคำของข้าพเจ้า ฯ ยถิ สงฺฆสฺส ปคฺคกถุถํ ถ้าสงฆ์เห็นชอบพร้อมกัน
แล้ว อหํ อายสุมา มหาทสฺสเปเน วินยํ ปญฺโง วิสขุเขยฺย ข้าพเจ้าผู้
พระมหากัสสปถามวิสัยแล้วจะแก้ไข

อดโจ รอยสุมา มหาทสฺสโป ครั้นพระอุบาลีเถระเจ้าว่าดังนี้แล้ว พระ
มหากัสสปเถระเจ้าจึงถามพระอุบาลีว่า ปจฺฉมํ อวฺโส อุปาถิ ปาราชิกิ กคฺค
ปณฺณคฺคิ คุณ่อนอุบาลี ปฐมปาราชิกิ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติที่
ไหน ฯ เวสาลียา ภนฺเต พระอุบาลีเถระเจ้าจึงแก้ไขว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า กัส-

ศป ปฐมปาราชิกนั้น สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติที่เมืองเวสาลี ฯ
 ก็ อารพภ พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามต่อไปว่า เพราะมีใครเป็นต้นเหตุ ฯ
 สุธินันต์ ดถนทปคฺค อารพภ พระอุบาลีเถระเจ้าจึงตอบว่า พระสุทินผู้เป็นบุตร
 กลันทเศรษฐีเป็นต้นเหตุ ฯ กิสิมฺม วคฺคสุมฺม พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามต่อไป
 ว่า เพราะเรื่องอะไร ฯ เมถุนธมฺเม พระอุบาลีเถระเจ้าจึงแก้ไขว่า เพราะเรื่อง
 เมถุนธรม คังนํ ฯ ลำดับนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามวัดถุ นิทาน
 บุคคถ บัญญติ อณฺุบัญญัติ อาบติ อนาบติ แห่งปฐมปาราชิกเป็นลำดับไป แล้ว
 ตามทศิยปาราชิกว่า คุณ่อนท่านอุบาลี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติทศิย-
 ปาราชิกในที่ไหน ฯ พระอุบาลีเถระเจ้าตอบว่า ที่กรุงราชคฤห์ ผู้เป็นเจ้า ฯ มี
 ใครเป็นต้นเหตุ ฯ มีพระชนียภิกษุผู้เป็นบุตรช่างหม้อเป็นต้นเหตุ ฯ เพราะเรื่อง
 อะไร ฯ เพราะเรื่องอหินนาทาน ฯ ครั้นแล้วพระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามถึงวัดถุ
 ตามถึงนิทาน ตามถึงบุคคล ตามถึงบัญญัติ ตามถึงอณฺุบัญญัติ ตามถึงอาบติ
 ตามถึงอนาบติ แห่งทศิยปาราชิกเป็นลำดับไป แล้วถามว่า คุณ่อนท่านอุบาลี
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติทศิยปาราชิกในที่ไหน ฯ พระอุบาลีเถระเจ้า
 แก้ไขว่า ที่เมืองเวสาลี ผู้เป็นเจ้า ฯ มีใครเป็นต้นเหตุ ฯ มีภิกษุหลายองค์ด้วย
 กันเป็นต้นเหตุ ฯ เพราะเรื่องอะไร ฯ เพราะเรื่องขามนุษย์ ฯ ครั้นแล้วพระมหา
 กัสสปเถระเจ้าจึงถามถึงวัดถุ ตามถึงนิทาน ตามถึงบุคคล ตามถึงบัญญัติ ตาม
 ถึงอณฺุบัญญัติ ตามถึงอาบติ ตามถึงอนาบติแห่งทศิยปาราชิกเป็นลำดับไป แล้ว
 ถามว่า คุณ่อนท่านอุบาลี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติจตุคคปาราชิกใน
 ที่ไหน ฯ พระอุบาลีเถระเจ้าแก้ไขว่า ที่เมืองเวสาลีผู้เป็นเจ้า ฯ มีใครเป็นต้น
 เหตุ ฯ มีพวกภิกษุรวมแม่น้ำวัดคุมฺพทาเป็นต้นเหตุ ฯ เพราะเรื่องอะไร ฯ เพราะ
 เรื่องอุคฺคริมนุสสรรม ฯ ครั้นถามและแก้กันดังนี้แล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้าจึง
 ถามถึงวัดถุ ตามถึงนิทาน ตามถึงบุคคล ตามถึงบัญญัติ ตามถึงอณฺุบัญญัติ
 ตามถึงอาบติ ตามถึงอนาบติแห่งจตุคคปาราชิกเป็นลำดับไป ในอุกโควินัยท่านก็
 ตามคามนฺยํ ฯ พระอุบาลีเถระเจ้าที่เป็นผู้ถูกถาม ก็ได้แก้ไขเป็นลำดับ สิ้นเนื้อ
 ความในพระบาลีอันว่าด้วยการสังคายนาพระวินัยเพียงเท่านั้น

ก่อนไปเป็นเนื้อความในคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาวา รุ่งเช้าชนชงจัด
เป็นวันที่ ๒ ของพระอานนทเถรเจ้าได้สำเร็จพระอรหันต์นั้น พระเถรเจ้าทั้งหลาย
อันจึงหันแล้วก็เก็บบาตร จีวรไว้ แล้วจึงได้ไปประชุมกันที่ธรรมสภา ฯ ฝ่ายว่า
พระอานนทเถรเจ้าก็ประสงค์จะให้พระสงฆ์รู้ว่าท่านได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว จึง
ไม่ไปพร้อมภิกษุทั้งหลาย ฯ พระภิกษุทั้งหลายก็นั่งที่อาสนะของตน ๆ ตาม
ลำดับพรรษา เว้นไว้แต่ที่นั่งของพระอานนท์เท่านั้น ฯ เมื่อพระภิกษุบางจำพวก
ถามกันว่า นั่นเป็นอาสนะของใคร ก็มีผู้ตอบว่า เป็นอาสนะของพระอานนท์ ฯ
เมื่อมีผู้ถามว่าพระอานนท์ไปไหน ? พอดีในขณะนั้น พระอานนทเถรเจ้าก็คิดว่า
เวลานี้เป็นเวลาที่เราควรจัดไปแล้ว เพื่อจะแสดงอานุภาพของตนให้ปรากฏ จึง
ได้คำลงไปในพื้นที่ปฐพี แล้วไปปรากฏที่อาสนะของตน ฯ อาจารย์อีกพวกหนึ่ง
กล่าวว่า ท่านเหาะไปดังนี้กับ

ฎีกา

ในค่อนนี้มีคำแก้ไขในฎีกาว่า วันที่พระอรหันต์ทั้งหลายไปประชุมกันที่ธรรม
สภา เพื่อจะทำสังคายนานั้น เป็นวันที่ ๕ แห่งบั้งซึ่งได้แก่แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ฯ
ข้อที่กล่าวว่าอาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่า พระอานนทเถรเจ้าเหาะไปนั้น มีคำอธิบาย
ว่า ในเวลาที่พระอรหันต์ทั้งหลายทำสังคายนาอยู่ ๗ เดือนนั้น พระอรหันต์บางองค์
หรือพระอรหันต์ทั้งหลาย บางคราวก็พากันดำเนินไปสู่ที่ประชุมก็มี บางคราว
ก็พากันเหาะไปสู่ที่ประชุมก็มี เพราะฉะนั้น อาจารย์อีกพวกหนึ่งจึงได้กล่าวว่า
พระอานนท์เหาะไป ฯ ในเวลาที่พระอานนท์ไปปรากฏที่อาสนะแล้ว พระมหา
กัสสปเถรเจ้าก็คิดว่า พระอานนท์สำเร็จพระอรหันต์แล้วงามนักหนา ถ้าสมเด็จ
พระบรมศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ก็คงจะประทานสาธุการแก่พระอานนท์ในวัน
เป็นแน่ เพราะฉะนั้น เราควรให้สาธุการที่พระศาสดาควรประทานให้แก่พระ
อานนท์ในบัดนี้ ก็คิดดังนี้แล้ว พระมหากัสสปเถรเจ้าก็ให้สาธุการว่า สาธุ สาธุ
สาธุ คำนึงถึง ๓ ครั้ง

อรรถกถา

ก่อน^๕ไปจะยกเนื้อความในอรรถกถามาแสดงต่อไปอีก กล่าวคือ ในอรรถกถาว่า เมื่อพระอานนทเถระเจ้านั่งบนอาสนะแล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงปริกษาพระภิกษุทั้งหลายว่า คุณ^๕ก่อนทำ^๕ทั้งหลาย เราควรสังคายนาพระธรรมก่อน หรือควรสังคายนาพระวินัยก่อนประการใด พระภิกษุทั้งหลายจึงตอบว่า ข้าแต่พระมหากัสสป อันพระวินัยเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังตั้งอยู่ พระพุทธศาสนาก็ยังตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น พวกเราควรสังคายนาพระวินัยก่อน ผู้เป็นเจ้า ฯ พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามต่อไปว่า เราควรจะมอบธุระให้ใครเป็นหน้าที่วิสันนาพระวินัย ฯ พระภิกษุอรหันต์ทั้งหลายก็ตอบว่า ควรมอบหน้าที่ให้แก่พระอุบาลีเถระเจ้า ฯ ในข้อนี้พระอรรถกถาจารย์ได้ตั้งเป็นคำถามขึ้นว่า พระอานนทเถระเจ้าไม่อาจวิสันนาพระวินัยได้หรือ มีคำแก้ว่า จะว่าท่านไม่อาจนั้นไม่ได้ ก็แต่ว่าเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงดำรงอยู่ พระองค์ได้ทรงตั้งพระอุบาลีเถระเจ้าไว้ในเอกทคคสถานอันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายทรงพระวินัย ดังนี้ ฯ ลำคับนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงได้สมมติคนให้เป็นผู้ถาม ส่วนพระอุบาลีก็สมมติคนให้เป็นผู้แก้ ดังกระแสวาระพระบาลีที่ได้แสดงมาแล้วนั้น แล้วก็ตามและแก้กันในพระวินัยเป็นลำดับไป เมื่อถามและแก้ในข้อใดเสร็จลงไปแล้ว ก็จัดข้อนั้นให้เป็นหมวดหมู่กัน กล่าวคือ เมื่อสังคายนาปาราชิก ๔ จบลงแล้วก็จัดเป็นกัณฑ์ ๑ ซึ่งชื่อว่าปาราชิกกัณฑ์ ฯ สังคายนา สังฆาทิเสส ๑ จบลงไปแล้ว ก็ตั้งไว้เป็นกัณฑ์อันหนึ่ง เรียกว่าเศรฐกัณฑ์ ฯ สังคายนาอนิยค ๒ จบลงไปแล้ว ก็ตั้งไว้เป็นกัณฑ์อันหนึ่งเรียกว่าอนิยคกัณฑ์ ฯ ส่วนสิกขาบท ๓๐ นั้น เรียกว่านิสสัคคียปาจิตคคกัณฑ์ ฯ สิกขาบท ๘๒ นั้น เรียกว่าปาจิตคคกัณฑ์ ฯ สิกขาบท ๔ นั้น เรียกว่าปาฏีเทศนียกัณฑ์ ฯ สิกขาบท ๑๕ นั้น เรียกว่าเสขียกัณฑ์ ฯ ธรรม ๑ นั้น เรียกว่าอภิกรณสมตกัณฑ์ ฯ ส่วนสิกขาบทส่วนอื่นนั้น ได้จัดสิกขาบท ๘ เบื้องคั่นไว้เป็นกัณฑ์หนึ่ง เรียกว่าปาราชิกกัณฑ์ ฯ สิกขาบท ๑๓ ค่อยจากปาราชิกลงไปในั้น เรียกว่าสัคครสกัณฑ์ ฯ สิกขาบท ๓๐ ค่อยลงไปในั้น เรียก

ว่า นิสัคคิยปาจิตยกัณฑ์ ๑ สิกขาบท ๐๖๖ ค่องลงไปนั้น เรียกว่าปาจิตติยกัณฑ์ ๑
 สิกขาบท ๔ ค่องลงไปนั้น เรียกว่าปาฏีเทศนียกัณฑ์ ๑ สิกขาบท ๑๕ ค่องลงไปนั้น
 เรียกว่าเตชียกัณฑ์ ๑ รวม ๑๕ ค่องทำนองนั้น เรียกว่าอิกรณสมณกัณฑ์ ๑ สิกขาบท
 ของภิกษุหนึ่ง จัดไว้เป็นคัมภีร์อันหนึ่ง เรียกว่าคัมภีร์มหาวิภังค์ สิกขาบทของภิกษุ
 นั้น จัดไว้เป็นคัมภีร์อันหนึ่ง เรียกว่าคัมภีร์ภิกษุวิภังค์ แล้วท่านยกพระวินัยของ
 ภิกษุและภิกษุณีนั้นขึ้นไว้ในชั้นชกปรีวาร ๓ เป็นอันว่าในสิกขาบทของภิกษุ
 และภิกษุณีทั้งสนพวก่อนด้วยชั้นชกปรีวารนั้น ได้ขึ้นสู่พระวินัยปิฎกแล้ว ๑ ใน
 เวลาจบการปฐนาวิธินาแล้ว พระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ องค์ ก็ได้ทำการสาธยาย
 พร้อมกันตามหลักที่ได้สังคายนาไว้ ๑ ในเวลาสุดท้ายแห่งการจบการสังคายนา
 พระวินัย พระอุบาลีเถระเจ้าแก้ววสวัตตีอันวิจิตรด้วยญาณ แล้วก็ลงจากธรรมาสน์
 ให้อำนาจพระภิกษุทั้งหลายผู้มากกว่า แล้วจึงนั่งที่อาสนะของคน คึงนี้ สิ้นเนื้อ
 ความในอรรถกถาคอนนเพียงเท่านี้

ฎีกา

ก่อนไปเป็นเนื้อความในฎีกา ในคัมภีร์ปฐมสารัตถที่ป็นว่า พระอรหันต์
 ทั้งหลายที่สาธยายกันในเวลาจนสังคายนานั้น คือ เมื่อสังคายนาพระวินัยข้อใด
 จบลงไป พระอรหันต์ทั้ง ๕๐๐ นั้น ก็ได้พร้อมกันสาธยาย ๑ ในคัมภีร์มหาวิภังค์
 นั้น ท่านกำหนดสิกขาบทไว้ว่ามี ๒๒๐ สิกขาบท ๑ พอสังคายนาคัมภีร์พระมหา
 วิภังค์จบลงแล้ว มหาปฐกก็ทวนใหม่ ในลำดับนั้น จึงได้สังคายนาสิกขาบทของ
 ภิกษุณี อันมีกำหนดสิกขาบทอยู่ ๓๐๔ สิกขาบท แล้วรวมไว้เป็นแผนกหนึ่ง เรียก
 ว่า คัมภีร์ภิกษุณีวิภังค์ ๑ ทั้ง ๒ พระคัมภีร์นี้มี ๖๔ ภาณวาร แล้วท่านยกขึ้นสู่
 คัมภีร์ชกปะ อันมีปริมาณ ๔๐ ภาณวาร ยกขึ้นสู่คัมภีร์ปรีวาร อันมีปริมาณ ๒๕
 ภาณวาร จึงรวมเรียกว่าพระวินัยปิฎก ๑ วินัยปิฎกาวสานปี บุคคณเขเนว ปฐว
 กมโป อโหติ ในเวลาจบพระวินัยปิฎกลงไปแล้ว ก็มีแผ่นดินทวนใหม่ ดังที่ได้
 แสดงมาแล้วนั้นเป็นอันมหัศจรรย์ คึงนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาพระธรรมสังคณีกา สกถ วิณยปิฎกัม พะระวินยปิฎกัมทั้งสัน
จัดเข้าในขุททกนิกาย

ก็แปลคำว่า วิณยปิฎกัม นั้น มีคำอธิบายตามอรรถกถาคัมภีร์อภิธรรมสังคณีกา
ว่า ปิฎกัม นั้น ได้แก่ภาชนะอันใดอันหนึ่งสำหรับบรรจุสิ่งของ ๆ วิณยนั้น ได้แก่
เครื่องแนะนำกายวาจา โดยเป็นพุทธานุสา คือ เป็นอำนาจของพระพุทธเจ้า ดังนั้น

เมื่อว่าถึงอานิสงส์แห่งการปฏิบัติคามพะระวินยแล้ว ก็มีการกล่าวไว้ใน
คัมภีร์ทั้งหลาย มีคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกา เป็นต้นว่า วิณเย ปน สุปฺปิ ปน โน
ภิกฺขุ สัลลสมฺปตฺติ นิสฺสาย คิสฺโส วิชฺชา ปาปฺณาติ ภิกฺขุผู้ปฏิบัติในพระวินย
อาศัยการสมบูรณ์ด้วยศีลแล้ว ย่อมสำเร็จวิชา ๓ ดังนี้ วิณเย ปน ทุปฺปิ-
ปน โน ส่วนภิกษุผู้ปฏิบัติไม่ในพระวินย ย่อมเข้าใจว่า ไม่มีโทษในสิ่งที่มีโทษ
แล้วถึงซึ่งความเป็นผู้ทุศีล ดังนี้

วินยปริยคฺคิชา อานิสฺโส อานิสงส์แห่งการเล่าเรียนพระวินยนั้นมียอยู่ ๑
ประการ คือ

มาคาบิคุฏฺฐานิโย ประการที่ ๑ ว่า ผู้ฉลาดในพระวินยปริยคิ ย่อมคงอยู่ใน
ฐานะเป็นมารคบิดาของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้มีความเชื่อถือในพระพุทธศาสนา
กล่าวคือ กุลบุตรทั้งหลายจะได้บรรพชา ได้อุปสมบท ได้ปฏิบัติถูกต้องตามพระ
วินย ให้เป็นผู้ฉลาดในอาจารโคจร ก็เพราะมีผู้ฉลาดรอบรู้ในพระวินยปริยคิ

สุกฺคโค โหติ สุขุขิโค ประการที่ ๒ ว่า ผู้รอบรู้ในพระวินยปฏิบัติคาม
พะระวินยได้ดังนี้แล้ว ชื่อว่าคุ้มครองตัวได้ดี ชื่อว่ารักษาตัวได้ดี

กุกฺกัจจปฺปกคานํ ปฏิสฺสวณํ ประการที่ ๓ ว่า ผู้รอบรู้พระวินย ย่อมเป็น
ที่อาศัยของผู้เกิดความสงสัย ในทางพระวินยทั้งหลาย

วิสารโท สันนชฺเช ประการที่ ๔ ว่า ผู้รอบรู้ในพระวินย ย่อมเป็นผู้
แก้วาทะ ชำระอธิกรณ์ในท่ามกลางสงฆ์

ปจฺจคฺคิเก สหสมฺเมน สุนิคุคฺคิหิตํ นิคุคฺคฺหาติ ประการที่ ๕ ว่า ผู้รอบรู้
ในพระวินยนั้น ย่อมเข้มแข็งผู้ที่เข้าศึกษาศาสนาได้โดยชอบธรรม

สทุหมมฏฐิตยา ปฏิปนโน ประการที่ ๖ ว่า ผู้รอบรู้ในพระวินัย ผู้ศึกษาพระวินัย ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ ดังนี้

วินโย สวรรคฺคาช ประการที่ ๗ ว่า พระวินัยเป็นเหตุให้เกิดความสำรวมระวัง ฯ ความสำรวมระวัง เป็นเหตุให้เกิดความไม่ร้อนใจ ฯ ความไม่ร้อนใจ เป็นเหตุให้เกิดความบันเทิงใจ ฯ ความบันเทิงใจ เป็นเหตุให้เกิดความอิ่มใจ ฯ ความอิ่มใจ เป็นเหตุให้เกิดความสงบใจ ฯ ความสงบใจ เป็นเหตุให้เกิดความสุขใจ ฯ ความสุขใจ เป็นเหตุให้เกิดสมาธิ ฯ สมาธิ เป็นเหตุให้เกิดความรู้ความเห็นตามเป็นจริง ฯ ความรู้ความเห็นตามเป็นจริง เป็นเหตุให้เกิดความเบื่อหน่าย ฯ ความเบื่อหน่าย เป็นเหตุให้เกิดความคลาย ฯ ความคลาย เป็นเหตุให้หลุดพ้น ฯ ความหลุดพ้น เป็นเหตุให้เกิดความรู้ความเห็นว่าหลุดพ้นแล้ว ฯ ความรู้ความเห็นว่าหลุดพ้นแล้ว เป็นเหตุให้สำเร็จอนุปาทาปวินิพพาน ดังนี้

คสฺมา วินยปริยคฺคิยา อาโยโค ภวณฺโณ เพราะฉะนั้น ควรที่พระภิกษุทั้งหลาย จะตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตามพระวินัยปริยัติให้จงดี ดังนี้ สิ้นเนื้อความในพระวินัยกัมมัตถ์เพียงเท่านี้. เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัมภีร์ที่ ๔๓

คัมภีร์จุลทวารวค

ว่าด้วยการสังคายนาพระธรรมวินัย

อดโจ อายสฺมา มหากัสสปโก สงฺฆํ ฌาเปสิ สุณาคฺค เม อาวุโส สงฺโฆ อหิ สงฺฆสฺส ปคฺคกฺคฺลํ อหิ อานนฺทํ รมํ ปุญฺญะยฺยนฺติ ฯ อายสฺมา อานนฺโท สงฺฆํ ฌาเปสิ สุณาคฺค เม ภนฺเต.

ณ บัดนี้ อาคมภาพจกได้แสดงสังคิกถาในคัมภีร์จุลทวารวค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

อรรถกถา

คำเนนความคามอรรถกถา ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ครั้นสังคายนาพระวินัยจบลงแล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงประกาศให้สงฆ์ ทราบด้วยคำว่า สุณาตุ เม อวุโส สงฺโฆ ยถิ สงฺฆสฺส ปคฺคกฺกฺลํ อหิ อานนฺทํ ชมฺมํ ปุจฺเจยฺยํ ว่า คุณก่อนท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าย่อมพร้อมเพรียงกันแล้ว ข้าพเจ้าขอถามพระธรรมค่อพระอานนฺทํ ดังนี้ ฯ

พระอานนฺทเถระเจ้าก็ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ฯ ยถิ สงฺฆสฺส ปคฺคกฺกฺลํ ถ้าย่อมพร้อมเพรียงกันแล้ว อหิ อายสุมฺคา มหากัสสปเณ ชมฺมํ ปุจฺโจ วิสขุเขยฺยํ ข้าพเจ้าผู้พี่พระมหากัสสปถามพระธรรม แล้วจะแก้ไข ดังนี้ ถ้าย่อม นั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าก็ถามพระอานนฺทเถระเจ้าว่า พุทฺธมฺชาลํ อวุโส อานนฺท กคฺค ภาสึคฺคํ คุณก่อนท่านอานนฺท พุทฺธมฺชาลสุตฺตสมเด็จพะผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงที่ไหน ? พระอานนฺทเถระเจ้าแก้ไขว่า อนุครา จ ภนฺเต ราชคหิ อนุครา จ นาคนฺทํ ราชคเณ อัมพลญฺชิกายา ข้าแต่ท่านกัสสป พุทฺธมฺชาลสุตฺตนั้น สมเด็จพะผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงในเรือนหลวงที่ อัมพลญฺชิกอุทฺธาน อนันในระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาคินทาคิดค่อกัน

พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามอีกว่า ที่สมเด็จพะผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงพุทฺธมฺชาลสุตฺตนั้น โดยทรงปรารภใครเป็นคั่นเหตุ ? พระอานนฺทเถระเจ้าก็ตอบว่า โดยทรงปรารภสุมฺปิยปริพาชกกับพุทฺธมฺทคฺมาณพชอรัณ ฯ ครั้นพระอานนฺทเถระเจ้าแก้ไขอย่างนั้นแล้ว พระมหากัสสปเถระเจ้าก็ถามถึงนิทาน ถามถึงบุคคลแห่ง พุทฺธมฺชาลสุตฺตเป็นลำดับไป แล้วถามว่า คุณก่อนท่านอานนฺท สมเด็จพะทศพล ผู้ทรงพระภาคเจ้า ได้ทรงแสดงสามัญญผลสุตฺตในที่ไหน ? ข้าแต่พระมหากัสสป พุทฺธมฺชาลสุตฺตนั้น สมเด็จพะผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงที่ชวักอัมพวัน สวณ มะมัวง แห่งหอนชวักที่กรุงราชคฤห์ชอรัณ ฯ ครั้นนั้นพระมหากัสสปเถระเจ้า ก็ได้ถามนิทาน ถามบุคคลแห่งสามัญญผลสุตฺตเป็นลำดับไป แล้วได้ถามนิกาย

ทั้ง ๙ . ความแนวนั้น พระอานนทเถระเจ้าก็จักได้วิชันาโดยละเอียดสิ้นเชิงทุกประการ สิ้นเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านี้

ต่อไปเป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์สมันตปาสาทิกากว่า พระมหากัสสปเถระเจ้าประสงค์จะสังคายนาพระธรรม ในเวลาที่สังคายนาพระวินัยจบลงแล้ว จึงถามภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อพวกเราจะสังคายนาพระธรรม ควรมอบธุระให้ผู้ใดเป็นผู้วิชันา ฯ ภิกษุทั้งหลายตอบว่า ควรมอบธุระให้พระอานนทเถระเจ้า ฯ ถ้าคัมภีร์นั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า สุณาตุ เม อวุโส สงฺโฆ ขทิ สงฺฆสฺส ปคฺคกถุหิ อหิ อานนฺทํ ชมมํ ปุจฺเจยฺยํ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว ข้าพเจ้าขอถามธรรมคือพระอานนทเถระเจ้า ดังนี้ ฯ ถ้าคัมภีร์นั้น พระอานนทเถระเจ้า ก็ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ขทิ สงฺฆสฺส ปคฺคกถุหิ อายสฺมา มหาทสฺสเปเน ชมมํ ปุจฺโจ วิสขุเขยฺยํ ขอสงฆ์จงพึงถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว ข้าพเจ้าผู้ทรมหากัสสปเถระเจ้าตามพระธรรมจะได้วิชันา ดังนี้ ถ้าคัมภีร์นั้น พระอานนทเถระเจ้าก็ลุกขึ้นจากอาสนะห่มผ้าคโคให้ลงข้างหนึ่ง นมัสการพระเถระเจ้าทั้งหลายแล้วก็นั่งธรรมาสน์ จีบวาฬวิงมิตามขจิกรแล้วด้วยว่า ฯ ฝ่ายว่าพระมหากัสสปเถระเจ้า ก็ถามพระธรรมคือพระอานนทเถระเจ้าว่า คุณก่อนอานนท สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพรหมชาลสูตรในที่ไหน ? พระอานนทเถระเจ้าก็ตอบว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า พรหมชาลสูตรนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงที่เรือนหลวง ในอัมพลัญญิกอุทยาน อันมีในระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาถันทาค่อกัน พระเจ้าข้า ฯ พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามต่อไปว่า ที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพรหมชาลสูตรนั้นมีผู้ใดเป็นคัมภีร์ ? พระอานนทเถระเจ้าวิชันาว่า มีสุปัปป์ปวิฬารกับพรหมทัตมาณพเป็นคัมภีร์ ฯ ครั้นนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงถามนิทาน ตามบุคคลแห่งพรหมชาลสูตรคือพระอานนทเถระเจ้าแล้ว ก็ถามว่า คุณก่อนอานนท สามัญญผลสูตรนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงที่ไหน ? ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า สามัญญผลสูตรนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงที่สวนมะม่วง แห่งหมอชวกใกล้ชิดติดกับกรุงราชคฤห์ขอรัน ฯ คุณก่อนอานนท ที่พระทศพลทรงแสดง

ตามัญญผลสูตรนั้นโดยมีใครเป็นคัมเหตุ ? ข้าแต่พระมหากัสสป ที่พระทศพลทรงแสดงตามัญญผลสูตรนั้น มีพระเจ้าอชาตศัตรูผู้เป็นพระราชโอรสของนางเวเทหีเป็นคัมเหตุ ฯ ครั้นนั้นพระมหากัสสปเถระเจ้าก็ได้ถามนิทาน ตามุคคสแห่งสามัญญผลสูตรคือพระอนนทเถระเจ้า แล้วก็ถามนิกายทั้ง ๕ ตามวินัยนี้เป็นลำดับไป

นิกายทั้ง ๕ นั้น คือทิมนิกาย ๑ มัชฌิมนิกาย ๑ สังยุตตนิกาย ๑ อังคุตรนิกาย ๑ ขุททกนิกาย ๑ ฯ ในนิกายทั้ง ๕ นั้น มีคำอธิบายว่า พระพุทธทวจนะนอกนิกายทั้ง ๕ แล้ว ชื่อว่าขุททกนิกายทั้ง ๕ นั้น พระวินัยที่จัดเข้าในขุททกนิกายนั้น พระอุบาลีเถระเจ้าเป็นผู้วิสัชนา ฯ ส่วนขุททกนิกายนอกจากพระวินัยกับนิกายทั้ง ๕ นั้น พระอนนทเถระเจ้าเป็นผู้วิสัชนา ดังนี้

พระพุทธทวจนะทั้ง ๕ นั้น เมื่อว่าโดยรสแล้วก็มีอย่างเดียว แต่เมื่อว่าโดยธรรมวินัยก็มี ๒ อย่าง เมื่อว่าโดยเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุดก็มี ๓ อย่าง เมื่อว่าโดยปัจจุ กก็มี ๓ อย่างด้วยกัน เมื่อว่าโดยนิกายมี ๕ อย่าง เมื่อว่าโดยองค์มี ๘ เมื่อว่าโดยธรรมชั้นมี ๔ ชั้น ๔ พัน พระธรรมชั้น ๑ เป็นอันได้ใจความว่า พระพุทธทวจนะ ๑ ก็มี พระพุทธทวจนะ ๒ ก็มี พระพุทธทวจนะ ๓ ก็มี พระพุทธทวจนะ ๔ ก็มี พระพุทธทวจนะ ๕ ก็มี พระพุทธทวจนะ ๖ ก็มี พระพุทธทวจนะ ๘ หมื่น ๔ พันก็มี

พระพุทธทวจนะ ๑ คือว่า โดยรสนั้นได้แก่อะไร ? แก้วว่า พระพุทธทวจนะทั้ง ๕ นั้นที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงแก่สัตว์โลกทั้งหลาย มีเทพยดา มนุษย์ นาค ยักษ์ เป็นต้นนับแต่ครุสรีแล้วไปจนกระทั่งปรีนิพพาน อันมีกำหนดกาลได้ ๔๕ พรรษา นั้น มีรสอันเดียว คือวิมุตติรสเท่านั้น

ที่ว่าพระพุทธทวจนะ ๒ คือว่าตามธรรมวินัยนั้น คืออย่างไร ? แก้วว่า คือพระพุทธทวจนะทั้ง ๕ นั้น ถึงซึ่งอันนับว่าพระธรรม ๑ พระวินัย ๑ ฯ พระวินัยปัจจุ ชื่อว่าพระวินัย ฯ พระพุทธทวจนะนั้น ชื่อว่าพระธรรม ฯ เพราะฉะนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้าจึงหาหรือพระอรหันต์ว่า พวกเราควรจะสังคายนาพระธรรมก่อน หรือควรจะสังคายนาพระวินัยก่อน ดังนี้ ฯ ข้าพเจ้าควรถามพระวินัยต่อพระ-

อุบาสิกา ครอบตามพระธรรมต่อพระอาณัติ ดังนี้ • รวมเป็นเหตุผล ๒ อย่างด้วยกัน
ที่ขึ้นอันให้เห็นว่า พระพุทธทวณะทั้งสี่ ได้แก่พระธรรมวินัย

ที่ว่าพระพุทธทวณะ ๓ นั้น คืออย่างไร คือพระปฐมพุทธทวณะ • มัชฌิมพุทธทวณะ • บัณฑิตพุทธทวณะ • ปฐมพุทธทวณะนั้นได้แก่คำว่า
อนนทชาคัสสวเป็นคัมภีร์ • อาจารย์บางจำพวกว่าได้แก้ท่านกล่าว ขทาเห
ปาคุภวนติ ธมฺมาเป็นคัมภีร์ • ก็ท่านกล่าวนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงเปล่งขึ้นใน
วันธรรมคำ • เดือน ๖ ค่ำวันมาฆโทสมณสังคายนา • บัณฑิตพระพุทธทวณะนั้น
ได้แก่คำว่า หนุตทานิ ภิกขเว อามนุคยา มิ โว วชธมฺมา สงฺขารรา อุปฺปมาเทน
สมฺปาเทถ ดังนี้

พระพุทธทวณะ ๓ นั้นได้แก่อะไร • ได้แก่พระไตรปิฎก คือพระวินัยปิฎก •
พระสุตตันตปิฎก • พระอภิธรรมปิฎก • ในพระไตรปิฎกนั้น มีคำอธิบายว่า
พระปาฏิโมกข์ ๒ พระวินัยกัณฑ์ ๒ ปรีวาร ๑๖ ซึ่งมีชั้น ๒๒ ที่พระอรหันต์
ทั้งหลายได้ทำปฐมสังคีติ และสังคีติธะ อนุสังคีติทั้งสี่นั้น ชื่อว่าพระวินัยปิฎก
คัมภีร์ที่ทศนิกายมี ๑๔ สูตร มีพรหมชาลสูตรเป็นคัมภีร์ คัมภีร์มัชฌิมนิกายมี ๒๕๐
สูตร มีมูลปริยาบสูตรเป็นคัมภีร์ คัมภีร์สังยุตตนิกายมี ๑ พัน ๗ ร้อย ๖๒ สูตร มี
โอฆมครณสูตรเป็นคัมภีร์ คัมภีร์อังคุตตรนิกายมี ๕ พัน ๕ ร้อย ๕๘ สูตร มีจิตตปริยาทปิ
สูตรเป็นคัมภีร์ • คัมภีร์อังคุตตรนิกายนั้น แยกออกเป็น ๑๕ ประเภทคือคัมภีร์ชุตทก-
นิกาย • คัมภีร์ธรรมบท • คัมภีร์อุทาน • คัมภีร์สุตตนิบาต • คัมภีร์วิมานวัตถุ •
คัมภีร์เปตวัตถุ • คัมภีร์เถรคาถา • คัมภีร์เถรคาถา • คัมภีร์ชาคกะ • คัมภีร์
นิเทศ • คัมภีร์ปฐีสัมภิตา • คัมภีร์อุปทาน • คัมภีร์พุทธวงศ์ • คัมภีร์จริยา-
ปิฎก • • พระอภิธรรมปิฎกนั้นแยกออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือคัมภีร์สังคีติ •
คัมภีร์วินัยกัณฑ์ • คัมภีร์ชาคกคา • คัมภีร์บุคคตบัญญัติ • คัมภีร์ภคตวัตถุ • คัม-
ภีร์ยมก • คัมภีร์ปัญฐาน • ดังนี้

ได้ใจความตามอรรถกถาตอนนั้นว่า นิกายทั้ง ๕ นั้น คือ ที. ม. ส. อ. ขุ •
ขุ. นั้น แบ่งออกไปเป็นพระวินัยปิฎกด้วย เป็นพระอภิธรรมปิฎกด้วย ที่เป็น
พระสุตตันตปิฎกนั้น ที่จัดเป็นชุตทกนิกายมี ๑๖ คัมภีร์ นี่คัมภีร์ชุตทกปาฐะเป็นคัมภีร์
ครั้งแรกที่แสดงมาด้วย

ฎีกา

ในฎีกาคัมภีร์สารัตถทีปนีบันทึกว่า คัมภีร์ที่หมื่นกายนั้นแบ่งออกไปอีก
เป็น ๓ คัมภีร์ คือคัมภีร์สลขณชวรค ๑ คัมภีร์มหาวรรค ๑ คัมภีร์ปาฎิกวรรค ๑
คัมภีร์สลขณชวรคนี้มีอยู่ ๑๓ สูตร คัมภีร์มหาวรรคมีอยู่ ๑๐ สูตร คัมภีร์
ปาฎิกวรรคมีอยู่ ๑๑ สูตร รวม ๓ คัมภีร์มีอยู่ ๓๔ สูตร ๖๔ ภาณวาร คัมภีร์ที่หมื่น-
กายนั้น พระอรหันต์ทั้งหลาย ได้มอบหน้าที่ให้พระอานนทเถรเจ้าเป็นผู้ส่งสอน
ศิษย์ของตนต่อไป คัมภีร์มัชฌิมกายนนั้นมีอยู่ ๘๐ ภาณวาร พระภิกษุทั้งหลาย
ที่เป็นศิษย์ของพระสารีบุตรเถรเจ้าได้รับหน้าที่นำไปส่งสอนศิษย์ของตนต่อไป ฯ
คัมภีร์สังยุตตกายนนั้นมีอยู่ ๑๐๐ ภาณวาร พระมหากัสสปเถรเจ้ารับไปส่งสอน
ศิษย์ทั้งหลาย คัมภีร์อังคุตตรกายนนั้นมี ๑๒๐ ภาณวาร พระอนนฺตเถรเจ้านำไป
ส่งสอนศิษย์ทั้งหลาย แล้วพระอรหันต์ทั้งหลายจึงได้พร้อมกันสังคายนาธรรม
อันสุขุมคัมภีรภาพ คือพระอภิธรรมทั้ง ๑ พระคัมภีร์เป็นลำดับต่อไป ดังนี้

ส่วนพระพททวจนะ ๕ พระพททวจนะ ๖ พระธรรมขันธ ๘ หมณ ๔ พันนั้น
จักมีแจ้งในกัณฑ์ข้างหน้า ส่วนในกัณฑ์ของคไวเพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙๕

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยอรรถแห่งพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม

วิวัชเฐนยตุคา วินยนิโค เจว กายวาจาณิ วินยตุวิทุหิ อัม วินโยคิ
อกุขาโคคิ.

ณ บัดนี้ อาคมภาพักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยอรรถแห่งพระวินัย
พระสูตร พระอภิธรรมเป็นต้นสืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา
และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความสามชวรณกถาที่ไคยักชนไวเป็นเบ้องคั้นแห่งเทศนานั้นว่า ท่าน
ผู้รู้จ้งอรรถแห่งพระวินัยทั้งหลาย ได้กล่าวไว้ว่าที่เรียกว่าพระวินัยนั้น เพราะ
ค่างๆ • เพราะมีนัยอันวิเศษ • เพราะแนะนำกายวาจา • ฯ คำว่า เพราะค่างๆ
นั้น คือ เพราะมีนัยค่างๆ ๕ อย่าง ๕ ประการ คือปาฏิโมกขอุเทศ • กองอาบัติ •
มีปาราชิกเป็นคั้น • ชนธ • มาคิกา • วิภังค์ • ฯ ที่ว่าวิเศษนั้น คือมีการทำให้มัน
และการประกอบข้งการทำเนืองๆ และนัยแห่งอนุบัญญัติ • ฯ ที่ว่าแนะนำกายวาจา
นั้น คือห้ามกันความประพฤติที่ไม่ดีทางกายทางวาจา ค้งน

คำว่าพระสูตรนั้นมีอรรถว่าช้ประโยชน์ • กล่าวคือ • ผลิผล • ไหลออก •
ราชาตี • คล้ายกับเส้นบรรทัด • รวมเป็น ๘ ประการค้วยกัน ค้งน

คำว่าช้ประโยชน์นั้นอธิบายว่า พระสูตรทั้งส้านั้นย่อมช้ประโยชน์ทั้งหลาย
มีประโยชน์ค่นและประโยชน์ผู้อื่นเป็นคั้น ฯ คำว่าผลิผลนั้น อธิบายว่าพระสูตร
ทั้งส้านั้น ย่อมเกิดผลเหมือนกับข้าวกล้า • ฯ คำว่าไหลออกนั้น อธิบายว่าเป็นที่
ไหลออกแห่งประโยชน์ เหมือนกับแม่โคอันเป็นที่ไหลออกแห่งน้ำนมฉะนั้น ฯ
คำว่ารักษาคั้นนั้น อธิบายว่าป้องกันคือ ฯ คำว่าคล้ายกับบรรทัดนั้น อธิบายว่า
เส้นคล้ายสำหรับคียบรรทัดแห่งช่างไม้ทั้งหลายย่อมเป็นสำคัญของช่างไม้ฉนั้นโค พระ
สูตรก็เป็นสำคัญของผู้รู้ทั้งหลายฉนั้นนั้น ฯ คำว่าเป็นเครื่องร้อยนั้น อธิบายว่า
คอกไม้ที่คั้นทั้งหลายร้อยค้วยเส้นคล้ายแล้วย่อมไม่กระจัดกระจายฉนั้นโค ในข้อความทั้ง
หลายที่พระอรหันต์ทั้งหลายรวบรวมไว้ในพระสูตรก็ไม่กระจัดกระจายฉนั้นนั้น

คำว่าอภิธรรมนั้นมีอรรถ ๕ ประการคือมีอรรถว่าเจริญ • มีลักษณะ • มีผู้
บูชา • มีกำหนด • เป็นธรรมอย่างข้ง • รวมเป็น ๘ ประการค้วยกัน ฯ คำว่า
เจริญนั้น อธิบายว่า เมื่อว่าตามศัพท์ว่าอภิแล้ว ก็แปลว่าเจริญ เปรียบเหมือนคำว่า
ทุกขเวทนาเจริญขึ้น ฯ คือเมื่อรวมกันเข้ากับคำว่าธรรม เป็นคำว่าอภิธรรมแล้ว
ก็แปลว่าธรรมอันเจริญ ฯ คำว่า มีลักษณะนั้น หมายความว่า อภิสัพพัตถ์แปลว่ามี
เครื่องกำหนดเปรียบเหมือนกำหนดราตรีนั้น ฯ ว่าเป็นวินัยคั้นนั้น อธิบายว่า

อภิธรรมนั้น แปลว่า ธรรมอันมีกำหนดมีเครื่องหมาย ฯ คำว่า มีผู้ชำนาญนั้นหมายความว่าพระอภิธรรมนั้น เป็นธรรมซึ่งมีเพียบตามนุษย์ทั้งหลายบุรุษ ฯ คำว่า มีกำหนดนั้น อธิบายว่า พระธรรมนั้นมีกำหนดคสภาวะธรรมต่าง ๆ ฯ คำว่า ยิ่งนั้น อธิบายว่า พระอภิธรรมนั้น ว่าด้วยธรรมอันยิ่งทั้งนั้น

พระไตรปิฎกทั้ง ๓ นั้นมีแปลกกันอีกว่า พระวินัยปิฎกนั้นเป็นอาณาเทศนา เพราะพระพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงไว้เป็นพุทธอาณา ฯ พระสุตตันตปิฎกนั้นเป็นโวหารเทศนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นโวหาร ฯ พระอภิธรรมปิฎกนั้นเป็นปรมัตถเทศนา เพราะพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ด้วยเนื้อความอันละเอียดลึกซึ้ง อีกนัยหนึ่งว่าพระวินัยปิฎกนั้น เป็นคำสั่งสอนที่ว่าด้วยข้อบังคับสำหรับลงโทษผู้ประพฤตินิคมทางกายวาจา ฯ พระสูตรนั้น เป็นศาสนาอนุโลมตามอริยาสัยของสัตว์โลกทั้งหลาย ฯ พระอภิธรรมนั้นเป็นศาสนาตามธรรม คือเป็นศาสนาที่ว่าด้วยธรรมทั้งหลายอันเป็นกองธรรมล้วน ฯ อีกนัยหนึ่งว่า พระวินัยปิฎกนั้นเป็นสังวรวิสัยวรรคตา คือว่าด้วยการสำรวมและการไม่สำรวม ฯ พระสูตรนั้นเป็นทัญญูวินิเวญญกถา คือว่าด้วยการปลดปล่อยทัญญูทั้งหลาย ฯ พระอภิธรรมนั้นเป็นนามรูปปริเฉทกถา คือว่าด้วยการกำหนดนามรูป ดังนี้

ที่แปลในพระไตรปิฎกนั้น มีสิกขา ๓ มีปหานะ ๓ มีคัมภีรภาพ ๔ ฯ กล่าวคือในพระวินัยปิฎกนั้น มีศีลสิกขาเป็นพิเศษ ฯ ในพระสุตตันตปิฎกนั้น มีธัมมจักกสิขิกา ในอภิธรรมปิฎกนั้น มีธัมมัญญาสิกขา ฯ ในพระวินัยปิฎก มีวิคิปปหานะ คือการละเสียซึ่งความลวงละเมิด คือมีการละเสียซึ่งกิเลสทั้งหลาย ฯ พระสุตตันตปิฎกนั้นมีการละเสียซึ่งกิเลสอันกลุ้มรมอง ซึ่งได้แก่นิรวรณ ๔ ฯ พระอภิธรรมปิฎกนั้นมีการละเสียซึ่งอนุสัย ฯ ในพระวินัยปิฎกนั้นมีการละเสียซึ่งกิเลสเป็นครั้งคราว ฯ ในพระสุตตันตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎกนั้น มีการละเสียซึ่งกิเลสด้วยองค์ฌาน ๑ ด้วยอริยมรรค ๑ อีกอย่างหนึ่ง พระวินัยปิฎกนั้น มีการละเสียซึ่งทุจริตอีก ๒ ปิฎกนั้นมีการละเสียซึ่งคัมภีรภาพและทัญญู

คัมภีรภาพ ๔ คือความลึก ๔ ในพระไตรปิฎกนั้น ได้แก่ลึกด้วยธรรม ๑ ลึกด้วยอรรถ ๑ ลึกด้วยเทศนา ๑ ลึกด้วยปฏิเวธ ๑ ฯ คำว่าธรรมนั้น ได้แก่บาลี ฯ คำว่าอรรถนั้นได้แก่เนื้อความแห่งบาลี ฯ คำว่าเทศนาได้แก่เหตุ ฯ อรรถนั้น

โคแก่ผล - คำว่าเทศนานั้น โคแก่การแสวงบาลที่กำหนดไว้ด้วยใจ ฯ คำว่า
ปฏิเวธนั้น โคแก่การรู้จักต้องแก่ซึ่งบาลและเนื้อความแห่งบาล ฎีกาว่าปฏิเว
ธนั้น โคแก่การรู้แจ้งแห่งตลอดทั้งที่เป็นโลกีย์และโลกุตตระ การรู้แจ้งแห่งตลอด
ทั้งเป็นโลกีย์นั้น โคแก่การรู้แจ้งแห่งตลอดซึ่งธรรมทั้งหลาย การรู้แจ้งแห่ง
ตลอดที่เป็นโลกุตระนั้น โคแก่การสำเร็จซึ่งเวรมรรคหรือผล พระไตรปิฎก
ทั้ง ๓ นั้นเป็นของลึกเหมือนมหาสมุทรฉะนั้น

พระไตรปิฎกทั้ง ๓ นั้นมีปริยัติ ๓ คือ อลคัตถุปมาปริยัติ ๑ นิสสรณัตถ.

ถาปริยัติ ๑ ภณฑาการิกปริยัติ ๑ อลคัตถุปมาปริยัตินั้น อธิบายว่าพระไตรปิฎก
นั้นเปรียบเหมือนกับงูพิษ คือธรรมทางพิษ ถ้าจับไม่ตีกัดต้องเลี้ยวมากคมหรือกัด
แสบหรือกัดที่ใดที่หนึ่งให้ถึงซึ่งความตายหรือถึงซึ่งทุกข์แทบตายฉนั้นโค พระพุทธ
วณะในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น เมื่อผู้ใดเข้าใจผิดก็ให้โทษแก่ผู้นั้น คือเมื่อผู้นั้นเข้าใจ
ผิดก็ต้องปฏิบัติผิดฉนั้น นิสสรณัตถาปริยัตินั้นอธิบายว่า คำสั่งสอนที่มีอยู่ในพระ
ไตรปิฎกทั้งสิ้น ล้วนแต่สอนให้ละชั่วทำดีทั้งนั้น ภณฑาการิกปริยัตินั้นอธิบาย
ว่าพระไตรปิฎกทั้งสิ้นเป็นคลังแห่งพระธรรม แม้แต่พระอรหันต์ทั้งหลายก็ต้องสลับ
เล่าเรียนไว้ ภณผู้ปฏิบัติในทางวินัยย่อมได้สำเร็จวิชา ๓ ประการ ผู้ปฏิบัติ
ในพระสูตร ย่อมได้สำเร็จอภิญา ๖ ประการ ผู้ปฏิบัติในพระอภิธรรม
ย่อมได้สำเร็จปฏิสัมภิทา ๔ ส่วนผู้ปฏิบัติไม่ดีในพระวินัย ย่อมถึงซึ่งความทุกข์
ผู้ปฏิบัติไม่ดีในพระสูตรย่อมถึงซึ่งมิจฉาทิฏฐิ ฯ ผู้ปฏิบัติไม่ดีในพระอภิธรรม คิด
สิ่งที่ไม่ควรคิด ย่อมถึงซึ่งความฟุ้งซ่าน ฉนั้น

ในกัมมัทท่อนโคไว้ด้วยพระพุทธรวณะ ๑ พระพุทธรวณะ ๒ พระพุทธรวณะ ๓
มาแล้ว ในกัมมัทท่อนจะโคไว้ด้วยพระพุทธรวณะ ๔ คือไป ส่วนพระพุทธรวณะ ๔ นั้นไม่มี ฯ
พระพุทธรวณะ ๕ นั้น โคแก่พระพุทธรวณะที่มี ๕ นิกายคือทั้งนิกาย มัชฌิมนิกาย
สัทตะคณิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย ฯ ทั้งนิกายนั้น มี ๓๔ สูตรแบ่งออก
เป็น ๓ วรรคเป็นสูตรยาว ๆ ทั้งนั้น ฯ มัชฌิมนิกายนั้น มีสูตรสั้นยาวพอประมาณ
เป็น ๑๕ วรรค ๒๕๐ สูตร ฯ สัทตะคณิกายนั้น เป็นนิกายที่ไว้ด้วยสังยุต
ตาร ฯ มีเทวตาสัทตะคณิกายเป็นต้น ฯ เมื่อว่าโดยพระสูตรมี ๑ พัน ๑ ร้อย ๖๒ สูตร ฯ
อังคุตตรนิกายนั้นไว้ด้วยองค์แห่งธรรมต่าง ๆ คือว่าด้วยหมวดธรรมต่าง ๆ มีธรรม

หมวด ๑ เป็นต้น เมื่อว่าโดยพระสูตรมีอยู่ ๕ พัน ๕ ร้อย ๕๗ สูตร ฯ ขุททกนิกาย นั้นได้แก่พระวินัยปิฎกทั้งสี่กับพระอภิธรรมปิฎกทั้งสี่ กับพระสูตรอีก ๑๕ คัมภีร์ มีคัมภีร์ขุททกปาฐะเป็นต้น ที่ว่ามานี้ว่าด้วยพระพุทธรูป ๕ พุทธรูป

พระพุทธรูป ๖ และ ๗ และ ๘ นั้นไม่มี มีแต่พระพุทธรูป ๕ พระพุทธรูป ๕ นั้น คือพระพุทธรูปทั้งสี่เมื่อว่าโดยองค์แล้วมีอยู่ ๕ คือสุทตะ ๑ โคยะ ๑ ไวยาकरणะ ๑ คากา ๑ อุทาน ๑ อติวุคก ๑ ชาตก ๑ อภกตธรรม ๑ เวทลละ ๑ สุทตะนั้นได้แก่พระพุทธรูปในคัมภีร์อุกโตวิภังค์ ๑ ในคัมภีร์นิเทศ ๑ ในคัมภีร์ขันธกะอันได้แก่คัมภีร์จุลลวรรค ๑ ในคัมภีร์ปวิวาร ๑ และพระสูตรอื่นๆ ในคัมภีร์สุตตนิบาตทั้งสี่ โคยะนั้น ได้แก่พระสูตรที่มีคาถาปนอยู่ด้วย ไวยาकरणะนั้น ได้แก่พระอภิธรรมปิฎกทั้งสี่กับพระสูตรที่ไม่มีคาถาเจือปน ฯ คากานั้น ได้แก่ธรรมที่เป็นคาถาล้วน อุทานนั้น ได้แก่ธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงเปล่งออกมาด้วยโสมนัสญาณ ฯ อติวุคกนั้น ได้แก่พระสูตรที่มีคำว่าวุคคฺ เหติ ภควตา กำกับอยู่ด้วย ชาตกนั้น ได้แก่เรื่องทั้งหลายถึงอดีต อภกตธรรมนั้น ได้แก่พระสูตรทั้งหลายถึงความอัศจรรย์ เวทลละนั้นได้แก่พระสูตรที่มีข้อถามข้อแก้กันเป็นลำดับขึ้นไปเหมือนอย่างจุลลสุทฺต มหาเวทลลสุทฺต สัมมาทิฏฐิสุทฺต สักกปัญฺหสุทฺต สังขารภาชนียสุทฺต มหาปุณณมสุทฺตเป็นต้น

ที่ว่าพระพุทธรูป ๘ หมื่น ๔ พันพระธรรมชั้นนั้น อธิบายว่า ธรรมชั้นหนึ่งๆ มีกำหนดข้อความหนึ่งๆ แต่มีกำหนดต่างกันตามพระสูตร พระวินัย พระอภิธรรม กล่าวคือพระสูตรที่มีอนุสนธิหนึ่งๆ ก็มีข้อความต่อกันหนึ่งๆ จัดเป็นธรรมชั้นหนึ่งๆ พระสูตรใดมีหลายอนุสนธิพระสูตรนั้นก็หลายธรรมชั้น ถ้าเป็นคำถามในคาถา คำถามข้อหนึ่งๆ ก็เป็นธรรมชั้นหนึ่งๆ คำแก้หนึ่งๆ ก็เป็นธรรมชั้นหนึ่งๆ ในอภิธรรมนั้นตั้งทุกภาษณะหนึ่งๆ ก็ตั้ง จิตตวาระ ภาษณะหนึ่งๆ ก็ตั้ง ก็เป็นธรรมชั้นหนึ่งๆ ในพระวินัยนั้น ย่อมมีวัตถุมีมาคิกามีบทภาชนีย มีอนตราบคฺ มีอาบคฺ มีอนาบคฺ มีติกฉะตนะ ส่วนหนึ่งๆ ซึ่งว่ามาแล้วเป็นธรรมชั้นหนึ่งๆ ในพระวินัยทั้งนั้น ที่ว่าพระธรรมชั้น ๘ หมื่น ๔ พันนั้นต้องนับดังที่อธิบายมาแล้ว การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกเรียกว่าปฐมสังคายนา พระอรหันต์ทั้งหลายที่สังคายนานั้นมีอยู่ ๕๐๐ องค์ด้วยกัน

สังคายนาอยู่ ๑ เดือนจึงสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ แล้วพระอรหันต์ทั้งหลายที่เป็น
องค์คณะสังคายนานั้น ก็นำไปบอกกล่าวสั่งสอนแก่ศิษยานุศิษย์ของคนทั้งชาวบ้าน
และชาววัดไว้เป็นอันมาก มีผู้ศรัทธาแล้วเรียนจดจำไว้โดยไม่ได้อธิษฐานไว้ ต่อจาก
นั้นมาอีกถึง ๑๐๐ ปี จึงได้มีการสังคายนาเป็นครั้งที่ ๒ ซึ่งจัดแสดงในกัณฑ์ต่อไป
ข้างหน้าโน้น ส่วนในกัณฑ์ของคไว้เพียงเท่านั้น. เหว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙๕

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยบทเลกถอนสิกขาบทใหญ่เอย

อดโฆ อายสฺมา อานนฺโท เถเว ภิกฺขุ เอกทโวจ ภควา มํ ภนฺเต
ปรีณิพฺพทานกาเถ เอวมาห อากฺขมาโน อานนฺท สงฺโฆ มมจฺจเขน ชุตฺตทานุ-
ชุตฺตกานํ สิกฺขาปทานํ สมุหเนยฺยชาติ.

ณ บัดนี้ อาคณเฑาะพจกัได้นสคงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยการเลกถอนสิก
ขาบทใหญ่น้อยสืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาและพุทธ
ศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความคามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
ครั้นสังคายนาพระธรรมวินัยโครปิฎกจบลงแล้ว พระอานนทเถรเจ้าจึงกล่าวขึ้น
แก่พระเถรเจ้าทั้งหลายว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ในเวลาที่สมเด็จพระผู้มีพระภาค
เจ้าจะเสด็จปรินิพพานนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสั่งข้าพเจ้าไว้ว่า
ดูก่อนอานนท เมื่อเรากลับไปแล้ว สงฆ์จำนงให้ถอนสิกขาบทใหญ่น้อยเสีย
ได้คามความจำนง คังนี้ ฯ พระเถรเจ้าทั้งหลายจึงกล่าวว่า ดูก่อนท่านอานนท

ท่านได้ทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่ว่า สิกขาบทใหญ่่น้อยนั้น ได้แก่ สิกขาบทเหล่านี้หนะ ๑ พระอานนทเถระเจ้าตอบว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้อนี้น ข้าพเจ้าไม่ได้ทูลถามสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ๑ แล้วพระเถระเจ้าบางจำพวก จึงกล่าวกันว่า ขกปาราชิก ๔ เสียบ สิกขาบทนอกนั้นเรียกว่าสิกขาบทใหญ่่น้อย ทั้งนั้น ๑ พระเถระเจ้าบางจำพวกก็กล่าวว่า ขกปาราชิก ๔ กับสังฆาทิเสส ๑๓ เสียบ นอกนั้นเรียกว่าสิกขาบทใหญ่่น้อยทั้งนั้น ๑ พระเถระเจ้าบางจำพวกก็กล่าวว่า ขกปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียก ๒ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ เสียบแล้ว นอกนั้น เรียกว่าสิกขาบทน้อยและน้อยความลำดับทั้งนั้น ๑ พระเถระเจ้าบางจำพวกก็กล่าว ขึ้นว่า ขกปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียก ๒ นิสสัคคีย ปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๘๒ เสียบแล้ว นอกนั้นเรียกว่าสิกขาบทน้อยและน้อยความลำดับทั้งนั้น ๑ พระเถระเจ้าบางจำพวกก็กล่าวขึ้นว่า ขกปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนียก ๒ นิส- สัคคียปาจิตติย ๓๐ ปาจิตติย ๘๒ ปาฏิเทสนิยะ ๔ เสียบแล้ว นอกนั้นเรียกว่า สิกขาบทน้อยและน้อยความลำดับทั้งนั้น ดังนี้

ลำดับนั้น พระมหากัสสปเถระเจ้า จึงประการให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอ สงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า สิกขาบททั้งหลายของพวกเรา ที่ไปสู่กฤหัสถ์มีอยู่ แม้มกฤหัสถ์ทั้งหลายว่า สิ่งสมควรแก่สมณสักขยบุตรทั้งหลาย สิ่งไม่สมควร ๑ ถ้าพวกเราจักดอนสิกขาบทน้อยและน้อยความลำดับ ก็จักมีผู้กล่าวว่า พระสมณ โคดมทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวทั้งหลาย เพียงชั่วเวลาหมดควนไฟ ที่ถวาย พระเพลิงเท่านั้น พระศาสดาของสมณสักขยบุตรเหล่านั้น ยังดำรงอยู่เพียงใด พระสมณสักขยบุตรเหล่านั้น ก็ยังศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเพียงนั้น เพราะ เหตุที่ศาสดาของพระสมณสักขยบุตรเหล่านั้นปรินิพพานแล้ว พระสมณสักขย บุตรเหล่านั้นจึงไม่ศึกษาในสิกขาบททั้งหลายในบัดนี้ ดังนี้ ๑ มิฉะนั้นถ้าสงฆ์เห็นชอบ พร้อมกันแล้ว สงฆ์ไม่ควรบัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ไม่ควร เลิกดอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว ควรประพฤติกให้มันอยู่ในสิกขาบท ทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว อันนี้เป็นญัตติ ๑ ขอสงฆ์จงฟัง ถ้อยคำของข้าพเจ้า สิกขาบททั้งหลายของพวกเราที่ไปสู่กฤหัสถ์มีอยู่ แม้มกฤหัสถ์

ทั้งหลายก็รู้ว่า สิ่งนั้นสมควรแก่พระสมณสักขยบุตรทั้งหลาย สิ่งนั้นสมควร
ดังนี้ ถ้าพวกเราจักเลิกถอนสิกขาบทน้อยและน้อยตามลำดับทั้งหลาย ก็จักมีผู้
กล่าวว่า พระสมณโคตมบัญญัติสิกขาบทไว้สำหรับสาวกทั้งหลาย เพียงชั่วเวลา
หมกควนไฟเท่านั้น พระศาสดาของพระสมณสักขยบุตรเหล่านั้น ยังดำรงอยู่
เพียงใด พระสมณสักขยบุตรเหล่านั้นก็ยังศึกษาอยู่ในสิกขาบทเพียงนั้น บัดนี้พระ
ศาสดาของสมณสักขยบุตรเหล่านั้นปรีนิพพานแล้ว พระสมณสักขยบุตรเหล่านั้นจึงไม่
ศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ดังนี้ ๑ สงฆ์ไม่มีบุญกุศลสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติ
ไว้ ไม่เลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว ปฏิบัติมันอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ๑ การไม่มีบุญกุศลสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ
ไว้ การไม่เลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ แล้วการปฏิบัติมันอยู่ใน
สิกขาบททั้งหลาย ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว ท่านผู้ใดเห็นว่าสมควร
ขอให้ท่านผู้นั้นนั่งอยู่ ท่านผู้ใดเห็นว่าไม่สมควร ขอให้ท่านผู้นั้นลุกขึ้น ๑
สงฆ์ไม่มีบุญกุศลสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ไม่เลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้า
ทรงบัญญัติไว้แล้ว แล้วปฏิบัติมันอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระพุทธเจ้าทรง
บัญญัติไว้ ๑ สงฆ์ก็เห็นชอบแล้ว เพราะฉะนั้นสงฆ์จึงนั่งอยู่ ๑ ข้าพเจ้าขอ
จำเรื่องนี้ไว้ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้ สันเนือความในพระบาลีตอนนั้นเพียงเท่านั้น

ลำดับนั้น พระภิกษุเถรเจ้าทั้งหลาย ก็ได้บอกพระอานนตเถรเจ้าว่า คุณก่อน
ท่านอานนต การที่ท่านไม่ได้ทอดตามตามเคืองพระตศพลผู้ทรงพระภาคเจ้าว่า
สิกขาบทเล็กและเล็กตามลำดับ ได้แก่สิกขาบทเหล่าไหน ดังนี้ เป็นทุกกฏแก่ท่าน
ท่านจงแสดงทุกกฏนั้นเสีย ๑ พระอานนตเถรเจ้ากล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ได้ทอดตาม
ตามเคืองพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สิกขาบทเหล่าไหนเป็นสิกขาบทเล็กและเล็กตาม
ลำดับนั้น เพราะระลึกไม่ได้ ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็นทุกกฏ ก็แต่ว่าข้าพเจ้า
จะแสดงทุกกฏนั้นเสีย ด้วยความเชื่อถือท่านทั้งหลาย ๑ พระเถรเจ้าทั้งหลาย
จึงกล่าวต่อไปว่า การที่ท่านอานนตได้เหยียบผ้าอาบนํ้าฝนของสมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ในเวลาเช่นนั้น เป็นทุกกฏแก่ท่าน ท่านจงแสดงทุกกฏนั้นเสีย พระ
อานนตเถรเจ้าตอบว่า ไม่ใช่ข้าพเจ้าได้เหยียบผ้าอาบนํ้าฝนของสมเด็จพระ
ตศพล ผู้ทรงพระภาคเจ้าด้วยความไม่เคารพในเวลาเช่นนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็น

ซื่อนั้นเป็นทุกกฎ ก็แต่ว่าข้าพเจ้าจะแสดงทุกกฎนั้น เพราะความเชื่อถือท่าน
ทั้งหลาย ฯ พระเถรเจ้าทั้งหลายจึงกล่าวต่อไปว่า การที่ท่านอาณนทให้มาตุคาม
ทั้งหลายถวายบังคมพระสรีระของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อนนั้น เป็นทุกกฎ
แก่ท่านอาณนท เพราะเมื่อสคริเหล่านั้นกำลังร้องไห้ ก็ทำให้พระสรีระของ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเปื้อนด้วยน้ำตา ท่านจงแสดงทุกกฎนั้นเสีย ฯ พระ
อาณนทเถรเจ้าจึงตอบว่า การที่ข้าพเจ้าให้มาตุคามทั้งหลาย ถวายบังคมพระสรีระ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อนนั้น เพราะข้าพเจ้าเห็นว่า อย่าให้มาตุคามทั้งหลาย
ได้ถวายบังคมในเวลาวิกาล ดังนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่เห็นว่าเป็นทุกกฎ ก็แต่
ว่าข้าพเจ้าจะแสดงทุกกฎนั้นเสีย เพราะความเชื่อถือท่านทั้งหลาย ฯ พระเถรเจ้า
ทั้งหลายจึงกล่าวต่อไปว่า เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำนิมิตอันหยาบ
ทรงทำโอกาสอันหยาบ ท่านอาณนทไม่ได้ทูลอ้อนวอนไว้ว่า ขอพระผู้มีพระภาค
เจ้า จงทรงดำรงอยู่ตลอดกาลป์เกิด ขอพระสุกคเจ้าจงทรงดำรงอยู่ตลอด
กาลป์เกิด เพื่อเป็นประโยชน์สุขแก่คนหมู่มา เพื่ออบุเคราะห์โลก คดังนี้
เป็นทุกกฎแก่ท่าน ท่านจงแสดงทุกกฎนั้นเสีย ฯ พระอาณนทเถรเจ้าจึงตอบว่า
การที่ข้าพเจ้าไม่ได้ทูลอ้อนวอนไว้นั้น เพราะมารได้เข้ากลุ้มรุมใจของข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็นทุกกฎ ก็แต่ว่าข้าพเจ้าจะแสดงทุกกฎนั้นเสีย ด้วยความ
เชื่อถือท่านทั้งหลาย ฯ พระเถรเจ้าทั้งหลายจึงกล่าวต่อไปว่า การที่ท่านอาณนท
ได้พยายามทำให้มาตุคามได้บรรพชาในพระธรรมวินัย ที่พระศาสดาเจ้าทรงประ
ภาสไว้แล้วนั้น เป็นทุกกฎแก่ท่าน ท่านจงแสดงทุกกฎนั้นเสีย ฯ พระอาณนท
เถรเจ้าตอบว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้ชวนชวายเป็นมาตุคามได้บรรพชา
ในพระธรรมวินัยที่พระศาสดาเจ้าทรงประกาศไว้แล้วนั้น || ก็เพราะเห็นว่า พระนาง
มหาปชาบดีโคตมีนั้น เป็นพระนางของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ได้
ถนอมกล่อมเกลี้ยงสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ได้เลี้ยงดู ถวายข้าวบิณฑานม
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า นับแต่พระชนนีของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าสิ้น
พระชนม์ไป ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็นทุกกฎ แต่ข้าพเจ้าจะแสดงด้วยความ
เชื่อถือท่านทั้งหลาย คดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา คัมภีร์สมันตปาสาทิกาว่า คำว่า
ทุกกฏแก่พระอานนทเถระเจ้านั้น หมายความว่าพระเถระเจ้าทั้งหลายได้เตือนพระ
อานนทเถระเจ้าว่า การที่ท้าวอย่างนั้น เป็นทุกกฏ คือ เป็นการทำให้ไม่ดี ไม่ได้หมาย
ความเป็นอาบัติ ๑ ด้วยว่าพระเถระเจ้าท้าวว่าจะไม่รู้จัก ว่าสิ่งไหนเป็นอาบัติ
สิ่งไหนไม่เป็นอาบัตินั้นหาไม่ได้ ๑ ทั้งมีคำที่พระเถระเจ้าทั้งหลายได้ประกาศไว้ว่า
สงฆ์บัญญัติไว้แล้วก็ได้ ดังนี้ ๑ คำที่พระเถระเจ้าทั้งหลายบอกว่าท่านจงแสดงทุกกฏ
นั้นเสียด้วย ดังนี้ นั้น หมายความว่า ท่านจงรู้ว่าสิ่งนั้น ๑ ท่านทำให้ไม่ดี ดังนี้
เท่านั้น ไม่ได้หมายความว่า เป็นอาบัติทุกกฏ พระอานนทเถระเจ้าไม่ได้ทำตาม
เพราะระลึกไม่ได้ คือ ไม่รู้ไม่ได้ ไม่ทำตามเพราะไม่เอื้อเฟื้อ เพราะฉะนั้นเมื่อ
พระอานนทเถระเจ้ากำหนดไม่ได้ ซึ่งการทำให้ไม่ดีในสิ่งนั้น ๑ จึงตอบว่าข้าพเจ้า
ไม่เห็นว่าย้อมนั้นเป็นทุกกฏ เมื่อท่านจะแสดงความเคารพต่อพระเถระเจ้าทั้งหลาย
ท่านจงกล่าวว่า ข้าพเจ้าจะแสดงทุกกฏนั้นเสีย เพราะความเชื่อถือท่านทั้งหลาย
ดังนี้

ฎีกา

ในฎีกาว่า ข้อที่ว่าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เมื่อสงฆ์จำนง ก็จง
ดอนสิกขาบทเล็กน้อยและเล็กน้อยตามลำดับนั้น แต่พระอรหันต์ทั้งหลายไม่ยอมเลิกถอน
นั้น เป็นเพราะสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ได้ตรัสไว้เด็ดขาดว่าเธอทั้งหลาย
จงถอน เป็นแต่ตรัสไว้ว่าเมื่อจำนงจะถอนก็ถอนได้ ดังนี้ เท่านั้น ๑ การที่พระองค์
ตรัสดังนี้ ก็เพราะพระองค์ทรงเห็นแล้วว่า ในเวลาสังคายนา พระมหากัสสป
จักไม่ยอมถอนเป็นอันขาด ๑ ที่ตรัสไว้แต่ตรัสไว้ตามอัธยาศัยของบุคคลเช่น
นั้นคางหาก ๑ คือบุคคลบางจำพวกที่ไม่ประสงค์จะทำตามสิกขาบทเล็กน้อยและ
เล็กน้อยตามลำดับนั้นก็มีอยู่ เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ได้ตรัสไว้อย่างนั้น

พวกนั้นก็จะเกิดความพินาศเคียดแค้น ต่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จะทำให้เกิดโทษทุกข์แก่พวกนั้นตลอดกาลนาน เมื่อพระองค์ตรัสไว้อย่างนั้น พวกนั้นก็จะไม่เกิดความเคียดแค้น พวกนั้นจะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นความผิดของพวกเขาเท่านั้น เพราะพวกเขาบางพวกไม่ประสงค์จะถอน ฯ เกจิอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้อย่างนั้น เพื่อเป็นเหตุแห่งความเนืองกันแห่งสงฆ์ เกี่ยวกับศาสนาทั้งสิ้น ดังนี้ ฯ ไม่ว่าสิกขาบทใด ๆ ที่องค์พระจอมไตรสาธนาทรงบัญญัติไว้แล้ว พระสมณสิกขบุตรทั้งหลายยอมรับรักษาไว้ ประหนึ่งว่าชีวิตของตน ฯ ข้อนั้นจริงอย่างนั้น เพราะพระอรหันต์ทั้งหลาย ไม่ยอมถอนสิกขาบทตามพระพุทธานุญาต บังรักษาอยู่เหมือนเมื่อพระองค์ยังทรงดำรงพระชนม์อยู่ โดยเหตุนี้จึงควรเห็นว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้อย่างนั้น เพื่อจะทรงแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนากับพระสงฆ์เป็นของใหญ่ ดังนี้ ฯ ขจริงอย่างนั้น พระอานนทเถระเจ้า หรือภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กคม ชุทุกก สิกขาบทไหนเป็นสิกขาบทเล็ก กคม อนุชทุกก สิกขาบทไหนเป็นสิกขาบทเล็กตามลำดับ ดังนี้ ก็เพราะไม่มีอธิบายจะถอน ฯ เพราะฉะนั้นแหละ พระอรหันต์เถระเจ้าทั้งหลาย จึงไม่กำหนดไว้นี้แต่เพียงสิกขาบทเดียว ว่านั้นแหละเป็นสิกขาบทเล็กและเล็กตามลำดับ ดังนี้ ได้กล่าวไว้เป็นคำไม่แน่นอน ดังนี้ แสดงมาเพื่อประสงค์จะรักษาสิกขาบททั้งปวงไว้

ในข้อว่าพระมหากัสสปเถระเจ้าได้ประกาศให้สงฆ์ทราบ ในเรื่องไม่ยอมถอนสิกขาบทนั้น เกจิอาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า พระนาคเสนเถระเจ้ารู้จักสิกขาบทเล็กน้อย เพราะเมื่อพระเจ้ามลินททูลถามว่า กคม ชุทุกก สิกขาบทไหนเป็นสิกขาบทเล็ก กคม อนุชทุกก สิกขาบทไหนเป็นสิกขาบทเล็กตามลำดับ ดังนี้ พระนาคเสนเถระเจ้าถวายพระพรแก่ใจว่า ทุกกฏเป็นสิกขาบทเล็ก ทุพพาสักเป็นสิกขาบทเล็กตามลำดับ คือ เป็นสิกขาบทเล็กข้อสุดท้าย ดังนี้ ฯ ข้อนั้นพุทธศาสนิกชนทั้งหลายไม่ควรถืออย่างนี้ ฯ เพราะพระนาคเสนเถระเจ้าได้ถือเอาส่วนสุดท้ายในส่วนทั้งหลายที่พระธรรมสังฆนายกเถระเจ้าทั้งหลาย ได้ถือเอาในคราวสังคายนานั้น มาแก้ไขให้พระเจ้ามลินทสันสงสัย เพื่อจะปลดเปลื้องเสียซึ่ง

คำติเตียนของผู้อื่น ฯ ส่วนที่พระมหากัสสปเถระเจ้าได้ประกาศสงฆ์ไว้อย่างนั้น
ไม่ใช่เพราะไม่รู้วาลิกขาบทไหนเป็นสิกขาบทเล็ก สิกขาบทไหนเป็นสิกขาบท
เล็กละเอียด เป็นเพราะท่านไม่ประสงค์จะเลิกถอน แม้แต่เพียงสิกขาบทเดียว
ดังนี้ สันเนือความในพระวินัยกัณฑ์นี้เพียงเท่านั้น ฯ เหว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙๖

คัมภีร์ จุลลวรรค

ว่าด้วยเรื่องพระปราณเถระเจ้าและเรื่องลงพรหมทัณฑ์พระฉนินภิกษุ

เคน โจ ปน สมเขน อายสุมา ปุราโณ ทกฺขินาภิวิสุมี จาริกำ จรคิ
มหคฺคา ภิกฺขุสงฺเขน สทฺธิ ปญฺจมคฺคเหติ ภิกฺขุสคฺเหติ ฯ อถโจ อายสุมา
ปุราโณ เถเรหิ ภิกฺขุหิ ธมฺเม จ วินฺนเป จาคิ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยเรื่องพระปราณ-
เถระเจ้าและเรื่องลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉนินภิกษุเป็นคัมภีร์ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเน้นความคามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า ในคราวนั้น พระปราณเถระเจ้าได้ไปที่ทักขิณาภิวิ กับพระภิกษุสงฆ์
ประมาณ ๕๐๐ องค์ ฯ พระปราณเถระเจ้าอยู่ที่ทักขิณาภิวิ จนพระเถระเจ้าทั้งหลาย
สังคายนาพระธรรมวินัยเสร็จแล้ว จึงได้ไปที่พระเวฬุวันกรุงราชคฤห์มหานคร
แล้วเข้าไปหาพระเถระเจ้าทั้งหลาย เปตังวจาปราศรัยกับพระเถระเจ้าทั้งหลาย
ตามธรรมเนียมแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่คน ฯ พระเถระเจ้าทั้งหลายจึงกล่าว
กันว่า คุณก่อนท่านปราณะ พระเถระเจ้าทั้งหลายได้สังคายนาพระธรรมวินัยเสร็จ
แล้ว ท่านจงเข้าเฝ้าซึ่งพระธรรมวินัย ที่พระเถระทั้งหลายสังคายนาแล้วนั้น ฯ

พระปรางค์เจ้าจึงกล่าวว่า คุณอนาโธทั้งหลาย เป็นอันพระเถระเจ้าทั้งหลาย
สังคายนาพระธรรมวินัยถูกต้องดีแล้ว ข้าพเจ้าจักจดจำไว้ตามที่ข้าพเจ้าได้สดับ
รับมาเฉพาะพระพักตร์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนี้

ลำดับนั้น พระอานนตเถระเจ้าก็ได้กล่าวขึ้นต่อพระเถระเจ้าทั้งหลายว่า ข้า
แต่ท่านทั้งหลาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ส่งข้าพเจ้าไว้ ในเวลาจะปริ-
นิพพานว่า คุณอนาถเมื่อเราล่วงดับไปแล้ว สงฆ์จงลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันท-
นิกร ดังนี้ ฯ พระเถระเจ้าทั้งหลายจึงถามว่า นี่แน่ท่านอนาถ ท่านได้ทูลถาม
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่ว่า พรหมทัณฑ์นั้นได้แก่อะไร ฯ พระอานนต
เถระเจ้าตอบว่า ได้ทูลถามแล้ว พระองค์ตรัสตอบว่า คุณอนาถ พระฉันท-
นิกรประสงค์จะทำสิ่งใด ก็ให้ทำตามประสงค์ อย่างกล่าวถึงสอนพระฉันทนิกร
ดังนี้ ฯ พระเถระเจ้าทั้งหลายจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านอนาถจงลงพรหมทัณฑ์
แก่ฉันทนิกร ฯ พระอานนตเถระเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าจะลงพรหมทัณฑ์แก่
ฉันทนิกรได้อย่างไร ฯ เพราะฉันทนิกรเป็นคนชั่วร้ายหยาบช้ำกล้าแข็ง ฯ พระเถระเจ้า
ทั้งหลายจึงว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านจงไปกับภิกษุหลายองค์ด้วยกัน ฯ พระอานนต
เถระเจ้ารับ ว่าได้ แล้วก็ลงเรือพร้อมด้วยพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ ไปสู่เมืองโกสัมพ
ด้วยเรือที่ไปทวนกระแสน้ำ ครั้นไปถึงแล้ว ก็ขึ้นจากเรือไปนั่งอยู่ที่โคนต้นไม้ต้น
หนึ่งซึ่งอยู่ไม่ไกลอุทยานของพระเจ้าอุเทนในเมืองอุเทน

ก็เมื่อในคราวนั้น พระเจ้าอุเทนได้เสด็จประพาสอยู่ที่พระราชอุทยานพร้อม
ด้วยพวกนางข้าหลวงบริวาร ฯ นางข้าหลวงบริวารคนหนึ่ง ของพระเจ้าอุเทน
ได้ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งเป็นอาจารย์ของพวกเขา ได้นั่งอยู่ที่โคน
ต้นไม้ต้นหนึ่ง ซึ่งมีไม้ที่ใกล้พระราชอุทยาน จึงกราบทูลพระเจ้าอุเทนว่า
พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเป็นอาจารย์ของพวกเขาหม่อมฉันได้นั่งพัก
อยู่ที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่งใกล้กับพระราชอุทยาน พวกกระหม่อมฉันอยากเห็นพระผู้มี
พระภาคเจ้า พระเจ้าข้า ฯ ท้าวเธอจึงคว่ำว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงพากัน
ไปหาท่านสมณะอนาถเถิด ฯ ลำดับนั้น นางข้าหลวงของพระเจ้าอุเทนคนหนึ่ง
ก็ไปไหว้พระอานนตเถระเจ้าแล้วนั่งฟังธรรมเทศนา ฯ พระอานนตเถระเจ้าก็ได้
แสดงธรรมให้ฟังจนเป็นที่เข้าใจ ก็อนันต์ ของอาจค์ ว่าเวียงคี่ ฯ ครั้นนางข้า

หลวงของพระเจ้าอุเทนได้ความรู้ความเห็นเป็นอันดี ได้ถือนันต์ ได้องอาจดี ได้
 ราวีงดี ด้วยได้ฟังธรรมเทศนาของพระอานนทเถระเจ้าแล้ว ก็ได้ถวายผ้าขาว
 ๕๐๐ ผืนแก่พระอานนทเถระเจ้า ครั้นนั้น นางข้าหลวงของพระเจ้าอุเทนนั้นก็แสดง
 ความชื่นชมยินดี คอธรรมเทศนาของพระอานนทเถระเจ้า แล้วลุกขึ้นจากที่
 นั่งนมัสการแล้วก็ทำปทักษิณ แล้วก็ไปเฝ้าพระเจ้าอุเทน

พระเจ้าอุเทนได้เห็นนางข้าหลวงคนนั้นมาแต่ไกล ก็ได้ตรัสถามขึ้นว่า เธอ
 ได้เห็นพระสมณอานนท์แล้วหรือ ฯ นางข้าหลวงคนนั้นก็ทูลว่า ได้เห็นแล้ว
 พระเจ้าข้า ท้าวเธอตรัสถามว่า เธอได้ถวายสิ่งไรแก่พระสมณอานนท์บ้าง ฯ
 นางข้าหลวงคนนั้นทูลว่า ได้ถวายผ้าขาว ๕๐๐ ผืน พระเจ้าข้า ฯ พระเจ้าอุเทน
 จึงคิดเคียนว่า อย่างไร พระสมณอานนท์จึงรับผ้ามากมายถึงเพียงนี้ พระสมณอานนท์
 จักเป็นพ่อค้าผ้าหรือ หรือจักตั้งร้านขายผ้า ฯ ครั้นดังนี้แล้วก็เสด็จไปหา
 พระอานนทเถระเจ้า ทรงแสดงความชื่นชมยินดี มีวาจาประสริยาคมธรรมเนียม
 แล้ว ก็ประทับนั่งลงในที่สมควรส่วนหนึ่ง ฯ ครั้นประทับนั่งเรียบร้อยแล้วจึงตรัส
 ถามว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ นางข้าหลวงของข้าพเจ้าได้มาทูลหรือ ฯ พระเถระ
 เจ้าตอบว่า มา ขอถวายพระพร ฯ ท้าวเธอจึงตรัสถามว่า เขาได้ถวายสิ่งใดแก่
 พระอานนท์บ้าง ฯ ท่านตอบว่า ลูกอ่อนมหाराช เขาได้ถวายผ้าขาว ๕๐๐ ผืน
 แล้วอาตมา ฯ จึงตรัสถามว่า ท่านอานนท์จักเอาผ้าที่มากถึงเพียงนี้ไปทำอะไร ฯ
 ท่านตอบว่า ลูกอ่อนมหाराช อาตมาจักแบ่งให้ภิกษุทั้งหลายที่มีผ้าเก่าคร่ำคร่า ฯ
 ก็ผ้าที่เก่าคร่ำคร่าเหล่านั้น ท่านอานนท์จักทำอะไร ฯ อาตมาจักทำเป็นผ้าปู
 ที่นอน ฯ ก็ผ้าปูที่นอนเก่าเล่าท่านจักทำอะไร ฯ อาตมาจักทำเป็นปลอกฟูก ฯ
 ก็ปลอกฟูกเก่าเล่า ท่านจักทำอะไร ฯ อาตมาจักทำเป็นผ้าปูพื้น ฯ ก็ผ้า
 ปูพื้นเก่าเล่าท่านจักทำอะไร ฯ อาตมาจักทำเป็นผ้าเช็ดเท้า ฯ ก็ผ้าเช็ดเท้า
 เก่าเล่าท่านจักทำอะไร ฯ อาตมาจักทำเป็นผ้าถูพื้น ฯ ก็ผ้าถูพื้นเก่าเล่าท่าน
 จักทำอะไร ฯ อาตมาจักใช้ตกขยำกับโคลนแล้วทาฝากุฏิ ขอถวายพระพร ฯ
 เมื่อพระเจ้าอุเทนได้ทรงสดับดังนี้แล้ว ก็ทรงเลื่อมใสว่า พระสมณสักขบุตร
 ที่สนประกอบด้วยอโณมิโสทั้งนั้น ของที่เขาถวายไป ไม่เสียไปเปล่า ๆ แล้ว
 ท้าวเธอก็ได้ถวายผ้าอีก ๕๐๐ ผืน แก่พระอานนทเถระเจ้า ฯ เป็นอันว่าผ้าสำหรับ
 ทำจีวรมีจำนวนพันผืน ได้เกิดขึ้นในครั้งแรกแก่พระอานนทเถระเจ้าในคราวนี้

ในลำดับนั้น พระอานนตเถรเจ้าก็ได้ไปที่โฆสิคาราม ครั้นไปถึงแล้ว ก็นั่ง
ลงที่อาสนะซึ่งเขาแต่งตั้งไว้ ฯ ครั้นนั้น พระฉันทนิกายก็ไปไหว้พระอานนตเถร-
เจ้าแล้วมานั่งลง ฯ พระอานนตเถรเจ้าจึงกล่าวชวนว่า นีมนะท่านฉันทนิกาย สงฆ์ได้
บังคับให้ข้าพเจ้ามาลงพรหมทัณฑ์แก่ท่าน ฯ พระฉันทนิกายจึงถามว่า ข้าแต่ท่าน
อานนต พรหมทัณฑ์นั้นได้แก่สิ่งใด ฯ พระอานนตเถรเจ้าจึงตอบว่า พรหม-
ทัณฑ์นั้นได้แก่การไม่ว่ากล่าวสั่งสอน ท่านจะทำสิ่งใดก็ให้ทำตามประสงค์ ไม่ให้
ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวสั่งสอนคักเคียนห้ามปรามเป็นอันขาด ฯ พระฉันทนิกาย
จึงตอบว่า ข้าแต่ท่านอานนต การที่ภิกษุทั้งหลายไม่ว่ากล่าวสั่งสอนคักเคียนห้าม
ปรามข้าพเจ้านี้ เท่ากับข้าพเจ้าเสียแล้วมิใช่หรือ ว่าดังนี้แล้วก็เดินถอยกลับ
ลงในทันที ฯ ในครั้งนั้น พระฉันทนิกายก็ออกเดินเหยียบย่ำ กลีบคชังด้วย
พรหมทัณฑ์ จึงหลีกออกจากหมู่อยู่แต่ผู้เดียว ตั้งใจเจริญสมณธรรมมิได้
ประมาณ มีความเพียรเผากิเลสให้พินาศ มีใจแน่วแน่ที่จะทำกิเลสให้ขาด
จากสันดาน ไม่ช้าไม่นานก็ได้สำเร็จที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่กุลบุตร
ทั้งหลายผู้บรรพชาในพระธรรมวินัยปรารถนา ก็ได้รู้แจ้งแทงตลอดด้วยตนเอง
แล้วรู้ชัดว่า สิ้นความเกิดแล้ว สำเร็จพรหมจรรย์แล้ว ได้ทำสิ่งที่ควรทำเสร็จ
แล้ว ไม่มีสิ่งอื่นที่จะต้องทำเพื่อให้สำเร็จอีกแล้ว ฯ เป็นอันว่า พระฉันทนิกายได้
เป็นอรหันต์องค์หนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ ครั้นนั้น พระฉันทนิกาย
ผู้บรรลुพระอรหันต์แล้ว ก็ได้ไปหาพระอานนตเถรเจ้า บอกพระอานนตเถรเจ้าว่า
ข้าแต่ท่านอานนต บัดนี้ท่านจงรับพรหมทัณฑ์ของข้าพเจ้าเถิด ฯ พระอานนต-
เถรเจ้าตอบว่า คุณก่อนท่านฉันทนิกาย ท่านได้สำเร็จพระอรหันต์แล้ว ในวันนี้ ก็เป็น
อันรับพรหมทัณฑ์ของท่านในวันนั้นแล้ว ดังนี้

ในการสังคายนาพระวินัยนี้มีพระภิกษุ ๕๐๐ องค์ ไม่หย่อนไม่ยิ่ง ฯ เพราะ
ฉะนั้น จึงเรียกว่าวินัยสังคคี และเรียกว่าปัญจสคิกสังคายนา คือเรียกว่า
สังคายนา ๕๐๐ จบปัญจสคิกขันธกั ซึ่งจัดเป็นขันธกัที่ ๑๐ ในคัมภีร์จุลฉวรรค
เพียงเท่านั้น ฯ สิ้นเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ส่วนเนื้อความในอรรถกถาฎีกานั้น สำหรับในคณมนีน้อยนักหนา คือ
ในอรรถกถาก็มีแต่เพียงแก้ศัพท์บ้างเล็กน้อยเท่านั้น

ฎีกา

ในฎีกาลำดับมีแต่เพียงว่า เมื่อควรกล่าววาทะกรรมวินัยสังคหิ ซึ่งแปลว่า การสังคายนาพระกรรมวินัย ในบาลีก็นำกล่าวถึงว่าวินัยสังคหิ ซึ่งแปลว่า การสังคายนาพระวินัย ดังนี้เท่านั้น ที่ท่านกล่าวอย่างนี้ ก็เพราะการสังคายนาอันนี้ถือพระวินัยเป็นใหญ่เป็นประธาน ดังนี้

ส่วนข้อความที่ควรจะยกขึ้นมาอธิบายก็ไม่มี จึงเป็นอันว่า จบพระวินัยกำหนดในที่นี้

เอวံ กัมม คัมภีร์ประการฉะนี้ ฯ

กัณฐก ๔๗

คัมภีร์จุลฉวรรค

ว่าด้วยสังคหิสังคหิ

เคน ไช ปน สมเขน วสุสสคปริณิพพุเต ภควติ เวสาลิกา
วชิรปุคฺคคา ภิกขุ เวสาลิธัมมทสฺสคฺคณิ ทิเปนฺติ กปฺปติ สังคิโตณกปฺโป
กปฺปติ ทวฺงคฺคกปฺโป กปฺปติ คามนฺตรกปฺโปติ.

ณ บัดนี้ ถาคนภาพักได้แสดงคัมภีร์จุลฉวรรค ว่าด้วยสังคหิสังคหิ
คือ สังคายนครั้งที่ ๒ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และ
พุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาทะพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า
เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วได้ ๑๐๐ ปี ความภิกษุที่เป็นบุตรชาว

วิชชีในเมืองเวสาลีได้แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ ว่า เป็นของควร คือ แสกววณกลีธที่
ใส่กลักเขาเป็นของควรอย่าง ๑ บ้าย ๒ นิ้ว ก็ควรฉันอาหารได้ ๑ คิดว่าจะ
เข้าบ้าน พอฉันแล้วห้ามการประเคนแล้ว ฉันอาหารที่ไม่ประเคนภิกษุใช้อีกก็
ควร ๑ ในอาวาสเดียวกันทำสังฆกรรมแยกกันก็ควร ๑ ทำสังฆกรรมด้วยพวก
แล้วรับความเห็นของภิกษุทั้งหลายที่มาในภายหลังก็ควร ๑ ถือคามอาจารย์และ
อุปัชฌาย์ทั้งหลายก็ควร ๑ ฉันอาหารแล้วห้ามการรับประเคนแล้ว ฉันนมสด
ที่ไม่เป็นเดนภิกษุใช้ก็ควร ๑ คัมสุราอ่อน ๆ ที่ยังไม่เป็นน้ำเมา ก็ควร ๑ ใช้ผ้า
ปูนั่งที่ไม่มีชายก็ควร ๑ รับเงิน รับทองก็ควร ๑ ดังนี้.

ก็แลในคราวนั้น พระยสเถระเจ้า ผู้เป็นบุตรแห่งกาคณทกพราหมณ์ได้ไปใน
แขวงประเทศวิชชี เมื่อไปถึงแล้วได้ไปพักที่กุฎาคารศาลาบ้านหาวัน เมืองเวสาลี
ในเวลานั้นพวกภิกษุที่เป็นบุตรวิชชี ชาวเมืองเวสาลี ได้ยกดาตสัมฤทธิ์
ที่เค็มด้วยน้ำไปตั้งไว้ในท่ามกลางสงฆ์ในวันอุโบสถ แล้วบอกแก่พวกอุบาสก
ชาวเมืองเวสาลีที่มาประชุมกันในที่นั้นว่า ท่านทั้งหลายจงถวายเงินแก่สงฆ์กา
ปณะ ๑ บ้าง กิงกหาปณะบ้าง บาท ๑ บ้าง มาสก ๑ บ้าง เพื่อสงฆ์จักได้ทำ
กิจธุระด้วยซึ่งที่เป็นบริวาร ดังนี้ ๑ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกล่าวขึ้นดังนี้ พระยส-
เถระเจ้าก็บอกพวกอุบาสกว่า พวกท่านอย่าได้ถวายเงินแก่สงฆ์ จะเป็นเงินกา
ปณะ ๑ หรือกิงกหาปณะ หรือเงินบาท หรือเงินมาสกก็ตาม อย่าได้ถวายเลย
เพราะเงินทองย่อมไม่สมควรแก่สมณสักขีบุตรทั้งหลาย สมณสักขีบุตรทั้งหลาย
ยินดีคือเงินทองไม่ได้ สมณสักขีบุตรทั้งหลายรับเงินทองไม่ได้ สมณสักขีบุตร
ทั้งหลายทั้งแก้วและทองเสียแล้ว ปราศจากเงินและทองเสียแล้ว ๑ ถึงแม้ว่า
พระยสเถระเจ้ากล่าวอย่างนี้ ก็ พวกอุบาสกชาวเมืองเวสาลียังได้ถวายเงินกา
ปณะ เงินกิงกหาปณะ เงินบาท เงินมาสกแก่สงฆ์ รุ่งเช้าขึ้นพวกภิกษุชาวเมือง
เวสาลีก็นับภิกษุแล้วแบ่งเงินนั้น ครั้นนั้น พวกภิกษุที่เป็นบุตรชาววิชชีเมือง
เวสาลี ได้บอกแก่พระยสเถระเจ้าว่า นี่เป็นส่วนเงินของท่าน ๑ พระยสเถระเจ้าตอบ
ว่า ส่วนเงินของเราไม่มี เราไม่ยินดีด้วยเงิน ดังนี้

ในลำดับนั้น พวกภิกษุที่เป็นบุตรชาววิชชีเมืองเวสาลี ก็ได้ปรึกษากันว่า
พระยสเถระเจ้าทกบุตรนี้ได้ชื่อว่าพวกอุบาสกที่มีความเชื่อถือ มีความเลื่อมใส ทำ

ไม่ให้มีความเลื่อมใส พวกเราทำปฏิสارانียกรรมแก่พระยสเถร ปรีชากัน
 ครั้นแล้ว ก็ได้ทำปฏิสارانียกรรมแก่พระยสเถรเจ้า ฯ ฝ่ายพระยสเถรเจ้าก็กล่าว
 ขึ้นว่า คุณอนท่านทั้งหลาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ว่า ต้อง
 ให้อนุหุตแก่ภิกษุผู้ถูกทำปฏิสارانียกรรม เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงให้
 ภิกษุผู้เป็นอนุหุตแก่ข้าพเจ้า ฯ ฝ่ายพวกภิกษุที่เป็นบุตรชาววัชชี เมืองเวสาดี ก็ได้
 ครองภิกษุองค์หนึ่งให้เป็นอนุหุตไปกับพระยสภากันหาบุตรเถรเจ้า ฯ ครั้น
 พระยสภากันหาบุตรเถรเจ้า ก็ได้เข้าไปในเมืองเวสาดีกับภิกษุผู้เป็นอนุหุต
 แล้วบอกแก่พวกอุบาสกชาวเมืองเวสาดีว่า ได้ยินว่าอาตมาได้กล่าวพวก
 ท่านที่เป็นอุบาสกที่มีความเชื่อยึดเลื่อมใส ไม่ให้มีความเลื่อมใส ในการที่อาตมา
 ผู้กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าไม่ใช่ธรรม ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม ผู้กล่าว
 สิ่งที่ไม่เป็นวินัยว่าไม่เป็นวินัย ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นวินัยว่าเป็นวินัย

ครั้นพระยสเถรเจ้ากล่าวอย่างนั้นแล้ว ก็ได้แสดงให้อุบาสกชาวเมืองเวสาดี
 หึงต่อไปว่า คุณอนท่านทั้งหลาย คราวหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่
 อารามแห่งอนาถบิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวันาราม ที่กรุงสาวัตถี ฯ
 ในคราวนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คุณอนภิกษุ
 ทั้งหลาย พระจันทร์ พระอาทิตย์ เสร้าหมองด้วยเครื่องเส้าหมองอย่างใด แล้ว
 โยมนคนส่องส่องสว่างรุ่งเรือง เครื่องเส้าหมองเหล่านั้นมีอยู่ ๔ ประการ เครื่อง
 เส้าหมอง ๔ ประการนั้น คือ สิ่งใดบ้าง ฯ คุณอนภิกษุทั้งหลาย เครื่องเส้าหมอง
 ๔ ประการนั้น คือ หมอก ๑ เมฆ ๑ กวณ ๑ ราชูสุรินทร์ ๑ ข้อนั้นใด สมณะ
 พราหมณ์ทั้งหลายก็มีเครื่องเส้าหมอง ๔ ประการนั้นนั้น เครื่องเส้าหมอง ๔
 ประการนั้น คือ การคัมสุราเมรัย การไม่งดเว้นจากการคัมสุราเมรัย ๑
 การส้องเสพเมถุนธรรม ไม่งดเว้นขาดจากเมถุนธรรม ๑ การยินดีคือเงินทอง ไม่
 งดขาดจากการรับเงินรับทอง ๑ การเลียงชีวิตด้วยมิฉนาศิต ไม่งดเว้นขาดจาก
 มิฉนาศิต ๑ สมณพราหมณ์ทั้งหลายย่อมไม่รุ่งเรืองด้วยเครื่องเส้าหมอง
 เหล่านี้ ฯ คุณอนท่านทั้งหลาย ครั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเป็น
 ไวยาकरणะดังนี้แล้ว จึงได้ทรงแสดงเป็นกาตาประพันธ์ต่อไปว่า

รากโทสปริกฤฎฐา

เอเก สมณพราหมณา

อวิชชานันทา โปสา

ปีชรูปาภินนฺติโน

เป็นคณ ซึ่งมีความว่า สมณพราหมณ์บางพวกเศร้าหมองด้วยราคะ โทสะ ถูก
อวิชชาปกปิดหุ้มห่อไว้ ได้พลัดเปลี่ยนยินดีในกามารมณ์ คัมสราเมวีย ส้องเสพ
เมถุนธรรม ยินดีคือเงินและทองหาความรู้ได้ เลี้ยงชีพด้วยมิถนาชีพ สมณะ
พราหมณ์บางพวกเศร้าหมองด้วยเครื่องเศร้าหมองเหล่านี้ เครื่องเศร้าหมอง
เหล่านั้น พระพุทธเจ้าผู้เป็นวงศ์อาทิศย์ได้ทรงแสดงไว้แล้ว สมณพราหมณ์เหล่านั้น
ข้อมไม่แผดแสง ไม่ส่องสว่าง ไม่บริสุทธิ์ มีมล เป็นเหมือนกับเนื้อ เป็นผู้ถูก
ความมืดหุ้มห่อไว้ เป็นทาสแห่งคณา เป็นผู้ถูกคณหานำไป ข้อมทำเรือน
พร้อมทั้งกลอน ข้อมถือเอาซึ่งภพใหม่ ดังนี้

ครั้นพระยสเถระเจ้า ได้ยกพระพุทธรูจนะเรื่องนั้นมาแสดงให้พวกอุบาสกชาว
เมืองเวสาลีฟังจนจบลงแล้ว จึงกล่าวต่อไปว่า เขาว่าอาคมมากล่าวอย่างนี้ ได้ดำไว้
พวกอุบาสกที่มีความเลื่อมใสศรัทธา ทำให้พวกอุบาสกที่มีความเลื่อมใสศรัทธา
หมดความเลื่อมใสศรัทธา ความจริงอาคมมากล่าวสิ่งที่ไม่เป็นธรรมว่าไม่เป็นธรรม
กล่าวสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม กล่าวสิ่งที่ไม่เป็นวินัยว่าไม่เป็นวินัย กล่าวสิ่ง
ที่เป็นวินัยว่าเป็นวินัยอย่างนี้

ครั้นท่านกล่าวอย่างนั้นแล้ว จึงได้ยกพระพุทธรูจนะอีกเรื่องหนึ่งมาแสดง
ต่อไปว่า ดูก่อนอุบาสกทั้งหลาย คราวหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประทับ
อยู่ที่พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ ฯ ในคราวนั้นพวกราชบริวารที่ประชุมกัน
ในภายในพระราชวังได้พากันขึ้นว่า เงินทองสมควรแก่พวกสมณสักขบุตร
พวกสมณสักขบุตรข้อมยินดีคือเงินทอง พวกสมณสักขบุตรข้อมรับเงินทอง
ดังนี้ ฯ ก็แต่ในคราวนั้น มณีอุพคคามณีได้นั่งอยู่ในที่ประชุม นั้น ฯ มณีอุพค-
คามณีนั้นจึงกล่าวขึ้นว่า ท่านทั้งหลายอย่ากล่าวอย่างนี้ เงินทองข้อมไม่สมควร
แก่สมณสักขบุตรทั้งหลาย พระสมณสักขบุตรทั้งหลายข้อมไม่ยินดีคือเงินทอง
พระสมณสักขบุตรทั้งหลายข้อมไม่รับเงินทอง พระสมณสักขบุตรทั้งหลายเป็นผู้ทั้ง
แก้แค้นและทองเสียแล้ว เป็นผู้ปราศจากเงินทองแล้ว ดังนี้ ฯ มณีอุพคคามณี
ได้ทำให้ที่ประชุมนั้นเข้าใจอย่างนั้นแล้ว ก็ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวาย

บิณฑบาตแล้วก็นั่งลงในที่สมควรแก่ตน ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้วจึงกราบทูลขึ้นว่า
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พวกราชบริวารที่มาประชุมกันในพระราชวัง ได้กล่าว
 กันขึ้นว่า เงินทองย่อมสมควรแก่พวกสมณสักขีบุตร พวกสมณสักขีบุตรย่อม
 ยินดีต่อเงินทอง พวกสมณสักขีบุตรยอมรับเงินทอง เมื่อเขากล่าวกันขึ้นอย่างนี้
 ข้าพระองค์จึงว่า ท่านทั้งหลายอย่ากล่าวอย่างนี้เลย เพราะเงินทองย่อมไม่
 สมควรแก่สมณสักขีบุตรทั้งหลาย พระสมณสักขีบุตรทั้งหลายย่อมไม่ยินดี
 ต่อเงินทอง พระสมณสักขีบุตรทั้งหลายย่อมไม่รับเงินทอง พระสมณสักขีบุตร
 ทั้งหลายเป็นผู้ที่แกล้วกล้าและทองเสียแล้ว เป็นผู้ปราศจากเงินทองเสียแล้ว
 ข้าพระองค์ได้ทำให้ที่ประชุมเห็นด้วยคำอย่างนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ข้าพระองค์ผู้แก้ไขอย่างนี้ ชื่อว่าแก้ไขถูกต้องตามดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 นัตหรือ ไม่ชื่อว่ากล่าวคำพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำไม่จริงหรือ ชื่อว่าแก้ไข
 ถูกต้องตามธรรมหรือ ใคร ๆ ผู้ประกอบด้วยธรรม ผู้กล่าวถูกต้องย่อมไม่มา
 ถึงฐานะที่ควรคิดเคียนพระเจ้า ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า จริงตามนี้
 เมื่อเธอแก้ไขอย่างนี้ ชื่อว่าแก้ไขถูกต้องตามคำของเรา ไม่ชื่อว่ากล่าวคำเรา
 ด้วยคำไม่จริง ชื่อว่าแก้ไขตามสมควรแก่ธรรม ไม่ว่าใคร ๆ ที่กล่าวชอบธรรม
 ย่อมไม่มาถึงฐานะที่ควรคิดเคียน คุณอนคามณี เงินทองย่อมไม่สมควรแก่พระ
 สมณสักขีบุตรทั้งหลาย สมณสักขีบุตรทั้งหลายย่อมไม่ยินดีต่อเงินทอง สมณะ
 สักขีบุตรทั้งหลายย่อมไม่รับเงินทอง สมณสักขีบุตรทั้งหลายเป็นผู้ที่แกล้วกล้าและ
 ทองเสียแล้ว เป็นผู้ปราศจากเงินทองเสียแล้ว คุณอนคามณี เงินทองสมควร
 แก่ผู้ใด ตามคุณ ๕ ก็สมควรแก่ผู้นั้น ตามคุณ ๕ สมควรแก่ผู้ใด เงินทอง
 ก็สมควรแก่ผู้นั้น คุณอนคามณี เธอต้องจำไว้ให้แน่นอนว่า การยินดีต่อเงินทองนั้น
 ไม่ใช่ธรรมของสมณะ ไม่ใช่ธรรมของสักขีบุตร คุณอนคามณี เราคาดคะเนแล้วว่า
 ผู้ต้องการหญ้า ต้องแสวงหาหญ้า ผู้ต้องการหิน ต้องแสวงหาหิน ผู้ต้องการ
 เกวียน ต้องแสวงหาเกวียน ผู้ต้องการบุรุษ ต้องแสวงหาบุรุษ คุณอนคามณี เรา
 ไม่กล่าวโดยปริยายใด ๆ ว่า สมณะควรยินดีต่อเงินทอง ควรแสวงหาเงินทอง
 ดังนี้ คุณอนาสกทั้งหลาย อาตมาผู้กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าไม่ใช่ธรรม กล่าว
 สิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่าไม่ใช่วินัย กล่าวสิ่งที่เป็น

วินัยว่าเป็นวินัยอย่างนี้ เขาว่าอาตมาได้ว่าพวกอุบาสกที่มีความเลื่อมใสศรัทธา
ทำให้เสียความเลื่อมใสศรัทธา

ดูก่อนอุบาสกทั้งหลาย คราวหนึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภ
พระอุปนิทสัถยบุตรให้เป็นคณเฑาะท์กรุงราชคฤห์ แล้วทรงห้ามเงินทองเสีย ทรง
บัญญัติสิกขาบทไว้ ฯ ดูก่อนอุบาสกทั้งหลาย อาตมาผู้กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่ธรรม
ว่าไม่ใช่ธรรม กล่าวสิ่งที่เป็นธรรมว่าเป็นธรรม กล่าวสิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่าไม่ใช่
วินัย กล่าวสิ่งที่เป็นวินัยว่าเป็นวินัยอย่างนี้ เขาว่าอาตมาได้คำว่าพวกอุบาสก
ที่มีความเลื่อมใสศรัทธา ได้ทำให้พวกอุบาสกที่มีความเลื่อมใสศรัทธา เสียความ
เลื่อมใสศรัทธาไป

เมื่อพระยสกาภิกษุบุตรกล่าวอย่างนี้ พวกอุบาสกชาวเมืองเวสาลีก็กล่าว
กันขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้ายสกาภิกษุองค์เดียวเท่านั้น เป็น
พระสมณสัถยบุตร พวกภิกษุชาวเมืองเวสาลีทั้งปวงนี้ ไม่ใช่พระสมณสัถยบุตร
พระผู้เป็นเจ้าสัถยบุตรกาคณเฑาะฐะจงอยู่ในเมืองเวสาลีนี้เถิด พวกข้าพเจ้า จักชวน
ชาวจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ กิถานบัจจย เภสัชบริวาร ถวายแก่พระผู้
เป็นเจ้าสัถยกาคณเฑาะฐะ ฯ เมื่อพวกอุบาสกกล่าวอย่างนี้แล้วพระยสกาภิกษุ-
บุตรเดรเจ้าก็กลับไปสู่อารามพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นอนุทูต สิ้นเนื้อความในพระวินัย
กัณฑ์เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิมี่ ค้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙๘

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังคานาครั้งที่ ๒

อดโง เวสาลิกา วชชิปคุดกา ภิกขุ อนุทูต ภิกขุ ปุณณิสฺส จมาปิตา
อาวุโส ยเสน กากณชกปคฺเคน เวสาลิกา อุปาสกาคิ!

ณ บัดนี้ อาคมภาพักได้แสดงคัมภีร์จุลฉวรรค ว่าด้วยสังคายนาครั้งที่ ๒ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้นว่า ครั้นนั้นพวกภิกษุที่เป็นบุตรชาววัชชีในเมืองเวสาลี ก็ตามภิกษุผู้เป็นอนุตตว่า พระยสภากัณฐกบุตรได้ขอโทษพวกภิกษุชาวเมืองเวสาลีแล้วหรือ ภิกษุผู้เป็นอนุตตตอบว่า พวกอุบาสกได้เหมาพวกเราว่าลามกทั้งนั้น นับถือพระยสภากัณฐกบุตรองค์เดียวเท่านั้นว่า เป็นสมณสักขีบุตร พวกเราทั้งสิ้นเขาเหมาว่าไม่ใช่สมณสักขีบุตรแล้ว ฯ ถ้าคัมภีร์นั้น พวกภิกษุที่เป็นบุตรชาววัชชีในเมืองเวสาลี ก็กล่าวขึ้นว่า พระยสภากัณฐกบุตรนี้ พวกเราไม่ได้แค้นคึงก็ได้ประณาสความชั่วของพวกเราแก่พวกคฤหัตถ์ พวกเราทำอุกเขปนียกรรมแก่พระยสภากัณฐกบุตรเกิด ฯ ครั้นปรึกษากันคึงนั้นแล้ว ก็ประสงค์จะทำอุกเขปนียกรรมแก่พระยสเถรเจ้านั้น จึงได้ประชุมกัน ฯ ถ้าคัมภีร์นั้น พระยสภากัณฐกบุตรเถรเจ้า จึงเหาะขึ้นสู่เวหาสถ์ลงไปปรากฏที่เมืองโกสัมพี ฯ ครั้นไปถึงแล้ว พระยสภากัณฐกบุตรเถรเจ้า ก็ส่งทูตไปสู่สำนักของภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในเมืองปัฏฐา และภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอวันตัททกจินาปถชนบทว่า ขอท่านทั้งหลายจงมาช่วยกันระงับอธิกรณ์นั้น อย่าหันให้สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมรุ่งเรือง อย่าหันให้สิ่งที่เป็นธรรมดุกขจวาง อย่าหันให้สิ่งที่ไม่เป็นวินัยรุ่งเรือง อย่าหันให้สิ่งที่เป็นวินัยดุกขจวาง อย่าหันให้พวกที่ไม่ชอบธรรมมีกำลัง อย่าหันให้พวกชอบธรรมดอยกำลัง อย่าหันให้พวกที่กล่าวไม่เป็นวินัยมีกำลัง อย่าหันให้พวกที่มีวินัยดอยกำลัง ดังนี้

ก็ณในคราวนั้น พระสัมมกุคสาณวาสีเถรเจ้า ได้อยู่ที่ภูเขาชื่อว่า อโหคังคะ ฯ ครั้นนั้น พระยสภากัณฐกบุตร ก็ได้ไปที่อโหคังคบรรพต ไปหาพระสัมมกุคสาณวาสีเถรเจ้า ครั้นไปถึงแล้วกราบไหว้นแล้ว ถูบลงในที่สมควรแก่คน ฯ ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้วพระยสภากัณฐกบุตรจึงกล่าวขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้

เป็นเจ้า พวกภิกษุที่เป็นบุตรชาววัชชีในเมืองเวสาลีเหล่านั้น ได้แสดงวัตถุ ๑๐ ประการขึ้นในเมืองเวสาลีว่า เกลือที่ใส่กลักเขาก็อสมควร ๑ ข่าย ๒ นวก็อสมควร ๑ คิดว่าจะเข้าบ้าน พอฉันแล้วห้ามการประเคนแล้ว อันอาหารที่ไม่เป็นเคนภิกษุใช้อีกก็ควร ๑ อาวาสเดี่ยวแยกทำสังฆกรรมค่างกันก็อสมควร ๑ สงฆ์เป็นพวกกันทำสังฆกรรมก่อนแล้ว จึงรับอนุโมคฺขของพวกภิกษุที่มาภายหลังก็อสมควร ๑ ประพฤติตามอุปัชฌายาอาจารย์ก็อสมควร ๑ คมนมสคฺที่ยังไม่กลายเป็นนมส้ม ในเมื่อฉันอาหารแล้ว ห้ามการประเคนแล้ว ก็อสมควร ๑ คมนสุราอ่อน ๆ ก็อสมควร ๑ ใ้ผ้าปูนั่งที่ไม่มีชายก็อสมควร ๑ รับเงินทองก็อสมควร ๑ ดังนี้ เพราะฉะนั้นพวกเราพากันระงับอธิกรณ์นั้นเสีย อย่าหันให้สิ่งที่ไม่เป็นธรรมรุ่งเรืองเลย เพราะสิ่งที่เป็นธรรมจะถูกชักขวาง อย่าหันให้สิ่งที่ไม่เป็นวินัยรุ่งเรืองเลย เพราะสิ่งที่เป็นวินัยจะถูกชักขวาง อย่าหันให้ผู้ที่กล่าวไม่ชอบธรรมมีกำลังเลย เพราะพวกที่กล่าวชอบธรรมจะดอยกำลัง อย่าหันให้พวกที่กล่าวไม่เป็นวินัยมีกำลังเลย เพราะพวกที่กล่าวเป็นวินัยจะดอยกำลัง ฯ พระสัมมกตสาณวาสีเถรเจ้าก็รับด้วยคำของพระยสภากัณทกบุตรว่า ดีแล้วท่าน ฯ คราวนั้นพวกภิกษุชาวเมืองปาฐา ๖๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้ถืออาวัญญิกขุดงค์ ถือบิณฑบาติกขุดงค์ ถือมังสกุลิกขุดงค์ ถือเคจวิกรขุดงค์ทั้งนั้น ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น ก็ได้พากันไปประชุมที่โอโหคงคบรรพต ฯ พวกภิกษุที่อยู่ในอวันคิทัทจินาปนชนบท ๘๐ องค์ บางจำพวกถืออาวัญญิกขุดงค์ บางจำพวกถือบิณฑบาติกขุดงค์ บางจำพวกถือมังสกุลิกขุดงค์ บางจำพวกถือเคจวิกรขุดงค์ ล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น พระภิกษุทั้งหลายนั้น ก็ได้ไปประชุมกันที่โอโหคงคบรรพต

ครั้งนั้น พระเถรเจ้าทั้งหลายก็ได้ปรึกษากันว่า - อธิกรณ์นี้กล้าแข็งมาก ชั่วร้ายมาก พวกเราจกมีกำลังมากกว่าในอธิกรณ์นี้ด้วยฝ่ายใด ทำอย่างไรพวกเราจึงจักได้ฝ่ายนั้น ก็แต่ในคราวนั้น พระเวคเถรเจ้าได้อยู่ที่โสเรยยนคร ท่านเป็นพหูสูตร เป็นผู้มีความรู้มาก เป็นผู้ทรงธรรมวินัย เป็นผู้ทรงมคฺคา เป็นบัณฑิตผู้ฉลาด ผู้มีความกล้าหาญ เป็นผู้มีความละเอียด มีความรังเกียจ ใคร่ต่อการศึกษา ถ้าพวกเราจักได้พระเวคเถรเจ้า เป็นฝ่ายพวกเรา พวกเรา

จักมีกำลังมากขบในอธิกรณ์ ๑ พระเวศเดรเจ้าก็ได้ยินด้วยคำอนันด้วยพิพ-
โสคราคอนับวิสุทธิยิ่งกว่าโสคราของมนุษย์ทั้งหลาย ท่านได้ยินแล้วท่านก็คิ-
ว่า อธิกรณ์นี้กล้าแข็งชั่วร้าย เราทอดยในอธิกรณ์เช่นนั้น ไม่สมควรแก่เรา
นกว่าบัณฑิตนักกล้านั้นจักมาหาเรา เราเกลื่อนกล่นกับภิกษุเหล่านั้น จักอยู่
ไม่สบาย เราควรไปเสียก่อน ๑ ครั้นท่านคิดดังนี้แล้ว ท่านจึงไปจากโสเรข-
นครสู่สังกัสสนคร ๑ ครั้นพระเถรเจ้าทั้งหลายไปถึงโสเรขนครแล้วถามว่า พระ
เวศเดรเจ้าอยู่ที่ไหน ๑ ภิกษุทั้งหลายตอบว่า พระเวศเดรเจ้าไปสังกัสสนคร ๑
ถ้าคัมภีร์นั้น พระเวศเดรเจ้าก็ออกจากสังกัสสนคร ไปที่กัณณกุชชนคร ๑ ครั้นพระ
เถรเจ้าทั้งหลายไปถึงสังกัสสนครแล้วก็ถามว่า พระเวศเดรเจ้าไปไหน ๑ ภิกษุ
ทั้งหลายตอบว่า พระเวศเดรเจ้าไปที่กัณณกุชชนครแล้ว ๑ ถ้าคัมภีร์นั้น พระ
เวศเดรเจ้าก็ได้ออกจากกัณณกุชชนครไปที่อุทุมพร ๑ เวลาพระเถรเจ้าทั้งหลาย
ไปถึงกัณณกุชชนครแล้วก็ถามว่า พระเวศเดรเจ้าอยู่ที่ไหน ๑ ภิกษุทั้งหลาย
ตอบว่าพระเวศเดรเจ้าไปที่อุทุมพรแล้ว ๑ ฝ่ายพระเวศเดรเจ้าก็ออกจากอุทุมพร
ไปอัคคหบุรี ๑ เวลาพระเถรเจ้าทั้งหลายไปที่อุทุมพรแล้วก็ถามว่า พระเวศ-
เดรเจ้าอยู่ที่ไหน ๑ ภิกษุทั้งหลายก็ตอบว่า พระเวศเดรเจ้าไปอัคคหบุรีแล้ว ๑
ฝ่ายพระเวศเดรเจ้าก็ออกจากอัคคหบุรีไปที่สหชาติ ๑ เวลาพระเถรเจ้าทั้งหลาย
ไปถึงอัคคหบุรีแล้วก็ถามว่า พระเวศเดรเจ้าอยู่ที่ไหน ๑ ภิกษุทั้งหลายก็
ตอบว่า พระเวศเดรเจ้าไปที่สหชาติแล้ว ๑ ครั้นนั้นพระเถรเจ้าทั้งหลายก็ไป
ทันพระเวศเดรเจ้าที่สหชาตินั้น

ครั้นนั้นพระสัมภุคสาณวาสีเถรเจ้า ก็ได้กล่าวขึ้นต่อพระยสกาภิกษุ-
บุตรเถรเจ้าว่า นีนะอาวุโส พระเวศเดรเจ้าองค์นี้เป็นผู้ได้ศรัทธาเล้าเวียมนมาก เป็น
ผู้มีความรู้มาก เป็นผู้ทรงธรรมวินัย เป็นผู้ทรงมคคา เป็นบัณฑิตผู้ฉลาด
ผู้มีความกตติ ผู้มีความละอาย ผู้มีความกลัวผิด ใคร่ต่อการศึกษา ถ้า
พวกเรารู้จักบัญญัติหาข้อพระเวศเดรเจ้าสักข้อหนึ่ง พระเวศเดรเจ้าก็อาจวิสาขนา
ได้ตลอดคืน ด้วยบัญญัติเพียงข้อเดียวเท่านั้น กับคัมภีร์พระเวศเดรเจ้าจักนิมนต์
ภิกษุผู้เป็นอันควาสัก ผู้แสดงธรรมด้วยเสียงให้แสดงธรรมให้ฟัง ในเวลา
จบการแสดงธรรมด้วยเสียงแล้ว ท่านควรเข้าไปหาพระเวศเดรเจ้าแล้วถามวัตถุ

ทั้ง ๑๐ น. ๑ พระยสภากันทกบุตรเดรเจ้า ก็รับถ้อยคำของพระสัมภุคสาณวาสีว่า
ได้จอร์บ ๑ ลำดับนั้น พระเวรคเดรเจ้า ก็ให้ภิกษุผู้แสดงธรรมด้วยเสียงผู้เป็น
อันเตวาสิกของท่านแสดงธรรม ๑ ในเวลาจบการแสดงธรรมแล้ว พระยส
ภากันทกบุตรเดรเจ้าก็เข้าไปหาพระเวรคเดรเจ้า กราบไหว้แล้วก็นั่งลงในที่สมควร
แก่ตน แล้วถามว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า เกลือเขาสมควรหรือไม่ ๑ พระเวรค
เดรเจ้าจึงถามว่า เกลือเขานั้นได้แก่อะไร ๑ พระยสภากันทกบุตรตอบว่า
ได้แก่เกลือที่เขาใส่ในเขาโคเขากระบือไว้ เพื่อจับบริภคในที่ไม่มีเกลือ เกลือ
ชนิดนี้จะสมควรหรือไม่ ๑ พระเวรคเดรเจ้าตอบว่า ไม่สมควร แล้วพระ
ยสเจ้าจึงถามต่อไปว่า กำหนด ๒ องค์สมควรหรือไม่ ๑ พระเวรคเจ้าจึงถามว่า
กำหนด ๒ องค์นั้น ได้แก่อะไร ๑ ได้แก่การที่ภิกษุฉันอาหารในเวลาบ่าย
ได้ ๒ องค์ ๑ ท่านจึงตอบว่า ไม่สมควร ๑ แล้วถามต่อไปว่า กำหนด
ตะแวงบ้านสมควรหรือไม่ ๑ กำหนดตะแวงบ้านนั้นคืออะไร ๑ คือภิกษุ
คิดว่า เราจักเข้าไปในบ้านเวदानี้ แล้วภิกษุนั้นฉันอาหารแล้ว ห้ามการ
ประเคนแล้ว ฉันอาหารที่ไม่เป็นเคนภิกษุไซ้ สมควรหรือไม่ ๑ ท่าน
ตอบว่า ไม่สมควร ๑ แล้วถามต่อไปว่า กำหนดอาวาสสมควรหรือไม่ ๑ ท่าน
ถามว่า กำหนดอาวาสนั้น คืออะไร ๑ คืออาวาสหลายอาวาสมีสีมาเสมอกัน
ภิกษุจะทำอุโบสถแยกกันจะสมควรหรือไม่ ๑ ท่านตอบว่า ไม่สมควร ๑ แล้วถามต่อ
ไปว่า กำหนดอนุมตีสมาคมสมควรหรือไม่ ๑ ท่านถามว่า กำหนดอนุมตินั้น ได้แก่อะไร ๑
ได้แก่สงฆ์ที่เป็นพวกกันทำสังฆกรรมด้วยคิดว่า พวกเราจักขออนุมตีสมาคม
ทั้งหลายผู้มาถึง การทำอย่างนี้สมควรหรือไม่ ๑ ท่านตอบว่า ไม่สมควร ๑ แล้วถาม
ต่อไปว่า กำหนดความประพฤติกสมสมควรหรือไม่ ๑ ท่านถามว่า กำหนดความ
ประพฤตินั้นได้แก่อะไร ๑ ตอบว่า ได้แก่การที่ภิกษุประพฤติกด้วยถือว่า สิ่ง
อุปัชฌาย์เราได้ประพฤติกมาแล้ว สิ่งอาจารย์ของเราได้ประพฤติกมาแล้ว ๑ ท่าน
ตอบว่า กำหนดความประพฤติกบางอย่างก็สมควร บางอย่างก็ไม่สมควร ๑ แล้ว
ถามท่านว่า กำหนดคนที่ยังไม่เป็นนบสัมสมควรหรือไม่ ๑ ท่านถามว่า กำหนด
นบที่ยังไม่เป็นนบสัมนั้น ได้แก่อะไร ๑ ได้แก่ภิกษุผู้ฉันแล้ว ผู้ห้ามการประ
เคนแล้ว คือนมสคตที่ละความเป็นนบสคตแล้ว แต่ยังมิถึงเป็นทธี ไม่ใช่

นมที่เป็นเคนภิกขุไซ้ จะสมควรหรือ ฯ ท่านตอบว่า ไม่สมควร ฯ แล้ว
ถามต่อไปว่า การคั้นสุราอ่อน สมควรหรือ ฯ ท่านถามว่า สุราอ่อนนั้นได้
แก่อะไร ฯ ตอบท่านว่า ได้แก่สุราที่ยังไม่เป็นน้ำมา ฯ ท่านตอบว่า ไม่สมควร ฯ
แล้วถามท่านต่อไปว่า น้ำปิ้งที่ไม่มีขาย สมควรหรือ ฯ ท่านตอบว่า ไม่สมควร ฯ
แล้วถามท่านต่อไปว่า เงินทองสมควรหรือ ฯ ท่านตอบว่า ไม่สมควร ฯ แล้วเขียน
ท่านว่า จำแต่พระผู้เป็นเจ้า พวกภิกษุชาววัชชีบุตรเมืองเวสาลีนี้ ได้แสดงวัตถุ ๑๐
ประการขึ้นในเมืองเวสาลี เพราะฉะนั้น พวกเราจัดการระงับอธิกรณ์นี้เถิด อย่า
หันให้สิ่งที่ไม่เป็นธรรมรุ่งเรือง สิ่งที่เป็นธรรมอันใดเลย อย่าหันให้สิ่งที่ไม่เป็นวินัย
รุ่งเรือง สิ่งที่เป็นวินัยอันใดเลย อย่าหันให้พวกกล่าวไม่ชอบธรรมมีกำลัง พวก
กล่าวชอบธรรมด้อยกำลังเลย อย่าหันให้พวกกล่าวไม่ชอบวินัยมีกำลัง พวกกล่าว
ชอบวินัยด้อยกำลังเลย ฯ พระเวศเดรเจ้าก็รับถ้อยคำของพระยสกาภิกขุบุตร
เดรเจ้าว่า อย่างนั้นอาวุโส สันเนือความในปฐมภาณวารเพียงเท่านั้น ของคณเ
ือความในพระวินัยกัณณโวเพียงเท่านั้น ฯ เอว ก็มิ ค้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณณที่ ๙๙

คัมภีร์จุลฉวรรค
ว่าค้วยสังคายนาครั้งที่ ๒

อสฺสโสสุ ใจ เวสาลิกา วชชีปุตฺตกา ภิกขุ ชฺโส กิร กากณฺทก-
ปฺตโค อิมํ อธิกรณ์ อาทิยิตฺวาโม ปกฺขํ ปริยสฺสคิ สภคิ จ กิร ปกฺขณฺคคิ.
ณ บัคคิ อาตมภาพจักแสดงจุลฉวรรค ว่าค้วยสังคายนาครั้งที่ ๒ สิบ
ต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนินความคามวาระพระบาลี ที่ได้ยกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้นแห่งเทศนานั้น
ว่า พวกภิกษุชาววัชชีบุตรเมืองเวสาลีได้ทราบวาทะ พระยสกาภิกขุบุตรเดรเจ้า

จะชำระอธิกรณ์นั้น กำลังแสวงหาพรรคพวกอยู่ และกำลังจะได้พรรคพวกด้วย ๆ แล้วพวกภิกษุชาววิชัยปุตรเมืองเวสาลี จึงคิดกันว่า อธิการนั้นกล้าแข็งชั่วร้าย ทำอย่างไรพวกเราจึงจักได้พรรคพวก เพื่อให้มีกำลังมากขึ้นในอธิกรณ์ ๆ จึงคิดได้ว่า พระยสเถรเจ้าเป็นพหูสูตร มีความรู้มาก เป็นผู้ทรงธรรมวินัย ทรงมคคา เป็นบัณฑิตผู้ฉลาด มีความกตัญญู เป็นผู้มีความละเอียด มีความกลัว ใคร่ต่อการศึกษา ถ้าพวกเราได้พระเวทชะไว้เป็นพรรคพวก พวกเราก็จักมีกำลังมากขึ้น ในอธิกรณ์ ๆ คิดดังนี้แล้ว จึงได้พากันจัดสมณบริวาร คือ บาคกร จีวร ผ้าปูนั่ง กถ้องเข็ม ประคตเอว ผ้ายกรองน้ำ กระบอกกรองน้ำ เป็นอันมาก แล้วพากันถือเอาสมณบริวารนั้น ขึ้นเรือไปที่สหชาติภูมิ ลงจากเรือแล้ว ก็พากันฉันทันที่โคนต้นไม้ คันหนึ่ง

ในคราวนั้น พระสาฬหเถรเจ้าก็คิดอยู่ในที่สงัดว่า ภิกษุพวกไหนหนอเป็นธรรมวาทิ กล่าวถูกต้องตามพระธรรม พวกปาจิณหรือพวกปาฐา ๆ เมื่อท่านคิดดังนี้แล้ว ก็พิจารณาคุณพระธรรมวินัย ก็เห็นได้ว่า พวกปาจิณเป็นพวกอธรรมวาทิ กล่าวไม่ถูกต้องตามธรรม พวกปาฐาเป็นพวกธรรมวาทิ กล่าวถูกต้องตามธรรม ๆ ลำดับนั้น เทวคาสุทธาวาสมหาพรหมคนหนึ่ง รู้จักวารจิตของพระสาฬหเถรเจ้าแล้ว ก็หาขบวนไปที่สุทธาวาสพรหมโลก ลงมาปรากฏในที่เฉพาะหน้าของพระสาฬหเถรเจ้าโดยเร็วพลัน เปรียบเหมือนกับบุรุษผู้กำลังเหยียดออกซึ่งแขนทั้งคู่ไว้ หรือผู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดออกฉะนั้น ๆ ลำดับนั้น เทวคาคณนั้น จึงกล่าวขึ้นต่อหน้าพระสาฬหเถรเจ้าว่า ถูกแล้ว ๆ ผู้เป็นเจ้าสาฬหะ พวกภิกษุชาวปาจิณเป็นพวกอธรรมวาทิ พวกภิกษุชาวปาฐาเป็นพวกธรรมวาทิ เพราะฉะนั้น ขอท่านสาฬหะจงตั้งอยู่ตามธรรมเถิด ๆ พระสาฬหเถรเจ้าตอบว่า คุณก่อนเทวคา เมื่อก่อนเรากำลังอยู่ตามธรรม เหมือนเดี๋ยวนี้ แต่ว่า เรายังไม่ได้ทำให้แจ้ง ซึ่งความเห็น ถึงอย่างไรก็ดี สงฆ์ก็ต้องลงมติให้เราเป็นผู้ชำระอธิกรณ์ ครั้นนั้น พวกภิกษุชาววิชัยปุตรเมืองเวสาลี ก็ได้พากันถือเอาสมณบริวาร ไปถวายพระเวทเถรเจ้าบอกว่า ขอพระเถรเจ้าจงรับสมณบริวาร คือ บาคกร จีวร ผ้าปูนั่ง กถ้องเข็ม ประคตเอว ผ้ายกรองน้ำ กระบอกกรองน้ำเถิด ๆ พระเวทเถรเจ้ากล่าวว่า อย่าเลย ใคร่จิวรของเรามีครบแล้ว กล่าวดังนี้แล้ว

ก็ไม่ยอมรับบิณฑาเรเหล่านั้น ๆ ในคราวนั้น พระอุคคฤกษุ ซึ่งมีพรรษา ๒๐ พรรษา เป็นศิษย์ของพระเวศเตเรเจ้า พวกภิกษุชาววัชชีบุตร ได้ไปขอให้พระอุคคฤกษุรับบิณฑาเรเหล่านั้นอีก แต่พระอุคคฤกษุก็ไม่ยอมรับ ภิกษุเหล่านั้นจึงกล่าวว่า นี่แน่ะท่านอุคคะ เวลาคนทั้งหลายมาน้อมบิณฑาเรสมณะเข้าไปถวาย สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้าพระองค์ทรงรับ พวกนั้นก็ดีใจ ถ้าพระองค์ไม่ทรงรับ พวกนั้นก็นำไปถวายพระอาณนทฺ์ พระอาณนทฺ์ก็รับไว้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับฉันใด เรื่องนี้จักเป็นฉันนั้น เพราะฉะนั้น ขอท่านอุคคะ จงรับสมณะบิณฑาเรไว้เถิด ฯ พระอุคคฤกษุถูกพวกภิกษุชาววัชชีแค้นได้ดังนี้ ก็รับจิ๋วไว้ฉันหนึ่ง แล้วถามว่า พวกท่านต้องการสิ่งใดจงว่าไป ฯ ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พวกข้าพเจ้าต้องการเพียงเท่านั้น คือท่านอุคคะจงบอกพระเถระเจ้าว่า ขอให้พระเถระเจ้า พุคฺชนในท่ามกลางสงฆ์ว่า ในชนบททั้งหลาย ที่อยู่ทางตะวันออก มีพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายเกิดขึ้น พวกภิกษุทางตะวันออกเป็นพวกกล่าวชอบธรรม พวกภิกษุชาวปาฐาเป็นพวกกล่าวไม่ชอบธรรม ดังนี้ ฯ พระอุคคฤกษุก็รับว่า ได้ แล้วก็ไปเรียนพระเวศเตเรเจ้า ฯ พระเวศเตเรเจ้าจึงว่า เธอได้ทำให้เราเลวเสียแล้ว เธอได้แนะนำเราในทางที่ไม่ชอบธรรมดังนี้แล้ว ก็จับไล่พระอุคคฤกษุขึ้นเสีย ฯ พวกภิกษุชาววัชชีบุตร ได้ถามกันว่า นี่แน่ะอุคคะ ท่านเป็นผู้ใด มีพรรษา ๒๐ แล้วมิใช่หรือ ? พระอุคคฤกษุตอบว่า ใช่ ฯ ภิกษุเหล่านั้นจึงว่า ถ้าอย่างนั้น พวกข้าพเจ้าจะถือคุณิสสัย คือถือว่าท่านเป็นพระเถระ ดังนี้

ถ้าคัมภีร์นี้ สงฆ์ซึ่งประสงค์จะวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ก็ได้ประชุมกัน ฯ พระเวศเตเรเจ้า ได้ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าพวกเราจักระงับอธิกรณ์นั้น ในทันที ภิกษุทั้งหลายที่เป็นต้นเหตุ ก็จะมีโทษหนักอีก ฯ ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว อธิกรณ์นั้นเกิดขึ้นในที่ใด สงฆ์ควรระงับอธิกรณ์ในที่นั้น ฯ ครั้นนั้น พระเถระเจ้าทั้งหลาย ก็ได้ไปที่เมืองเวสาลี เพื่อจะวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น

ก็แต่ในคราวนั้น พระสัพพกามิเป็นพระสังฆเถระ ในปฐมปี นับแต่อุปสมบทแล้วมา ได้ ๒๐ พรรษา เป็นสัทธวิหาริกของพระอาณนทฺ์เถระเจ้า อาศัย

อยู่ในเมืองเวสาลี ๑ พระเวศเดรเจ้า จึงบอกพระสัมภักตสาณวาสีว่า นี่แน่ะ
อาวุโส พระสัพพกามิเถรเจ้าอยู่ในวิหารใด พวกเราพากันไปที่วิหารนั้นเถิด
ให้ท่านเข้าไปถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้ คือพระสัพพกามิเถรเจ้า ๑ พระสัมภัก-
ตสาณวาสี ก็รับถ้อยคำของพระเวศเดรเจ้าว่า ได้จอร์ับ แล้วพระเวศเดรเจ้าก็
ไปที่วิหาร ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระสัพพกามิเถรเจ้า ๑ ก็เสนาสนะของพระสัพพ-
กามิเถรเจ้านั้น เขาแต่งคั้งไว้ในห้อง ๑ ส่วนเสนาสนะของพระเวศเดรเจ้า เขา
แต่งคั้งไว้ในที่หน้าห้อง ๑ พระเวศเดรเจ้าจึงคิดว่า พระเถรเจ้าองค์นี้ เป็นพระผู้
เฒ่าแต่ไม่นอน กิณคั้ง^๕แล้ว ท่านก็ไม่นอน ๑ พระสัพพกามิเถรเจ้า ก็คิดว่า
ภิกษุอาคันตุกะองค์นี้ เหน็ดเหนื่อยมาแล้วแต่ยังไม่นอน ท่านกิณคั้ง^๕แล้วท่าน
ก็ไม่นอนเหมือนกัน ๑

ครั้งนั้น พระสัพพกามิเถรเจ้าได้ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ แล้วถามพระเวศเดรเจ้า
ว่า นี่แน่ะท่านเวศเดร บัดนี้ท่านอยู่มากด้วยวิหารธรรมอะไร ๑ พระเวศเดรเจ้า
ตอบว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า บัดนี้ข้าพเจ้าอยู่มากด้วยเมตตาวิหารธรรม ๑ พระ
สัพพกามิเถรเจ้าตอบว่า บัดนี้ท่านอยู่มากด้วยจุลทกวิหารธรรม คือวิหารธรรม
อันเล็กน้อย เพราะเมตตานี้เป็นวิหารธรรมอันเล็กน้อย ๑ พระเวศเดรเจ้า
จึงว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นคฤหัสถ์อยู่เมื่อก่อน ได้ประพฤติเมตตา
มาแล้ว เพราะฉะนั้น บัดนี้ข้าพเจ้าจึงอยู่มากด้วยเมตตาวิหารธรรม ก็แต่ว่า
ความเป็นพระอรหันต์นั้น ข้าพเจ้าได้ถึงมานานแล้ว ส่วนพระเถรเจ้าเล่า อยู่
มากด้วยวิหารธรรมอะไรในบัดนี้ ๑ พระสัพพกามิเถรเจ้าตอบว่า ข้าพเจ้าอยู่
มากในบัดนี้ด้วยสุญญตวิหารธรรม คือถือความว่างเปล่าเป็นอารมณ์ ๑ พระ
เวศเดรเจ้าจึงว่า พระเถรเจ้าอยู่มากในบัดนี้ ด้วยมหาปริสวิหารธรรม เพราะ
การถือความว่างเปล่าเป็นอารมณ์นั้น เป็นมหาปริสวิหารธรรม ๑ พระสัพพกามิ
เถรเจ้า จึงกล่าวขึ้นว่า เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นคฤหัสถ์อยู่เมื่อก่อน ก็ได้ประพฤติ
การถือความว่างเปล่าเป็นอารมณ์มาแล้ว เพราะฉะนั้น ในบัดนี้ข้าพเจ้าจึงอยู่
มากด้วยสุญญตวิหารธรรม ก็แต่ว่า ข้าพเจ้าได้สำเร็จพระอรหันต์มานานแล้ว สัน
เนอความในพระบาลีตอนนเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถา ในคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกาว่า เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ปรีชาพยานแล้วได้ ๑๐๐ ปี พวกภิกษุชาววัชชี บุตรเมืองเวสาลี ได้บัญญัติว่า ๑๐ ประการนั้นจนที่เมืองเวสาลี มีพระราชทรง พระนามว่ากาลาโสกราช ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุเสนาค เป็นฝ่ายของ ภิกษุผู้นั้น ๆ ก็แลในคราวนั้น เมื่อพระยสกาภิกษุชกบุตร เทียวไปในแขวงวัชชี ได้ยินว่า พวกภิกษุชาววัชชีบุตรเมืองเวสาลี ได้บัญญัติว่า ๑๐ ประการนั้น จึง คิดว่า เราได้ยินความวิบัติแห่งศาสนา ของพระศัพทสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จะ เพิกขณเสียมัน ย่อมไม่สมควร เราจะต้องขึ้นชี้พวกที่กล่าวไม่ชอบธรรมให้จง ได้ แล้วประกาศสิ่งที่เป็นการผิดไว้ คิดดังนี้แล้วจึงได้แะไปที่เมืองเวสาลี ๆ พระยสกาภิกษุชกบุตร ได้ไปพักอยู่ที่กุฎาคารศาลาเมืองเวสาลี ๆ ก็แลในคราว นั้น พวกภิกษุชาวเมืองวัชชี ได้ยกเอาถาดน้ำไปตั้งไว้ในท่ามกลางสงฆ์ แล้ว บอกพวกอุบาสกชาวเมืองเวสาลีว่า ท่านทั้งหลายจงให้กหาปณะหนึ่งบ้าง ให้ครึ่ง กหาปณะบ้าง ให้เงินบาทบ้าง ให้เงินมาสกบ้าง แก่สงฆ์ จักได้ทำกิจธุระ ด้วยบริวาร ดังนี้

ฎีกา

ส่วนในฎีกา อธิบายว่า เกลีสติใส่กลักเขานั้นเป็นเกลือกที่สะสม พวก ภิกษุชาววัชชีบุตรบัญญัติว่า เกลื่อนั้นฉันกับอาหารที่ไม่เค็ม ก็สมควร ๆ คำว่า บาย ๒ นิ้วฉันอาหารได้นั้น คือพวกนั้นบัญญัติว่า พอตะวันบ่ายไปสัก ๒ นิ้ว จะฉันอาหารก็สมควร ๆ คำว่า เข้าบ้านไม่ฉันนั้น คือพวกนั้นบัญญัติว่า ภิกษุผู้ ไปฉันในบ้านแล้วคิดว่า จักไปสู่ละแวกบ้าน แล้วฉันอาหารที่ไม่เป็นเคนภิกษุใช้ ก็สมควร ๆ คำว่า ในเวลาเดียวกันนั้น คือพวกนั้นบัญญัติว่า จะทำสังฆ- กรรมมิอุโบสถเป็นคั่น แยกกันในเสนาสนะต่างกัน ในสัณเฑาะว์เดียวกันก็สมควร

คำว่า อนุโมทนา คือพวกนั้นบัญญัติว่า พวกเรารับอนุโมติของภิกษุทั้งหลายที่ยัง
ไม่มา ในเวลาถึงก็สมควร คือ เมื่อภิกษุเหล่านั้น ยังมาไม่ถึง สงฆ์ที่เป็นพวก
กันจะทำสังฆกรรมแล้ว รับอนุโมติในภายหลังก็สมควร ไม่จัดเป็นกรรมที่ทำด้วย
พวก ฯ คำว่า ประพฤติตามอุปัชฌายาจารย์นั้น คือพวกนั้นบัญญัติว่า สิ่งที่อยู่
ตามอาจารย์ประพฤติมาแล้ว สมควรทั้งนั้น แต่ข้อนี้ก็ปรากฏควรทราบว่า สิ่ง
ที่อุปัชฌายาจารย์ประพฤติมาแล้วนั้น ถ้าชอบธรรมก็สมควร ถ้าไม่ชอบธรรมก็
ไม่สมควร ฯ คำว่า นมสคนั้น คือนมสที่ยังไม่กลายเป็นทฐิ พวกนั้นบัญญัติว่า
ภิกษุผู้ฉันแล้ว ห้ามการประเคนแล้ว จะฉันอีกก็สมควร ฯ คำว่า สุราอ่อนนั้น
หมายถึงสุราที่ยังไม่เป็นน้ำเมา ฯ พวกนั้นบัญญัติว่า ภิกษุดื่มสุรานั้นได้ ฯ คำว่า
เงินทองนั้น สมควรแก่ภิกษุทั้งหลาย ฯ คำว่า บำบ๋าวันนั้น หมายถึงบาฬิหาร
อยู่ใกล้กรุงกบิลพัสดุ์ เนื่องทิศต่อไปเป็นอันเดียวกันจนจบมหาสมุทร ฯ กฎา
การศาลานั้น เขาได้สร้างขึ้นที่นั่น กฎาการศาลานั้นมีลักษณะค้ำปราสาท คือ
มียอดเหมือนปราสาท ฯ สันเนื้อความในฎีกา ที่ควรยกมาเพียงเท่านั้น

ส่วนเนื้อความในอรรถาธิบายนั้นเป็นอันไม่มี จึงเป็นอันว่าจบพระวินัย
เทศนาภิธานเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณททิ ๑๐๐

คัมภีร์จุลลวรรค

ว่าด้วยสังคายนาครั้งที่ ๒

อชฏจหิ เถรานิ ภิกขุณี อนุครากถา วิปฺปกคา ฯ อถายสุมา สมภูโต
สากวาสี อนุปฺปคฺโค โหติติ.

ณ บัณฑิต อาคมภาพักแสดงคัมภีร์จุลลวรรค ว่าด้วยสังคายนาครั้งที่ ๒
สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

คำนิพนความตามวาระพระบาลี ที่ได้อีกขึ้นไว้เป็นเบื้องต้น แห่งเทศนานั้นว่า
เมื่อพระเถระเจ้าทั้ง ๒ คือพระเวทเถระเจ้ากับพระสัพพกัมมเถระเจ้าสนทนากันคั่ง
อยู่ตั้งแต่ศกมาแล้ ในกัณฑ์ที่ ๕๕ นั้น พอดีพระสัมพุทธศาสนาสีเถระเจ้าไปถึง ฯ
พระสัมพุทธศาสนาสีเถระเจ้าก็เข้าไปไหว้พระสัพพกัมมเถระเจ้าแล้วนั่งลงในที่สมควร
แก่คน ครั้นนั่งลงเรียบร้อยแล้วจึงกล่าวขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า พวกกิณ
ชาววัชชีบุตรเมืองเวสาลี ได้แสดงวัตถุ ๑๐ ประการขึ้นที่เมืองเวสาลี คือแสดงว่า
เกลือที่ใส่กลักเขาก็กสมควรหนึ่ง บ้าย ๒ ไวก็กสมควร ๑ คิดว่าจะเข้าไปบ้านแล้ว
ฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนภิกษุไซ้ ในเมื่อตนฉันแล้วห้ามการรับประทานแล้วก็ควร ๑
อาวาส คิวกกันนยกทำสังกรรมค่างกันก็ควร ๑ ทำสังกรรมแล้ว รับอนมิต
คอกาฬาลังกก็ควร ๑ ประพฤติตามอุปัชฌายอาจารย์ก็ควร ๑ ฉันอาหารแล้วห้าม
การรับประทานแล้ว คิมมมที่ยังไม่เป็นนมสัณก็ควร ๑ คิมสรุอา่อนก็ควร ๑ ใช้ผ้า
ปูนั่งที่มีชายก็ควร ๑ เงินทองก็ควร ๑ ดังนี้ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ท่านผู้เป็นพระ
เถระเจ้าได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยได้มาจากพระอุปัชฌาย์ เพื่อพระเถระเจ้า
พิจารณาคุณพระธรรมวินัย จะเห็นว่าอย่างไร ข้างไหนเป็นธรรมวาทิ พวกกิณ
ชาวยปาลัน หรือฝ่ายปาฐาเป็นธรรมวาทิ ฯ พระสัพพกัมมเถระเจ้าจึงย้อนถามว่า
ถึงท่านก็ได้เล่าเรียนพระธรรมวินัย เห็นฝ่ายไหนเป็นธรรมวาทิ ฝ่ายปาจันหรือ
ฝ่ายปาฐาเป็นธรรมวาทิ ฯ พระสัมพุทธเถระเจ้าตอบว่า เมื่อข้าพเจ้าได้พิจารณาคุณ
พระธรรมวินัย ก็เห็นว่าฝ่ายปาจันเป็นธรรมวาทิ ฝ่ายปาฐาเป็นธรรมวาทิ ก็แต่ว่า
ข้าพเจ้ายังไม่ได้แสดงความเห็นด้วย ว่าถึงอย่างไรก็ดี สงฆ์ก็ต้องลงมติให้เราใน
อธิกรณ์นี้ ฯ พระสัพพกัมมเถระเจ้าจึงตอบว่า ถึงแม้เมื่อข้าพเจ้าพิจารณาคุณพระธรรม
วินัยก็เห็นได้ว่า พวกกิณชาวยปาลันเป็นธรรมวาทิ ฝ่ายปาฐาเป็นธรรมวาทิ
ก็คิดว่าข้าพเจ้ายังไม่ได้แสดงความเห็นให้แจ่มแจ้ง ด้วยคิดว่า ถึงอย่างไรก็ดี สงฆ์
ก็ต้องลงมติให้เราในเรื่องนี้

ถ้าคับนั้น สงฆ์ที่ประสงฆ์จะวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ก็ได้ประชุมกันเป็น
สันนิบาต ฯ ก็แต่เพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์นั้นอยู่ ถ้อยคำอันไม่มีที่สุตนั้นเกิดขึ้น

เนือความแห่งถ้อยคำของผู้หนึ่งก็ไม่แจ่มแจ้ง ๗ ลำดับนั้นพระเวทเถรเจ้าจึงประกาศสงฆ์ให้ทราบด้วย คำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์อยู่ ถ้อยคำอันไม่มีที่สุดก็เกิดขึ้น เนือความของถ้อยคำแห่งผู้หนึ่งก็ไม่มีผู้แจ่มแจ้ง ๗ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์ควรระงับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธีคือ สงฆ์ต้องเลือกภิกษุข้างปาจิณ ๔ องค์ ข้างปาฐา ๔ องค์ คือฝ่ายปาจิณ ควรเลือกพระสัพพกาม้องค์ ๑ พระสาฬหะองค์ ๑ พระอุชชโสภิตะองค์ ๑ พระวาสภคาม้องค์ ๑ ข้างปาฐาได้เลือกพระเวทะองค์ ๑ พระสัมภุตสถานวาส้องค์ ๑ พระยสภากัณทกบุตรองค์ ๑ พระสมณ้องค์ ๑ ๗ ครั้นสงฆ์เลือกแล้ว พระเวทเถรเจ้าจึงประกาศขึ้นว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราวินิจฉัยอธิกรณ์อยู่ เสียงอันไม่มีที่สุดก็เกิดขึ้น เนือความแห่งถ้อยคำของผู้หนึ่งก็ไม่มีผู้แจ่มแจ้ง ๗ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สมควรลงมติตั้งภิกษุฝ่ายปาจิณ ๔ องค์ ฝ่ายปาฐา ๔ องค์ เพื่อร้งับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธี ๗ อันนี้เป็นญัตติ ๗ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า เมื่อพวกเราระงับอธิกรณ์อยู่ เสียงอันไม่มีที่สุดก็เกิดขึ้น เนือความแห่งคำของผู้หนึ่งก็ไม่มีผู้แจ่มแจ้ง ๗ สงฆ์กำลังลงมติตั้งภิกษุฝ่ายปาจิณ ๔ องค์ ฝ่ายปาฐา ๔ องค์ เพื่อร้งับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธี ๗ การลงมติตั้งภิกษุฝ่ายปาจิณ ๔ องค์ ฝ่ายปาฐา ๔ องค์ เพื่อร้งับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธี สมควรแก่ท่านองค์ใด ขอให้ท่านองค์นั้นนั่งนิ่งอยู่ ไม่สมควรแก่ท่านองค์ใด ขอให้ท่านองค์นั้นลุกขึ้น ๗ สงฆ์ได้ลงมติตั้งภิกษุฝ่ายปาจิณ ๔ องค์ ฝ่ายปาฐา ๔ องค์ ขึ้นแล้ว เพื่อร้งับอธิกรณ์ด้วยอุพพาหิกวิธี ๗ สงฆ์ก็เห็นชอบด้วยแล้ว เพราะฉะนั้นสงฆ์จึงนั่งอยู่ ข้าพเจ้าขอจำเรื่องไว้ด้วยอาการอย่างนี้

ก็แต่ในคราวนั้นมฤคของคันทนงชื่อว่าอชิตภิกษุ มีพรรษา ๑๐ เป็นผู้สวดปาฏิโมกข์สำหรับสงฆ์ ๗ ลำดับนั้นสงฆ์จึงลงมติตั้งอชิตภิกษุ ให้เป็นผู้จัดอาสนะสำหรับพระเถระทั้งหลาย ๗ ลำดับนั้นพระเถระทั้งหลายจึงคิดว่า พวกเราควรระงับอธิกรณ์ในที่ไหนหนอ จึงคิดว่า วาสการาม^{๕๔}เป็นที่ร่มเย็นน้อย มีการอุทิศถ้อยน้อย พวกเราควรระงับอธิกรณ์ในวาสการาม ๗ ลำดับนั้น พระเถรเจ้าทั้งหลายซึ่งใคร่วินิจฉัยอธิกรณ์นั้น ก็ได้พากันไปที่วาสการาม

ถ้าคนนั้น พระเวศเดรเจ้าจึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ข้าแต่สงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว ข้าพเจ้าขอถามพระวินัยคือพระสัพพกามิเถรเจ้า ฯ ฝ่ายพระสัพพกามิเถรเจ้า ก็ประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยคำว่า ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วข้าพเจ้า ผู้ที่พระเวศเดรถามพระวินัย จะได้วิสัยนามแก้ไข

ครั้นประกาศดังนี้แล้ว พระเวศเดรเจ้าจึงถามพระสัพพกามิเถรเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กำหนดเกลือเอาสมควรหรือ ฯ พระสัพพกามิเถรเจ้าจึงย้อนถามว่า กำหนดเกลือเจา^๕นั้นได้แก่สิ่งใด ฯ พระเวศเดรเจ้าตอบว่า โฉน^๖กับการนำเกลือไปด้วยเขาโคหรือเขากระบือ ด้วยคิดว่า ในที่ใดไม่มีเกลือเราจักได้ใช้ในที่นั้น ฯ พระสัพพกามิเถรเจ้าตอบว่า ไม่สมควรอาวุโส ฯ พระเวศเดรเจ้าจึงถามขึ้นว่า จัน^๗ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงห้ามในที่ไหน ฯ พระสัพพกามิเถรเจ้าตอบว่า ทรงห้ามไว้ในสุตตวิภังค์ ครั้งประทับอยู่ที่กรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุผู้ใดจะเอาอะไร ฯ ต้องปาจิตตีย์ เพราะฉนั้นของที่สะสม ฯ แล้วพระเวศเดรเจ้าจึงประกาศขึ้นว่า ข้าแต่สงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า วัตถุอันเป็นปฐมนี้ สงฆ์ได้วินิจฉัยแล้ว ฯ วัตถุนั้นนอกกรรม นอกวินัย นอกคำสั่งสอนของพระศาสดาด้วยเหตุนี้ ฯ ข้าพเจ้าขอวางสลากอันเป็นปฐมนี้ไว้

ว่าดังนี้แล้วจึงถามต่อไปว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กำหนด ๒ นิ้วสมควรหรือ ฯ พระสัพพกามิเถรเจ้าถามว่า กำหนด ๒ นิ้ว นั้นได้แก่อะไร ฯ ได้แก่การฉันอาหารในเวฬุวิภังค์ ในเมื่อตะวันบ่ายแล้ว ๒ แล้ว ขอรับ ฯ ไม่สมควรอาวุโส ฯ มีห้ามไว้ในที่ไหน ฯ มีห้ามไว้ในสุตตวิภังค์ในกรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุผู้ใดจะเอาอะไร ฯ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะวิภังค์โกชนสิกขาบท ฯ แล้วพระเวศเดรเจ้าก็ประกาศให้สงฆ์ทราบอีกว่า ข้าแต่พระสงฆ์ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า วัตถุข้อที่ ๒ นี้ สงฆ์ได้วินิจฉัยแล้ว ฯ วัตถุนั้นนอกกรรมนอกวินัย นอกคำสั่งสอนของพระศาสดาด้วยเหตุนี้ ฯ ข้าพเจ้าขอวางสลากที่ ๒ นี้ไว้

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า กำหนดตะแวงบ้านสมควรหรือ กำหนดตะแวงบ้านนั้นได้แก่อะไร ฯ ได้แก่การที่ภิกษุฉันแล้ว ผู้ห้ามการประเคนแล้วฉันอาหารที่ไม่

เป็นเตนภิกษุใช้อีก ด้วยคิดว่าเราจักเข้าไปในบ้านในบัดนี้ ฯ ไม่สมควรอาวโส ฯ มีห้ามไว้ในที่ไหน ฯ มีห้ามไว้ในสุตตวิภังค์ ที่กรุงสาวัตถี ฯ ภิกษุผู้ผ่านต้องอาบัติอะไร ฯ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะอนติวิตโกชนสิกขาบท ฯ ขอสงฆ์จงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า วัตถุข้อที่ ๓ นี้ สงฆ์ก็ได้วินิจฉัยแล้ว ฯ วัตถุ^๕นอกกรรมนอกวินัย นอกคำสอนของพระศาสดาด้วยเหตุอันนี้ ฯ ข้าพเจ้าขอวางสลาทที่ ๓ นี้ไว้

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า กำหนดอาวาสควรหรือ ฯ กำหนดอาวาสไม่ได้แก่อะไร ฯ ได้แก่อาวาสหลายอาวาส มีที่มาเสมอกัน ทำอุโบสถต่างกันไม่สมควรอาวโส ฯ มีห้ามไว้ในที่ไหน ฯ มีห้ามไว้ในอุโบสถสังยุต ที่กรุงราชคฤห์ ภิกษุผู้ผ่านต้องอาบัติอะไร ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะวินยาศิสาร คือ เพราะหลักแห่งพระวินัย ฯ แล้วพระเวทเถรเจ้าก็ได้ประกาศแก่สงฆ์ดังข้อที่แล้วมา

แล้วถามต่อไปว่า กำหนดอนุมติควรหรือผู้เป็นเจ้า ฯ กำหนดอนุมตินั้นได้แก่อะไรอาวโส ฯ ได้แก่การทำสังฆกรรมด้วยสงฆ์ที่เป็นพวก โดยคิดว่า พวกเราจักขออนุมติคือภิกษุทั้งหลายผู้มาถึงในภายหลัง ฯ ไม่สมควรอาวโส ฯ มีห้ามไว้ในที่ไหน ฯ ในวินัยวัตถุตอนจัมเปยขจันชกะ ฯ ภิกษุผู้ผ่านต้องอาบัติอะไร ฯ ต้องอาบัติทุกกฏ ฯ เพราะหลักแห่งพระวินัย ฯ แล้วพระเวทเถรเจ้าก็ประกาศให้สงฆ์ทราบดังแสดงมา

ลำดับนั้นจึงได้ถามต่อไปว่า กำหนดการประพฤตินั้นสมควรหรือ ฯ กำหนดการประพฤตินั้นได้แก่อะไร ? ได้แก่การประพฤติดูว่าสิ่ง^๕นอับชฌาย์ของเราได้ประพฤติกมาแล้ว สิ่ง^๕นอจารย์ของเราได้ประพฤติกมาแล้ว ดูก่อนอาวโส กำหนดความประพฤติบางอย่างก็ควร บางอย่างก็ไม่ควร ฯ แล้วพระเวทเถรเจ้าก็ประกาศให้สงฆ์ทราบดังแสดงมา

ลำดับนั้นจึงถามต่อไปว่า ข้าแต่ผู้เป็นเจ้า กำหนดคนยังไม่เป็นนมสัมควรหรือ ฯ ดูก่อนอาวโส ข้อว่ากำหนดคนยังไม่เป็นนมสัม^๕นั้นได้แก่อะไร ฯ ได้แก่การที่ภิกษุผู้ฉันแล้ว ผู้ห้ามการประเคนแล้ว ดื่มนมสดที่ยังไม่เป็นนมสัมทั้ง ไม่เป็นเตนภิกษุใช้ ฯ ไม่สมควรอาวโส ฯ มีห้ามไว้ในที่ไหน ฯ มีห้ามไว้ในสุตตวิภังค์ที่กรุงสาวัตถี ฯ ต้องอาบัติอะไร ฯ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะอนติวิตโกชนสิกขาบทแล้ว พระเวทเถรเจ้าก็ประกาศให้สงฆ์ทราบอีก

ครั้นแล้วจึงถามต่อไปว่า การดื่มสุราอ่อนสมควรหรือ ฯ สุราอ่อนนั้น
ได้แก่อะไร ฯ ได้แก่สุราที่อิงไม่เป็นน้ำเมา ฯ ไม่สมควรอาวุโส ฯ มีห้าม
ไว้ในอะไร ฯ มีห้ามไว้ในสุคตวิภังค์ที่เมืองโกสัมภี ฯ ต้องอาบคืออะไร ฯ
ต้องอาบคือปาจิตคีย์ เพราะสุราเมรยปานสิกขาบท ฯ แล้วพระเรวตเถรเจ้าก็ได้
ประกาศให้สงฆ์ทราบอีก

ลำดับนั้นจึงถามต่อไปว่า ฝ้ายปั่นสมควรหรือ ฯ ไม่สมควรอาวุโส ฯ มี
ห้ามไว้ในอะไร ฯ มีห้ามไว้ในสุคตวิภังค์ที่กรุงสาวัตถี ฯ ต้องอาบคืออะไร ฯ
ต้องอาบคือปาจิตคีย์ ฯ เพราะเจตนกสิกขาบท ฯ แล้วก็ได้ประกาศให้สงฆ์
ทราบอีก

จึงถามต่อไปว่า เงินทองสมควรหรือ ฯ ไม่สมควรอาวุโส ฯ มีห้าม
ไว้ในอะไร ฯ มีห้ามไว้ในสุคตวิภังค์ที่กรุงราชคฤห์ ฯ ต้องอาบคืออะไร ฯ ต้อง
อาบคือปาจิตคีย์ ฯ เพราะสิกขาบทที่ว่าด้วยการรับเงินรับทอง ฯ แล้วก็ได้มีการ
ประกาศให้สงฆ์ทราบอีก

ครั้นจบทั้ง ๑๐ ข้อแล้ว พระเรวตเถรเจ้าจึงประกาศขึ้นว่า ข้าแต่สงฆ์ขอ
สงฆ์จงพึงด้อยค่าของข้าพเจ้า วัตถุทั้ง ๑๐ ประการนี้ สงฆ์ได้วินิจฉัยแล้ว ฯ
วัตถุทั้ง ๑๐ ประการนั้นนอกธรรมนอกวินัย ปราศจากคำสั่งสอนของพระศาสดาด้วย
เหตุดังที่มานี้แล้ว

พระสัพพกามีเถรเจ้าจึงกล่าวขึ้นว่า ดูก่อนอาวุโส พวกเราได้กำจัดอธิกรณ์
อันนี้แล้ว อธิกรณ์อันนี้ได้ระงับแล้ว ได้สงบแล้ว ได้สงบคืบแล้ว ก็แต่ว่า
ท่านเรวตเถรถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้ ขึ้นในท่ามกลางสงฆ์คือข้าพเจ้าอีกเพื่อข่ม
ความเข้าใจของภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้นพระเรวตเถรเจ้าจึงถามวัตถุ ๑๐ ประการนี้ขึ้น
ในท่ามกลางสงฆ์ คือพระสัพพกามีเถรเจ้า ท่านก็ได้วิสัชนาตั้งที่วิสัชนามาแล้ว
ทุกประการ ..

ก็แลในพระวินัยสังคิตนี้มีภิกษุ ๘๐๐ องค์ไม่ห่อหุ้มบัง เพราะฉะนั้นวินัย
สังคิตนี้จึงเรียกว่าสังคิตตคังคสังคิต คือสังคายนา ๘๐๐ สันเนือความในคัมภีร์
จุลทวารวคเพียงเท่านั้น

ถ้อยคำทั้งหลายที่แสดงมาแล้วนั้น มีถ้อยคำที่ควรยกขึ้นอธิบายอยู่เพียงคำว่า
หลักแห่งพระวินัยเท่านั้น หมายพระพุทธรูปบัญญัติที่มีมาในพระวินัย ฯ แต่หลัก
แห่งพระวินัยซึ่งมีอยู่ในอรรถกถานั้นยังมีอยู่อีก คือ ในอรรถกถาว่า ข้อที่กล่าวว่ามี
ห้ามไว้ในสุตกถาซึ่งที่กรุงสาวัตถีนั้น คือมีห้ามไว้ว่า ภิกษุเข้าใจของที่สะสมว่า
ไม่ใช่ของที่สะสมแล้ว เภยฉนั้นของนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ภิกษุบางจำพวกเข้าใจ
ว่าเกลือไม่เป็นของสะสม ด้วยว่าเกลือเป็นขาวจืด โดยมีความว่า ภิกษุใด
เภยฉของฉนั้นที่สะสมไว้ ต้องปาจิตตีย์ดังนี้เป็นหลัก รับอาบัติที่ไม่เต็มอันใด
แล้วฉนั้นกับเกลือฉนั้น เกลื่อนั้นก็ชื่อว่ารับในวันนั้น เพราะฉะนั้นของที่เป็นขาวจืด
ต้องเป็นทุกกฏเพราะมีพระบาลีว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ของที่เป็นขาวจืดรับในวัน
นั้นย่อมควรในกาลย่อมไม่ควรในวิกาลดังนี้ ฯ ควรตอบภิกษุเหล่านั้นว่า ตาม
มติของพวกท่านแม้ทุกกฏย่อมไม่มี เพราะในเรื่องนี้ของที่เป็นขาวจืดไม่ได้รับใน
วันนั้น รับเฉพาะของที่เป็นขาวจืดเท่านั้น ของนี้ฉนั้นในวิกาลไม่ได้ ฯ ถ้า
พวกท่านเข้าใจว่าเป็นทุกกฏ เพราะพระบาลีว่าไม่สมควรในวิกาลดังนี้ ฯ แม้
วิกาลโภชนปาจิตตีย์ก็ฉนั้นไม่มีแก่ภิกษุผู้ฉนั้นของที่เป็นขาวจืด ซึ่งปนกับของ
ที่เป็นขาวจืด ฯ เพราะฉะนั้น ท่านควรเห็นว่าไม่ควรถือตามพยัญชนะเท่านั้น
ควรใคร่ควรวญเญอความด้วย

ก็ในเรื่องนี้ มีเนื้อความว่า ของที่เป็นขาวจืดภิกษุรับประเคนใน
วันนั้นด้วยของที่เป็นขาวจืด ถ้ามีรสเจือกันก็จัดเป็นขาวจืด ฯ เพราะ
ฉะนั้นจึงสมควรในกาล ไม่สมควรในวิกาลด้วยสักขาบทหนึ่งว่า ภิกษุใดได้เภยฉ
ของเภยฉของฉนั้นในเวลาวิกาล ภิกษุนั้นต้องปาจิตตีย์ดังนี้ เป็นทุกกฏ เพราะคำว่า
ไม่สมควรในสักขาบทหนึ่ง ฯ ของที่เป็นขาวจืดรับประเคนในวันนั้นมีรสเจือกัน
กับของที่เป็นขาวจืด ย่อมไม่สมควรในเวลาวิกาล ย่อมนำมาซึ่งวิกาล
โภชนปาจิตตีย์ฉนั้น เกล็ดังแม้ว่ารับประเคนในวันนั้น แต่มีรสเจือกันกับของ
ที่เป็นขาวจืดในวันอื่นก็ไม่สมควร ก็นำมาซึ่งสันนิษฐานโภชนปาจิตตีย์ฉนั้นนั้น ฯ
ถึงแม้ว่าภิกษุผู้ยังไม่รู้ว่าเกลือเป็นเกลือที่เก็บสะสมไว้ก็ไม่พ้นอาบัติ ฯ เพราะ
มีพระพุทธรูปบัญญัติว่า ของที่สะสมภิกษุเข้าใจว่าไม่ใช่ของที่สะสม แล้วเภย
ฉนั้นต้องปาจิตตีย์ ดังนี้ ฯ ข้อว่ามีห้ามไว้ในอุโปสถสังยุตที่กรุงราชคฤห์นั้น คือ

มีพระพุทธรูปอยู่กว่า คู่ก่อนคู่กันทั้งหลายในอาวาสเดียวกัน สมมติโรงอุโบสถขึ้น ๒
 แห่งไม่ได้ ภิภุโสสมมติภิกษุขึ้นต้องทุกกฎดังนี้ ๑ คำว่าต้องทุกกฎเพราะ
 หลักพระวินัยนั้น คือเพราะมีหลักพระวินัยว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุสมมติ
 โรงอุโบสถขึ้น ๒ แห่งในอาวาสเดียวกันไม่ได้ ๑ คำว่าในวันยวักตตอนจัมเปย-
 จัมระ ว่าคู่ก่อนภิกษุทั้งหลายถ้าสังฆกรรมนั้นเป็นการทำด้วยพวกโดยไม่ชอบธรรม
 ก็ไม่จัดเป็นกรรมอันไม่จัดเป็นของควรทำดังนี้ เป็นต้น ๑ ข้อว่าด้วยผ้าปูนึ่งมี
 ราชัน มีหลักพระบาลีว่า ผ้าปูนึ่งนั้นต้องมีราช ๒ คืบ เมื่อทำให้เกินนั้นคือ
 เชนกปาจิคคีย์ ดังนี้ ๑ ต้นเนื้อความในพระบาลีกัณฑ์สุดท้ายแห่งคัมภีร์จุลทวารวค
 เพียงเท่านั้น.

เฮว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

พระวินัยปิฎก คัมภีร์จุลทวารวค จบบริบูรณ์

